

T.C
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇOK EŞLİLİK
(H.1111-1140/ M.1699-1728 YILLARI ARASI ANKARA, BURSA,
EDİRNE,
GALATA, ANTEP VE KONYA TEREKE KAYITLARINA GÖRE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİHRİBAN POLAT

Danışman

Doç. Dr. METİN ZİYA KÖSE

Nevşehir

Eylül, 2022

T.C
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇOK EŞLİLİK
(H.1111-1140/ M.1699-1728 YILLARI ARASI ANKARA, BURSA,
EDİRNE,
GALATA, ANTEP VE KONYA TEREKE KAYITLARINA GÖRE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİHRİBAN POLAT

Danışman

Doç. Dr. METİN ZİYA KÖSE

Nevşehir

Eylül, 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde hazırlandığını beyan eder, aynı zamanda kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Mihriban POLAT

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

Osmanlı Devleti'nde Çok Eşlilik (H.1111-1140/ M.1699-1728 yılları Arası Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya Tereke Kayıtlarına Göre) adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

H.1111-1140/ M.1699-1728 yılları Arası Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya Tereke Kayıtlarına Göre

Danışman
Mihriban POLAT

Tezi Hazırlayan
Doç. Dr. Metin Ziya Köse

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Metin Ziya Köse danışmanlığında Mihriban POLAT tarafından “Osmanlı Devleti’nde Çok Eşlilik (H.1111-1140/ M.1699-1728 yılları Arası Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya Tereke Kayıtlarına Göre)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

İMZA

Danışman.....

Üye.....

Üye.....

Üye.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun..... Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tezin yazılmasında en büyük desteği veren ve her daim yol gösteren değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE'ye minnettarım. Ayrıca Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü hocalarıma ve İSAM Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Bunların yanı sıra tez yazım süresince maddi manevi varlıklarını her zaman hissettiren ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta babam Bedrettin Aslan ve annem Nura Aslan olmak üzere sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu süreçte beni yalnız bırakmayan, her daim yanımda olan, her türlü desteği sağlayan, maddi manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Ergül Polat'a teşekkürlerimi sunarım.

Mihriban POLAT
Nevşehir 2022

**OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇOK EŞLİLİK
(H.1111-1140/ M.1699-1728 YILLARI ARASI ANKARA, BURSA, EDİRNE,
GALATA, ANTEP VE KONYA TEREKE KAYITLARINA GÖRE)**

Mihriban POLAT

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,

Danışman: Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE

ÖZET

Bu çalışma, XVIII. yüzyıl Osmanlı toplumunda teaddüd-i zevcât olarak ifade edilen ve bir erkeğin aynı anda birden fazla eş sahibi olması durumunu yansıtan çok eşlilik üzerinedir. Osmanlı ailesinde bu tür evliliklerin tespitine dair yapılacak araştırmalarda temel kaynak Osmanlı şer'iyeye sicillerinde yer alan tereke kayıtlarıdır. Bu çerçevede çalışmada, 1699-1728 yılları arasındaki Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya'ya ait Şer'iyeye Sicillerinde yer alan tereke kayıtları üzerinden çok eşlilik durumu ele alınmıştır.

Bu tez çalışması Giriş ve üç Bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde çok eşlilik, mahkeme kayıtlarının tutulduğu Şer'iyeye sicilleri ve tereke defterleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde tarihsel süreçte evlilik ve çok eşlilik kavramından bahsedilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı toplumunda evlilik ve çok eşlilik anlatıldıktan sonra son bölüm olan üçüncü bölümde Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya Şer'iyeye Sicillerine ait defterlerde çok eşlilik ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Osmanlı Devleti'nde çok eşlilik üzerine tez çalışmasında yer alan bulgular üzerinden genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada incelenen defterler özelindeki verilerinden hareketle, İslam hukuku esasları çerçevesinde tatbik edilen Osmanlı hukuk sisteminde çok evlilik kurumunun yalnızca zaruret halinde müsaade edilen bir uygulama olduğu ve bu müsaadenin de eşler arasında adalet etme şartına bağlanmış olduğu yaklaşımını destekleyen bir oranla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bir diğer ifadeyle Osmanlı ailesinde çok eşli bir hayatın yaygın olduğuna dair yaklaşımlar yanlış olup Osmanlı toplumunda aslolan tek eşliktir. Buna karşın sınırlı sayıda da olsa çok eşli erkeklere rastlandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyeye Sicilleri, Tereke Kayıtları, Aile, Evlilik, Çok Eşlilik.

**POLYGAMY IN OTTOMAN EMPIRE
(BETWEEN MUSLIM ERA 1111-1140 CHRISTIAN ERA 1699-1728
ANKARA, BURSA, EDİRNE, GALATA, ANTEP AND KONYA
ACCORDING TO HERITAGE RECORDS)**

Mihriban POLAT

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences
History Master of Science, Master Thesis,
Supervisor: Assoc. Dr. Metin Ziya KÖSE**

ABSTRACT

This study is about polygamy which is expressed as teaddüd-i zevcât in society of the Ottoman of 18th century and reflects condition of a man having more than one wife at the same time. The main source of research on determination of this type of marriages in the Ottoman family is estate records contained in the Ottomans hari are gisters. In this context, in this study, polygamy is discussed via estate records contained in the Ottomans hari are gisters belonging to Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep and Konya of 1699-1728. This thesis consists of introduction part and three chapters. In the introduction part, it was informed about polygamy and estate register sands hari are gisters which includes court records. It's been mentioned concept of polygamy and marriage in historical process in the first part.

In these condpart, after polygamy and marriage in ottoman society was explained, in the third part, which is the last part, polygamy was examined separately in registries of sharia registers belonging to Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep and Konya. In the conclusion part, an overall assessment was made on results in the thesis on polygamy in the Ottoman Empire. Based on the data specific to the book sexamined in the study, it is understood that in the Ottoman legal system implemented within the framework of Islamic law, the institution of polygamy was a practice that wa sonly allowed in case of necessity, and that this permission was subject to the condition of justice between the spouses. In other words, the approaches that polygamy was common in the Ottoman family are wrong, and monogamy is the main thing in the Ottomans ociety. On the other hand, it is seen that polygamous men are encountered, albeit in limited numbers.

Keywords: Shariaregisters, Estaterecords, Family, Marriage, Polygamy.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
A. Osmanlı Tarihçiliğinde Şer'iyeye Sicilleri	2
B. Tereke Defterleri	4
C. Araştırmanın Amacı	7
D. Yöntem.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE EVLİLİK VE ÇOK EŞLİLİK

1.1. Eski Toplumlarda Evlilik ve Çok Eşlilik	8
1.1.1. Eski Mezopotamya'da Evlilik ve Çok Eşlilik.....	10
1.1.2. Hititler'de Çok Eşlilik.....	13
1.1.3. Eski Mısır'da Çok Eşlilik.....	15
1.1.4. Antik Yunan'da Çok Eşlilik.....	18
1.1.5. Eski Roma'da Çok Eşlilik.....	20
1.2. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Evlilik ve Çok Eşlilik	23
1.2.1. Evlilik.....	23
1.2.2. Aile.....	27
1.2.3. Çok Eşlilik.....	30

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM TOPLUMUNDA EVLİLİK VE TEADDÜD-İ ZEVCÂT (ÇOK
EŞLİLİK)

2.1.	İslam Hukukunda Evlilik.....	35
2.2.	İslam Hukukunda Aile.....	40
2.3.	İslam Hukukunda Çok Eşlilik İzni ve Sınırlandırma	44
2.3.1.	Çok Eşli Peygamberler.....	50
2.4.	Osmanlı Toplumunda Evlilik ve Çok Eşlilik	52
2.4.1.	Osmanlı Toplumunda Evlilik.....	52
2.1.1.	Osmanlı Toplumunda Aile.....	56
2.1.2.	Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEREKE KAYITLARINA GÖRE OSMANLI'DA ÇOK EŞLİLİK

2.1.	Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab ve Konya Tereke Defterleri(1699 1728)'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Çok Eşlilik.....	65
2.1.1.	Ankara Şehrinin Kısa Tarihi ve Şehrinin Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik	65
2.1.1.1.	Ankara Şehrinin Kısa Tarihi	65
2.1.1.2.	Ankara Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik	68
2.1.2.	Bursa Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik... ..	76
2.1.2.1.	Bursa Şehrinin Kısa Tarihi	76
2.1.2.2.	Bursa Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik.....	78
2.1.3.	Edirne Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik	103
2.1.3.1.	Edirne Şehrinin Kısa Tarihi	103
2.1.3.2.	Edirne Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik.....	105
2.1.4.	Galata Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik	122
2.1.4.1.	Galata Şehrinin Kısa Tarihi	122
2.1.4.2.	Galata Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik.....	127
2.1.5.	AyıntabŞehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik ..	146
2.1.5.1.	AyıntabŞehrinin Kısa Tarihi.....	146
2.1.5.2.	Ayıntab Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik	151
2.1.6.	Konya Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik	160

2.1.6.1.	Konya Şehrinin Kısa Tarihi	160
2.1.6.2.	Konya Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik.....	164
SONUÇ		168
KAYNAKÇA		171
EKLER		183

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
AŞS	: Ankara Şer'iyye Sicilleri
AŞS	: Antep Şer'iyye Sicilleri
BŞS	: Bursa Şer'iyye Sicilleri
C.	: Cilt
EŞS	: Edirne Şer'iyye Sicilleri
GŞS	: Galata Şer'iyye Sicilleri
KŞS	: Konya Şer'iyye Sicilleri
H.	: icri
H.z.	: Hazreti
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Nr.	: Numara
r.a.	: Radiyallahuanh
OTAM Merkezi	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v	: Sallallâhu aleyhi ve sellem

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ankara Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları	70
Tablo 2. Ankara Şer'ıye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler	70
Tablo 3. Ankara Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Ünvanları.....	71
Tablo 4. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Bursa Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları	80
Tablo 5. Bursa Şer'ıye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler.....	80
Tablo 6. Bursa Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Ünvanları.....	82
Tablo 7. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Edirne Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları	107
Tablo 8. Edirne Şer'ıye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler	107
Tablo 9. Edirne Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Ünvanları.....	108
Tablo 10. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Galata Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları	130
Tablo 11. Galata Şer'ıye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler.....	130
Tablo 12. Galata Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Ünvanları.....	131
Tablo 13. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ayıntab Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları.....	154
Tablo 14. AyıntabŞer'ıye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler	154
Tablo 15. Ayıntab Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Ünvanları.....	154
Tablo 16. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Konya Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları	167
Tablo 17. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 Yılları Arasında Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab, Konya Şehirlerinde Çok Eşli Erkeklerin Sayı ve Oranları	169

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tereke DefterlerineGöre1699-1728 yılları Arasında Ankara Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları	70
Şekil 2. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Bursa Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları	80
Şekil 3. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Edirne Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları	107
Şekil 4. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Galata Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları	129
Şekil 5. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ayıntab Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları	153
Şekil 6. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Konya Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları	166

GİRİŞ

Toplumların yaşam tarzları, gelenek ve görenekleri, kültür yapısı, kadın, erkek nüfus sayısı, maddi, manevi gereksinim, olanaklar, sosyal statüsü, yerelkoşulları gibi dış etkenlerle de ilgili olan poligaminin, tarihteki pek çok uygarlıkta yaygın olarak kullanıldığı malumdur. Nitekim birden fazla kadınla (ta'addüd-i zevcât/poligami) ya da birden fazla erkekle (ta'addüd-i ezvâc/poliandri) evlenme olarak bilinen çok eşlilik olayının örneklerine günümüzde de denk gelme ihtimali bulunmaktadır.¹Çok eşlilikten kasıt, bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesidir. Bu, toplumların bütün kesiminde yaygın olarak görülebilen bir evlenme çeşididir. Ancak 'çok kocalılık' yani bir kadının birden çok erkekle aynı zamanda evlenmesi tarzındaki uygulamalara rastlanılsa da buna, çok az toplumda denk gelinmektedir.²

Çok karılılık ya da çok kocalılık gibi olaylar hem demografik hem de ekonomik gerekçelere dayanmakla birlikte erkek nüfusunun çok olduğu Hindistan'ın Toda kabilesinde hâlâ emsallerine rastlanılan poliandri, İslâmiyettenöncebir kaç Yemen kabilesinde de kullanılmıştır.³ Poliandrinin ortaya çıkmasında demografik ve ekonomik etkenlerin rolü büyüktür. Çünkü cinsler arasında sayı dengesizliğinin olması müelliflerin çoğunluğunu, poliandrinin oluşumunda, kadın sayısının erkek sayısından az olması vakıasına dayandırmaktadır. Hatta bir müellife göre Tibet'te poliandrinin nedeni, ilk olarak ülkenin kısırlığı ve ekilecek toprakların yetersiz oluşu; ikinci olarak da kadınların sayısının yetersizliğidir. Fakat ehl-i dinlerde ve hukuk sistemlerinde çok kocalılığın yaygın olarak görülmemesi ve hoş karşılanmaması

¹ Kevser Kamil Ali, Salim Ögüt, Çok Evlilik, TDV, İA, C.8, İstanbul , 1993, s.365.

² Zeynel Abidin Ataşalan, Tevrat, İnciller ve Kur'an-I Kerim'e Göre Aile Kavramı, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008, s. 7.

³ Abdurrahman Kurt, Dini Kaynakların Çok eşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çokeşlilik, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(8), 1999, s.184.

nedeniyle bu bölümde, çok eşlilikten kasıt birden fazla kadınla evlenme olayını yansıtmaktadır.⁴

Şeri'yye kayıtlarında çok eşli erkeklerin bulunduğu terekeler 18. yüzyılın ilk dönemi olan H. 111-1126 (1699-1728) yılları arasında ihtiva etmektedir. Toplamda 717 tereke defteri incelenmiştir. Bu terekeler Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya şehirlerine ait olup tek eşli olanlar ayrıca belirtilmedi. Bir de Nasrâni ve Zımmî olarak geçenler var. Bunlar da Hıristiyan oldukları için çeviriye dâhil edilmedi. Ayrıca vefat eden erkeğin eşi için zevcesi, zevce-i metrukesi, zevce-i nâkiyesi tabiri kullanılıyor. Vefat eden kadının eşi için ise zevci, zevc-i metrukü ve zevc-i nâkihi şeklinde ifade ediliyor. İki eşli olanlar (zevceteyn-i menkuhateyn) ve daha fazla eşli olanları (zevce-i menkuhaları) şeklinde ifade edilmiştir. Eşi vefat edip sulb-i kebir oğlu veya kızına miras bırakılmışsa bu belgelerde ayrıca değerlendirilmedi.

A. OsmanlıTarihçiliğindeŞer'iyeye Sicilleri

Kadı sicilleri, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şer'iyeye ve genel söylemi ile şer'iyeye sicilleri, kadı veya yardımcısı tarafından yazılmakta ve çeşitli türden belgeleri içermektedir. Osmanlı Devleti'nde merkez ve taşradaki insanların hukukî ilişkilerin yer aldığı bu defterler Osmanlı halkının hukuk, toplumsal, sosyal ve ekonomi gibi konularda bilgi veren önemli belgelerdir.⁵Kadınların Osmanlı yönetimindeki önemli rolleri sebebiyle ve Osmanlı Devlet yönetimine ait bilgiler bulunduğu için bu siciller, tarih sahasındaki bazı çalışmalar için ciddi önem arz etmektedir. Ayrıca ana kaynak niteliğindedir. Osmanlı Devleti'nde Şer'iyeye Kayıtlarına ait en eski örnekleri 1455 yılında Bursa şehrinde kaydedilen belgelerdir. Bu belgeler 19. yüzyılın ortalarında yeni mahkemelerin kurulmasıyla birlikte, konu bakımından kısıtlamaya uğramışsa da 20. yüzyıla kadar düzenli bir şekilde kaydedilmiştir.⁶

⁴ Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974, s. 11.

⁵ Yunus Uğur, Şer'iyeye Sicilleri, TDV, İA, C. 39, İstanbul, 2010. s.8

⁶ Birsen Şeker, Havass-I Refia (Eyüp) Şer'iyeye Sicillerine Göre Seyyidler 1113-1126 (1702-1714), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2021, s.3.

Osmanlı Devleti'ne ait mahkeme kayıtları arasında birçok belge çeşidi yer almaktadır. Bunlar arasında, şahsen mahkemedeki prosedürler sonucu yazılanlar, bazıları da İstanbul'dan gelen belge kayıtlarıdır. İlâm, hüccet ve terekeler birinci türden belgeler, emir, ferman, buyuruldu, tezkere ve berat ikinci türden belgelerdir. İlk türdeki belgeler, sicillerin ön kısmında "sicill-i mahfuz", ikinci türden belgeler ise suretlerin arka kısmında "sicill-i mahfuz defterlü" şeklinde kaydedilmiştir. Bu tarz sicillerin örnekleri, sicil defterlerine ait şehir ve kazaya göre değişmektedir.⁷ Şer'iyye sicilleri, sınırlı ve uzun defterlerdir. Sayfa numaraları 10 ile 20 arası veya 200 ile 300 arası olabilmektedir. Siciller toplamda yüz sayfaya kadar olup, 500'e kadar kayıt bulundurmaktadır. 15. ve 16. Yüzyıllarına ait şer'iyye sicillerinin önemli bir kısmı Arapça yazılmıştır. 16. yy ile birlikte, Arap Coğrafyası dışındaki kayıtlar genellikle Osmanlıca kaleme alınmıştır. Sicillerdeki kayıtlar rika, talik ve divanî olarak yazılmakta olup kronolojik sıralamaya önem verilmiştir. Siciller, genelde bir yıla ait belgeleri içine almaktadır. Dağınık olan sayfaların bir araya getirilmesiyle hazırlanan defterler ise birkaç yılı, kapsamaktadır.⁸ Kayıt mevzuları genelde olağan vakalar ve toplumsal olaylar gibi örneklerdir. Konu olarak hukuk, iktisat ve tarih vb. ana kaynaklar arasındadır. Konu bakımından her kayıt şeklinin farklı yazım kuralları vardır. Umumi olarak ilâm ve hüccet kayıtlarındaki bilgiler şöyledir. Kaza, köy bilgileri, kişi isimleri, unvanlar, dinler, kanıt ve konu bilgisi, tarih bilgisi, davadaki kişilerin isimleri ve unvanları. Bunlardan ayrı olarak, tereke defterlerinde mirasçının, mal mülk, borçları ve miras bilgileri, narh kayıtlarında ürün ve fiyatları, evlilik ve boşanma kayıtlarında ise nafaka ve mehir belgeleri bulunmaktadır.⁹

Osmanlı Devleti'ne ait şer'iyye sicilleri arşivleri genel olarak Türkiye'de ve Ortadoğu ülkelerinde, çok azı da önceden Osmanlı toprakları içinde olan diğer ülkelerde bulunmaktadır. Ortadoğu ve Balkanlarda tahminen 8000 Osmanlı şer'iyye sicili bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli ülkelerdeki defterler üzerine çalışmalar yapılmaktadır.¹⁰ Sicillerin, Osmanlı toplum tarihi, iktisat tarihi ve hukuk tarihi araştırmalarında kaynak olarak alınması 19. Yy sonlarına kadar devam etmiştir. Şer'iyye sicilleri üzerinde Türkiye'deki ilk çalışmalar 1930'larda yapılmıştır.

⁷ Uğur, a.g.m. s.9.

⁸ Uğur, a.g.m. s.8.

⁹ Uğur, a.g.m. s.8.

¹⁰ Uğur, a.g.m. s.9.

Bu konudaki ilk çalışmalar;1935'te İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın ve 1938'de Talat Mümtaz Yaman'ın Ankara Halkevi dergisi Ülkü'de “Şer'î Mahkeme Sicilleri” adlı çalışmalarıdır. Sicillerin tarih disiplini içerisinde sosyal ve ekonomik tarih alanında kaynak olarak kullanılmasının en erken örneklerini ise Halil İncalcıkvermiştir.¹¹

1970 yıllarında sicillerle ilgili yapılan çalışmalar, bu sicillerin Osmanlı tarihçiliğinde hangi alanlarında kaynak olarak kullanılabileceğini sunmuştur. 1980 yıllarından sonra Osmanlı ve Ortadoğu üzerine ait çalışmaların pek çok sahasında sicil kayıtları, birinci derece tarih kaynakları şeklinde kullanılmıştır. Günümüzde birçok büyük projelerle sicillerin yayma çalışmaları devam etmektedir. Özellikle İstanbul Şer'iyye sicilleriyle ilgili kapsamlı çalışmalar yapılarak, iki defterin yayımı yapılmıştır.¹² Siciller genelde rika, talik veya divanî şeklinde yazılmıştır ve kronolojik sıralama göz önünde bulundurulmuştur. Defterlerdeki konular genelde çok çeşitlidir. Kullandığımız kayıtlarda ise genel olaylar, boşanma, nafaka, miras, mal, mülk, ile ilgili davalar bulunmaktadır.¹³

B. Tereke Defterleri

Kökeni Arapça olan tereke, “bırakma ve vazgeçme” manalarına denk gelen “terk” kelimesinden türetilmiş, ayrıcalığatta “geride kalan; geriye bırakılan” manalarındaki muhallefât sözcüğü ile aynı anlama gelmektedir.¹⁴ Osmanlı devleti dönemine ait belgelerdeki anlamı, “ölenlerin ardında bıraktıkları malları ifade etmektedir. Tereke kayıtları; Kassam kayıtları, Metrukât kayıtları, Muhallefat kayıtları ve Miras Kayıtları olarak da geçmektedir.¹⁵ Osmanlı Devleti'nde terekeler, İstanbul, Bursa ve Edirne'ye ait ayrı defterler tutulurken diğer kadılıkların, hukuki belge olmalarından dolayı defterler, Şer'iyye kayıtları ve Kadı Sicillerine kaydedilmekteydi.¹⁶

Osmanlı Devleti'nde tereke uygulaması, kuruluşanyıkılışa kadar varlığını sürdürmüştür. Defterler, kadı'nın başkanlığında ve yardımcıları tarafından

¹¹ Uğur, a.g.m. s.9.

¹² Uğur, a.g.m. s.9.

¹³ Şeker, a.g.e, s.4.

¹⁴ Tahsin Özcan, Muhallefat, TDV İA, C.30, s.405.

¹⁵ Özlem Oral Patacı, Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Öneme Yönelik Bazı Değerlendirmeler, OTAM, 40, 2016, 327-354, s.329.

¹⁶ Ömer Lütfi Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), C. 3, S. 5-6, 1966, s.1.

tutulmaktaydı.Tereke kayıtları, ölen kişilerin sosyal durumuna, medenî durumuna, aile yaşantısına ve giyim kuşam, kullanılan eşyaları ile diğer mallarının dökümüne de yer verilmiştir.¹⁷ Askeri sınıfa mensup kişilerin, terekelerinin de kaydedilmesi zorunludur. Bu nedenle sicillerde görülen kayıtların çoğu askerî sınıfa ait muhallefâtlardır.¹⁸

Halil İnalçık, terekelerin Türkiye'deki sosyal tarih alanındaki önemine değinen ilk kişi olmuştur. Terekeleri tam anlamıyla çözen kişi ise, Ömer Lütfü Barkan olmuştur. Osmanlı tereke kayıtları 1970'lerden günümüze kadar tarih alanında başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. 1980 yılından bu yana belgeler üzerinde yapılan çalışmalarbüyük ilerlemeler kaydetmiştir.¹⁹ Osmanlı için önemli kaynak olan Terekeler, vefat eden kişinin aile yapısı, çok eşli olup olmadığı, çocuk sayısı, unvanı, mesleği ve görevleri, mirasının miktarı, malları, câriyeler, mehir ve nafaka, gibi bilgiler içermektedir.²⁰ Tereke defterleri üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler hemen hemen aynen muhafaza edilerek yazılmaktadır. Sadece yüzyıllar geçtikçe dilde sadeleşme olmuştur. İlk zamanlar Arapça olan "bin, bint ve ümm" gibi kelimeler kullanılırken son yıllarda Türkçe "oğul, kız ve ana" gibi kelimeler kullanılmıştır. İlk bölümde vefat edenin ismi, babasının adı, ikamet yeri ve kayıt tarihi bilgileri yazılmaktadır. Bazı belgelerde ise vefat edenin adı, ne iş yaptığı ve ölüm nedeni gibi bilgiler de yer almaktadır.²¹

İkinci bölümde defterde yer alan malların sayımı yapılmakta ve bu mallar sayılarak değerleri yazılmaktadır. Ayrıca bu bölümde alacak verecek, borç, mehir miktarı gibi öğeler de bulunmaktadır. Kadı ve yardımcıları kendi paylarına düşen ücreti buyekün üzerinden almaktadırlar. Böylece mirasçılar arasında bölüştürülecek miktar ortaya çıkmaktadır. Son bölümde ise varisler ve varislerin payınadüşen miktar verilmektedir. Bazı belgelerde varislerin adları farklı farklı gösterilmektedir. Nadir de olsa varislerin mirasçılık nedenleri de yazılmaktadır.²²

¹⁷ Fatih Coşkun Ertaş, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi Sosyo Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, s.1.

¹⁸ Özcan, a.g.m, s.405-406.

¹⁹ Patacı, a.g.m, s.334.

²⁰ Özcan, a.g.m, s.406.

²¹ Adem Çakır, Osmanlı Devleti'nde İslam Miras Hukukuna Uymayan Tereke Paylaşımları Üzerine Bir Çalışma, II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri, s.117.

²² Çakır, a.g.e,s117.

Osmanlı Devleti'nde tereke paylaşımının kadı önünde yapılması gibi bir zorunluluğu yoktur.²³Kadı, ölen kişinin mirasçıları arasında yetim, kayıp ve akıl sağlığı yerinde olmayanlar gibi kişiler varsa bu defterlere engel olur ve dağılımını İslamiyetin miras hukuk kurallarına göre yapar.²⁴Mirasçı olmadığı için devletin hazinesine aktarılan terekeler için de ayrıca kayıt tutulur. Bunların haricinde kalan mevzular yazılı tarih dışında olduğu için topluma ait bilgilere ulaşmak zordur.²⁵ Defterlerinin düzenlenmesinde görev alanlar şöyledir:

-Kadı: Terekeleri onaylayan, işlemleri gözeten, defterlerin kaydını yapan ve saklama mesuliyetini üzerine alan kişi.

-Kassam: Ölen kişilerin mallarının saptanmasında, değerlendirilmesinde ve paylaşılmasında kadıya yardımcı olan kişi.

-Kâtip: Ölen kişinin belgelerini toplayan ve bu belgelere göre deftere kayıt yapan kişi, muhasebeci.

-Dellaliye: Mal varlığının miktarı, alacak vereceğin ve borçların tespit edilmesinde önemli ilanları yapan ve bilgi toplayan kişi.

-Emin-i Beytülmal: ölen kişilerin mal varlıklarını koruyan görevli kişi.²⁶

Terekeler sayesinde Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Antep ve Konya şehirleri hakkında önemli veriler elde edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Çok Eşlilik, tereke defterleri sayesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde evlilik, aile yapısı, eş ve çocuk sayıları hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çok eşli erkeklerin bulunduğu terekeler 18. yüzyılın başı olan H. 1111-1140 (1699-1728) yıllarını kapsamaktadır. Toplamda 717 tereke kaydı incelenmiştir. Bu terekeler Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab ve Konya şehirlerine aittir. Tek eşli olanlar ayrıca belirtilmemiş ve Gayr-ı Müslimler'in terekeleri dâhil edilmemiştir.

1699-1728 yılları arasında çeşitli Osmanlı kentleri hakkında yapılan araştırmalara göre Ankara şehrinde 66, Bursa şehrinde 363, Edirne şehrinde 209, Galata şehrinde 187, Ayıntab şehrinde 120, Konya şehrine ait toplamda 17 tereke kaydı

²³ Barkan, a.g.e, s.3.

²⁴ Barkan, a.g.e., s.2.

²⁵ Çakır, a.g.e., s.118.

²⁶ Ertaş, a.g.e, s.200.

incelenmiştir. Bu defterler sayesinde ölen kişilerin bıraktıkları miraslar sayesinde, bu kişilerin kaç evlilik yaptığı incelenmiştir.

C. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, 1699-1728 yılları arası Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab ve Konya tereke defterlerini kullanarak, Osmanlı Devleti'nde Çok Eşliliğin döneme nasıl yansıdığını ve etkilerini ortaya çıkarmaktır. Diğer amaçlar ise daha geniş kapsamlı sosyal ve iktisadi durumun tespiti için yapılacak çalışmalarda alt yapı oluşturmak ve veri birikimine katkı sağlamaktır. Bu veri birikimi sayesinde özelde Ankara, Bursa, Galata, Ayıntab ve Konya şehirlerini genelde ise Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik durumuna ve temel aile yapısına ulaşım Osmanlı Devleti'nde çok eşliliğin ne kadar yaygın olduğunu ortaya çıkartmaktır.

D. Yöntem

1699-1728 yılları arası Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab ve Konya tereke kayıtları kullanarak tespit edilmeye çalışıldığı araştırmada model olarak tarama modeli seçilmiştir. Tezin özellikle kuramsal çerçeve kısmında ikincil kaynak araştırması yapılmıştır. Sosyal ve iktisadi durumun değerlendirilmesine olanak verecek olan verilerin oluşmasını sağlayan tereke defterinin transkripsiyonu kısmında birincil kaynak araştırması yöntemi kullanılmıştır. Son olarak ise defterin çevirisinden elde edilen verilerin değerlendirilmesi kısmında da istatistiksel analiz yöntemi kullanılarak çalışma tamamlanmıştır. Bu çalışma için, literatür taraması yapılmış, arşivler ve kütüphaneler taranmış, kaynaklar bu şekilde temin edilmiştir. Bu çalışmanın konusu doğrultusunda elde edilen ana kaynaklar, birinci el kaynaklar, araştırılacak olan tereke kayıtları vb. kaynaklar bulunduktan sonra bu kaynaklar objektif ve eleştirel olarak incelenerek yapılması planlanan tezin en açıklayıcı bir biçimde olabilmesi için kaynaklar karşılaştırılarak tezde kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE EVLİLİK VE ÇOK EŞLİLİK

1.1.Eski Toplumlarda Evlilik ve Çok Eşlilik

İslamiyette “taaddüdü zevcât” olarak ifade edilen ve aynı anda birden çok eşli olma hali için dünyada yaygın olarak poligami kelimesi kullanılmaktadır. Poligami çok eşlilik anlamıyla çok karılılığı ve çok kocalılığı kapsamakla birlikte, çok kocalılık nadir yaşandığı için yaygın olarak çok karılılık anlamında kullanılmaktadır. Çok karılılık, polijinidaha doğru terim olmakla birlikte az kullanılmakta, genelde çok eşlilik terimi daha çok kullanılmaktadır.²⁷ Çok eşlilik insan topluluklarında çok eski zamanlardan bu yana görülmektedir. Tarih sürecinin pek çok döneminde görülen poligami (çok eşlilik), insan toplumunun yaygın bir kurumu ve tarihteki bütün medeniyetlerin bir parçası olup, eski milletlerin hemen hemen hepsinde görülmekte idi. Mısırlılar tarafından yasaklanılan çok kadınlı evlilik, Çin, Atina, Sümer, Babil, Asur, Hitit, İran, İbraniler, Midyalılar, Samiler, gibi pek çok toplumda uygulanmaktaydı. Yahudilik ve Hristiyanlık'ta çok eşlilik yasaklanmamıştır.²⁸

Eski İran'da erkeklerin birden fazla evlilik yapması caizdi. Sümerler'de ise tek eşlilik esas olmakla birlikte, çocuğu olmayan kadının üstüne, erkek ilk eşinin haklarını saklı tutması kaydıyla ikinci bir evlilik yapılabilirdi.²⁹ Eski İbraniler'de, servet sahibi olanlar birden fazla kadınla evlenebilirdi. Fakir olanlar yalnız tek evlilik

²⁷ İsmail Yalçın, Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.6,S.6,s.1708.

²⁸ H. İbrahim Acar, Poligami Konusunda Bazı Mülahazalar, Ekev Akademi Dergisi, C.1, S.2, Mayıs, 1998.

²⁹ Acar, a.g.e, s.191.

yapabilirlerdi.³⁰Moğollar'da da çok eşlilik mevcuttu. Bu tarz evliliklerde, kadınlardan biri soylu kadın kabul edilir ve bundan doğacak çocuklar, hükümdar olma hakkına sahip olurlardı.³¹

Melanezya, Avustralya ve Tasmanya Adaları'nda evliliklerin hemen hemen hepsi aynı idi. Viti Adası'nda bir adam çok evlilik yapamazdı.Fakat kabile reisleri yüzden fazla kadınla evlilik yapabiliyordu. Yeni Gine'de kocası ölen bir kadın kayınbiraderi ile birlikte olmak zorundaydı. Melanezya'dakadınlarevliolsun,bekâr olsun, bütün kabile erkeklerine ait sayılırdı. Kabiledeki erkekler kabileden istediği bir kadınla olabilmek hakkına sahipti. Şayetkadın buna karşı çıkarsa hemen öldürülürdü.³²Souliamas Kabilesinde evli bir kadın başka bir adamla birlikte kaçabilmek için, o adamın kadının eşine para teklifinde bulunurdu. Kadının eşi de, parayı alarak belli bir zamanda karısını geri getirmesine razı olurdu.³³Güyan'da ise kadınlar birden fazla erkekle evlenebilirlerdi. California'da Kızılderililerde kabile kadınları istedikleri adamlarla birlikte olabiliyorlardı.Natchez'lerde ise evin reisleri eşlerini eve gelen misafirlere sunmaktaydı, hatta bazı durumlarda erkekler bir gece için karılarını birbirileri ile değiştiriyorlardı. Hindistan'da ve Aborigensler'de bir kadının birden fazla adamla evlenebilmekteydi. Reddiesler'de on altı ve yirmi yaşlarındaki kızlar, beş ve altı yaşlarındaki çocuklarla evlendirilirdi, çocuk büyüyene kadar genç kızlar, çocuğun babasının, baba yoksa amcasının geçici karısı olurdu.³⁴

Malabar kabilesindeki kadınlar beş ve altı eşe sahiplerdi.Todos kabilesinde evlenen bir kadın, eşinin diğer kardeşlerinin de karısı olup, onlarla yatmaya mecbur olurdu. Dünyaya gelen ilk çocuk ise en büyük kardeşin olurdu.³⁵Hawai adalarında evli erkek kardeşler, eşlerini ortak kullanıp, buna karşılık olarak evli kız kardeşler de eşlerini ortak paylaşırlardı. Türkistan bölgesinin bazı kesimlerinde iki erkek kardeş tek bir kadınla evlenebilmekteydi.³⁶

³⁰ Acar, a.g.e, s.191.

³¹ Acar, a.g.e, s.191.

³² Kürşat Avcı, Kaan Özdedeli, Kadın Cinselliği Ve Kültürel Farklılıklar, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, s.222.

³³ Avcı, Özdedeli, a.g.e,s.227.

³⁴ Avcı, Özdedeli, a.g.e,s.228

³⁵ Avcı,Özdedeli,a.g.e,s.228

³⁶ Avcı,Özdedeli,a.g.e,s.228-229.

1.1.1. Eski Mezopotamya’da Evlilik ve Çok Eşlilik

Eski Mezopotamya coğrafyasında aile yapısını tanımak için, ailenin temel yapı taşı olan evlilik kavramının üzerinde durulması gerektirmektedir. Evliliğin başlangıcından sonlandırılmasına kadar ki süreç, Mezopotamya kavimlerinin aile yapısına ışık tutmaktadır. Evlilik; eşlerin birbirleriyle çocukları ile ve akrabaları ile olan hak ve sorumluluklarını belirleyen bir yaptırımdır.³⁷

Evliliğin ilk adımı olan nişanlılık süreci, damadın ailesinin girişimiyle başlamaktaydı. Her iki aile nişanlı çifte karşılıklı maddi yardımda bulunurlardı. Erkeğin ailesi, gümüş veya belirli hediyelerden oluşan “tirhatum” ve “şölen parası” olarak geçen “kirhum” adında maddi bir yardım ödemekteydi. Gelinin ailesi ise “şeriktum” veya “şiriktum” diye geçen, Yeni Babil Döneminde “şerkum/şirkum” Orta Babil Dönemi, Yeni Babil Dönemi ve Nuzi belgelerinde “mulūgu” denilengelinçeyizi vermekteydi.³⁸ Tamamlanan hediyeleşmelerden sonra, nişanlılık süreci, bir kâtip tarafından yazılan ve tarafların mühürleriyle onaylanan bir belge ile tamamlanırdı. Nişanın sonlandırılması hususunda nişan akdinin sürdürülmesini esas alan bir düzenleme bulunmaktaydı. Kanunun 31. Maddesi gereğince ve nişan hediyeleri tamamlandıktan sonra, gelin adayının vefat etmesi durumunda babası, ölen kızının yerine başka bir kızını damat adayı ile nişanlandırırdı.³⁹ Eski Mezopotamya’ya ait ele geçen kanuni metinlerde, evlilik yoluyla kurulan ailenin, bütün kavimlerinde genel olarak aynıydı. Evliliklerin yasal olabilmesi için sözleşme yapmanın zaruri olduğu Eski Mezopotamya’da, sözleşme tableti olmadan evlilikler kabul edilmezdi. Bu şekilde yapılmayan evliliklerde kadının eş olarak sayılmadığı kanun metinlerinde de net bir şekilde gösterilmekteydi.⁴⁰

Eski Mezopotamya’da evlilikler kadının satın alınması esasına dayanıp, bir sözleşme ile meşru kılınmıştı. Sözleşmenin olmadığı evliliklerin geçersiz kabul edildiği

³⁷ Sünbül Nazan, Eski Mezopotamya Hukukunda Aile Ve Evlilik, Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2/1, Mart 2020.s.100.

³⁸ Sünbül, a.g.e, s.1001.

³⁹ Sünbül, a.g.e, s.100-102.

⁴⁰ Sünbül, a.g.e, s.102-103.

Mezopotamya toplumlarına ait kanun metinlerinden görülmektedir.⁴¹ Yazılı belgelerden Eski Mezopotamya coğrafyasında, anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen çekirdek aile yapısının ve anne, baba, evlenmiş veya evlenmemiş çocuklar, onların eş ve çocukları, bazı akrabalarından oluşan geniş aile yapısının da mevcut olduğunu göstermektedir. Eski Mezopotamya coğrafyasında evlilikle ilgili hukuki belgelerden yola çıkarak genelde tek eşlilik hâkim olsa da çocuk sahibi olunmaması ve kadının hastalanması durumunda erkek, ikinci bir kadınla evlenebilmekteydi. Ayrıca erkek herhangi bir bağ olmadan fahişe veya evin kadın kölesiyle de birlikte olabiliyordu. Bu kadınlarla yasal evliliklerin gerçekleştirildiği de görülmüştür.⁴²

Lipit-İstar kanununun 26. Maddesinde“eğer ilk karısı ölürse karısından sonra cariyesi ile evlenirse” ifadesiyle başlamakta. 25. Maddesinde ise eşi hayatta olan fakat cariyesinden de çocuğu olan bir erkeğin durumu ele alınmıştır. Eski Mezopotamya’da çocuksuz evliliklerde, erkeğin kadın köle veya fahişelerden çocuk sahibi olduğu yaygın bir şekilde görülmüştür. Bu uygulamayı açıklayan Eski Asur Dönemine ait belgelerin birinde, evlilikte çocuk sahibi olmanın süresi hakkında yasal bir düzenleme mevcut olup, 490 numaralı bu belgede, kadının üç yıla kadar çocuk doğuramaması halinde erkek kadın köle satın alarak onunla evleneceği ifade edilmektedir.⁴³ Çocuğun olmamasının yanı sıra kadının hastalanması durumunda da yasalar, bazı sorumlulukları yerine getirmesi şartıyla erkeğe ikinci bir eş için izin verilmiştir. Bu konudaki ilk düzenleme de Lipit-İstar Kanununun 28. Maddesinde ”Eğer bir adamın ilk karısı güzelliğini kaybederse veya felç geçirirse, o kadın evinden kanun yoluyla uzaklaştırılmaz. Fakat kocası sağlıklığında yerinde olan bir kadınla evlenebilir ve ikinci gelen eş, birinci eşbakmak zorundadır.” biçiminde ifade edilmiştir.⁴⁴

Eski Mezopotamya’ya ait hukuki belgelerde, bazı durumlarda erkeğe çok eşliliğin önünü açarken belirli bir sebep yokken yapılan ikinci evlilikleri ise yasal olarak yasaklamıştır. Eski Asur Dönemine âit iki kişinin evliliğini anlatan bir belgede nikâh

⁴¹ Hanım Hande Duymuş, Eski Ön Asya’da Siyasi Evlilikler, Pamukkale Üniversitesi, 2006, s.12.

⁴²Sünbül, a.g.e,s.105.

⁴³Sünbül, a.g.e,s.105

⁴⁴Sünbül, a.g.e,s.105-106.

akdi yapılan bir evlilikte erkeğe ikinci bir eş yasaklanmış, ikinci evliliğin gerçekleşmesi halinde ise erkeğe maddi bir ceza uygulanmaktaydı. Evliliğe dair sorumluluğun da belirtildiği bu belgede, erkek, evlendikten sonra eşini ve evliliğini ihmal ederse kadına, başka bir erkekle evlenme hakkı tanınmıştır. Aynı durum, Eşnunna Kanununun 59. Maddesinde “Eğer bir adam çocuk doğurduğu karısını boşar ve ikinci bir evlilik yaparsa, erkek evinden ve eşyasından ayrı düşürülecek sonra gidecektir” şeklinde erkeğin, evinden ve mal varlığından mahrum bırakılacağı anlamına gelmektedir.⁴⁵

Mevcut belgelerden de anlaşıldığı gibi, erkek için çok eşliliğe müsaade edildiği ve bunun mevcut olduğu görülürken aynı durumun, kadın için geçerli olmadığı görülmüştür. Sümer kralı Urugakina’ya ait düzenlemede: “önceden kadınlar ceza almadan iki erkek tarafından sahip olunuyorlardı. Şimdi böyle kadınlar suya atılıp cezalandırılır.” şeklinde ifade edilerek bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi durumunun yasaklandığı görülmektedir. Mevcut belgelerde, kadının kocasından boşanmadan veya kocasını kaybetmeden ikinci bir evlilik yapmasına dair herhangi bir düzenlemeden bahsetmemektedir.⁴⁶

Hammurabi Kanunları’nda evliliğin ön şartı olan evlilik akdi yapılmaktadır. Bu akid yapılmadan evliliğin geçerli sayılmayıp, kadının resmi eş kabul edilmediği ve belirli bir miktarda başlık parasının kızın babasına verildiği görülmektedir. Eğer bir erkek eşi çocuk doğurmadığı için onu boşarsa, erkek kadının çeyizini iade edip ona tazminat vermek şartıyla boşayabilirdi.⁴⁷ Hammurabi Kanunlarında aile ile ilgili çalışmalar içerisinde, çok eşlilikle ilgili hükümler de yer almaktadır. Hammurabi’nin 141. Maddesine göre hanımın erkeğine itaatsizlik etmesi ve ona aşağılayıcı hareketlerde bulunması halinde, erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesine izin verilmektedir. 144. Maddesine göre, eşleri tarafından kendilerine müstefreşesıfatıyla bir hizmetçi kız temin edilmesi halinde, erkeklerin ikinci bir kadın ile evlenmeleri yasaklanmıştır.⁴⁸

⁴⁵Sünbül, a.g.e,s106.

⁴⁶Sünbül, a.g.e, s.106.

⁴⁷ İlknur Gürgen, Hammurabi Kanunları’nda Ve Tevrat’ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.16, S. 4, Aralık 2018, s.341.

⁴⁸ Gürgen, a.g.e, s.342.

145. Maddesine göre, erkek karısının doğum yapamaması halinde, ikinci bir kadınla evlenebilirdi. Doğum yapamayan kadının çocuk yetiştirmek için bir odalıklı zemin etmesi ve bu odalığın çocuk doğurması durumunda kocası ikinci bir evlilik yapamazdı.⁴⁹ 148. Madde'ye göre kadının hastalanması ya da kısır olması gibi durumlarda erkek, yeni karısının ilk karısına ömür boyu bakmayı kabul etmesi şartı ile ikinci bir evlilik yapabilirdi. 149. Madde de ise hastalanan ilk eş kocasının başka evlilik yapmasından sonra onunla yaşamak istemezse çeyizinin tamamını geri alıp babasının evine dönebilmekte idi. Bunun nedeni, kadının mağduriyetini önlenmek istenmesidir.⁵⁰

1.1.2. Hititler'de Çok Eşlilik

Hititler için aile, temel sosyal birim olarak kabul edilmektedir. İster geniş ister çekirdek aile olsun; aile genelde ekonomik ve sosyal koruma ile güvenlik işlevini yerine getirmektedir. Erkek ise birincil dereceden bu işlerden sorumlu tutulmaktadır. Hitit Devleti'nin sosyal yapısına baktığımızda ataerkil bir yapıya sahip olduğun görülmektedir. Erkek, otorite sahibi kabul edilmekte ve soyun babadan oğla geçtiği kabul etmektedirler. Kadın ise erkeğe kıyasla daha az görünürlüğe sahiptir.⁵¹

Evlilik kurumu Hititlerde, babaerkil bir düzene dayanmakta ve aile başkanı olan erkek, karısı ve çocukları üzerinde hâkimiyeti vardı. Kadının sahiplenilebilecek bir mal olarak görülmesi bütün Ön Asya toplumlarında olduğu gibi Hitit'lerde de görülmektedir.⁵² Kraliyet ailesinde ise kadının erkeğe bağımlılığı nüfusun geri kalanı ile kıyaslandığında görece olarak daha az seviyededir. Hitit ailesinde karşılıklı sadakat ve bağlılık önemli bir yere sahipti. Bu noktada farklı sosyal gruplar arasında belirgin bir ayrımdan bahsetmek mümkün değildir.⁵³ Kral II. Murşil zamanına ait bir mühürde, karı-koca ile ilgili önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Hititin başkenti Hattuşa'da yapılan kazılarda ise kral ve kraliçeler ile ilgili önemli

⁴⁹ Acar, a.g.e, s.191.

⁵⁰ Gürgen, a.g.e, s.342.

⁵¹ Nursel Arslantürk, Zuhale Yonca Odabaş, Hititler'de Evlilik ve Evlenme Geleneklerinin Günümüz Anadolu'suna Etkileri, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2021, s.355.

⁵² Başak Yıldız, Hititlerde Aile Hukuku, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.22.

⁵³ Arslantürk, Odabaş, a.g.e, s.355.

bulgular elde edilmiştir.⁵⁴Yapılan kazılar sonucunda, Hitit sarayında çeşitli konumlara sahip kadınların birlikte yaşadığı bilinmektedir. Hiç şüphesiz sarayda kraldan sonraki en önemli kişi, kraliçedir. Kraliçenin, Kralın annesi ile güçmücadelesine girdiği görülmektedir. Hitit tarihinin başlıca dönemlerinde bu tarz olaylar kaynaklara yansımıştır. Hitit ailesinde ikinci eşlerinsürekli ilk eş statüsüne yükselmek istedikleri görülmüştür. Öncelik kraliçenin oğluna, o yoksa ikinci kadından olan oğluna, eğer o da yoksa cariyelerden olma oğlunaşayet o da yoksa kraliçeden doğan kız çocuğun kocasının olması gerektiği düşünülmektedir. Sarayda ilk eş olmak bu yüzden önemliydi, ikinciveönemli olan şey ise krala bir erkek çocuk verebilmektir. Kralın kadınları arasında konum itibariyle en düşük mevkide bolanlar ise cariyelerdi.⁵⁵

Evlilik, Hititler’de ailenin kurulmasında elzem bir koşul olarak kabul edilmektedir. Evlilik belirli aşamaları içeren bir ritüeldir. Hitit yasalarında evlilik antlaşmalarının aşamaları hakkında bilgi elde edilmektedir. Bu süreçte evlilik ile ilgili ilk aşama; müstakbel damat ile kızın ailesi arasındaki yazılı olmayan antlaşmadır. Akabinde nişan veya söz kesme yapılır, böylece evlilik birliğinin kurulması tamamlanmış olurdu. İlk adımda aileler arasında hediyeleşme yapılmaktadır. İkinci adımda ise damat başlık parası olarak kuşata denilen bir miktar para vermekte ve son adımda ise gelinin ailesi de erkek tarafına çeyiz (ııaru) vermektedir.⁵⁶

Hititler’de evliliğe atılan ilk adım olan söz kesme ve nişanlanma geleneklerinin var olduğu devletin kanun maddelerinde açıkça belirtilmektedir. Evliliğin meşruluk kazanması için kuşata ve ııaru aşamalarının tamamlanmış olması gerekmektedir. Kanunlarda, başlık parası ile ilgili maddelerin yer alması başlık parasının güvence altına alındığının bir göstergesidir. Hititlerde kızın erkeğin evine getirdiği çeyizin yani ııaru’nun; evlilik boyunca kızda kaldığı bilinmektedir. Erkek, çeyizin koruyucusu olarak kabul edilmekte ve sadece karısı öldüğü zaman ona sahip olabilmektedir.⁵⁷ Hititlerde farklı evlilik türlerine de rastlanmaktadır. Levirat, sorarat, beşik kertmesi, diplomatik evlilikler ve iç güveyisi Hitit çiviyazılı tabletlerde sıklıkla karşılaştığımız evlilik türleridir. Levirat: Kadının, kocasının hayatını kaybetmesi

⁵⁴ İrem Şükran Nogay, Hitit Krallığı’nda Diplomatik Evlilikler, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.s.7.

⁵⁵ Nogay, a.g.e, s.8.

⁵⁶Arslantürk, Odabaş, a.g.e, s.355-356.

⁵⁷Arslantürk, Odabaş, a.g.e, s.356-360.

sonrasında gelinin baba evine dönmeyip, ölen kocasının erkek kardeşi ile evlendirilmesidir. Erkek kardeş yoksa gelin, ölen kocasının babası ile de evlenebilmektedir. Erkeğin, karısının ölmesi durumunda (ergenliğe girmiş olan) baldızı ile evlenmesine sorarat evlilik denmektedir. Hititler’de hemen her tabakada bu tür evliliklere rastlanmaktadır.⁵⁸

Hititler’de aile genellikle tek eşlilik üzerine kurulmuştur. Bunun dışında istisnai durumlar da bulunmaktadır. Örneğin; kralın birden fazla eşi olabilir. Ayrıca levirat ve sorarat gibi evlilikler Hititler’de yaygın olan tek eşlilik uygulamasının kırıldığı bir diğer örnek olarak kabul edilebilir.⁵⁹ Hitit yasa ve kaynaklarında tek eşliliği ıspat edecek herhangi bir madde mevcut değildir. Levirat türü evliliklerin Hitit kanunlarında var olması, çok eşliliği yani poligaminin mümkün olduğunu göstermektedir.⁶⁰

Ancak Akrabalar arası cinsel ilişki ve çok eşlilik Hitit toplumunda hoş karşılanmamaktadır.⁶¹ Çünkü Hitit’lerde genelde tek eşlilik hâkimdi. Özgür bir erkek birkaç Özgür kadınla, kız kardeşler ve anneleriyle aynı yerde yaşarsa bu büyük bir suç olarak kabul edilirdi.⁶² Bir adamın kardeşinin karısına ya da eşinin kız kardeşi ve annesine dokunursa bu da lanetlenecek suçlardan sayılırdı. Hitit toplumunda bu tarz ilişkiler kanunlarla yasaklanmıştır. Ancak Hitit devleti ile ilişki içinde olan kimi devletlerde bu konuda bir yasak olmadığı görülmektedir.⁶³

1.1.3. Eski Mısır’da Çok Eşlilik

Eski Mısır Medeniyeti, aile oluşum ve kuruluşunu belli başlı kurallara bağlayarak ve evlilik temellerin belirleyerek bunları yazılı kanunlar şeklinde hazırlayan dünyadaki ilk medeniyettir. Eski Mısır toplumunda aile, en önemli birim kabul edilmiştir ve kadın ile erkeğin sahip olduğu hak ve sorumlulukları olmuştur. Birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları önceleri sözlü kurallarla belirlenirken, daha sonraları yazılı

⁵⁸ Arslantürk, Odabaş, a.g.e, s.364-365-366.

⁵⁹ Arslantürk, Odabaş, a.g.e, s.368.

⁶⁰ Nogay, a.g.e, s.53.

⁶¹ Gülgüney Masalcı Şahin, Hitit Yasalarında Kadının Yeri, Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi, C.4, S.2, 2017, s.141.

⁶² Gülgüney, a.g.e, s.1139.

⁶³ Masalcı Şahin, a.g.e.s.134-143.

kanunlarla tekrar düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin amacı ise evliliklerin kalıcı olması ve sıkıntısız bir şekilde devam etmesini sağlamaktır. Bu yüzden evlilik kurumuna kutsallık kazandırmışlardır.⁶⁴Kutsallık anlayışı ile kadın, erkekten daha üstün gösterilmiş ve evlilik birliğinde kadının önemi onu evrenin yaratılışı ile özelleştirilerek belirlenmiştir. Bu durum kadını, evlilik ve ailenin oluşumunda olmazsa olmazı olarak görmüştür. Bu düşünce ile kadın olmaz ise insan hayatının da olamayacağını mitolojik hikâyeler, dini anlatımlar ve nasihatler ile dini yönden açıklanmıştır.⁶⁵Eski Mısır'da evlilik, farklı tabakalar arasında gerçekleştiği gibi erkek ve kız kardeşler arasında da gerçekleşmekteydi ve ardeşlerin birbiri ile evlenmeleri normal karşılanırdı. Toplumun örf ve adetleri akraba ve hatta kardeşlerin evliliklerine engel teşkil etmemekteydi. Erkek, istediği takdirde abisinin veya ablasının kızıyla evlenebilmekteydi.⁶⁶

Eski Mısır'da çiftler, isteme olayından hemen sonra sözlenip akabinde hemen evlenirlerdi. Evlilik sözleşmesi de devlet tarafından emredilen medeni bir anlaşma şeklinde yapılmaktaydı. Evlilik sözleşmesinin içerisinde iki tarafın da evlenen çift için verdikleri ev, kullanılacak olan eşya, arsa, canlı hayvanlar gibi maddi unsurlar yazılmaktaydı. Bu sözleşmenin en önemli özelliği ise boşanma gibi bir durumda erkeğin kadına vereceği para mülklerin kaydedilmesidir. Evlilik hususunda Mısır kadınları, aynı dönemde yaşayan Mezopotamya ve Yunan-Roma gibi uygarlıkların kadınlarından daha geniş haklara sahiplerdi. Çünkü Mısırlı kadınlar, toplumsal ve medeni konularda çağdaş uygarlıklardan daha fazla eşit haklara sahip olup, boşanma ve miras haklarına da sahip olmuşlardır Eski Mısır toplumunda, evlilik kurumunu düzenleyen müessese tümüyle toplumsal nitelik taşımaktaydı. Ne devlet ne de dini kurallar evliliğe müdahale etmemekteydi.⁶⁷

Tek eşlilik konusunda ise, Mısır toplumunda tek eşli evlilikler daha fazlaydı ancak erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi de alışılmış bir durumdu. Özellikle hanedan mensupları ve toplumun zengintabakasında çok eşlilik yaygın bir şekilde görülmektedir. Kısacası çok eşlilik daha çok üst tabakadaki insanlar arasında

⁶⁴ Muhsin HajiAzeezBabila, Eski Mısırdaki Kadın, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, C.13, S.1,s.133.

⁶⁵Babila, a.g.e,s.133.

⁶⁶Babila, a.g.e,s.133-134.

⁶⁷Babila, a.g.e,s.135-136.

yaygındı. Yüksek ekonomik statüye sahip erkeklerin birden fazla karısı olması da alışılmadık bir durum değildi. Bu durum özellikle erkeğin ilk karısının çocuk sahibi olamaması durumunda geçerliydi ve tarz durumlarda boşanma mümkün olmasına rağmen zordu.⁶⁸

Eğer boşanma sebebi, kadının bir başka erkekle ilişki kurması ise, erkek karısını boşar ve ona hiçbir şey vermezdi. Ama bir başka sebeple onu terk ederse servetinin bir kısmını boşadığı eşine bırakırdı. Çok eşliliğin başka bir nedeni de çocuk ölüm oranının fazla olmasıdır. Dolayısıyla her cinsiyetten Mısırlının birden fazla eşi olurdu.⁶⁹ Mısır'da çok eşliliğin yaygınlaşmasında devletlerarasındaki siyasi ilişkilerinde büyük rolü vardır. Mısır Kralları, Mısır Kralları, komşu devletleri olan Mitanniler, Hititler ve Asurlar gibi devletlerin hanedan ailelerinden prensesler ile evlenerek, devletlerarasındaki siyasi ilişkileri geliştirmek ve aralarındaki barış politikalarını güvence altına almak istemişlerdir. Buna örnek, II. Ramses eşleri Nefertari ve Ist-Nıfrit dışında Hitit kralının kızı Hatusil ile evlenmesidir.⁷⁰

Kaynaklarda, II. Ramses'in çok ešli olduğu ve bu eşlerinden 79 erkek ile 59 kız evladı olduğu geçmekte. Çok evlilik yapan diğer krallar ise, Eski Krallık Dönemi'nde IV. Sülaleye mensup Firavun Khufu, VI. Sülaleye mensup Kral Titi, Orta Krallık Dönemi'nde I. Amenhetop'tur. Yeni Krallık Dönemi'nde ise çok evlilik yapan krallar daha fazlaydı. Bunlardan en bilineni III. Amenhetop 'tur. Eşi Kraliçe Ti'nin üzerine birçok yabancı kadın almıştır. Bu eşleri, Babil, Asur, Mitanni, Suriye ve Nube hanedanlarından almıştır. Eski Mısır'da kralların birden fazla çocuğa, özellikle de erkek çocuğa sahip olmak istemeleri, verasetlerini erkek çocukları üzerinden devam ettirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden evliliklerin çoğunda, çocuk özellikle de erkek çocuk olmadığı zaman erkek başka bir kadınla evlenebiliyordu.⁷¹

⁶⁸Babila, a.g.e,s.136.

⁶⁹ Rüştü Karaca, Kadının Çağlar Boyunca Toplumdaki Yeri, Informedika, Temmuz 2015, s.3.

⁷⁰Babila, a.g.e,s.136.

⁷¹Babila, a.g.e,s.136.

1.1.4. Antik Yunan'da Çok Eşlilik

Antik Yunan'da aile, toplumun en temel yapı taşıydı. Baba da ailenin reisi ve otoritesi olarak aile üzerindeki bütün hak ve yetkilere sahipti.⁷² Bu dönemde evliliklerin esas önemi ve anlamı, ailelerin servet miraslarını bırakacak çocukların, özellikle de erkek çocukların gerekli olmasından kaynaklanmaktaydı.⁷³ Bu durum, Antik Yunan toplumunda aslında tek eşliliğin hâkim olduğu, ancak evlilik hoşnut olmayınca veya başka sebeplerle kadının olmasa da erkeğin ikinci veya üçüncü bir kadınla evlenmesinin normal karşılandığını göstermektedir. Antik Yunan toplumunda ailenin geniş ve büyük olması, erkek için istenilen bir durum olmuştur.⁷⁴ Ailenin büyük olması, güç ve saygınlığın göstergesiydi, aynı zamanda gelecek için de bir garantiydi. Evliliklerin genelinde eşli olsa da, büyük ölçüde geniş aile isteğinden dolayı Antik Yunan toplumunda, erkek için iki ya da daha üstü evlilikler genel kabul görülürdü. Kadınlar için ise böyle bir durum söz konusu olmamıştır.⁷⁵ Bütün eski çağ medeniyetlerinde olduğu gibi Antik Yunan toplumunda da kadın ikinci plandaydı ve kadınların hiçbir politik hak ve yetkileri yoktu.⁷⁶ Özellikle evlilik hususunda kadınlar, erkekler kadar öncelikli bir konuma sahip olmamışlardır. Erkeklerin verdikleri karar vesimirlar içinde, onların izah ettikleri şekilde evlenebilirlerdi. Kadınların çocuk doğurmaması veya kısır olması gibi durumlar da geçerli boşanma nedenleri arasında sayılmaktaydı.⁷⁷

Antik Yunan toplumunda evlilik, erkek için daha çok fiziksel bir birliktelik ve çocuk sahibi olmak daha çok erkek çocuk sahibi olmak için ona verilmiş kanuni ve toplumsal bir yetki olmuştur. Bu yüzden erkekler için evlilik; yönetme, saygı görme, itaat, çocuk ve geniş aile fikri üzerine kuruludur. Kadınlar için evlilik ise duygusal, ruhsal ve manevi bir birliktelik olup güven, sadakat ve en önemlisi sevgi üzerine kurulmuştur. Kadın ve erkek arasındaki bu fark, erkeğin evli olduğu halde başka

⁷² Yavuz Çelik, Antik Yunan Tiyatrosunda Kadın ve Duygusal Bağlılıktan Fiziksel Ayrılığa Geçiş: Medea ve Trakhis'li Kadınlarda İki Eşlilik, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, s.29.

⁷³ Yavuz Çelik, Antik Yunan'da Toplumsal Bir Kurum Olarak Evlilik ve İki Oyunda Erkeklerin İki Eşlilik Tercihleri: Medea ve Trakhisli Kadınlar, 2016, s.85.

⁷⁴ Çelik, a.g.e, s.329.

⁷⁵ Çelik, a.g.e, s.29.

⁷⁶ Oğulcan, Zorunlu Tek Eşliliğin Kısa Bir Tarihi, Kaos GL Dergisi, 26.10.2020, s.1.

⁷⁷ Derya Karaaslan, Antik Yunan'da Kadın Olmak, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C1, S.2, s.165.

aşklara kapılmalarını hoş görmektedir. Ancak bunlara rağmen yasalar, ilk evlilik bitmeden ikincisinin yapılmasını yasaklamıştır. Öte yandan, evindeki köleleriyle bu tarzilişkilere girilmesine toplumsal ve hukuksal düzlemelerle izin verilmiştir. Bu yüzden Yunan toplumunda çok sayıda köle eşler bulunmaktadır.⁷⁸

Eski Yunan'da erkekler, geneldegüç, makam, para ve itibar kazanmak için ikinci evliliklere yönelmişlerdir. Çünkü evliliği, ruhsal ve bedensel yanların tatmin etmekten ziyade, güç ve otoritelerinin devam etmesi amacıyla çocuk sahibi olmak veya güç ve zenginlik kazanmak için bir araç olarak görmüşlerdir.⁷⁹ Yunan toplumunda erkekler, yasalara göre evli oldukları eşleriyle yaşadıkları evin dışında olmak şartı ile başka kadınlarla aşk veya evlilik yaşayabilirler, ikinci kadının, ilk kadının yaşamakta olduğu evde olmasına yasalar ve töreler müsaade etmemiştir. Erkekler kendi evlerinde, eşleri dışında sadece köleleriyle ilişki yaşayabilirlerdi çünkü Antik Yunan'da Tek kadınla evlilik temel ilkelerden biriydi.⁸⁰

Tek eşlilik Yunan şehir devletlerinde yaygın bir yasa haline gelmiştir ve evli olan bir erkeğin ikinci bir evlilik yapması yasaktı. Ancak bir kadınla veya emri altındaki kölelerle ilişki yaşaması serbesttir.⁸¹ Bu durum onların bedensel ihtiyaçları için uygun görülüyordu ancak erkeklerin bu kadınları evlerine sokmamaları gerekmekte idi. Çünkü Bu durum hoş karşılanmazdı. Antik Yunan şehirlerinde bu metreslere "*pallake*" denilirdi. Bunun yanı sıra "*hetaira*" adı verilen eğitim görmüş kadınlar da erkeklere eşlik edebilirlerdi. Antik Yunan kaynaklarında erkeklerin zevkleri için *hetairalar*'a, cinsel ihtiyaçları için *palakkeler*'e ve meşru çocuklar doğurmaları için de eşlerine sahip olduklarını belirtmiştir.⁸²

Günümüzde çoğu toplumda kabul edilemeyen olan bu tarz ilişkiler aslında Antik Yunan toplumunda yasalara göre kabul dilmese de uygulamada var olmuş ve kadınların anlayış göstermeleri gereken bir durum olmuştur. Eski Yunan toplumunda erkeklerin dışarıdaki hayatlarında sevgililerinin olması normal karşılanmıştır. Ancak konu aynı yastığı, aynı haneyi başka bir kadınla paylaşmaya gelince, kadınlar bu

⁷⁸Çelik,a.g.e,s.32.

⁷⁹Çelik,a.g.e,s.41.

⁸⁰Çelik,a.g.e,s.43.

⁸¹ Çelik, a.g.e,s.43.

⁸² Osman Keçeli, Antik Yunan'da Aile: Evlilik Ve Cinsellik, Kültür Sanat Dergisi, 22 Kasım 2020.

durum kabul etmezdi. Çünkü kadın kendine ait olan hayatını başka bir kadınla paylaşmaya ne aklı ne kalbi ne de ruhu ile razı olmazdı. Zaten yasalar da buna müsaade etmezdi.⁸³

İktidar gücü ve zenginlik için ikinci bir eşe yönelen Yunan toplumu erkeklerinin güce verdiği önemi göstermektedir. Onlar için erkekler, yaratılışları gereği fiziksel güç sahibivarlıklardır ve onun bu özelliği tercih ve kararlarında, seçimlerinde ve evliliklerinde önemli bir rol oynamıştır. Kadınlar ise bunu kabul etmezlerdi, çünkü evliliğe yüreklerini ve ruhlarını, bedenlerini ve inançlarını koyarlardı. Bunun sonucunda kadınlarda kıskançlık, korku, kandırılma, aldatılma, yalnızlık, öfke duyguları oluşmaktadır. Antik Yunan gibi ataerkil toplumlarda kadın evliliğe duygusal ve ruhsal olarak bağlı olurdu, ancak erkeğin kadında aradığı ve gördüğü şey ise bedensel güzellik veya maddi zenginlik olmuştur.⁸⁴ Milattan önce 1200’de saray sisteminin çökmesi ile birlikte Antik Yunan Karanlık Çağa girmiş ve büyük bir ekonomik çöküş yaşanmıştır. Ekonomik çöküşün yaşanması ile birlikte çok evlilik yapabilecek güce sahip elit erkekler toplumda sayısı yok denecek kadar azalmış ve çok karılığın ekonomik temelleri ortadan kalkmıştır.⁸⁵

1.1.5. Eski Roma’da Çok Eşlilik

Eski Roma’nın kent devletinden büyük bir imparatorluk haline gelmesinde, onun düzenli devlet yapısı ile birlikte hukukunun da çok büyük etkisi olmuştur. Roma hukukunun varlığını devam ettirdiği süre içinde değişiklik göstermesi, Roma uygarlığının siyasal, toplumsal, geleneksel ve dinsel olarak değişmiş ve gelişmiş olmasının sonucudur.⁸⁶ Roma hukuku, aile hukuku terimini bir hukuk branşı olarak hiçbir zaman kullanmamıştır. Soy birliği ise Roma ailesinin genişlemesi neticesinde meydana gelmiş, birkaç aileden oluşan büyük aileleri ifade etmektedir.⁸⁷

Roma’da soygelimi, erkek soy çizgisinden izlenmiştir ve tüm soy birliği üyelerinin kabul ettiği ortak bir erkek atadan gelmeyen hiç kimse, soy birliğinin üyesi olarak

⁸³ Çelik, a.g.e,s. 44-45.

⁸⁴ Çelik, a.g.e, s. 47-48.

⁸⁵ Can, a.g.e, s.1.

⁸⁶ Nesrin Işıkoğlu, Ahmet Can Bakkalcı, Hitit Aile Hukuku/Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.5, 2010, s.43.

⁸⁷ Işıkoğlu, Bakkalcı, a.g.e, s.44-45.

kabul edilmemiştir. Roma ailesinde, cinsi münasebet ve doğuma dayanan kan bağı (cognatio hısımlığı) esas alınmamıştır. Tümüyle hukuki bir esasa dayanır ve aynı otoriter güce [baba egemenliği (patriapotestas)] bağlı olan kişilerden oluşmaktadır. Eski Roma’da soy birliği yapılanmasının alt kategorisi olarak, geniş ve dar olmak üzere, iki aile tipi karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

1-Familia Communilure: Ortak ata sağ olan ve onun otoriter gücü altında kalacak kişilerden oluşan aileyi ifade eder. Bu tip aile kavramı çok geniştir. Roma’da bir aile reisi öldüğü zaman, aile, erkek çocuklar (filiusfamilias) sayısınca yeni ailelere bölünüyordu. Kız çocuklar (filiafamilias) ise, aile reisi statüsünde olamayacakları için ayrı bir aile kuramıyorlardı. Sadece aile reisinin ölümüyle başkasının hukukuna bağlı hak ehliyeti olmayan (alieniurus)] statüsünden, kendi hukukuna bağlı [bağımsız/hak ehliyeti olan (suiiurus)] statüsüne geçebiliyorlardı.⁸⁹

Roma ailesi, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerinden etkilenmiştir ve toplumun temel yapı taşı oluşturması sebebiyle, her zaman özel bir öneme sahip olmuştur. Roma ailesi, memleket içinde ayrı bir memleket gibi kurulmuştur.⁹⁰ Roma ailesi ne kadar patriarkal ve disiplinli ise, Roma evliliği tam aksine mutlak bir hürriyete sahip idi. Her iki tarafın “evlenelim” şeklindeki istekleri birleşince evlenebilirler, hiçbir sebep göstermeksizin, tek taraflı bir şekilde boşanabilirlerdi.⁹¹ Aile müessesesine büyük önem veren Antik Roma toplumu ailenin, toplumun temelini oluşturduğu düşünülürse, bu konuda, aile kurmak amacıyla, çiftlerin evlenmeden önce yaptıkları ilk iş, nişanlanma süreci olmuştur.⁹²“SponsaliumCena” / “Sponsalia” olarak adlandırılan nişanlanma, Roma’da evliliğin ilk adımı olarak görülmüştür. Nişanlanan çiftten kadın olana “Sponsa”, erkek olana “Sponsus” dendiği için, nişanlanma sürecine, sponsalia denilmiştir.⁹³ Nişanlanma süreci yaşam

⁸⁸İşıkoğlu, Bakkalcı, a.g.e, s.49.

⁸⁹İşıkoğlu, Bakkalcı, a.g.e, s.49.

⁹⁰ Fulya Kocakuşak, Antik Roma’da Aile Kurumu, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bursa, 2011, s.15-16.

⁹¹ Kılıç, Bakkalcı, a.g.e, s.51.

⁹²Kocakuşak, a.g.e, s.17.

⁹³Kocakuşak, a.g.e, s.17.

biçimleri büyük ölçüde geleneklere dayanan Romalılar için hukuki yönünden ziyade, örfi yönü ağır basan bir kurumdu.⁹⁴

Nişanlanmanın amacı, çiftlerin evlilik öncesi, birbirlerini yakından tanımaları, evlilikleri için hazırlık yapmaları ve ilişkilerine resmi bir boyut kazandırmaları olmuştur.⁹⁵ Eski Roma'da evlenmeden önce nişanlanmanın gerekliliğine dair bir gelenek yoktu. Nişanlanmadan önce yapılan söz kesme eylemi ise Roma hukukunda ve geleneklerinde görülmemiştir.⁹⁶ Roma'da nişanlanmanın gerçekleşebilmesi için, tarafların nişanlanmak için karşılıklı rızaları gerekliydi ve aile babasının da rızası alınırdı. Bununla birlikte nişanlı çiftler 2 yıl içinde evlenmez ise, yapılan nişan geçersiz sayılıyordu.⁹⁷

Nişanlı çiftler, birbirlerinin yakın akrabası sayılırdı. Bu durum ailenin mal varlığını korunması ile alakalı olmuştur. Nişanlanan çiftler, ailenin bir parçası olarak görülürdü. Roma'da evlilikler tek eşli olduğu için kişiler, tek bir kişiyle nişanlanabiliyordu. Birinci nişan bozulmadan ikinci nişanı yapan biri baş yargıç tarafından cezalandırılırdı. Nişanlı bir kızın müstakbel kocasına ihanet etmesi, nişanlısı tarafından zina suçu olarak kabul edilirdi fakat söz konusu durum nişanlı erkeğin bu şekilde değerlendirilmezdi.⁹⁸

Roma'da nişanlanma süreci ve sıklığı evlilikle sonuçlanma oranı ya da nişanlanan tarafların ilişkileri konusundaki bilgiler çok azdır. Nişanlı kadın, evlilik gerçekleşinceye kadar kendi ailesinin yanında kalır, sadece evlenme durumunda kocasının ikametgâhını alırdı. Aile müessesesinin yasallık kazanabilmesi için Romalılar, kanuni şartlar çerçevesinde aile kurmak nedeniyle, kadın ve erkeğin, bir arada yaşaması gerekliliğine inanıyorlardı. Evlenmeyi, ortak bir hayatı paylaşmak amacıyla kadın ve erkeğin birlikte yaşaması olarak tanımlamışlardır.⁹⁹ Evliliğin bir

⁹⁴ Gökçe Serim, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, 2018, s.39.

⁹⁵ Kocakuşak, a.g.e, s.17.

⁹⁶ Serim, a.g.e, s.39.

⁹⁷ Kocakuşak, a.g.e, s.17-18.

⁹⁸ Kocakuşak, a.g.e, s.18.

⁹⁹ Kocakuşak, a.g.e, s.19.

diğer önemli unsuru ise erkekle kadının toplumda eş olarak yerini almasını ifade eden “HonarMatrimoni” edilen evlilik Şerefi oluşturmaktaydı.¹⁰⁰

Evlilik kelimesine Roma’da “Matrimonium” denilirdi. Matron kelimesi, çocuk doğurmasa bile bir erkek ile evlilik sözleşmesi yapan bir kadına sözleşme devam ettiği müddetçe verilen isimdi. Kadın henüz çocuk sahibi olmamışsa fakat çocuk sahibi olmayı planlıyorsa “Mater” yani anne unvanını alırdı. Roma toplumunda tek eşlilik hâkimdi. Çok eşliliğe dair herhangi bir örneğe rastlanmamıştır. “Evliliğin devamı boyunca var olan bağlılığın yanı sıra, bu birliktelik içinde bir başka engel daha bulunmaktadır; bir erkeğin iki karısı olamaz ve bir kadının da iki kocası olamaz.”Gaius’un sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Roma’nın her döneminde evlilik, daima, monogami şeklinde olmuştur. Villers, bunun sebebini, Roma’nın eski dönemlerinde kadın sayısının, erkek sayısına oranla daha az olmasına bağlamaktadır.¹⁰¹

Roma’da evlilikler daima monogam şeklindedir. Roma toplumunda poligam evliliğe dair hiçbir ize rastlanılmamıştır.¹⁰² İmparatorluk Dönemi’nde egemenlikleri altında bulunan kavimlerde farklı adetler olduğu için, tek eşlilik, imparatorun emirleri ile düzenlenmiş ve ikinci evlilik suç olarak kabul edilmiştir.¹⁰³ Eski Romada her dönemdek eşlilik hâkimdi ve bu kuralın ihlal edilmesine müsaade edilmezdi.¹⁰⁴ Tek eşli evliliklerin yasal evlilik biçimi halini alması ise Antik Yunan’a dayanmaktadır.¹⁰⁵

1.2. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Evlilik ve Çok Eşlilik

1.2.1. Evlilik

Göçebe bir yaşam kültürüne sahip olan ve devamlı hareket halinde olan Türkler ile ilgili elimizde kaynak sayısı yok denecek kadar azdır. Bunun nedeni ise o dönemde

¹⁰⁰ Bahattin Aras, Roma Hukukunda Evlenme ve Boşanma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,s.219.

¹⁰¹ Serim, a.g.e,s.49.

¹⁰² Işıkoğlu, Bakıalçı, a.g.e,s.51.

¹⁰³ Özlem Söğütlü Erişgin, Roma Toplumunda Kadının Konumu, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.4 S.2, 2013,s.13

¹⁰⁴ Elif Burcu Özkan, Yasalar ve Gelenekler Işığında Arkaik ve Klasik Dönem Yunan ve Cumhuriyet Dönemi Romalı Kadınların Aile Hayatı, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi.

¹⁰⁵ Can, a.g.e, s.1.

sözlü anlatıma değer verilmesidir. Ancak o dönemden günümüze kadar gelen eserler az olsa da Türk töre ve geleneklerden yola çıkarak o dönem hakkında fikir sahibi olabiliyoruz.¹⁰⁶Bir toplumu bütün yönleriyle şekillendiren ve topluma belli bir yön ve düzen sağlamada etkin bir role sahip olan kültürün aktarımı, aile kurumu aracılığıyla gerçekleşmektedir. ¹⁰⁷ Eski Türk toplumunda ailenin oluşması evlilik ile gerçekleşmekteydi.¹⁰⁸ Evlilik ve yuva kurma Türk devletlerinin temeli idi. Aile müessesesinin kurulması maksadıylayapılan evlilik törenleri törelere göre yapılmaktadır. Töre gereği meydana gelen aile düzeni bir sonraki kuşaklara aktarılmaktadır.¹⁰⁹

Evlenme, Türkler'de çok eskiden beri, bir "koşulma, dirlik, derim" veya "triglig" yani birlikte yaşamadır. Bu birlikteliğin kuralları olan gelenekler yüzyıllar içinde gelişmiş ve oluşmuştur. Evlilik söz kesimi ile başlayıp, nikâh ile tamamlanırdı. Evliliklerde aileler üzerlerine düşen görevleri yerine getirmek zorunda idi. Töre neyi öngörüyorsa aileler onları yapardı. Ev A. Caferoğlu'na göre "äb" ile ifade ediliyordu. A.V.Gabain'e göre ev "äw, äb, ew" ile ifade edilip ev, çadır manasına gelirdi. ¹¹⁰ Evlilik veya evlendirme, evlenen kadın veerkeğin baba evinden ayrılıp yeni bir ev (aile) kurmalarını ifade etmektedir. Bu ifadeden evlilik müessesesi ile yeni bir yuvanın kurulması anlaşılmaktadır. Türk anlayışında "evlenme ve yuva kurma" Türk devletlerinin temelini oluşturmakta idi.¹¹¹

Eski Türk toplumlarında, evlilik yoluyla bu birlikteliğin toplum nezdinde resmi bir kimliğe büründürülmesi hukuki açıdan değerlendirilir. Çünkü hukuken evliliklerin insanlar ve kanun önünde belgelendirilmesi gerekmektedir. Evlenmek, eski Türklerde toplumsal bir görevdi ve bekârlık ayıp karşılanırdı.¹¹²Türklerde evlenmek 'kavuşmak' mastarıyla da ifade edilirdi. Evlenmek Orhon Yazıtlarında "tapınak

¹⁰⁶ Nihat Tosun, MusabMurşid Özen, Evlenme Süreci Bağlamında Orta Çağ Türk Töresi İle İslam Aile Hukuku Karşılaştırması, Gelecek Vizyonlar Dergisi, 2021, s.46-53.

¹⁰⁷ Funda Aslan, Türk Kültürü İçerisinde Türk Aile Yapısının Yeri, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran,2018,s.29.

¹⁰⁸ Mehmet Mandaloğlu, İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.137.

¹⁰⁹Mandaloğlu, a.g.e, s.137.

¹¹⁰ Hayati Başar, Eski Türklerde Aile, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2009, s.37-38.

¹¹¹Mandaloğlu, a.g.e, s.137.

¹¹²Mandaloğlu, a.g.e, s.137-138.

(mabet)” anlamına gelirdi. Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi Türkler evi ve evlenmeyi kutsal kabul etmişlerdir.¹¹³Eski Türk toplumlarında evlilik, kadın ve erkeğin ortak kararı ile ailelerin karşılıklı rızasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bir genç evlenirken ne eşini kendi babasının evine getirirdi ne de kendisi hanımınnevinegiderdi. Türklerde İç güvey ve iç gelinlik gibi durumlar yoktu.¹¹⁴Erkek baba ocağından kendi payına düşen malı alır; kız da yumuş adı verilen çeyizini alırdı. Erkek ve kız, mallarını birleştirerek, ortak bir ev kurarlardı.¹¹⁵Türkler’de evlilikten önce nişanlanmak tarafların birbirlerini tanımaları için önemli bir adımdı. Nişanlılık sürecinde anlaşılırsa, evliliğe karar vermeleri tavsiye edilirdi. İsteme süreci aracılar vasıtasıyla başlatılıyor daha sonra erkek tarafının ailesi kızı iste istemeye gidiyordu. Daha sonra erkek tarafının kız tarafına vereceği “kalın”ın miktarı belirlenirdi. Kalın; erkek tarafının kız tarafına verdiği bir tür yetiştirme ve eğitim masraflarını içeren, tarafların ekonomik durumuna göre miktarı değişen mal veya para miktarıdır.¹¹⁶

Türkler nişanlanmaya çok önem veriyorlardı. Çünkü karı-koca bu süreçte birbirini tanırlardı. Nişanlılık için belli bir süre belirlenmemişse de kalın’ın ödemesi bittiği zaman evlilik gerçekleşirdi.¹¹⁷ Evliliğin oluşması için resmi ya da dini bir görevlinin huzurunda nikâh kıyılması zorunlu değildi. Ancak evliliğin kutsal bir yönü olduğuna olan inanış sebebiyle şamanlar düğün törenlerine katılır onlara dualar ederlerdi.¹¹⁸Kabile ve aşiret dönemlerinde evliliklerin kız kaçırma şeklinde olduğu görülmektedir. Kabile federasyonu il aşamasında eski egzogami gelenekleri devam etmesine rağmen, toplumun genişlemesiyle birlikte kabileler arası evlilikler, endogamikşeklindeolmuştur. Ziya Gökalp, Türklerin, il aşamasındaki evliliklerinin endogamik olduğunu belirtmiş ve endogamik evlilikleri kadın erkek eşitliğinin temeli saymıştır. Ataerkil aile yapısının temellerini oluşturan dıştan evlilik ve kız kaçırma geleneği, Türklerde uzun bir müddet, bazı kesimlerde günümüze kadar devam etmiştir.¹¹⁹

¹¹³ Başar, a.g.e, s.38.

¹¹⁴Mandaloğlu, a.g.e, s.138.

¹¹⁵ Murat Öztürk, İslamiyetten Önce Türklerde Aile ve Kutadgu Bilig’de Türk Ailesi, Kayseri,2015,S.4, s.4-5.

¹¹⁶ Tosun, Özen, a.g.e, s.49.

¹¹⁷ Tosun, Özen, a.g.e, s.49.

¹¹⁸ Tosun, Özen, a.g.e, s.49.

¹¹⁹ Eski Türklerde Aile ve Evlenme Gelenekleri, TengritaghAkademiyesi, 6 Nisan 2018, s.6.

Eski Türkler evliliğe öylesine önem vermişlerdir ki bu, toplumsal bir görev olarak kabul edilmiş ve bekâr kalmak toplumda hoş karşılanmamıştır. Toplumun devamlılığının doğumlarla sağlanabilmesi ve doğumların da evlenmeler sonucu gerçekleşmesi evliliğin önemine vurgu yapmaktadır. Başka toplumlarda olduğu gibi eski Orta – Asya Türk Aile Hukuku’nda da evlenme çok önemli bir hukuki kurum olmuştur.¹²⁰ Eski Türkler, dini inançları gereğince eşlerin ölümden sonraki hayatlarında yeniden bir araya gelecekleri kabul edilmişti. Bu sebeple, hiç evlenmeden ölen bir kişinin öbür dünyada sonsuza kadar yalnız kalacağına inanılmaktaydı.¹²¹ Eski Türklerde evlilikler törelere uygun bir şekilde gerçekleşmektedir ve “Eski Türk ailesinde boşanma törelere göre hoş karşılanmamaktadır.¹²² Eski Türkler’de evlat sahibi olmak, neslin devamı için çok önemliydi. Öyle ki, “Uşağı (çocuğu) olan eve şeytan girmez; uşağı evin gülüdür.” denilmiş. Çocuk sahibi olmayan kişilere, “Ocak Kör” adı ” verilerek çocuğun aile için önemi bu ifadeler ile vurgulanırdı. Anneye “ög”; babaya “kang”; aynı anneden olan kardeşlere “karındaş”; aynı babadan olan kardeşlere “kangdaş” üvey kardeşler için ise, “kangsık” denilmekteydi. Büyük anneye “ulu ana” dedeye ise “ata” denilmekteydi. Türk ailesinde kadın ve erkeğin eşit olarak kabul edilmesi hasebiyle her iki taraftan akrabalar da eşit olarak kabul edilmektedir.¹²³

Eski Türklerde aile yapısının hukuki olarak yasalaştığı evlilik türü dıştan evlenme (egzogami) türü evlilikti. Türklerde dışarıdan evlenme (egzogami) esastı.¹²⁴ Erkekler dışarıdan kız alır, kızlar da dışarıya gelin verilir. Diğer toplumlarda görülen yakın akrabalarla evlenme (Roma, Yunan, Fars), kardeş ve kızları ile evlenme (Hind, Fars), birbirlerinin eşlerini satın alma, eşinin çocuk yapması için başkasına sunma (Arap, Hind, Yunan), kadınları diri diri yakma (Hind) gibigelenekvegörenekler Türk aile yapısında görülmez.¹²⁵ Tüm bu anlatılanlardan yola çıkarak, “Türklerde yuvalar ocağı, ocaklar soyları, soylar boyları, boylar aileleri, aileler aşiretleri, aşiretler ise ili

¹²⁰ Yasemin Toros Kurtoğlu, Eski Orta-Asya Devletleri’nde Aile Hukuku, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Bursa, 2015,s.40.

¹²¹ Toros, Kurtoğlu, a.g.e, s.40.

¹²² Aslan, a.g.e, s.42.

¹²³ Aslan, a.g.e, s.42

¹²⁴Mandaloglu, a.g.e, s.138.

¹²⁵ Namık Aslan, Türklerde Aile Anlayışı ve Çocuk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Mart-Nisan 2019, C.121 S.23 ,s.459.

(devleti) meydana getirerek Türk toplumunda, toplum bilinci oluşmaya başlamakta ve böylece toplum içerisinde aile kurumu, belli bir olgunluk seviyesine de ulaşmaktadır.” Diyebiliriz.¹²⁶

1.2.2. Aile

Evlilikle meşruluk kazanan aile, insan yaşamı içerisinde en önemli kurumlardan bir tanesidir. Literatürde, insanın toplumsallaşma süreci içerisinde kendi fizyolojik ve psikolojik özelliklerine ve ihtiyaçlarına en çok cevap veren ve Russell’ında belirttiği gibi insan mutluluğunun en büyük kaynaklarından birisidir.¹²⁷ Arapça olarak “üsre” “رَسْنُ” (رَسْنَا. “ç.”) kelimesi ile ifade edilen aile, hanedan, kabile, boy, akraba ve hısım anlamlarına gelmektedir. Aile fertleri için “عائلة” “filinden türemiş” “عائل” kelimesi kullanılır. Bunun çoğulu ise, “وَالْع” dir.¹²⁸ Aile, toplumun temel yapı taşı ve çekirdeğini oluşturan ve İnsanlık tarihi ile birlikte var olan bir kurum olmuştur. Kadın, erkek ve çocuklarından oluşan toplumun en temel küçük yapı taşıdır. Genel tanımıyla aile, insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşmaya yarayan, karşılıklı ilişkilerin belli başlı kurallara bağlandığı, toplumlarda yerine oturtulmuş, farklı zenginliklerin kuşaktan kuşağa geçtiği, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal yönleri bulunan bir kurumdur.¹²⁹ İlkel toplumlardan medeni toplumlara varıncaya dek hemen her toplumda, adı ne olursa olsun aile kavramına rastlanılmakta ve bu onun evrenselliği ile ilgili bir durumdur.¹³⁰ Türkler tarihin en eski toplumlarından bir tanesidir. Bu özelliklerinden dolayı, tarihin en eski ve köklü aile şekline de sahiptirler.¹³¹

Eski Türklerde aile yapısı çoğu devletlerde aynı şekilde meydana gelmiştir. Bu durumun oluşmasında aileyi meydana getiren başlıca örf ve âdetlerin zaman içinde

¹²⁶ Aslan, a.g.e, s.43.

¹²⁷ Öznur Ermez, Evlilik, Aile ve Boşanma, Aile Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale, Haziran, 2015, s.15.

¹²⁸ İssatayBerdaliyev, Kazakistan Aile Hukuku ile İslam Aile Hukukunun Mukayesesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, 2021, s.4.

¹²⁹ Davut Keskin, Geleneksel Aileden Modern Aileye Geçiş Sürecinde Ailede Din Eğitimi Anlayışındaki Değişim, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale, 2017, s.15.

¹³⁰ Ali Erkul, Eski Türklerde Aile, Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türkiye Yayınları, S.97-106, Ankara, 2002, s.159.

¹³¹ Erkul, a.g.e, s.159.

kurallaşması etkili olmuştur.¹³² Türklerde Aile, kan akrabalığına dayanıyordu. Aile “pederşahi” değil velayet (dost, yardımcı) esasına dayanan bir sistemdi.¹³³ Evliliğe ve aile kurumuna büyük önem veren Türkler, bunu toplumsal bir sorumluluk olarak görmüşlerdir. Dünyanın dört bir yanına dağılmalarına rağmen varlıklarını sürdürebilmeleri ve tarih sahnesinde yer alabilmeleri aileye verdikleri önem sayesinde olmuştur.¹³⁴

Eski Türklerde ailenin meydana gelmesi evlenme ile mümkündü. Evlilik ve yuva kurma Türk devletlerinin temeli idi. Aile müessesesinin kurulması amacıyla gerçekleştirilen evlilik merasimleri Türk töresine göre yapılmaktaydı. Töre gereği meydana getirilen aile sistemi bir sonraki kuşaklara aktarılmıştır.¹³⁵ Sağlam bir aile yapısına sahip olan eski Türkler İ. Hami Danişmend'e göre, bu sağlamlığını aile fertleri arasındaki müsavatsızlıktan almıştır.¹³⁶ Türk ailesi, çağdaşı toplumların ailelerinden her yönüyle daha medeni ve daha ileri anlayışlara sahipti. Örneğin; o dönemde diğer toplumlarda görülen çocukların para karşılığı satılması, öldürülmesi (Grek, Çin, Hint, Roma), kız çocuklarına saygı duyulmaması ve diri diri gömülmeleri (Arap), kardeş ve kızları ile evlenme (Hint, İran), birbirlerinin eşlerini satın alma, eşinin çocuk yapması için başkasına takdim etme (Grek, Hint, Arap), kadınları yakma (Hint) gibi insanlık dışı adetlere Türklerde hiç rastlanmamıştır.¹³⁷ Eski Türklerde aile karşılıklı sevgi ve saygı temeline dayanıyordu. Ana, baba ve çocuklar arasındaki ilişkiyi, koruma, sevgi ve saygı düzenliyordu.¹³⁸ Eski Türkler evlilikte sadakate büyük önem vermişlerdi. Evlilik boyunca eşlerin birbirine karşı sadakatli olmaları zorunluluk olarak kabul edilmiştir.¹³⁹

Muhafâzakar bir yapıya sahip olan Türk ailesinde zararlı olan ve ailenin yıkımına sebep olabilecek davranışlar toplumda büyük suç sayılmıştır.¹⁴⁰ Zina yapan evli erkeklere idam cezasının verilmesi sadakatın toplum içinde ne derece önemli

¹³²Mandaloğlu, a.g.e, s.138.

¹³³ Abdulkadir Donuk, Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile, s.162.

¹³⁴ Tosun Özen, a.g.e, s.46-53.

¹³⁵Mandaloğlu, a.g.e, s.137.

¹³⁶ Kadri Süreyya Özdener, İslam Öncesi Türklerde Kadının İçtimai Yeri, s.226.

¹³⁷ Öztürk, a.g.e, s.7.

¹³⁸ Öztürk, a.g.e, s.7.

¹³⁹ Toros, Kurtoğlu, a.g.e, s.67.

¹⁴⁰ Özdener, a.g.e, s.226.

olduğunun göstergesidir.¹⁴¹ Örneğin; Hunlar'da ve Göktürkler'de zina en büyük suçtu. Kızın evlenmeden önce bakire olması gerekirdi.¹⁴² Eski Türklerde cezalar caydırıcı olunca, sadakat yükümlülüğüne aykırı fiillere toplumda çok ender rastlanılmıştır.¹⁴³ Eski Türk toplumu ataerkil bir yapıya sahipti. Yani baba ve erkek otoritesi geleneksel yapının temel taşlarından biriydi. Anne ve babaya itaat etmemek, onların sözündendışarıçıkılmak ceza gerektiren suçlardır.¹⁴⁴

Aile yönetiminde Baba hukuku esastı. Eski Türk ailesi geniş aile şeklinde değil çekirdek aile şeklindeydi.¹⁴⁵ Eski Türk aile tipinin çekirdek aile olduğu, bazı tarihi kayıt ve belgelerle belirlenmektedir. Örneğin; W.Eberhard, Tabgaç ailesinin böyleolduğunu tespit etmiştir.¹⁴⁶ Eski Türklerde doğan çocuklar babanın soyuna aitti ve soy erkek çocukla devam ederdi. Bu nedenle doğan çocukların babasının kim olduğu bilinmeliydi.¹⁴⁷ Eski Türk toplumunda aile yapısının hukuken yasallaştığı evlilik türü dıştan evlenme olarak tanımlanan egzogami biçimindeki evlilikti. Türklerde dışarıdan evlenme (exogamie) esastı. Çünkü Türklerde erkekler dışarıdan evlendirilmekte, kızlar da dışarıya gelin gitmekteydi.¹⁴⁸ Eski Türklerde dikkat çeken önemli hususlardan biri de kadına verilen değerdir. Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadına hak vermemiş ve saygı duymamışlardır.¹⁴⁹ Eski Türklerde kadın evin sahibiydi. Bu yüzden ev hanımı için söylenen en yaygın terim “evci” idi. Destanlarımızda kadınların yüksek mevkii dikkat çekicidir. Kahramanlar karılarına “görküm” (güzelim) sözü ile hitap ederlerdi. Türk kadınının temizliği, cecesurluğu, namusuna düşkünlüğü kaynaklarda belirtilmiştir.¹⁵⁰ Türk töre ve geleneklerine baktığımızda; Yakut, Kırgız ve Orta Asya Türk kavimlerinde, bugünün Batı Türkistan ve Doğu Türkistan'da aynı durum söz konusudur.

¹⁴¹ Toros, Kurtoğlu, a.g.e, s.67.

¹⁴² Özden, a.g.e, s.226.

¹⁴³ Toros, Kurtoğlu, a.g.e, s.67.

¹⁴⁴ Mandaloğlu, a.g.e, s.138.

¹⁴⁵ Donuk, a.g.e, s.163.

¹⁴⁶ Donuk, a.g.e, s.164.

¹⁴⁷ Mandaloğlu, a.g.e, s.138.

¹⁴⁸ Mandaloğlu, a.g.e, s.239.

¹⁴⁹ Fatma Yaşar Ekici, Türk Aile Yapısının Değişim Ve Dönüşümü ve Bu Değişim Ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2014, s.213.

¹⁵⁰ Donuk, a.g.e, s.165-166.

Genellikle Türkler kadına iyi bir konum vermiş ve evliliğe önem vermiştir.¹⁵¹ Tüm bu belge ve bilgiler ışığında Türk ailesi ile ilgili ulaştığımız sonuçları şöyledir:

- Türklerde aile kan bağına dayalıdır.

-Türk'lerde aile olgusu diğer toplulukların aksine küçük bir aile olup, baba, anne ve çocuklardan oluşmaktadır.

- Türklerde özel mülkiyet sözkonusuydu. Kadın babas ocağından getirdiği çeyizin tek sahibidir ve aile mirasında kadınların çeyiz, erkeklerin kalın hakları vardır.

-Türk'lerde Kadın, aile içinde hür bir konumda olmuştur ve bu durum çağdaşlarına göre sadece Türk aile yapısına özgü bir özellik olmuştur.¹⁵²

-Türk kültürünün entemelyapı taşı olan aile, bir kadın ve erkek ortaklığıdır. Bu durum birinin diğerinin emri altına girmesi değil el ve güç birliği demektir.

-Türk'lerde ailenin birlik ve güvenliği törenin koruması altında olup bu kural ilk günden günümüze kadar gelmiştir.¹⁵³

1.2.3. Çok Eşlilik

Eski Türk Aile Hukuku'nda sadakat yükümlülüğüyle bağlantılı biçimde incelenen bir diğer konu da çok eşliliğidir. Çok eşliliğin tespitine ilişkin olarak, eski Türk hukuku kaynaklarından biri olan dil üzerinde bir hayli yararlanılmıştır. Eski Türkçede akrabalık terimleri son derece gelişmiştir. Birden çok kadınla evlenme durumuna ait özel bir kelimenin bulunmaması ise dikkat çekmektedir. Buradan yola çıkarak Türklerin çok uzun yıllar tek eşliliği tercih ettikleri, ancak çok sonraları toplumda çok eşliliğin örneklerine rastlandığı görülmektedir.¹⁵⁴ Öte yandan, eski Orta – Asya Türk toplumlarında çok eşlilik mümkün olsa da, bunun çok da tercih edilen bir kurum olmadığı, halkın büyük bir kısmının yüzyıllar boyu hep tek eşlilikten yana olduğu görülmektedir.¹⁵⁵ Tek eşlilik Türk ailesinin vazgeçilmezi olmuştur ve tarih boyunca Türklerde aile müessesine çok değer verildiğinden sağlam temeller üzerinde kurulmuştur.¹⁵⁶ İslâm sonrası Türk toplumlarına baktığımızda şer'i hukuk bir

¹⁵¹ Aynur Toleubayeva, Eski Türklerde Evlilik ve Düğün Gelenekleri, Yeniden Ergenekon, 29 Kasım 2020, s.1.

¹⁵² Aslan, a.g.e, s.459.

¹⁵³ Aslan, a.g.e, s.463.

¹⁵⁴ Toros, Kurtoğlu, a.g.e, s.68.

¹⁵⁵ Toros, Kurtoğlu, a.g.e, s.68.

¹⁵⁶ Furkan Gürsoy, İslâm Öncesi Türk Toplumunda Kadın, Tuic Akademi.Org, 4 Ocak 2017, s.1.

anlamda erkek için çok eşe izin vermiş olsa da bu oran hiçbir zaman genel nüfusun % 10'unu geçmemiştir.¹⁵⁷

Tek eşlilik (monogami) Türk ailesinin karakteristik özelliğidir. Bunun dışında görücü yoluyla evlenmeye de pek rastlanmaz. Radloff, Altaylılarda kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme serbestliğinin çok uzak geçmişlere dayandığını söylemiştir. Bu durum hiç kuşkusuz Orta Asya Türk Tarihinde de geçerli olmuştur. Her ne kadar bazı istisnalar olsa da Eski Türkler tek eşliliği tercih etmişlerdir.¹⁵⁸ Çok eşlilik uygulaması eski Türk toplumlarında özellikle zengin tâcirler arasında rastlandığı bilinmektedir.¹⁵⁹ Ayrıca siyasi sebeplerden dolayı hükümdarevliliklerinde de rastlanmaktadır. Buna göre, hükümdarlar dört kadına kadar evlenebilmiş ve komşu devletlerden, özellikle de Çin'den, siyasi ilişkiler nedeniyle evlenmek niyetiyle kız aldıkları kaynaklarda anlatılmaktadır.¹⁶⁰

Hükümdarların bu şekilde çok eşli olmaları, dönemin uluslararası hukuk kurallarıyla açıklanabilmektedir. Birbirileri ile iyi ilişkiler kurmak isteyen devletlerden birinin, karşı tarafa evlenilmek üzere kız göndermesi adettendi ve bu teklifin geri çevrilmesi büyük ayıp olarak karşılanırdı. Bu yüzden, hükümdarlar normalde tek bir eşle evlilik yapmayı tercih etmelerine rağmen, bazen birden çok evlilik yapmak durumunda da kalabilmekteydiler.¹⁶¹ Eski Türkler arasında çok eşliliğe asıl olarak, uzun yüzyıllar sonrasında Uygurlarda rastlanmaktadır. Bu da, Türklerin Kırgızlara yenilmesi sonucunda yavaş yavaş yerleşik hayata geçmeleriyle açıklanmaktadır. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte ticarete yaşanan canlanmalar özellikle toplumun zengin kesimi olan tacirler arasında çok eşliliği doğurmuştur.¹⁶² Dede Korkut Hikâyeleri'nde de bütün kahramanların tek eşli olduğu ve hikâyelerin hiçbir kısmında kuma ya da çok eşliliğe dair herhangi bir bilgidен bahsedilmediği görülmektedir. Yine aynı şekilde Orhun Yazıtları'ndada, çok eşliliğe ilişkin

¹⁵⁷Yusuf, Güldür, Eski Türklerde Evlilik ve Düğün Gelenekleri, *Türktöyu*, s.1.

¹⁵⁸ Murat Öztürk, İslamiyetten önce Türklerde Aile ve Kutadgu Bilig'de Aile, YOSKA, C.2, S.899-913, Kayseri 2015, s.6.

¹⁵⁹ Mehmet Akif Aydın, Aile, TDV İslam Ansiklopedisi, C.2, s.196.

¹⁶⁰Kurtoğlu, a.g.e, s.68.

¹⁶¹Kurtoğlu, a.g.e, s.69.

¹⁶² Kurtoğlu, a.g.e, s.69-70.

ifadelerin yer almadığı görülmektedir.¹⁶³Yazılı kaynaklarda çok eşliliğin ilk örneği Oğuz Kağan Destanı'nda geçmektedir. Oğuz Kağan, iki evlilik yapmıştır. Birinci evliliği “Oğuz Kağan Tanrı'ya yalvarırdığı bir günde etrafı karanlık basmış ve gökten ışıklar içinde bir kız inmiş. Oğuz Kağan o kızı görmüş beğenmiş ve almış. Bu kadından Gün, Ay ve Yıldız isimlerinde çocukları olmuş.” İkinci karısı ise “Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitmiş ve gölün ortasında bir ağaç görmüş. Ağacın kovuğunda bir kadın varmış. Oğuz Kağan bu kadını da beğenip almış. Bu kadından Gök, Dağ ve Deniz isimlerinde çocukları olmuş.” Oğuz Kağan'ın Tanrı tarafından seçilen kadınlarla evlenmesi önemli bir husustur.¹⁶⁴

Türklerde çok eşlilik konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bunlardan birisine göre; Türklerde çok eşliliğin mevcut olduğunu gösteren hiçbir araştırmanın bulunmamasıdır. Kırgızlarda, Doğu Türkistan'daki Türklerde mevcut olan çok eşlilik ise Arap ve Acemlerde uygulanan çok eşlilik ile aynı olmayıp tamamen farklı olması ve Türklere has bir adet olmasıdır.¹⁶⁵ Bir diğer görüş ise; Eski Türklerde çok eşliliğin var olduğu hatta oldukça yaygın olduğu görüşüdür. Bazı kaynaklarda çok eşliliğin Hakanlara özgü olduğu, bazı kaynaklarda ise böyle bir uygulamanın hiç olmadığı belirtilmektedir. Kadın sayısı oldukça fazla olduğundan yakın akrabaların dullarla evlenmesi şartı da vardır. Kaynaklar yaygın görülme de çok eşlilik görülmektedir.¹⁶⁶

Kısacası tek evlilik iddiasına rağmen Gökalp, hanların zengin olduktan sonra tek eşle yetinmeyip esirlerden, halkından olan oymaklardan güzel eşler edindiklerine ve bunlara 'kuma' dendiğini ifade etmektedir.¹⁶⁷ Gökalp'e göre, bu tür evlilikler yasal olmadığı için, Türkler, ikinci eşe, hatun dememişlerdir kuma demişlerdir. Kuma, hatundan çok farklıydı ve kuma bir zevce gibi değil, hatunun kız kardeşi gibi, yakını gibi aileye gelirdi. Çocukları bile kumaya anne demez teyze diye çağırırlardı. Bu unvan sadece evin sahibi olan gerçek kadına verilmiştir. Kuma çocukları,

¹⁶³Kurtoğlu, a.g.e, s.69.

¹⁶⁴Nedim Bakırcı, Dede Korkut Kitaplarında Ve Halk Hikâyelerinde Evlilik,TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2018, S.15, s.8.

¹⁶⁵Erkul,a.g.e, s.159.

¹⁶⁶MahmutTezcan, İslam Öncesi Ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyo-Kültürel Nitelikleri, Tarih Boyunca Türklerde Ev Ve Aile Semineri, 25-26 Mayıs 1998, s.9.

¹⁶⁷Erkul, a.g.e, s.159.

babaservetinden pay almazdı. Onlara yaşayamlarını sürdürebilmeleri için, doycak kadar servet verilirdi. Bir hakanın erkek çocuğu kumadan doğmuşsa, babasının yerine geçemezdi.¹⁶⁸Hakanın oğlunun, hakan olabilmesi için annesinin hatun olması gerekirdi. Hanenin içindeki en itibarlı yer ilk kadına aitti. En çok ona değer verilir, onun sözü dinlenirdi. Çin'den gelen prenseslerle Konçuyular ise hukuk bakımından kumadan yüksek, hatunlardan aşağıdaydılar. Tıpkı Kuma çocukları gibi, onlardahakan olamazdı.¹⁶⁹ DivanüLugati't-Türk'de kumanın eski Türk dilindeki karşılığı olarak 'küni' kelimesi kullanılmıştır. Eski Türklerde kullanılan bu kelimenin tarihsel kökeninin, M.Ö.1500'lü yıllara kadar dayandığı Çin kaynaklarından öğrenilebilmektedir.¹⁷⁰Eski Türklerde tek eşlilik yaygın olduğu halde ilk eşin rızası ve çocuğun olmaması durumunda erkeğin, ikinci bir evlilik yaptığı görülmektedir.¹⁷¹

Bu açıklamalar da göstermektedir ki eski Türklerde çok eşlilik var olsa dahi, erkeğin ilk eşi ya da varsa daha soylu olan sonraki eşi diğer kadınlardan ayrılmakta, bu eşe özel bir önem verilmektedir. Bir erkeğin, birbirine eşit durumda birden çok eşe sahip olması mümkün olmamaktadır.¹⁷² Eski Türk toplumlarında, çok evliliğin nedenleri arasında çeşitli sebepler gösterilebilir; Aile içerisinde pek çok yükümlülük kadınların sorumluluğunda olduğu için, bir evin içinde ne kadar çok kadın olursa ev işlerinin de o kadar çabuk ve düzenli yürüyeceğine dair inanç vardı. Öte yandan, birden çok kadın sayesinde sahip olunabilecek çok sayıda çocukla soyun devam ettirilmesinin güvence altına alınması bir diğer önemli sebeptir. Ayrıca çok sayıda eşe ve bu sayede çok sayıda çocuğa sahip olmak suretiyle, o ailenin toplum içinde güçlü kalmasını sağlamak da bu sebeplerdendir. Bu gerekçelere bakıldığında, çok eşliliğin duygusal bir niteliktaşımından ziyade maddi çıkarlara hizmet üzere toplum içinde yerleştiği sonucuna ulaşılabilmektedir.¹⁷³

Çok eşlilikle ilgili araştırmacılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır: İbrahim Kafesoğlu, Türklerde tek eşliliğin (monogami) hâkim olduğu görüşündedir.

¹⁶⁸ Erkul, a.g.e, s.159.

¹⁶⁹ Erkul, a.g.e, s.159.

¹⁷⁰ Kurtoğlu, a.g.e.s.70.

¹⁷¹ Namık Sinan Turan, Modernleşme Olgusunun Osmanlı Toplum Yaşamına Yansımaları ve Ta'addüd-i Zevcat (Çokeşlilik Sorunu), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, s.117.

¹⁷² Kurtoğlu, a.g.e, s.72.

¹⁷³ Kurtoğlu, a.g.e, s.72.

Abdülkadir Donuk, eski Türk toplumunda genellikle tek eşliliğin (monogami) hâkim olduğunu, bunun yanında hükümdar ailesinde siyasi sebeplerden dolayı birden fazla kadınla evlenmenin var olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁴ Esra Yakut, Türklerde, çok kadınla evliliğin olduğu ve ilk kadının evin baş kadını olduğunu söylemiştir. Türklerin daima denklige dikkat ettiklerini ve yüksek mevkide bulunan bir kadın, kendisinden aşağı statüde bulunan bir erkekle evlilik yapmadığı gibi; kendine denk olmayan bir kadınla evlenen adamın çocukları da toplum tarafından farklı karşılanıyordu. Orhan Türkdoğan ise, Hunlar arasında çok eşliliğinyaygın olduğu görüşündedir. Bu görüşünün dayanak noktası, Türklerde görülen Levirat (kocasını ölen kadının, kocasının erkek kardeşlerinden biriyle evlendirilmesi geleneği) tipi evlenmenin varlığı olmuştur.¹⁷⁵

¹⁷⁴Mandaloğlu, a.g.e, s.139.

¹⁷⁵Mandaloğlu, a.g.e, s.139.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM TOPLUMUNDA EVLİLİK VE TEADDÜD-İ ZEVCÂT (ÇOK EŞLİLİK)

2.1.İslam Hukukunda Evlilik

Aile ve evlilik kavramı, sosyal alanaçısından önemli bir müessesedir. Aile ve ailenin oluşumunu sağlayan evlilik toplumun en önemli temel yapı taşıdır.¹⁷⁶Evlilik, nikâh merasiminin tamamlanması ile başlayan, toplumsal ve hukuki açıdan geçerli sayılan, taraflara ve doğacak olan çocuklara belli şartlarsağlayan bir birliktir.¹⁷⁷ Evlilik müessesesine bütün peygamberler, özellikle de pygamber efendimiz çok büyük önem vermiştir. Dini yönden incelendiğinde, gerçekleşmesi sünnet, yerine göre farz olan görevlerden biridir. Toplumların manevi yönden gelişmesine ve olgunluk kazanmasına katkı sağlayan büyük bir nimettir. Dindar olmak, iyi bir ahlâka sahip olmak, uyumlu, anlayışlı, fedakâr ve kişilik sahibi olma, sağlam bir aile müessesesi için belirli şartlardır.¹⁷⁸

Yeryüzünün bayındır hale gelmesi ve temiz bir neslin ortaya çıkması için evlilik şarttır. Kur'an-ı Kerim evliliği teşvik etmiş ve nesli bozacak her türlü gayr-ı meşru yolları yasaklamıştır. Evlilik müessesesi ile kadın ve erkek münasebetleri bir düzene bağlanmıştır.¹⁷⁹Bekâr ve evli olmayan herkes için evlenme açık bir şekildemecburi kılınmış ve konu sadeceferdî değil, aynı zamanda toplumsal bir problem olarak ele

¹⁷⁶Sümevra Açık, İslam Hukukunda Çok Eşlilik Ve Uygulamaları, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Bursa 2019, s.5.

¹⁷⁷Açık, a.g.e,s.6.

¹⁷⁸Nihat Yatkın, İslamda Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.33, Erzurum 2010, s.48.

¹⁷⁹Gülsüm Sarıdaş, İslam Hukukunda Kadının Resmi ve Kurumsal Alanlarda Sosyal Aktivitesi,Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı,Erzurum, 2000, s.36.

alınmıştır.¹⁸⁰ Evlilik ile insan nevi'nin varlığı korunmuş ve devamı sağlanmıştır. Çünkü kadınlar ile erkekler arasındaki yakınlığın, sevgi ve merhametin gerçekleşmesinin yolu, (meşru izdivaç) evlenmedir.¹⁸¹ Kutsal kitabımız evliliği ağır ve önemli bir söz veriş olarak nitelendirmiştir. Bu önemli yola girmeden önce tarafların, ömür boyu sürecek olan birlikteliğin huzurlu geçmesi için gereken tedbirlerin alınmasını istemiştir.¹⁸² Evlilik, neslin korunması ilkesinin gerçekleşme yoludur. İslam hukukunun beş ana amaçlarından biri olan neslin korunması esasına dayanmaktadır.¹⁸³

Birliktelikler evlilikle oturtularak, bu birlikteliklerden neslin korunması, ailenin, toplumun ve dinin korunması amaçlanmıştır. Evlilik, İslam'ın beş ana temellerinden biri olan neslin korunmasının sağlanması için Allah ve Resulünün teşvik ettiği bir ihtiyaç olmuştur. Evliliğin, manevi birçok boyutu vardır. Toplumun temel yapı taşı olan aile sağlam temeller üzerine inşa edilmezse toplumun temeli bozuk olur. Sonraki nesiller de bu bozukluğun bedelini ödemek zorunda kalır. Evlilik müessesesi, sağlıklı nesillerin yetiştirilebilmesinin tek çaresi olduğu için de İslam dini aileye ve evliliğe büyük önem vermiştir.¹⁸⁴ Evlilik müessesesine bütün peygamberler, özellikle de İslâm Peygamberi çok büyük önem vermiştir. Dini yönden bakıldığında, yapılması sünnet, yerine göre farz olan amellerdendir. Evlilik, insanlığın varoluşundan bu yana mevcut olan, doğuştan gelen cinsellik arzusu ve beraber yaşama, hayat arkadaşlığı duygusunun bir gereğidir.¹⁸⁵

Dünyanın oluşması ve neslin devamı evlilik sayesinde olmuştur. Buyüzdün İslâmiyet, evliliğin sorumluluğunu kaldırabilecek her erkeğin evlenmesini istemiştir. Mecburi olmadıkça bekârlık hoş karşılanmamıştır. Yüce Allah, “Size helâl olan kadınlarla evlenin” ve “Bekârlarınızı evlendirin” gibi emirler ile, toplumu evliliğe yöneltmiştir.¹⁸⁶ Evliliğin oluşum aşamasının ilk adımı olan nişanlanma, İslam

¹⁸⁰ Mustafa Genç, İslâm Hukukunda Ailenin Önemi ve Evlilik Hayatının Faydaları, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, , S.30, 2018, s.276.

¹⁸¹ Meryem Cangir Arı, İslam Hukukuna Göre Nikâhta Âleniyet ve İlan Şartı, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011, s.13.

¹⁸² Cangir Arı, a.g.e, s.13.

¹⁸³ Cangir Arı, a.g.e, s.13.

¹⁸⁴ Cangir Arı, a.g.e, s.13-14.

¹⁸⁵ Yatkın, a.g.e, s.49.

¹⁸⁶ Yatkın, A.g.e, s.49.

hukukunda nikâhın bir mukaddimesi sayılmıştır.¹⁸⁷ İslamiyet evlilikhususunda kadınlara geniş haklar tanımıştır. Evlilikte kadınların rızasına önem verilmiş ve eşleşme hürriyeti tanımıştır. İslam Hukukçularının geneline göre buluş çağına gelmiş bir kadın istemediği bir kişiyle zorla evlendirilmez.¹⁸⁸

Eş seçiminde kadının velisinin ve bizzat kendisinin rızası birleşirse daha makbuldür. Ancak kendinin yaptığı nikâh da geçerlidir. Zira akıllı ve buluşa ermiş olan bir kadın bütün ehliyetleri haiz ve kendi malından dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğu için velisinin iznine gerek kalmaz fakat Müslüman olmayan bir erkek ile de evlenemez.¹⁸⁹ İslâm hukuk dilinde evliliği tarif eden terim ise "nikâh"tır. Kelime manası cinsel münasebet olan nikâh, hukuken bu cinsî münasebeti meşru kılan bir akittir.¹⁹⁰ Buna nikâh akdi denmiştir. Nikâh, insan tarihinin en eski kurumlarından biri olup hemen her cemiyette, şartları ve neticeleri farklı da olsa mevcuttur. Nikâhsız birleşmeler (zinâ) umumiyetle suç sayılmış ve neseb (soy sop), nafaka, verâset (mirasta hak sahibi olma) gibi hukukî neticeleri doğurmayacağı kabul edilmiştir.¹⁹¹ Kur'ân-ı Kerîm'de nikâh kelimesi 19 âyette geçmektedir. Bunların bazıları cinsel ilişki ve baliğ gibi anlamlara geldiği belirtilmektedir.¹⁹²

- Kuran-ı Kerim'de, insanlar için tanışıp huzura kavuşacakları, kendi cinsinden eşler yaratıp aralarında sevgi ve merhamet meydana getirmesi Allah'ın kudretinin kanıtları arasında sayılmıştır. (Rûm Suresi),
- Mecazi anlamda eşlerin birbirleri için elbise konumunda olduğu belirtilmiştir. (Bakara suresi)
- Farklı nedenlerle evlilik teşvik edilmiştir. (Nahl Suresi).
- Meşru olmayan ilişkiler yasaklanmıştır. (İsrâ Suresi).

¹⁸⁷Okan Gümüşdoğrayan, Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde Kadın Ve Çocuklarla İlgili Davaların Analizi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı, Ankara, 2019, s.15.

¹⁸⁸Sarıdaş, a.g.e, s.36.

¹⁸⁹Sarıdaş, a.g.e, s.36.

¹⁹⁰ Ali Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, n.341, 16, 1974, s.39.

¹⁹¹ Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, S.2, 2006, s.41-60.

¹⁹² Fahrettin Atar, Nikâh, TDV İslam Ansiklopedisi, C.33, s.113.

- Kuran-ı Kerim’de nikâh akdi, erkek tarafından eşine verilen sağlam bir güvence olarak belirlenmiştir. (Nisâ Suresi),

-Evlene kadar iffetlerini korumaları istenmiştir (Nûr Suresi).¹⁹³

Nikâh kelimesi hadislerde genellikle evlenme akdi manasında kullanılmıştır. Böylece evliliğin büyük sorumluluk olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁴Kuran-ı Kerim’de ilahi ve kutsal sayılan evlilik kurumu, yaratılışla birlikte oluşmuştur.Kuran-ı Kerim’de evliliğin maksadıbaşlıca Şunlardır:

Bunlar:

1-Nesillerin devamı

2-İş birliği içinde olmaları

3-Çiftlerin birlik ve beraberliği

4-Mukaddes olması

Peygamber Efendimizin bu konudaki amacı, Müslümanların evliliğe bakışını belirleyen önemli unsurlardan biridir.¹⁹⁵Efendimiz’(s.a.v)’in muhtelif hadislerinde müminleri evliliğe çağırdığı gibi Kur’an’ı Kerimde de bekârların evlenmesini emreden âyetler vardır.¹⁹⁶Hiz. Peygamber de (s.a.s.) “Ey gençler! Evliliğe gücü yetenleriniz hemen evlensin. Çünkü evlilik, gözü ve ırzı harama karşı korur.” (Buhari, Nikâh.) “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir.” (Buhari, Nikâh.) şeklinde, evliliğin ve ailenin önemini vurgulamıştır. ¹⁹⁷ Başka hadiste de, “Her kim evlenirse dininin yarısını tamamlamıştır.” buyurarak, evliliğin dini hayata olan katkısına dikkat çekmiştir. Bunun dışında, insanlardan uzaklaşıp, bekâr kalarak kendini Allah’a adamayı da yasaklamıştır. Bekârlığı, gayri meşru ilişkilere teşvik edebileceği nedeniyle fitne olarak vasıflandırmıştır.¹⁹⁸

Yine Peygamber efendimiz (s.a.v.) ,evliliğinsürekliliği ve huzur içinde devam etmesi için eşler arasındaki eşitliğe dikkat edilmesini, evlenmeden önce

¹⁹³ Atar, a.g.e, s.113.

¹⁹⁴ Atar, a.g.e, s.113.

¹⁹⁵ Murat Aslan, Nabi’nin Hayriyye’sinde Aile, Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi, s.60.

¹⁹⁶ Cın, a.g.e, s.41.

¹⁹⁷ Ahmet Yaman, Müslüman Ailenin Temel Nitelikleri, Diyanet Haber, 15.11.2019, s.1.

¹⁹⁸ Yatkın, a.g.e, s.49.

çiftlerin görüşmelerini tavsiye etmiştir. (Buhârî, “Nikâh), velisiz nikâhın yapılmamasını, fakat mutlaka evlenecek olan kadının da onayını alınmasını istemiştir.¹⁹⁹ Evliliğin önemli bir sebep olmadan sona verilmesinden Allah’ın hoşnut olmadığını belirtmiştir. (EbûDâvûd, Tâlâk)Sünnette, en az iki şahit huzurunda kıyılması gereken nikâh akdi belli bir törenebağı tutulmamış, ancak evliliğin duyurulması, bir konuşma yapılması, dost ve akrabalara ziyafette bulunmasını, def vb. aletlerle eğlenilmesi önerilmiştir.²⁰⁰ Evlilik, insan nefsinin ve neslinin korunmasına doğru atılan sağlam bir adımdır.²⁰¹

Devamlı bekâr kalmanın, cinsel ihtiyacın başka şekillerde karşılanmasına neden olabileceğinden, sağlık açısından da sakıncalı olduğu belirtilmiştir. İnsanları birtakım hastalıklardan koruyup selamete ulaşmanın yolu evlilik kurumundan geçtiği gibi, ebedi huzura kavuşmak da, büyük ölçüde evlenme ile mümkün olmaktadır.²⁰² İslâm âlimleri, eserlerinde evlenmenin amaçlarından da bahsetmektedirler. Çoğunluğun fikrine göre, evlenmenin ilk amacı, gayr-ımeşru cinsel ilişkileri önlemektir. Müellifler bu konuda Peygamber efendimiz (s.a.v.)’in şu hadisine dayanırlar. "Evlilik, gözü haramdan saklamanın ırzı sağlam korumanın en iyi yoludur. Evlenilemiyorsa, oruç tutmak gerekir; onda bir kurtuluş yolu bulunacaktır." "Ey gençler, içinizden evlenmeye muktedir olanlar evlenmelidirler, buna ihtiyaç hissetmeyenler ise oruç tutsunlar; oruç bir teskin edicidir".²⁰³ İslâm dininde bekârlık iyi gözle görülmez. Evlenme, buna ihtiyaç hisseden ve kadının mehrini verebilecek her mümin erkek için bir ödev sayılır. Hattâ "Ebu Hanife'ye göre nikâhla uğraşmak nafil ibadetle uğraşmaktan daha iyidir".²⁰⁴ İslâmî evlenme, erkeğin kadından faydalanmasını sağlayan bir akit değil eşler arasındaki hayat ortaklığını amaçlamıştır. Çocuk sahibi olmak, dolayısıyla neslin devamı ve çoğalmak için eşler arasında her açıdan bir hayat arkadaşının kaçınılmaz olduğu açıklamaktadır."²⁰⁵ İslam dininde evlilik (Nikâh), Evlenecek çiftin karşılıklı olarak birbirlerini tanıyıp, beğenip ve kendi rızaları ile birleşmeyi uygun görmeleri lazım. Nikâhın yapılması ile

¹⁹⁹ Atar, a.g.e, s.114.

²⁰⁰ Atar, a.g.e, s.115.

²⁰¹ Yatkın, a.g.e, s.49.

²⁰² Yatkın, a.g.e, s.49.

²⁰³ Cin, a.g.e, s.41.

²⁰⁴ Cin, a.g.e, s.42.

²⁰⁵ Cin, a.g.e, s.43.

evlilik olayı gerçekleşmektedir. Nikâh: Nikâhın rüknü, icab ve kabulünden ibarettir. İki şahit huzurunda çiftlerin bunu kabul ettiklerini dile getirmeleriyle, nikâh akdi gerçekleşmektedir.²⁰⁶

İslam Dininde Nikâhın şartları şunlardır:

1. Nikâh kıyılırken şahitlerin de orda bulunması.
2. Şahitlerin, evlenecek olan çiftlerin sözlerini duyup anlamaları.
3. Çiftlerin evlenme beyanlarını sözlü dile getirmeleri.
4. Evlenmeye malik olmaları ve evliliğemanidurumlarının olmaması.
5. Nikâhın kalıcı olarak yapılması.

Ayrıca şahitlerin hür, akil ve balığ çağında olmaları gerekmektedir.²⁰⁷

2.2. İslam Hukukunda Aile

İnsan, toplum içinde yaşayan bir canlı olup tek başına hayatını sürdüremez. Birlikte mutluluğunu ve sıkıntılarını paylaşacağı bir eşe ve huzur bulacağı bir aileye ihtiyaç duyar.²⁰⁸ İnsanlığın gelişimi için büyük önem arz eden aile müessesesi, toplumların en temel kurumu ve önemli sosyal grubudur. İlk toplumsal örneklerden olması dolayısıyla bir süreklilik göstermesi ve toplumun diğer grup ve kurumları ile bütünlük sağlaması son derece önemlidir.²⁰⁹ İnsanoğlunun tarihsel sürecinde ailenin olmadığı bir toplum yoktur, aile toplum için büyük önem arz etmektedir.²¹⁰ Aile kurumu toplumların düzen, kültür ve geleneklerini devam ettirmelerini, nesillerin bakım ihtiyaçlarını sağlayan bir müessese olması nedeniyle, din ve devlet tarafından desteklenerek günümüze kadar varlığını korumuştur.²¹¹ Dünyadaki bütün ilahi dinlerde aile büyük öneme sahiptir ve dini yaşamın merkezi sayılmaktadır. Çünkü toplumsal düzenin oluşmasında en önemli görev dinindir. Bu yüzden din ile aile arasında çok yakın ilişkiler vardır. Dini değerlerin korunmasında ailenin görevi ne kadar önemliyse, ailenin korunmasında da dinin etkisi bir o derece önemli olmuştur.

²⁰⁶ Abdullah Şahin, İslam'da Aile, Diyanet, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, s.1.

²⁰⁷ Şahin, a.g.e, s.1.

²⁰⁸ Suat Erdem, İslam Hukukunda Ailenin Devamlılığı, Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Fıkıh Anabilim Dalı, Yozgat, 2021, s.61.

²⁰⁹ Niyazi Akyüz, Türk Ailesine Genel Bir Bakış, Aile Yazıları 7, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aralık, 2015, s.30.

²¹⁰ Adnan Selman, Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller, Süleyman Demirel Üniversitesi, Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta, 2018, s.14.

²¹¹ Selman, a.g.e, s.15.

Hemen herherdindeüreme teşvik edilmiş, boşanma engellemiş ve aileyi koruyup, aile üzerinden dinin bekasını sağlamak için önlemler alınmıştır.²¹²

Aile, kişinin kimliğininoluştugu, dini öğrendiği, dini kuralların yerine getirildiği, sevgi, saygı, itaat, fedakârlık, gibi toplumun dinen ve ahlaken davranışların kazanıldığı yerdir. Ailelerin çocuklarına örnek olmaları, dini ve ahlaki davranışların aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Bu yüzden, diğer dinlerde olduğu gibi, İslamiyette de aile kurumu hayati önem taşımaktadır.²¹³ İslâmiyet, aile müessesesinebüyük önem vermiştir. Çünkü aile hem kişilerin huzur bulduğu bir yerhem soyun devamı için bir sebep, hem de kişileri günahlardan ve kötülüklerden koruyan bir kurumdur.²¹⁴

Aile, ana baba ve çocuklardan oluşan en küçük toplum birimidir ve toplumun temel yapı taşıdır. İlk toplumlardan günümüze değin, bütün milletlerde aile vardır. Ana baba ve çocukların dışında nine, dede, amca, hala, dayı ve teyzeler de aileden sayılır.²¹⁵ Toplumların temel yapısını oluşturan aile, insana yön veren, değerlerin oluştuğu bir ocak ve kültürel mirasın sdevamlılığını sağlayan en güçlü kurumdur.²¹⁶ İslam dininde aile; anne, baba ve çocuklardan oluşan kutsal bir kurumdur. Birbirlerine sevgi ve saygıyla yaklaşan, aynı inanç, düşünce ve aynı duyguları paylaşan,üzerlerine düşen görevleri yerine getiren kişilerdin oluşur. Kur'an'da "Allah sizlere kendinizden eşler,eşlerinizden de oğullar ve torunlar var eder."buyrulur.²¹⁷

Toplumun temel yapı taşı olan ailenin teşekkülü ise evlilikmüessesesi ile kurulur. Fıtratın bir gereği olan evlilik, erkek ve kadının sürekli olarak birlikte yaşamaları amacıyla oluşturdukları hukuki beraberliği ifade etmektedir. Aile, "Siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu (mehri) nasıl (geri) alırsınız?" ayetinde görüldüğü üzere çiftlere ağır sorumluluklar yüklemiştir.²¹⁸

²¹²Selman, a.g.e, s.15.

²¹³ Selman, a.g.e, s.15.

²¹⁴ Mehmet Zeki Aydın, İslam'da Ailenin Önemi, s.1.

²¹⁵ Aydın, a.g.e, s.1.

²¹⁶ Yatkin, a.g.e, s.50.

²¹⁷ Aydın, a.g.e, s.1.

²¹⁸ Erdem, a.g.e, s.61.

Ailenin devamlılığı için islâm hukukunda dört aşamalı tedbir ve hükümler söz konusu olmuştur. Bu tedbirlerin ilk adımı ön görüşme olan, uygun bir eş seçimi için nişanlılık süreci oluşturmaktadır. Tedbirlerin ikinci adımı ise evlilik aşamasında eşlerin ve çocukların karşılıklı hak ve sorumluluklarına saygı duyması ve ailenin sevgi ve saygı yuvası olmasına yönelik tedbir ve uygulamalardır. Üçüncü adım ise aile hayatında çiftler arasında anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların başlaması durumunda evliliğin devam etmesine yönelik İslâmiyetinçözüm önerileri oluşturmaktadır.²¹⁹

Dördüncü ve son adımı ise karı ve kocanın pişmanlıklarına bağlı olarak evlilik hayatlarını tekrar yaşayabilmeleri için, boşanmanın sünnî talak olarak gerçekleştirilmesine yönelik kural ve hükümler oluşturmaktadır.²²⁰ İslâm dininde nikâh akdi, aileyi oluşturan veçiftlerekarşılıklı ahlaki ve hukuki hak ve sorumluluklar yükleyen bir akittir.²²¹ Nitekim “*Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.*” şeklindeayet nazil olmuştur.²²² İslamiyette nikâh, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi birtakım formlara sokulmamıştır. İslamiyette nikâh, mehir tayin edilerek şahitler huzurunda, çiftlerin karşılıklı rızası ile oluşmaktadır. Asıl unsurlara bağlı kalındığı gibi, nikâhsırasında yapılan törenler, yörelere, örf ve adetlere göre değişmektedir. İslamiyetin, birçok konuda olduğu gibi, evlenme geleneklerini de belirli kalıplara sokmaması, onun evrenselliğini göstermektedir.²²³

İslamiyet, evliliğincamide olması ve bir din görevlisi tarafından kısılması gibi bir şart getirmemiştir. Diğer dinlerde nikâhın bir din adamı tarafından kısılması şeklinde bir zorunlulukİslamiyettebulunmamaktadır. İslam dini ailemüessesesine tamamen dinî bir kurum olarak bakmamıştır. İslam dininde nikâh, mehirkiledilerek şahitler huzurunda, çiftlerin karşılıklı rızasına bağlı kılınmıştır.Karşılıklı hak ve sorumluluklar, ailenin huzur ve saadetinin sürekliliğini ve buna bağlı olarak ailenin devamlılığını sağlarken; Bu hak ve sorumlulukların ihmal edilmesi halinde aile hayatında çatışmalar, anlaşmazlıklar ve sorunların meydana gelemesine sebebiyet vermektedir. İslâmiyet, eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını belirlemiş, her iki

²¹⁹ Erdem, a.g.e, s.61-62.

²²⁰ Erdem, a.g.e, s.62.

²²¹ Erdem, a.g.e, s.62

²²² Erdem, a.g.e, s.62.

²²³ Cangir Arı, a.g.e, s.18.

tarafın kendi sorumluluklarını yerine getirmesini istemiştir. Eşleri birbirlerinin rakibi değil tamamlayıcısı olarak görmüştür. Çünkü kadının erkeğe, erkeğin de kadına herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır.²²⁴Buna göre “*Erkekler kadınlara göre bir kademe üstündürler*” ve “*Erkekler, kadınların koruyucusudurlar.*” ayetlerinde ve “*Erkek ailenin çobanıdır. Kadın da eşinin, evinin ve çocuklarının çobanıdır. Sonuç itibariyle hepimiz çobansınız ve hepimiz yönettiklerinizden sorumlusunuz.*” İslâm dininde kadın, erkeğe Allah’ın bir emaneti olarak verilmiştir. Erkek, eşinin, emanet olduğu bilinci içerisinde hareket ederek ve haklarını çiğnememeye özen göstermelidir. Kadın da ailenin yöneticisi ve nafakasından sorumlu olan eşine itaat etmelidir.²²⁵

Karşılıklı hak ve sorumlulukların başında çiftlerin birbirleriyle güzel geçinmeleri, karşılıklı sevgi, saygı ve sadakat içinde olmaları, aile hukukunun eşlere yönelttiği sorumluluklara özen göstermeleri, aile birlikteliğinin korunması için gereken çabayı göstermeleri ve kocanın mehir ve nafakayı ödemesi gibi konular gelmektedir.²²⁶Eşler birbirlerine anlayışlı ve hoşgörülü davranmalı, özellikle erkek, karısının arzu edilmeyen davranışları karşısında sabır göstermelidir.“*Hanımlarınızla iyi geçinip onlara güzel davranınız.*” ayeti ile “*Sizin en iyileriniz hanımlarına karşı en güzel ahlakla davrananlarınızdır.*” hadisi eşlere iyi davranılmasını, kocanın hanımına karşı söz ve davranışlarında anlayışlı olmasını gerektirmektedir. İyi muamelede bulunmak ve güzel davranarak sadece kocanın hanımına değil, hanımının da kocasına karşı görev ve sorumluluğudur.²²⁷

Yüce Allah Peygamber efendimizi güzel bir örnek olarak göstermiş, o da ümmetine bu yönü ile örnek olmuş ve Hz. Hatice ile evlenerek mutlu bir yuva kurmuştur. Onun ölümünden sonra diğer hanımlarıyla evlenmiş ve ömrü boyunca aile hayatını devam ettirmiştir. Böylece peygamber efendimiz aile kurmakla birlikte, eş, damat, enişte, baba ve daha sonra kızlarını evlendirerek kayınpeder ve dede olarak ailesine bağlı sıfatlarla da ümmetine örnek olmuştur.²²⁸ Peygamber efendimiz, hayatın bütün yönlerinde olduğu gibi aile hayatı ve ona verdiği değerlerle de bütün

²²⁴ Erdem, a.g.e, s.62-63.

²²⁵ Erdem, a.g.e, s.62-63.

²²⁶ Erdem, a.g.e, s.62-63.

²²⁷ Erdem, a.g.e, s.64-65.

²²⁸ Genç, a.g.e, s.275.

müslümlara örnek olmuştur.²²⁹ Ona göre, aile toplumun temeli olmakla birlikte sağlam toplumların oluşmasında da merkezî bir unsurdur. Bir hadisinde “*Evlenen dininin yarısını tamamlamıştır, diğer yarısı için ise Allah’tan korksun*” şeklinde buyurmuştur.²³⁰ Hz. Peygamber aileyi ve aile hayatını sağlam ve yıkılmaz kurallara bağlamak için yasal olmayan birliktelikleri yasaklamış, bunun için cezai uygulamalar getirmiştir. Günümüzdeki yasal nikâh tarzının dışındaki nikâh çeşitlerini uygulamadan aldırıştır.²³¹ Kadınlar, önceden sadece çocuk doğurarak aileye dâhil edilirken, Peygamber efendimizin uygulamaları ile birlikten nikâhla dâhil edilmiştir. Aileyi meydana getiren anne baba hakları ile anne babanın çocuklarla ilgili hak ve sorumlulukları belirlenmiş ve uygulamaya uygulanmıştır.²³²

İslam dininin birinci kaynakları olan Kur’an ve Peygamber Efendimizin uygulamaları hakkında, aileye kurumsallık kazandırmanın ve ona değer verilmesinin asli bir görev olduğunu görmekteyiz. Şayet ilk insanın dünyadaki macerasının ailesiyle başlaması, bu kurumun onun doğasında var olduğunu göstermiştir.²³³ İlk aile, ilk insanlar olan Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Havva tarafından kurulmuştur. O günden bu yana aile kurumu olgunlaşmış ve gelişmiştir. Daha sonra toplumların, ekonomik durumların ve iklimlerin etkisiyle çeşitli aile tipleri oluşmuştur.²³⁴ İnsanlığın gelişimi için büyük önem arz eden aile müessesesi, toplumların en temel kurumu ve önemli sosyal grubudur. İlk toplumsal örneklerden olması dolayısıyla bir süreklilik göstermesi ve toplumun diğer grup ve kurumları ile bütünlük sağlaması son derece önemlidir.²³⁵

2.3. İslam Hukukunda Çok Eşlilik İzni ve Sınırlandırma

İslam literatüründe “taaddüdü zevcât” olarak adlandırılan, aynı anda birçok kadınla evli olma hali için dünya yazınında ise yaygın olarak poligami terimi

²²⁹ Genç, a.g.e, s.275.

²³⁰ Genç, a.g.e, s.275.

²³¹ Genç, a.g.e, s.276.

²³² Genç, a.g.e, s.276.

²³³ Ahmet Yaman, Müslüman Ailenin Temel Nitelikleri, Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Haber, 2019, s.1.

²³⁴ Aile, Sorularla İslamiyet, Feyyaz Bilişim ve Gelişim Derneği, 2002-2021, s.1.

²³⁵ Akyüz, a.g.e, s.30.

kullanılmaktadır.²³⁶ Bu terim aslında hem bir erkeğin aynı anda birçok kadınla (poligami) hem de bir kadının aynı anda birden çok erkekle (poliandri) evli olmadurumunu ifade etmektedir. Fakat semavi dinlerde ve beşerî düzenlemelerde çok kocalılığın muhtemel olmaması ve uygulamaların çok kadınla evlilik şeklinde görülmesi sebebiyle çok eşlilikten genellikle “çok karıllık” kastedilmektedir.²³⁷ Her şeyden evvel şunu bilmemiz gerekir ki çok kadınla evlilik uygulamasını tarihte İslamiyet ile birlikte ortaya çıkmamıştır. Tarih boyunca hemen her tür toplum ve dinlerde çok kadınla evlilik görülmüştür. Çok eşliliğin, ilk defa Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından uygulandığını söylemek tarihi doğrularıyla kabul edilecek bir tez değildir.²³⁸ Çok eşlilik (çok karıllık), geçmiş milletlerde asırlardan beri devam etmektedir. İslam dini bu müesseseyi ıslah etmiş ve belirli kurallar koymuştur. Kadını ezdirmemiş, hak ve hukukunu baştan beyan ederek, kabul eden ikinci bir evlilik yapmıştır. İslamiyet’ten önce doğu ve batı tüm medeniyetlerde erkek istediği kadar kadınla evlenebilir, bunlar üzerinde zorbaca hür hükümler kurabilirdi.²³⁹

Kabile gücünün nüfusla eşdeğer olduğunu düşünen cahiliye arapları arasında da normal bir gelenek olan çok eşlilik için bir sınır yoktu ve erkekler, maddi durumlarına göre diledikleri sayıda kadınla evlenebilirlerdi.²⁴⁰ Daha çok yaşlı kabile reisleri ve köklü araplar arasında fazla olan çok eşlilik, erkeğin güçlü, zengin ve cömert olduğunu göstermektedir. Bir erkek istediği kadar evlilik yapabiliyordu ve onu bu konuda sınırlayabilecek tek şey maddi imkânlarıydı. İslamiyet öncesi arap toplumunda genç ve halktan erkekler arasında fazla olmayan çok eşlilik, genelde kabile reisleri, saygın ve zengin erkekler arasında görülmekteydi. Erkeğin yaşı geçtikçe kabile içindeki sorumluluğun artması, maddi durumunun düzelmesi, konumunun artması gibi etkenler yeni evlilikler yapmasını mümkün ve gerekli kılmıştır.²⁴¹

²³⁶ İsmail Yalçın, Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, s.1708.

²³⁷ Kamil Ali, Öğüt, a.g.e.

²³⁸ Semra Ulaş, İslam’da Çok Kadınla Evlilik, İslami Araştırmalar, C.6, S.1, 1996, s.52.

²³⁹ Mehmet Hüsrevoğlu, İslam’da Evlilik Ve Boşanma Hukuku, Çok Eşliliğin Şer’i Sebepleri, 2015-2017, s.81.

²⁴⁰ İbrahim Acar, Poligami Konusunda Bazı Mülâhazalar, EkevAkademi Dergisi, C.1 S.2, Mayıs, 1998, s.193.

²⁴¹ Açık, a.g.e, s.6

İslamiyet, içinde doğduğu Cahiliye dönemi hukukunda, ailenin görevlerine dair var olan kurallardan olumlu olanları korumuş, aileyi karıştıran, işlevini bozan ve İslam ahlakına uymayanları ortadan kaldırarak kendi kurallarını oluşturmuştur. İnenâyet-i kerimeler ile aile birliğindeğeri vurgulanmıştır.²⁴² “ *Size helal olan kadınlar ile evlenin.*” “*Aranızdan bekâr olanları evlendirin.*” ayet-i kerimelerine inananlar aile kurmaya teşvik edilmiş ve Kuran-ı Kerim aile fertlerine özel bir anlam yüklemiştir.²⁴³ “*Allah ’ın varlığının ve kudretinin delillerinden biri de: sizin için kendi cinsinizden, kendileri ile tatmin olacağınız, huzur bulacağınız eşler yaratması ve aranızda sevgiyi, şefkati yerleştirmiş olmasıdır...*” buyrulurken ailenin, neslin devamını ve insanın huzur bulacağı bir yuva olduğu belirtilmektedir.²⁴⁴ Bu konuda çok eşlilik de aile kurumunda ve onun fertleri arasında değişikliklere neden olan bir mevzu olmuştur. Kuran-ı Kerim de çok eşlilik üzerinde durmuş, belli başlı sınırlar çizmiş ve şartlarını belirlemiştir.²⁴⁵ Cahiliye Arapları arasında yaygın olan çok eşlilik uygulaması hicrî 8. Yılında ve Nisâ sûresinin 3. Âyeti ile sınırlandırılmıştır. Müminler de dört eş dışındakilerle ilişkilerini kesmişlerdir.²⁴⁶ İslam dini çok eşliliği yasaklamamış ancak Nisa suresinin 3. ayeti ve Hz. Peygamber’e isnat edilen dörtten fazla hanımı olanların dörtten fazlasını boşamasını emrettiğine dair söylenimleriyle çok eşlilik dört kadınla sınırlı kalmıştır.²⁴⁷

İslam dini, o dönemdeki mevcut toplumların birçoğunda uygulanan çok eşliliğe sınırlandırma getirerek bu uygulamayı dörde kadar indirmiştir. Ancak dört kadınlavliliği de emretmemiş, topluma iyice yerleşmiş olan bu uygulamayı kısmış ve bazı şartlara bağlamıştır.²⁴⁸ İslam hukukunda tek eşlilik teşvik edilmemekle birlikte, ilke olarak çok eşlilik de yasaklanmamıştır. (Nisa,4/3) ve erkeğin birden fazla (en fazla dörde kadar) kadınla evlenmesine izin verilmiştir.²⁴⁹ Keza İslam

²⁴² Açık, a.g.e, s.32.

²⁴³ Açık, A.g.e, s.32.

²⁴⁴ Açık, A.g.e, s.32.

²⁴⁵ Açık, A.g.e, s.33.

²⁴⁶ Şule Meryem Karahüseyinoğlu, Ahzab Suresi Işığında Hz. Peygamber’in Aile Hayatı, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Programı, İstanbul, 2019, s.114.

²⁴⁷ Yalçın, a.g.e, s.1709.

²⁴⁸ Zeynel Abidin Ataşalan, Tevrat, İnciller ve Kuran-ı Kerim’e Göre Aile Kavramı, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2008, Kahramanmaraş, s.60.

²⁴⁹ İbrahim Yılmaz, İslam Hukukunda Çok Eşliliği Meşru Kılan Şartlar Ve Buna Ruhsat Veren Özel Durumlar, s.561.

dini çok eşliliğe, eşler arasındaki adaleti sağlayabilmek koşuluyla, zaruri şekilde müsaade etmiştir.²⁵⁰

Nisa Suresi 3. Ayet:

• وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِثْلَىٰ مَا نُكِّتُمْ وَتِلْكَ أَرْبَاعٌ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدَبُ اللَّهِ أَلَّا تَعُولُوا

Meali: “Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”²⁵¹ “Nekadar istesenez kadınlar arasında adaletli davranmaya güç yetiremezsiniz.” (Nisa, 4/129) Görüldüğü üzere ayet-i kerimelerde çok eşlilik için kadınlar arasında adaleti sağlama şartı konulmuştur. Ayrıca adaletin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı da belirtilmiş ve evlilikte asıl olan tek kadınla evlilik olduğunun kanıtıdır.²⁵² Eşler arasında adalet çok önemli olup özellikle vurgulanmaktadır. Adaletin yerine getirilmesi ile ilgili Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Bir erkek iki karısı olup da bunların birine fazla meylerse o kişi kıyamet gününde mahşer yerine bir tarafı sarsak (felçli) olarak gelecektir.” Hadisinde adaletin önemi vurgulanmıştır.²⁵³

Peygamber efendimizin (s.a.v.) hanımlarına karşı görünen şartlar çerçevesinde adaletin uyguladığı ve “Allahım! Benim gücümün dâhilindeki taksimim budur, gücümün haricinde kalan ve sadece senin tasarrufunda bulunan konularda ise beni muaheze etme!” şeklindeki sözleri de, sevgi ve muhabbetin adalet kapsamında irdeleyebileceğine işaret etmez. Çünkü çok eşliliğe sınır koyan ayet nazil olduğu halde, aynı anda dörtten fazla kadını nikâhında bulundurma izni sadece Peygamber Efendimizetanınmıştı. Sonuç olarak adil bir peygamber olan Hz. Muhammed (s,a,v)

²⁵⁰ Gürkan Cevger, XVIII. Yüzyılda Diyarbakır Şehrinde Ailenin Oluşumu, Dağılması Ve Demografik Yapısı, Atatürk Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Tarih ve Gelecek, Uluslararası Hakemli Tarih Araştırmaları Dergisi, 2016, Erzurum, s.98.

²⁵¹ Nisa Suresi 3. Ayet Tefsiri, Diyanet İşleri Bakanlığı, Kur'an-ı Kerim, Kur'an Yolu Tefsiri C.2, s.15-17.

²⁵² Ulaş, a.g.e, s.55.

²⁵³ A.g.e, s.55.

hanımları arasında adil olmuş ve gücü nispetinde adaletli davrandığını bildirmiştir.²⁵⁴

İslâm hukukçularının genel temayülü, âyetteemredilen adaletin hukukî olmaktan ziyade dinen şart olduğu ve eşlerine adil davranamayacağı konusundaüstün gelen kimsenin çok evlilik yapması dinen câiz olmadığı yönündedir.²⁵⁵ Şu halde; İslâm hukukunda çok kadınla evlilik, belirli şartlar çerçevesinde karşılıklı rızaya dayalı olarak mubah (meşru) kılınmış ahlakî ve hukukî bir kurumdur. Dolayısıyla erkekler, mevcut eşlerinin üzerine ikinci bir kadın ile evlenmek zorunda olmadıkları gibi, kadınlar da ikinci bir eş olarak evli bir erkek ile evlenmeye hayır deme hakkına sahipler.²⁵⁶

Dikkatli incelendiği zaman görülür ki çok eşlilik keyfi yapılan bir uygulama olmamakla birlikte hayat şartlarının mecbur bıraktığı bir durum olmuştur. Peygamber Efendimizin çok eşi olduğunu, sahabiler arasında da çok eşliliğin yaygın olduğunu biliyoruz. Gerek Peygamber Efendimiz, gerekse ashabiler, toplumun önderleri olarak çok eşliliği tercih ettikleri halde, genelinin tek eşi olması, öncelikle maddi imkânların ve sosyal konumun etkisine dayanmaktadır. ²⁵⁷Hz. Peygamber'in çok eşliliğini bir sünnetmiş gibi göstermek de yanlıştır. Çünkü Peygamber Efendimizin bu husustaönemli ve özel sebepleri vardı. Öncelikle Peygamber Efendimiz bir nebiydi ve cemaatin lideriydi, aynı zamanda dünyevi anlamda yönetme görevini almış bir kişiydi.²⁵⁸ Kendinden önceki peygamberin uygulamalarına, yaşadığı dönemle içinde bulunduğu toplumun gelenek ve göreneklerine uyarak, birden fazla evlilik yapan ve evlât sahibi olan Peygamber efendimizin çok evliliğe yönelmesinin sebeplerini şöyle sayabiliriz.²⁵⁹

Peygamber Efendimizin ilk evliliği, kendisi henüz 25 yaşında genç bir delikanlıyken40 yaşındaki dul ve yetimleri olan Hz. Hatice ile olmuştur. Bu

²⁵⁴ Acar, a.g.e, s.205.

²⁵⁵ Kamil Ali, Öğüt Salim, Çok Evlilik, TDV, İA, C.8, 1993, İstanbul, s.365.

²⁵⁶ İbrahim Yılmaz, İslam Hukukunda Çok Eşliliği Meşru Kılan Şartlar Ve Buna Ruhsat Veren Özel Durumlar, s.563-564.

²⁵⁷ Lütfullah Akman, İslam'da Çok Eşlilik Üzerine Bir Değerlendirme, 6 Haziran 2021.

²⁵⁸ Acar, a.g.e, s.205.

²⁵⁹ Kamil Ali, Öğüt, a.g.e, s.365.

birliktelik25 yıl sürmüştür. Hayatının bu döneminde başka bir kadınla evlenmemiştir. Eşininölümündensonra birkaç yıl yalnız yaşadıktan sonra 55 yaşındaki dul olan Hz. Sevde ile evlenmiştir. Hz. Âişe dışında evlendiği kadınların hepsi duldu. Gençlik ve olgunluk çağını kendisinden 15 yaş büyük ve dul bir kadınla geçiren Peygamber efendimizin, evliliklerini beşerî zevklerini tatmin için yaptığını söylemek yanlıştır.²⁶⁰

Çok eşliliği4 kadınla sınırlandıran âyetindiğinde, Peygamber efendimiz 9 kadınla evliydi. Âyet gereğince, 4'ten fazla kadınla evli olan erkekler4 hanımını seçmek zorundaydı. Bundan dolayıeşlerindenboşanan kadınların başka erkeklerle evlenmeleri caiz olduğu halde Peygamber efendimizineskieşleriümmetin anneleri sayıldıklarından dolayı boşandıkları zaman başka erkeklerle evlenmeleri söz konusu olmamıştır. (Ahzâb Suresi). Bu yüzdenpeygamber efendimize has bir mevzu olduğu için hanımlarını nikâhı altında bulunmasına izin verilmiştir. Peygamber efendimizin getirdiği yeni vahiy hiç şüphesiz erkekler kadar kadınları da ilgilendirmiştir. Özellikle kadınlara özgü olan, erkeklere sormaktan kaçındıkları şeyler konusunda Peygamber Efendimizeşleri bu hususta başvurulan ilk kişiler olmuştur. Bukonuda Hz. Âişe'nin özel bir yeri olmuştur. Hz. ÂişePeygamberEfendimizinvefatındansonra insanların, özellikle kadınların başvurdukları bir merci olmuştur. Uzak bölgelerden insanlar da mektupla başvurarak sorular sorardı. Hz. Âişe bunlara yazılı olarak cevap verirdi.²⁶¹Bunların dışında Peygamber Efendimizin, eşlerinin her biriyle ilgili özel evlenme nedenleri vardı. Bunlar arasında, eşininvefatı üzerine dul ve yardıma muhtaç kalan ve İslâm'a bağlılıkta sonuna kadar direnensahâbî kadınları koruması altına alma, onları ödüllendirme: meselâ Hz. Sevde, Hz. Zeyneb.Araplar'ın yanlış inanç ve anlayışlarını değiştirmede öncülük etme meselâ ZeynebbintCahş. Ashabın önde gelenleriyle, kalıcı Arap kabileleri ve komşu toplumlarla akrabalık kurarak İslâm toplumunun birleşmesini sağlama, meselâ Hafsabint Ömer b. Hattâb, ÜmmüHabîbebintEbûSüfyân, SafiyyebintHuyey, bunlar gibi amaç ve sebepler örnek gösterilebilir.²⁶²

²⁶⁰Kamil Ali, Öğüt, a.g.e, s.365.

²⁶¹Kamil Ali, Öğüt, a.g.e, s.366.

²⁶²Kamil Ali, Öğüt, a.g.e, s.366.

2.3.1. Çok Eşli Peygamberler

Hz. İbrahim: Kaynaklardaki bilgilere göre birden fazla kadınla evlenen ilk peygamber Hz. İbrahim'dir. İlk evliliğini dikkat çekecek derecede güzel bir hanım olan Sare ile gerçekleştirmişti. Ne var ki yıllar geçtiği halde çocuğu olmadığı için yine Sare'nin teklifi ile Sare'nin cariyesi Hacer'i aldı. İki kadının karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı ortaklıkları aylar boyu sürüp gitti. İbrahim peygamber muhtemelen her iki hanımına da gereken sevgi ve bağlı göstermiş birini diğerine karşı alevlendirecek tutumda bulunmamıştı.²⁶³

Hz.Yakup: Hz. Yakup dayısının iki kızı ile aynı anda evlenmiş.

Hz. Davut: Eski Ahit'e göre dokuz karısı ve cariyeleri vardı.

Hz. Süleyman: Davut peygamberin halefi, insan cin ve kuşlara hâkimiyet kuran oğlu Hz. Süleyman'ın çok eşliliğine dair İslami kaynaklar da kısmen doğrulamaktadır. Ayrıca Hz. Süleyman'ın kuşlar vasıtasıyla SebeMelikesi Belkıs ile mektuplaştığını biliyoruz ki bu bir aşk mektubu değildi. Daha sonra Müslüman olan Belkıs Sebe ülkesinde kraliçe olmaya devam etmiş ve ettiği Süleyman peygamberin evlenme teklifini kabul ederek onun eşi olma şerefine nail olmuştur.²⁶⁴

Kuran'ı Kerim'de Tek Eşli Peygamberler

Kuran'ı Kerim incelendiğinde Hz. Âdem, Hz.Lut, Hz. Nuh, Hz. İsmail, Hz. İshâk, Hz. Yusuf, Hz. Eyüb, Hz. Şuayib, Hz. Musa ve Hz. Zekeriya'nın tek eşi oldukları görülür. Hiç evliliklerinden söz edilmeyen peygamberler de bulunmaktadır. Hz. Âdem zaten ilk insandı ve o ilk kadın olan Hz. Havva ile evliydi. Hazreti Nuh ve Hz. Lut'un tek eşleri vardı. Bunlar kocalarına aşırı derecede itaatsiz oldukları halde bu iki büyük peygamber başka kadınlarla evlenmemişlerdi.²⁶⁵

İnsanlık Nuh peygamber ile adeta ikinci doğumunu yaşadığından Hz. Âdem ile başlayan peygamber zincirinin ilk halkalarını tek eşi olduklarını söyleyebilme imkânına sahibiz. Hz. İbrahim ikinci eşi Hz. Hacer ve küçük bebekleri İsmail'i Mekke'ye yerleştirdikten sonra Şam'da ilk eşi Sare ile tekrar tek eşliliğe dönüş yaptığı anlaşılıyor. Çocuk sahip olmak için hanımının müsadeseyle hizmetçileri Hacer ile evlenen Hz. İbrahim'in Sare'nin İshak'ı doğurmasıyla birlikte ikinci evliliğine

²⁶³ Abdurrahman Kurt, Dini Kaynakların Çok Eşliliğe Olan İlişkileri ve Osmanlılarda Çok Eşlilik, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, S.8, C.8,1999, s.190-191-192.

²⁶⁴ Kurt, a.g.e, s.190-191-192.

²⁶⁵ Kurt, a.g.e, s.188-189.

gerek kalmamıştı. Tarihi kaynaklara göre Hazreti İshâk da tek eşliydi. Buhari'de geçen bir olaydan hareketle büyük peygamberlerden biri olan Hz. İsmail'in de tek eşli olduğunu anlıyoruz.²⁶⁶

Kuran-ı Kerimdeki bilgilere göre Mısır maliye Bakanı Züleyha ile evliydi. Karısı ile birlikte Hz. Yusuf'u evlatlık alan bu zatın iktidarsız olduğu ileri sürülmektedir. Rivayete göre Hz. Yusuf eşivefat edince hâlâ bakire olan Züleyha ile evlenmişti. Onun başka bir kadınla evlilik yaptığına dair bir bilgi yok. Hz. İshâk'ın torunu Hz. Eyüp, amcası Hazreti Eyüb'ün kızı Rahme ile evliydi. Kurtubi'de Hz. Şuayb'in Lût peygamberin kızı ile evli olduğu zikredilmektedir. Hz. Musa'yı henüz doğmamış bir bebekken evlat edinen Asya ile firavun çocuksuz oldukları halde monogram yaşıyorlardı.²⁶⁷ Kur'an'da de en çok ismi zikredilen peygamber konumuna sahip Hz. Musa firavunun baskısı nedeniyle Mısır'dan kaçmak zorunda kalmış ve yolculuğu esnasında Medyen yakınlarında bir su kenarında karşılaşmış erkek çobanlar arasında koyunların sulamalarına yardım ettiği Hz. Şuayb'in iki kızından Safure ile evlenmişti. Hz. Zekeriya Hz. Meryem'in teyzesi İşa ile evliydi. Eşi çocuk doğurmadığı halde onunla yaşamaya devam etti. A ancak bir çocuk sahibi olabilmek için de sürekli Allaha dua etmekteydi. Yüce Allah onun dileğini kabul ederek yaşlı çifte Hz. Yahya'yı bahşetti. Adı zikredilen peygamberlerin dışında tek eşli peygamberler de vardır. Hz. İsa gibi hiç evlenmemiş peygamberler de bulunmaktadır.²⁶⁸ Netice itibari ile çok eşlilik meselesi dini olmayıp, kültürel bir olgudur.²⁶⁹ İslamiyet tek bir kadınla evliliği kural olarak, birden fazla kadınla evliliği ise (dördekadar) istisnai ve mecburi hal olarak kabul etmiştir.²⁷⁰ Sonuç olarak; Çok eşlilik İslamiyet'in vazgeçilmezi, her şartta uygulanan bir emir değil, zorunluluklarından dolayı, çaresizliğin giderilmesi amacıyla, çiftlerin rızasına bağlı olarak başvurulabilecek bir çözüm yolu olmuştur. Keyfi uygulamalara ve istismara kesinlikle müsaade edilmemiştir.²⁷¹

²⁶⁶ Kurt, a.g.e, s.188-189.

²⁶⁷ Kurt, a.g.e, s.189-190.

²⁶⁸ Kurt, a.g.e, s.189/190.

²⁶⁹ Lütfullah Akman, İslamda Çok Eşlilik Üzerine Bir Değerlendirme, 6 Haziran, s.1.

²⁷⁰ İslamda Neden Dört Kişi İle Evlilik Vardır, Sorularla İslamiyet, 17 Kasım 2021, s.1.

²⁷¹ Ulaş, a.g.e, s.61.

2.4.Osmanlı Toplumunda Evlilik ve Çok Eşlilik

2.4.1.Osmanlı Toplumunda Evlilik

Evlilik; kadın ve erkek ilişkisini meşrulaştıran toplumsal bir ilkedir. Ailenin varlığı ve devamlılığı da evlilik yolu ile sağlanmaktadır. İslam hukukçuları evliliği, taraflar arasında birlikte yaşamaya ve yardımlaşmaya izin veren ve taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar sunan bir akid olarak ifade etmişlerdir.²⁷² Türk-İslam adetlerine göre kadın ve erkek, aileleri tarafından onay aldıktan sonra hayatlarını birleştirirler. Atılan bu ilk adım, dinî kural ve prosedürler çerçevesinde gerçekleşmektedir.²⁷³ Osmanlı Devleti'nde ise evlilik, aile kuruluşu ve nikâh düzenlemeleri; devletin gözetiminde hukuk ve gelenekler çerçevesinde gerçekleşmiş olup temeli İslam hukukuna dayanmaktaydı.²⁷⁴ Osmanlı Devleti'nde ise evlilik, aile kuruluşu ve nikâh düzenlemeleri; devletin gözetiminde hukuk ve gelenekler çerçevesinde gerçekleşmiş olup temeli İslam hukukuna dayanmaktaydı.²⁷⁵ Evliliğin oluşması için ilk adım olarak nişanlanma süreci gerçekleşir. İslam hukukunda nişanlanma nikâhın bir mukaddimesi sayılmıştır. Evlenmenin ilk basamağı olan nişan geleneği Türkler'de çok eskiden beri mevcuttur. Osmanlı toplumunda da evlilik akdi öncesindeki süre aileler arasında yapılan ve namzedlik denilen nişan uygulaması ile başlamaktaydı.²⁷⁶ İslamda, hıtbe olarak geçen nişanlılık süreci, şer'iyeye sicillerinde namzedlik olarak ifade edilir. Evliliğe aday olma yani nişanlılık süreci, bir evlenme vaadidir, tarafların evlenme mecburiyeti yoktur. Nişanlılar istedikleri zaman bunu bozabilirlerdi.²⁷⁷

²⁷² İbrahim Ethem Çakır, Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği, s.42.

²⁷³ Mohammad Sanger Noorg, 1894-1897 Yılları Kadı Kayıtlarına Göre Niğde'de Aile Yapısı, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Konya 2015, s.49.

²⁷⁴ Vedat Yurt, Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Evliliğe Tehdit Tedbirleri: İranlılarla Evlilik Yasağı, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2019, s.6.

²⁷⁵ Yurt, a.g.e, s.6.

²⁷⁶ Okan Gümüşdoğrayan, Üsküdar Şer'iyeye Sicillerinde Kadın Ve Çocuklarla İlgili Davaların Analizi,

Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı, Ankara 2019, s.15.

²⁷⁷ Arzu Karaaslan, Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülünde İlk Adım: Namzedlik, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yaşam Bilimleri Dergisi; C.5, S.2, Batman, 2015, s.191.

Yapılan nişan merasimi nikâhta olduğu gibi kayda geçirilmesine gerek duyulmamıştır. Ancak Şer'iyekayıtlarından nişanlı kalma geleneğinin devam ettiği görülmüştür.²⁷⁸ Evlilik ve ailenin oluşmasını sağlayan en önemli ve ilk adım ise nikâhtır. İslam hukuk kuralları, evlenecek kişilerin belli bir yaşa gelmelerini emretmiştir.²⁷⁹ Nikâh, tarafların şahitler huzurunda evlenme beyanında bulunduğu bir sözleşmedir. Taraflar evlenecek eş adayları, bunların velileri ya da vekilleridir.²⁸⁰ Hâkim uygun gördüğü müddetçe izin verirdi ve kadınlar için babanın da rızası alınırdı. Osmanlı toplumunda nikâh merasimlerinin bir bölümünün mahkemelerde kıyıldığı, bunun için de çiftlerin mahkemeye gittikleri görülmüştür. Osmanlı toplumunda uygulanan evlilik ve nikâh sözleşmeleri, evlenecek olan erkek ve kadının aileleri arasında anlaşıp karar verdikten sonra mahkemeye başvurarak, nikâhları şahitler huzurunda gerçekleştirilirdi.²⁸¹

Mahkemeye başvuran tarafların evlenme yönünden bir engelinin bulunmaması ve evlenme ehliyetine sahip olduklarının tespit edilmesinden sonra nikâhın geçerliliği kadı defterine ve sicillere kaydedilmekteydi.²⁸² Mahkemeye başvuramayanların nikâhları ise mahalle imamı tarafından kıyılırdı. Fakat imamlar istedikleri zaman nikâh kıyamazlardı. Evlenecek olan çiftler, ikamet ettikleri yerde bulunan mahkemeden nikâh için gerekli onayı alıp, din adamına özgü yazılmış izinnameyi getirdiklerinde nikâh kıyılırdı.²⁸³ Belli bir disiplin içerisinde nikâhların kaydedilmesi ile İslam dininin önem verdiği kurum olan aile belli bir düzene oturtulmaktadır.²⁸⁴ Evliliklerin çoğu mahkeme sicil defterlerine kaydediliyordu. Ancak bu türden kayıtlara çokça rastlanmamaktadır. Sicile kaydedilmeyen nikâh da sözlü rıza ile cemaat nezdinde meşruiyet kazanmış demektir. Genel uygulama böyleydi. Belli bir disiplin içerisinde nikâhların kaydedilmesi ile İslam dininin önem verdiği kurum olan aile belli bir düzene oturtulmuştur.²⁸⁵ XVI. yüzyıldan sonra ise,

²⁷⁸Gümüüşdoğrayan, A.g.e, s.15.

²⁷⁹Gümüüşdoğrayan, a.g.e, s.16

²⁸⁰ Büşra Karaçam, XVIII. Yüzyıl Fetva Mecmuaları Işığında Osmanlı'da Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2020, s.30.

²⁸¹Gümüüşdoğrayan, a.g.e, s.16.

²⁸²Furkan Mert Aktaş, Osmanlı Sofyası'nda Evlilik Müessesesi, Boşanma ve Miras Hukuku (1683-1726 Yılları Örnekleri), Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S.1, 2020, s.4.

²⁸³Gümüüşdoğrayan, s.16-17.

²⁸⁴Cangir Arı, a.g.e, s.49.

²⁸⁵Cangir Arı, A.g.e, s.50.

İbn-i Kemâl ve Ebusuud Efendi'nin fetvalarında nikâh akdi için kadıdan izin alınması zorunlu hale getirildi.²⁸⁶

“İzinname,” "İmamlara hitaben evlenecek kadın ve erkeğin nikâhlarının akdine izn-i kavi kadı veya naipleri tarafından yazılan resmi evraktır. İzinname usulü devletin evlenmeye ilk müdahalesini teşkil etmektedir. Jäschke; izinname usulünün, Burhaneddin Mahmud tarafından "Muhit" isimli eserinde zikredildiğini söylüyor. Burhaneddin "kadı"nın izni ve emri olmadan nikâhlanan kimselerin nikâhı caiz değildir."²⁸⁷ Mahkemeler haricinde köyde evlenmek isteyen çiftlerin nikâhı ise hâkimin bu hususta izinname verdiği, imam, öğretmen, muhtar veya nüfus memuru tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kişilere izin verilmesinin sebebi ise bunların okuryazar olmalarıdır. Nikâhtan merasiminden sonra bir akidname düzenlenerek nüfus idaresine gönderilirdi. Okuma yazması olmayan kişiler bu işi yapamazdı.²⁸⁸

Osmanlı devletinde, Sultan Süleyman zamanında izinname alma usulünden bahsedilmektedir. Ebussûd Efendinin fetvalarından anlaşıldığına üzre, Padişah evlilik için kadıdan izinname alma usulünü getirmiştir.²⁸⁹ Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen evliliklerin geneli Şeriyedeftelerine kaydedilmiştir. Böylece, nikâh akitlerinin üç türlü yapıldığı görülmektedir.

1. Evlenecek çiftlerin mahkemeye başvurarak şahitler önünde nikâhlanırlardı.
2. Evlenecek olan çiftler, akrabalarından birini vekil tayin etmek koşuluyla yine mahkemede nikâhlanırlardı.
3. Bazen de mahkemeden bir görevli, kadın veya erkeğin evine gelerek nikâh akdini gerçekleştirirdi.²⁹⁰

Evlilikte, İslamınüvey anne, evlat, kardeş, hala, teyze, amca, dayı, sütanne ve sütkardeşlerle evlenme yasağına Osmanlı Devleti'nde de önem verildiği, kayıtlardan anlaşılmaktadır.²⁹¹ Nikâh işlerinin büyük çoğunluğu kadı huzurunda yapılması,

²⁸⁶ Aktaş, a.g.e, s.4.

²⁸⁷ Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, s.283.

²⁸⁸ Gümüüşdoğan, a.g.e, s.17.

²⁸⁹ Cin, a.g.e, s.283.

²⁹⁰ Mualla Kavuncu, Osmanlılarda Aile ve Kadın, Dini Araştırmalar, Mayıs-Ağustos 1999, C.2, S.4, s.161.

²⁹¹ Kavuncu, A.g.e, s.161.

yapılan işlemlerin sicillere kaydedilmesi, şahitlerin olması ve kadının evlenme hükmüne izin vermesi resmi nikâh işlemlerinde uygulanan yöntemlerle aynı olduğundan bu durum Osmanlı Devleti'nde az da olsa resmî nikâhın olduğundan söz edilebilir.²⁹²Nikâh ile meşru hale gelen evlilik müessesesi bazı yükümlülükleri de beraberinde getirmiştir. Mehir de bu yükümlülüklerden biridir. Mehir evlilik sırasında erkeğin kadına verdiği veya taahhüt ettiği para ve maldır.²⁹³

Mehr, sadak, nihle, tavl, hiba, ecr, ukr ve nikâh kelimeleriyle ifade edilen mehir, evlenirken erkeğin kadına verdiği meblağ (para, mücevher) ve maldır.²⁹⁴ Bu anlamıyla mehirTürk'lerdeki kalın ve başlık'tan farklıdır. Mehir mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olmak üzere ikiye ayrılır. Nikâh akdi sırasında peşin ödenene mehr-i muaccel sonradan vermeyi taahhüt ettiğine de mehr-i müeccel denir. Mehr-i müeccel, genellikle nikâh akdi sırasında verilir. Kadın miktarı belirlenmiş olan mehr-i müecceli, eşinin ölmesi veya boşanmasıyla alırdı.²⁹⁵

İslam Aile hukukunda mehir, kadının en temel hakkıdır ve bu hak, kadının rızası olmadan başka birine verilemez. Bu ödeme nakit olabileceği gibi mal da olabilmekteydi.²⁹⁶ Osmanlı aile yapısında mehr-i muaccel, mehr-i müeccel ve namzedlik akçesinin alınıp verildiği Kadı Sicillerinde tespit edilmektedir.²⁹⁷Kısacası Osmanlı'danışanlı olan taraflar mehir konusunda anlaşdıktan sonra nikâhlarını yaptırıyorlardı. Nikâh akdinden sonra taraflar babaevini terk edip evleniyorlardı.²⁹⁸ Osmanlı toplumunda evlilik sönmez bir ateş yakmaktır. Osmanlı devletinde tarihi boyunca “evlilik” ve “evliliğe dair gelenek ve uygulamalar” sözlü ve yazılı kaynaklarda önem verilen bilgiler arasında bulunan ve surnâme, seyahatname gibi edebi türlerde de evliliğe dair bilgilere rastlanmıştır.²⁹⁹

²⁹² Güven Dinç, Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyoekonomik Durumu, s.4.

²⁹³ Melek Öksüz, 18.yy'da Trabzon'da Türk Ailesi, s.51.

²⁹⁴ Sange Noorg, a.g.e, s.59.

²⁹⁵ Öksüz, a.g.e, s.51.

²⁹⁶ Noorg, a.g.e, s.59.

²⁹⁷ Rıfat Özdemir, Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik (1880 - 1906) Yapısı, Osmanlı Araştırmaları IX, İstanbul 1989, s.116

²⁹⁸ Özdemir, A.g.e, s.117.

²⁹⁹ Hatice Kübra Özçelik, Seyahatnamelere Göre Osmanlı Toplumunda Evlilik ve Divan Şiirine Yansımaları, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C.4, S.8, Mart 2017, s.60.

2.1.1. Osmanlı Toplumunda Aile

Aile müessesesi hangi zaman kültürde olursa olsun tüm topluluklarının karakteristik özelliğini oluşturmuştur. Özellikle, son yıllarda farklı kültürler üzerinde yapılan bilimsel çalışmalar, aile olmadan yeryüzündeki hiçbir toplumun olmayacağını ortaya koymaktadır. Bu yüzden her toplum için ailenin önemli olduğu söylenebilir.³⁰⁰Aile, aynıkandan ve atadan gelen kişilerin bütünü, akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan kişilerin bir araya geldiği topluluk, Samimi ilişkilerin devam ettiği önemli sosyal kurum ve anne baba ve çocuklardan oluşanküçüktopluluğa verilen addır.³⁰¹Ailenin devamlılığı erkek ile kadın arasındaki meşru ilişkinin temelini oluşturan evlilik müessesesi sayesinde sağlanmıştır.³⁰²

İslam hukukçuları evliliği; karı koca arasında beraber yaşama ve yardımlaşmaya, taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir akid olarak ifade etmişlerdir.³⁰³ Osmanlı ailesi de eski Türk anlayışı ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte oluşan hukuk nizamına göre oluşmuştur. Osmanlı toplum ailesi hakkında Kınalızade Ali Çelebi: "İnsanın medeni bir varlık olduğu, kendisini kötülüklerden koruması ve mutluluğu için bir yuvaya, kendi başına ihtiyaçlarını karşılayamayacağı için bir yardımcıya ihtiyaç duymuştur." şeklinde ifade etmiştir. Bu bilgiler sonucunda, Osmanlı toplumunda aile müessesesinin ne denli önemli olduğunu anlıyoruz.³⁰⁴

Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde, aile kurumunun değerini şu kelimelerle ifade etmiştir. "Bu âlemde maksut olan birkaç şeydir: Oğul evlendirmek, kız çıkarmak ve dünyadan ahirete iman ile gitmek."³⁰⁵ Osmanlı'da aile, kişinin hayatı boyunca bağlarının kopmayacağı tek temel ve tek kurumdur. Bütün meselelerin halledildiği imkân ve yardım ailede bulunmaktadır.³⁰⁶ Osmanlı Devleti'nde var olan yapıŞer'i hukuka ve Türk töresine göre uygulanmaktaydı.

³⁰⁰ Salih Aybey, Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi, Tarih Okulu Dergisi, Eylül, 2016, s.204.

³⁰¹ Aybey, a.g.e, s.205.

³⁰² Ümit Ekin, 19. Yüzyılda Kocaeli Sancağı'nda Çok Eşlilik Olgusu, Uluslar arası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III, s.918.

³⁰³ Çakır, a.g.e, s.42.

³⁰⁴ Çakır, a.g.e, s.42.

³⁰⁵ Ömer Düzbakar, Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği, s.85-86.

³⁰⁶ Ekici, a.g.e, s.215.

Ayrıca Osmanlı toplumunda aile, devlet engellemesinden uzak bir kurum olmuştur.³⁰⁷ Osmanlı toplumunda, aile temel üretim birimidir. Bu yüzden diğer toplumlarda olduğu gibi geniş aile yapısı mevcuttur. Tereke kayıtlarına göre, miras bırakan kişinin bir eve sahip olduğu, dolayısıyla fiilen var olan karı koca ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına sahip bir toplum olduğu görülmüştür.³⁰⁸ İdari açıdan çekirdek aile yapısı görülürse de, günlük yaşamın ihtiyaçları ve üretimin zorluğu çalışma şartlarında Osmanlı ailesi, geniş ailenin yaşam ve üretim kalıplarına göre şekillenmiştir. Kırsal kesimdeki iş bölümü, aile güvenliğinin sağlanması, hayatın devamı ve aile fertlerinin eğitimi için üç kuşağın bir arada bulunması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.³⁰⁹

Ayrıca ikamet ettikleri evler tüm aile üyelerinin hep birlikte yaşamasına uygundur. Evin önünde bulunan odalara veya yapılan küçük evlere ailenin fertleri yaşar, evde yaşayan çocukların terbiyesi büyük anne ve büyük dede tarafından verilir.³¹⁰ Aile ikikişi ile başlayıp, çocukların dünyaya gelmesiyle birlikte oluşum sürecini tamamlamış olur. Çocukların dünyaya getirilmesi, büyümeleri, onların topluma hazırlanması ve sosyalleşmeleri ailenin en önemli görevlerindedir. Çocuğun dünyaya gelişi ile birlikte, kişiler ailede karı koca, anne ve baba statüsünü kazanmaktadır.³¹¹

Tereke kayıtları ışığında yapılan çalışmalara göre Osmanlı ailesi, ana, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aile yapısına sahiptir. Anne, baba, kardeşler ve diğer akrabaların farklı yerlerde yaşadıkları dikkate alınırsa Osmanlı ailesinin geniş aile olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Eldeki veriler her ne kadar Osmanlı aile yapısının çekirdek aile olarak gösterse de söz konusu ailelerin ataerkil ve üç kuşağın

³⁰⁷Umut Karadoğan, Osmanlı Hanedanının Aile Yapısı ve Güncel Yaşamı, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012.

³⁰⁸Aybey, a.g.e, s.208.

³⁰⁹Aybey, a.g.e, s.208.

³¹⁰ Yıldız Akköy, 17.ve 18. Yüzyıllar Arası Osmanlı Devleti'nde Kadın ve Aile, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2021, s.43.

³¹¹SangeNoorg, a.g.e, s.64.

bir arada yaşadığı bir yapıda olması, bu yapının ne denli çekirdek aile olduğu sorusunu beraberinde getirmektedir.³¹²

Ahmet Tabakoğlu'na göre; “ Osmanlı aile yapısının çok çocuklu olması nadir bir durumdur. En yaygın olanı bir, iki ve üç çocuklu aile yapısıdır. Bu yüzden Osmanlıda aile nüfusu beş kişiyi geçmemektedir.” Birden fazla eşle evliliğin çok yaygın olmaması da bu çerçevede değerlendirilebilir.³¹³ Osmanlı ailesi ile hakkında yapılan çalışmalarda çocuk sayısı konusunda da bilgi verilmiştir. Aile ve çocuklarla alakalı bilgilere ulaşmamızı sağlayan kaynaklar ise tereke defterleridir. Evlilik belgelerinde bulunan 376 müslüman erkekten 268'i evli, 65'i bekâr, 40'ı dul ve 3'ü çocukyaşadadır. Evli olanların sayısı bekârlara oranla daha fazladır. Çünkü erkek çocuklarının zina yapmasını önlemek için veliler, onları erkenden evlendirirdi.³¹⁴

Osmanlı Devleti'nde aile üzerine yapılan bir çalışmada ortalama çocuk sayısı %2,31 şeklinde tespit edilmiştir. Ortalama çocuk sayısı, 1489-1640 yıllarında Bursa'da 1,85, Antep şehrinde 16. Yy'da 2,8, 18. Yy'ın ilk yarısında 2,93, 18. Yy'ın ilk yarısında Konya şehrinde 2,87, 1700-1730 yılları arasında Ankara'da 2,4 olarak saptanmıştır. 1771-1810 yılları arasında Tokat şehrinde oturan Müslüman aileleri genellikle bir veya iki çocuk sahibi oldukları ortaya çıkmıştır.³¹⁵ Gelir artması ile birlikte çocuk sayısı da artmaktadır. Ortalama gelir seviyesinin 50119 altındaki toplam 81 kişinin çocuk sayısı ortalaması 1,22 iken gelir seviyesi yüksek olan 21 kişinin toplam çocuk sayısı 2,04'tür.

Bu bilgiler toplumsal saygınlık ve servet ile ailelerdeki çocuk sayısının artışı arasında bir ilişki olduğunun kanıtıdır. Mevki sahibi ve gelir seviyesinin altındaki servete sahip 24 erkeğin toplam çocuk sayısı 1,2 iken geliri yüksek olanlarda bu rakam 2,06 seklindedir. Sonuç olarak toplumsal mevki sahibi ve gelir seviyesi fazla olan ailelerin çocuk sayısı daha fazladır.³¹⁶ Antalya sicil defterlerinin incelenmesi sonucunda, belgelerden elde edilen 114 müslüman ve 21 gayrimüslim ailenin çözümlemesi

³¹² Ahmet Özkiraz, Gül İşçi Baş, Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, kmü Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2016, s.90.

³¹³ Özkiraz, İşçi Baş, s.90.

³¹⁴ Akköy, a.g.e, s.43.

³¹⁵ Çakır, a.g.e, s.54.

³¹⁶ Ethem Çakır, a.g.e, s.55-56.

yapılmıştır. Böylece, müslüman ailelerde çocuk sahibi olma oranı ortalama 3,07 olarak belirlenmiştir. Müslüman ailelerde genellikle çocuk sayısı 2, 4 ve 5'tir. Müslümanlar içerisinde 9 çocuklu aileye çok rastlanmaz. Bu rakam en fazla 7 ve 8 olmaktadır.³¹⁷ İncelenen belgelere neticesinde 19. Yy. ortalarında Antalya şehrinde bir ailenin ortalama nüfusu 5 ile 6 kişi olup, büyüdenküçükaile tipinin yaygın olduğu söylenebilir. Bazı tereke defterlerinde geniş aile yapısını yansıtan büyükanne, büyükbaba ve yakın akrabaların da olduğu görülse de genel olarak çekirdek aile yapısı mevcuttur.³¹⁸ Osmanlı hukuk ailesinde çok çocuklu ailelerin varlığı azdır. En fazla bir, iki, üç çocuklu aileler vardır. Köyde yaşayan aileler şehirde yaşayan aileleri, çocuk sayısı bakımından çok az geçmektedir. Yine kız çocukları erkek çocuklarından sayı olarak biraz fazladır. Özetle, Osmanlı ailesinin nüfusu ortalama olarak beş kişiyi geçmemektedir.³¹⁹

2.1.2. Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik

Çok eşlilik müslümanlara yönelik eleştiriler içerisinde bulunan bir konu olmuştur. Kötüniyetli dogubilimci bakış bir yana müslümanlar da Kuran-ı Kerim'de geçen taaddüd-i zevcaat ayetini farklı anlamaktadır.³²⁰ Osmanlı aile kurumu islam aile kurumunun öğütlediği şekilde oluşmuştur. Bu ilkelere ters düşmeyen bazı örf ve adetlere izin verilmiş ve birer keğ'in aynı anda evli olabileceğikadın sayısını bu ilkeler belirlemiştir. İslamiyet, toplumda dörde kadar evliliğe izin vererek çok eşliliğe bir sınırlama getirmiş ve bu sınırlamayı da bazı şartlara bağlamıştır. Çok eşlilik sadece zaruret halinde izin verilen uygulama olmuş, bu izin de kadınlar arasındaki adaleti sağlama şartına bağlanmıştır.³²¹

Çok eşlilik ekonomik ve çevresel koşullara bağlı olan bir durumdur.³²² Bu yüzden diğer müslüman toplumlarda görüldüğü gibi Osmanlı toplumunda da çok eşlilik

³¹⁷ Dinç, a.g.e, s.9-10

³¹⁸ Dinç, a.g.e, s.9-10.

³¹⁹ Arzu Tozdoğan Terzi, Osmanlı Sosyal Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Tarih Lisans Programı, s.43-44.

³²⁰ Said Öztürk, Osmanlı'da Çok Evlilik, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s.1

³²¹ Öztürk, a.g.e, s.2.

³²² Namık Sinan Turan, Modernleşme Olgusunun Osmanlı Toplum Yaşamına Yansımaları ve Ta'addüd-i Zevcat (Çokeşlilik) Sorunu, s.119.

vardır.³²³ Ancak çok eşlilik yönünden Osmanlı toplumuna baktığımızda böyle evliliğin yaygın olmadığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde görülen çok eşliliğinden nedenleri arasında, devletin sürekli gazâ halinde olması, gittikçe büyüyen toplumun karşılaştığı özel durumlar ve büyüyen bir coğrafyada yaşama isteklerinin olduğu söylenebilir.³²⁴ Çok eşliliğin temel sebeplerinden biri de çocuk sahibi, özellikle erkek çocuk sahibi olma ve neslin devamlılığını sağlama isteği görülmektedir.³²⁵ Ayrıca yenilgiye uğratılan Bizanslıların arkalarında bıraktıkları kızlar ve dul kadınlarla evlenmek Türk askerleri için fethettikleri yerlerde kolaylıkla yerleşmelerine vesile olmuştur. Bu da çok eşliliğin toplumsal onayını sağlayan bir unsur olmuştur. Öte yandan Osmanlı Devleti'nde çok eşlilik, yöneticiler tabakasında halka oranla daha fazla görülmektedir.³²⁶ Çok eşli erkekler toplum içerisindeki kademe, mevkii ve görevleri açısından baktığımızda, 95 kişi içerisinde on altısının kölelerden oluştuğunu tespit etmekteyiz. Bunlar arasında en fazla sırasıyla el-hac, ağa, efendi, çavuş, beşe, çelebi, bey gibi ünvan sahibi kişiler yer almaktadır. Meslek olarak altıncı, sandalacı, kaldırımcı, aşçı, sabuncu, sarraç, çizmeci, çörekçi, simkeşgibizanatkarları arasında zabit, kâtip, imam, kadı, çorbacı, pazarbaşı, odabaşı, kapucu, kapucubaşı, kethüda gibimeslek sahipleri bulunmaktadır.³²⁷ Kişinin mesleği, eğitim düzeyi, yetenekleri, sosyal ilişkileri, ekonomik geliri ve yaşadığı sosyal çevre çok evliliğin oluşmasında etkili olmuştur. Örneğin, devletin çeşitli kademelerinde bulunan Köprülü Mehmet Paşa'nın dört karısı vardır.³²⁸

Üç ve dört evlilik yapanlar incelendiğinde toplam 1242 evli erkekte sadece on birinin bu tür evlilik yaptığı görülmüştür. Sırasıyla dört el-Hac, iki Çavuş, bir Ağa, bir Çelebi, bir Paşa, bir Çorbacı, bir Pazarcıbaşı bulunmaktadır. El-Hac unvanlı kişilerin biri efendi, biri hem bey hem de odabaşı diğeri ise ağa oldukları tespit edilmiştir. Genel olarak üç ve dört evlilik yapanların ekonomik durumlarına baktığımızda, çok yüksek miktarda miras bırakanların yanında düşük miktarda miras bırakanlar da

³²³ Cevger, a.g.e, s.98.

³²⁴ Düzbakar, a.g.e, s.88.

³²⁵ Said Öztürk, Osmanlı Ailesinde Çok Evlilik, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Şubat 1996, s.55.

³²⁶ Açıık, a.g.e, s.78-79.

³²⁷ Öztürk, a.g.e, s.56.

³²⁸ Sümeyra, Açıık, a.g.e, s.78-79.

vardır.³²⁹ Ayrıca kültürel ve coğrafi yönden baktığımızda, Osmanlı’da batıdan doğuya doğru gidildikçe çok eşliliğin arttığını görmekteyiz.³³⁰

Çok eşlilik konusunda zenginliğin etkisinin olup olmadığı üzerinde İncelediğimizde belgelerde, çok eşli tereke sahiplerinin mal varlıkları üzerinden değerlendirildiğinde, zenginliğin çok eşlilik üzerindeki etkisinin çok az olduğu tespit edilmektedir. Örneğin,1741’de vefat eden Abdullah’ın 22 kuruşluk terekesi olmasına rağmen 3 hanımı vardır. 1792’de vefat eden Osman adlı şahsın 2336 kuruşluk serveti ve 3 hanımı bulunmaktadır. Çok eşlilik konusunda sadece zenginliğin doğrudan belirleyici bir etkisi olmamıştır. Çok eşlilik için daha önce söylendiği gibi çocuk sahibi olma isteği, sosyo-kültürel ve dini inançlar ile kişisel ve bölgesel gelenekler söz konusu olmuştur.³³¹ Osmanlı devletinde çok eşlilik görüldüğü üzere fazla değildir. Çok eşlilik konusu farklı zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu’na seyahat etmiş gezginlerin ilgisini çekmiş ve gözlemlerini eserlerine aktarmışlardır.³³² 1578/1581 yıllarında Osmanlı Devleti’nde bulunan Alman din adamı SalomonSchweigger Türklerin aile şekli hakkında şu bilgileri ele almıştır: *“Türkler, birkaç kadınla birden evli olmanın aile yaşamına getirdiği düzensizliğin ve huzursuzluğun bilincine vararak, bir tek kadınla evliliği sürdürmenin çok daha kolay ve rahat olduğunda karar vermişlerdir. Çok eşli evliliklere sık rastlanmıyor.”*³³³

Thevenot evlilik çeşitleri konusunu seyahatnamesinde şöyle anlatıyor; *“Türklerin üç taneşi olabilir: meşru eşlerle evlenebilirler, nikah usulü kadın alabilirler ve cariye sahibi olabilirler. Birinci tür kadınlarının yüzünü ise nikâh kıyıldıktan sonra görebilirler.”* Divan şiirinin önemli ustalarından olan Nâbî de bu konu ile ilgili olarak aşağıdaki beyitinde birden fazla kadınla evliliğin huzurlu

³²⁹ Öztürk, a.g.e, s.56.

³³⁰ Mehmet Yetişgin, Toroshan, Özdamar, XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devletinde Aile Kurumu: Besni Örneği, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, s.227.

³³¹ Gevger, s.101-103.

³³² Ekin, a.g.e, s.921.

³³³ Açıık,a.g.e, s.79.

olunamayacağı dile getirmiştir. “*Dünyâya bu telâş nedür ey esîr-i nefis Râhat bulurmu ‘avret alan ‘avret üstine*”³³⁴

Avrupa kamuoyunda Osmanlı’da uygulanan çok eşlilik kurumundan dolayı, aile içinde kadınların hiçbir hakka sahip olmadığı kanaati uyanmıştır, Osmanlı erkekleri de zevklerine düşkün kişiler olarak tanımlanmıştır. 1717-1718 yıllarında İstanbul’a gelen İngiliz Yazar Lady Montequ, gördükleriyle bu durumu yalanlayarak şu ifadeleri kullanmış: “*Müslüman Osmanlı ailesinin çokeşli bir düzene dayandığı yaygın bir kanaattir. Fakat yanlıştır. Osmanlı cemiyetinde poligami denen çok eşli evlilik ne gayri ahlaki, ne de gayri kanuni bir durumdur, ama hoş karşılanmaz.*” Bu ifadelerden de görüldüğü üzere çok eşlilik, toplumda evliliğe engel olacak ahlaki ve hukuki bir yaptırım olmamasına rağmen toplum tarafından hoş karşılanmamıştır.³³⁵

Yine, 1698-1711 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Aubrey de la Motraye; “*Dört eşe kadar evlenme hakları olmasına karşın Türkler bu haklarını pek kullanmamışlar, tıpkı Hıristiyanlar gibi ömür boyu tek eşle yaşamayı tercih etmişlerdir.*” şeklinde ifade etmektedir. 18. yüzyıl Seyyahlarından Antonie Olivier; Türkler arasında çok eşliliğe sık rastlanmamasının nedenlerini şu şekilde sıralanmıştır: “*Çok masraflı olması, aynı evde yaşayan kadınların geçinememesi, şikâyet ve istekleri ile kocalarını bunaltmaları.*”³³⁶ 17. yüzyıl şairi Nabi çok eşliliği şu şekilde dile anlatmıştır; “*Rahat bulur mu avret alan avret üstüne*”. Ahlak bilgini Kınalızâde “*Çok evlenmeye atılan kimselerin evlerinde mücadele, husumet, kötü yaşayış ve düzensizlik mevcuttur.*” der. Kınalızâde’nin etkilendiği Nasireddin Tûsî Ahlak-ı Nasirî adlı eserinde “*erkek evde bedendeki kalbe benzer. Nasıl ki, iki bedene bir kalp hayat vermezse, iki evin düzenini de bir erkek sağlayamaz.*”³³⁷

Farklı yüzyıllarda Osmanlı toplumu hakkında görüş ve düşüncelerini ortaya koyan gezginlerin yukarıda aktarılan gözlemleri çok eşliliğe dair bir fikir üretmemize yardımcı olmakla birlikte konunun tam olarak anlaşılabilmesi için şimdiye kadar yapılmış çalışmalara bakmak gerekmektedir. Çeşitli Osmanlı kentleri hakkında

³³⁴ Özçelik, a.g.e, s.61.

³³⁵ Açık, a.g.e, s.79.

³³⁶ Ekin, a.g.e, s.921.

³³⁷ Öztürk, a.g.e, s.2.

yapılan araştırmalarda şu sonuçlar elde edilmiştir:³³⁸ Çok eşli evlilikler bazı araştırmalarda %10 olarak tespit edilirken diğer bazıçalışmalarda %5 ila 7 arasında tespit edilmektedir.³³⁹ 1772-1810 dđnemini kapsayan Tokat şeriyye sicillerinde yapılan araştırmalarda anlaşıldığı üzere ikinci eş daha çok çocuğu olmayanlar ya da erkek çocuk sahibi olmak isteyenler arasında yaygınlık kazanmış olup tek evli olan erkeklerin oranı %84.26'dır.³⁴⁰

1670-1698 yılları arasında Bursa şehrinde çok eşlilik oranı % 8,3, 1670-1700 yılları arasında Balıkesir'de % 11'dir.³⁴¹ Bursa şehri üzerinde yapılan incelemelerde çok eşlilik oranları %1-2, 1547-1659 tarihleri arasına Edirne'de üst kademedekikişiler arasında yapılan incelemede çok eşlilik oranı %7, 18 yzyılın başında Ankara da ise %12 civarındadır. 16. yzyılda Ayıntab şehrinde çok eşlilik oranı %11,6'dır. Konya'da 1700-1750 yılları arasında %12,1750-1850 yılları arasında %7,5'dir. Kayseri'de 1700-1730 yılları arasında %8,6 Kırşehir'de 1875-1892 yılları arasında %12,2, şehrin merkezinde ise %9,8 olarak tespit edilmiştir. 1671-1678 yılları arasında Sofya şehrinde %3,9, 19. yzyılda Osmanlı Devleti himayesinde bulunan şam şehrinde ise %10'dur.³⁴² Diyarbakır şehrinin tereke kaydında ulaşılan bilgilere gđre 322 Múslúman erkekten; bir kadınla evli erkeklerin sayısı 279, iki kadınla evli bulunan erkeklerin sayıları 36, úç kadınla evli bulunan erkeklerin sayıları 7'dir. Dđrt kadınla evli múslúman erkeklere ait belgelere rastlanılmamıştır. Osmanlı devletinde çok eşlilik gđrúldúđu gibi fazla değildir.³⁴³ Osmanlı toplumunda yasal olmasına rağmen çok eşliliğin yaygın olmaması, eşlerin tümüne bakma gúçlüđu, kadının zengin olsa dahi nafakasının kocasının karşılaması, akrabaları ve diğer eşlerinden ayrı yaşama hakkına sahip olması, evin huzur ve mutluluğunu bozma korkusu ve ebeveynlerin evli erkeklere kız vermeme konusundaki titiz davranışları gibi çeşitli sebeplere bağlanabilir. Batılı bir gözlemci bu konuda şunları söylemiştir: "*Kanun mü'minlerin dđrt kadın almasına müsaade ettiği halde, bir kadından fazlasını*

³³⁸ Ekin, a.g.e, s.921.

³³⁹ Turan, a.g.e, s.120.

³⁴⁰ Turan, a.g.e, s.121.

³⁴¹ Gevger, a.g.e, s.99.

³⁴² Açıık, a.g.e, s.85.

³⁴³ Gevger, a.g.e, s.99-100.

alabilecek kadar zengin olan pekaz Türk vardır. Ne kadar karısı varsa o kadar evi olması ve bunların da başlı başına idaresi lazımdı”³⁴⁴

Ayrıca 19. Yüzyılda çok eşlilik oranında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı ailesi toplumsal değişimin tüm sıkıntılarını yaşamaktaydı.³⁴⁵ Devlet, ilk zamanlar evlenme akdine müdahale etmemiş ancak zamanla, devlet otoritesi dışında hareket edilmesinin ne denlisıkıntılı olduğu görülmüş, böylece aile hukukuna müdahale edilerek düzenlemeye gidilmiştir. Devlet, yapılan nikâhları kaydetmek için, evlenme akdinden önce resmi bir makamdan izin alınma şartını getirmiştir. Resmi makamın teyit ettiği bir kişinin evlenmeyi tespit edip resmîyet vermek amacıyla, çiftlerin evlenme iradelerini dile getirdikleri anda hazır bulunması şartını getirmiştir.³⁴⁶

Şer’iyye Mahkemelerinde hâkimler, bu alandaki hukuki meseleleri, dini kitaplar ve fetva mecmualarına bakarak çözüm bulmuşlardır. Diğer yandan hukuk kültürü açısından yetersizlik ve her geçen gün artan dava sayısı sonucunda aile hukukuna ilişkin düzenleme mecburi hale gelmiştir.³⁴⁷ Çok eşlilik, 19. yüzyılın sonunda yoğun olarak tartışılan bir mesele olmuştur. Bu tartışmalarda Muhammed Ubeydullah, Celal Nuri, Mansurizade Said, Şemsettin Günaltay gibi isimler çok eşliliğin tamamen yasaklanmasını isterlerken, Aksekili Ahmet Hamdi, Mehmet Akif, Ahmet Naim, Reşit Rıza ve Musa Carullah gibi isimler ise tek eşliliği kabul görmekle birlikte gerekli durumlarda çok eşliliğe izin verilmesini istemişlerdir.³⁴⁸ Konu ile ilgili tartışmaların hararetli olduğu bir ortamda hazırlanan 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi ile de çok eşlilik üzerine sınırlandırmalar getirilmiştir.³⁴⁹

³⁴⁴Düzbakar, a.g.e, s.95.

³⁴⁵Turan,a.g.e,s.123.

³⁴⁶Açık, a.g.e, s.85.

³⁴⁷A.g.e, s.123.

³⁴⁸Yalçın, a.g.e, s.1710.

³⁴⁹Yalçın, a.g.e, s.1710.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEREKE KAYITLARINA GÖRE OSMANLI'DA ÇOK EŞLİLİK

2.1. Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab ve Konya Tereke Defterleri(1699 1728)'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Çok Eşlilik

2.1.1. Ankara Şehrinin Kısa Tarihi ve Şehrın Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

2.1.1.1. Ankara Şehrinin Kısa Tarihi

Ankara bölgesi, tarih öncesinden itibaren sürekli yerleşim görmüş ve farklı kültürlerle iç içe olmuştur. Şehre çeşitli dönemlerde Ankyra, Ankras, Angora, Engürü, Engüriye, gibi isimler verilmiştir. Kullanılan bu isimlerin kimler tarafından konulduğu bilinmemektedir.³⁵⁰ Şehre Yunanca Anküra, Latince Ankira, Bizans kaynaklarında “Angora” Batılı kaynaklarda ise Aghuridha ve Angouri olarak geçmektedir. Ankara'nın tarih boyunca aldığı isimler ise Ankas, Ancus, Ankur, Ankura, Ankuria, Ankeriya, Angkur, Ancora, Angore, Ancros, Engurau, Engüri, Engüriye, Unguri, Ungüriye gibi birbirlerine yakın isimlerdir.³⁵¹

Selçuklu döneminde şehrin adı, Darü'l-Hun, İslamî dönem itibariyle Engürü, Engüriyeşeklinde anılmış ve 17.yüzyıltibiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda Ankara olarak anılmaktadır. Yerli halk ise şehre “Angara” derdi.³⁵² Ankara I. Murad ile Osmanlı'ya bağlanana kadar Ahiler tarafından idare edilmiştir.1354 senesinde Süleyman Paşa tarafından geçici olarak Osmanlı'ya bağlanmıştır. Daha sonra I.

³⁵⁰Rümeysa Bilgili, Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Ticaret: Ankara, Konya, Ayntap Örneği (1700-1750), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir, 2017, s.14-15.

³⁵¹Bilgili, a.g.e, s.15.

³⁵²Bilgili, a.g.e, s.16.

Murat 1363 yılında şehir yönetiminde büyük etkisi olan ahilerle anlaşarak şehri hâkimiyeti altına almıştır. Ankara 1393 ile 1462 yılları arasında Anadolu Beylerbeyliğinin Merkezi olmuş ve Ankara'daki ilk Osmanlı eseri ise 1375'te yaptırılan Çankırı kapı köprüsü'dür.³⁵³

Osmanlı Döneminde Ankara Tarihi açısından gerçekleşmiş önemli bir olay da Ankara Savaşı'dır. 1402 senesinde, Yıldırım Bayezid ile Timur arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'na meydana gelmiş ve şehir bu savaşa şahit olmuştur. Çubuk Ovası'nda yapılan bu savaşın sonucundan Yıldırım Bayezid kaybetmiş ve Ankara Timur'un eline geçmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde Fetret Devri başlamıştır. Bu mücadeleler arasında 1406 yılında Süleyman Çelebi Ankara kalesini kuşatma altına almıştır.³⁵⁴I. Bayezid'in ölmesi ile Osmanlı Devleti 11 yıllık Fetret Devri'ne girmiş ve şehzadeler arasında taht kavgaları yaşanmıştır. Ankara bu dönemde şehzadeler arasında sıkça el değiştirmiş, son olarak 1411 yılında I. Mehmed tarafından ele geçirilmiş ve bu kargaşa son bulmuştur. Aynı zamanda bu dönemde ilk Türk Tarikatı olan Bayramilik Tarikatı, Hacı Bayram Veli tarafından Ankara'da kurulmuştur.³⁵⁵II. Mehmed döneminde Anadolu'nun bütünlüğünü sağlamak adına, Ankara Anadolu'nun merkezi seçilmiştir. Ankara coğrafi özelliklerinden ve ticaret yollarının buradan geçmesinden dolayı sürekli dikkati üzerine çeken bir yer olmuştur. Bu özelliklerinden ötürü Osmanlı döneminde de birçok ticari yolun üzerinde bulunmuştur.³⁵⁶

17. Yüzyıl ortalarında Ankara değerini kaybetmeye başlamıştır. 12 Ağustos 1668 yılında 3 gün süren depremlerin ardından 17 Ağustos 1668 yılında 8,0 büyüklüğünde bir deprem Ankara'da büyük bir felakete yol açmış ve şehir tamamen boşaltılır

³⁵³ Fahrettin Gültepe, 458 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinin Transkripsyonu, (H. 1327 – M. 1909), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Niğde, 2021, s.9.

³⁵⁴ Merve Nur Çınar, 1845 (H.1261) Tarihli Temettü'ât Defterlerine Göre Ankara Eyaleti Balâ Kazasına Bağlı, Ağca Ali, Çavuşlar, Dereşeyh, Odabaşı, Kara Ahmedlü, Karaağaç Ve Araplar, Kutludiğın (Kutludüğün), Yenişeyh Köylerinin İktisadi Ve İçtimai Durumu, Dumlupınar Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Kütahya – 2021, s.7.

³⁵⁵ Gültepe, a.g.e, s.9.

³⁵⁶ Çınar, a.g.e, s.8.

sadece şehrin korunması için kaledeki askerler kentte kalmıştır. Bütün bunlara rağmen 17. ve 18. yüzyıllarda buraya gelen gezginlere göre Ankara büyük bir ticaret kentidir ve burada, zengin ve önemli kişiler yaşamaktadır.³⁵⁷ İdarî teşkilâta gelince, Sancaklar Osmanlı devleti tımar sisteminin uygulandığı topraklar üzerindeki yönetim alanı olmuştur. Ankara da tımar sisteminin uygulandığı bir alan olmuş ve 1462 yılına kadar Anadolu eyaletinin paşa sancağı merkezliğini yapmıştır ve kendisine bağlı Ayaş, Bacı, Çubuk, Kasaba, Murtazabad ve Yabanabad olmak üzere toplam 6 tımar bölgesinden oluşmaktadır.³⁵⁸

Altı tımar nahiyesi ve dokuz kadılık bölgesi içinde, belirli bir şehir veya kasabanın merkezlik ettiği kazalar Ankara başta olmak üzere Çubuk, Ayaş ve Yabanabad'tır. Hem klasik dönemde, hem de incelediğimiz dönemde Ankara, gerek sancağın, gerek se kendi adıyla anılan kaza dairesinin merkezi olmuştur.³⁵⁹ 16. ve 17. yüzyıllarda bir sancakbeyi tarafından yönetilen şehir, 18. yüzyıldan itibaren mutasarrıflık haline getirilmiştir. Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan şehrin yöneticileri, Köprülüler dönemine kadar eyalet yöneticiliğine atanırken bu dönemden sonra sancak Arpalık olarak yüksek rütbeli görevlilere verilmiştir.³⁶⁰ Ankara, Tanzimat'tan sonra mutasarrıflık ve valilik şeklinde idare edilmiştir. 1848-1850 ve 1855-1859 tarihleri arasında Bozok, eyalet olunca Ankara sancağı buraya bağlanmıştır, 1860'tan sonra eyalet merkezi olmuştur. 1919'da Mustafa Kemal'in buraya gelmesiyle yeni bir dönem yaşanmıştır. 23 Nisan 1920'de TBMM burada toplanmış ve 13 Ekim 1923'te yeni kurulan Türk Devleti'nin başkenti kabul edilmiştir. Ayrıca devletin yönetim şekli olan Cumhuriyet de Ankara'da ilan edilmiştir.³⁶¹

Osmanlı döneminde Ankara'nın iskân alanı, farklı sebeplere bağlı göç ve benzeri demografik hareketlerle yeni oluşumların yaşandığı 19. Yy'ın ikinci yarısına kadar herhangi bir değişiklik göstermemiştir. Sancak ve kaza merkezi olan Ankara'daki mahallelerin sayısı Kale hariç, 16. yüzyılda 85 iken 17. yüzyılda 91'e yükselmiş daha

³⁵⁷ Gültepe, a.g.e, s.10.

³⁵⁸ Hülya Taş, XVII. Yüzyılda Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2004, s.33.

³⁵⁹ Taş, a.g.e, s.39.

³⁶⁰ Bilgili, a.g.e, s.19.

³⁶¹ Bilgili, a.g.e, s.20.

sonra 18. Yüzyıldasayı tekrar düşmüş ve mahalleler 87 olarak kayıtlara geçmiştir. 19. yüzyılda ise mahalleler, sayıca fazla yükselmiştir.³⁶²

2.1.1.2. Ankara Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

Geleneksel Osmanlı ailesinin niceliksel olarak büyüklüğüne vekadının aile içerisindeki konumuna bakacak olursak; Anne, ev hanımı, eş olmanın yanı sıra aynı zamanda Ankaralı kadınların birçok ortak noktası daha vardı. O da sof üretiminde ve ticaretinde üzerlerine düşen görevlerdi. Neredeyse bütün Ankara kadınların evlerindeki tezgâhlarda sof dokunmaktaydı. Kadınların dokudukları bu soflar, bazen tüccarlar tarafından alınırken, bazen de kadınların çarşı ve pazara inererek sattıkları olurdu. Bu yüzden yüksek duvarlarlakapalı meskenlerde hapsolmuş olarak gösterilen Osmanlı kadınlarının, aslında dış dünyayla iç içe olduklarının en güzel örneği, sof dokuyan Ankara kadınları olmuştur.³⁶³

Ankara kadını, düşünüldüğü gibi ikinci plana atılmış bir kadın imajının aksine, ev işleriyle ilgilenmenin yanı sıra, iş hayatındadaki roller üstlenen, hamam işleten, tarla işinden anlayan, sof dokuyan, dokudukları sofları çarşı ve pazarda satan, kısacası kendini her alanda gösteren bir kadın kimliği ile karşımıza çıkmaktadır.³⁶⁴ Yine, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Ankara'da da tek eşlilik hâkimdi. Çok eşliliğin yaygın olmamasının nedeni, bir yandan ekonomik nedenler, diğer yandan da toplumun aileler üzerindeki etkisine dayanmaktadır. İki ve üzeri evlilikler yapan erkeklerin statülerine baktığımızda ise bunların genelde toplumun saygın kesimi içerisinde yer alan varlıklı tüccar ya da müderris gibi kişiler olduğu görülmektedir.³⁶⁵ Bu dönemde her ne kadar dini kurallar müsaade etmişse de, erkeklerin birden fazla evlilik yapmalarına bir yandan ekonomik etkenler engel olurken, diğer yandan da çok eşlilik, hem toplum tarafından hem de kadınlarınvelileritarafındanhoş karşılanmıyordu.³⁶⁶ Teoride İslamiyet çok eşliliğe müsaade etse de, durum uygulamada böyle olmamış, hatta ne eşlerinkendisi, ne de yakın akrabaları böyle bir durumu hoş karşılamıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı, çok

³⁶² Taş, a.g.e, s.128-129.

³⁶³ Taş, a.g.e, s.218.

³⁶⁴ Taş, a.g.e, s.220.

³⁶⁵ Taş, a.g.e, s.266.

³⁶⁶ Taş, a.g.e, s.268.

eşlilik Osmanlı toplumunda, özellikle sıradan insanların hayatında nadir görülen bir uygulama olmuştur. Tek eşliliğin hâkim olduğu Ankara şehrinde ailelerin genelde ikiçocuğu olduğu görülmüştür. Bunda en önemli etken ise dönemin sağlık koşulları ve yaşam standartları olmuştur.³⁶⁷

Her şeyden evvel bir ailenin temelleri atılırken, her iki tarafın da rızasının alınması önemliydi. Osmanlı toplumunda da bu durum böyleydi ve evliliköncesindebirlite geçirilen vakit, genelde aileler arasında yapılan nişanlanma uygulaması ile başlardı. Bu uygulama müslüman,ve gayr-ı müslimbütünAnkara'da yaygın olduğu görülmüştür. Evlilikte kadınların ya da kızların rızalarının alınmasına teoride önem verildiğini söylemiştik. Bunun tarz örnekleri sicillerde görmek mümkündür.³⁶⁸

1699-1728 yılları arasında çok eşlilik oranı bu dönemde Ankara şehrinde şöyledir: Ankara şehri için toplam 66 tereke kaydı incelenmiştir.Gayr-ı Müslimler bu incelemeye dâhil edilmemiştir. Bu inceleme sonucunda elde ettiğimiz verilere göre toplam 56 evli erkeğin Tereke kaydına ulaşmış olup, bunlar arasında tek eşli olanların sayısı 50,³⁶⁹ iki eşli olanların sayısı 6'dır.³⁷⁰Üç eşli evliliklere ise hiç rastlanmamıştır.³⁷¹Oran olarak hesapladığımızda ise; 56 evli erkek içerisinde tek eşli erkeklerin oranı (%89,2),³⁷²iki eşli erkeklerin oranı (%10,7),³⁷³ üç eşli erkeklerin oranı (%0) olarak bulunmuştur.³⁷⁴

³⁶⁷Taş, a.g.e, s.269.

³⁶⁸ Taş, a.g.e, s.272-274.

³⁶⁹ A.ş.s, nr.16, s.269-270.

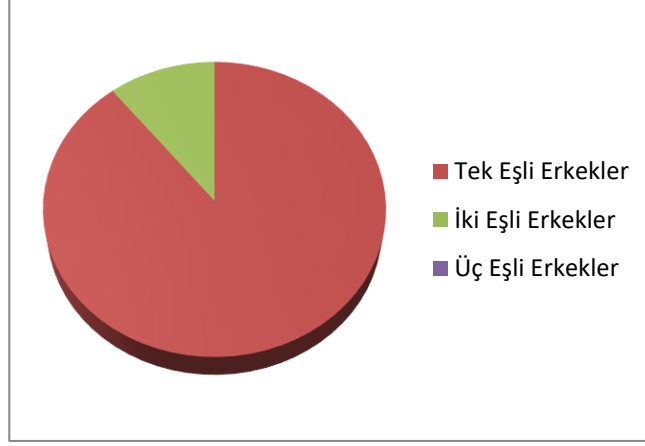
³⁷⁰ A.ş.s, nr,14, s.265-266.

³⁷¹ A.ş.s, nr,17, s.271-272.

³⁷² A.ş.s, nr,18, s.273-274.

³⁷³ A.ş.s, nr,20, s.283-284.

³⁷⁴ A.ş.s, nr,25, s.293-294.

Şekil 1. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ankara Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları

Tablo 1. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ankara Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları

Toplam İncelenen Tereke Kaydı	
66	
Toplam Evli Erkekler	56
Tek Eşli Erkekler	50
İki Eşli Erkekler	6
Üç Eşli Erkekler	0

Tablo 2. Ankara Şer'iyeye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler

Mahalle	Adı	Eş Sayısı	Belge No Varak No
Mukaddem Mahallesi	Şaban Efendi bin Ebubekir	2	nr.14/ v.265-266
Arzırûm mahallesi	CelalEfndi bin Hasan	2	nr.15/ v.267-268
Buryacı Mahallesi	El-Hac Muhammed bin İbrahim	2	nr. 19/v.281-282
Börekçiler Mahallesi	Muhammed Ağa bin Mustafa	2	nr.49/v.200-201
Şeyh İzzeddin Mahallesi	Mustafa Efendi bin Sun'î	2	nr.50/v.341-342
Molla Büyük Mahallesi	Hacı Ali Efendi Bin Mahmud	2	nr. 63/362-368

Tablo 3. Ankara Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Ünvanları

Adı	Unvanı
Şaban Efendi bin Ebubekir	Efendi
Celal Efendi bin Hasan	<i>Efendi</i>
El-Hac Muhammed bin İbrahim	<i>El-Hac</i>
Muhammed Ağa bin Mustafa	<i>Ağa</i>
Mustafa Efendi bin Sun'î	<i>Efendi</i>
Hacı Ali Efendi BinMahmud	<i>Efendi</i>

Yukarıdaki grafik ve tablolarda görüldüğü gibi 1699-1728 yılları Ankara şehrinde yaşayan 56 evli Müslüman erkekten 50'si tek eşli, 6'sı iki eşli ve 0 üç eşlidir. Bu veriler dikkate alındığında Ankara şehrinde Müslüman erkekler açısından Polijini oranı %10,7 dolayındadır.³⁷⁵ Bu durum Ankara şehri için incelenen tarihlerde çok eşliliğin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin farklı şehirleriyle ilgili yapılan çalışmalarda buna yakın veriler bulunmuştur.³⁷⁶ Bu durum çok eşlilik ile mal-mülk arasındaki ilişkiyi yansıtmakta, çok eşliliğin zenginler arasında daha çok olduğu görülmektedir. Çok eşli dört erkekten ikisi mevkî sahibi kişilerdir. Bunlardan biri hacı diğeri de beşe unvanlı kişilerdir. Çok eşlilik mevzusu gayrimüslimlerde söz konusu olmamıştır.³⁷⁷

Ankara şehrinde Müslüman erkeklerin eş durumları şöyledir: Tek eşli erkekler; Ankara Hacı Murad Mahallesi'nde ölen Hasan adlı müteveffanın veraseti zevcesi Şaban kızı Ümmü Gülsüm'e kalmıştır.³⁷⁸ Ankara Emekli Mahallesi'nde ölen Hacı Mustafa Efendi'nin zevcesi Fatıma kızı Cafer sulbünden çocuklarına kalmıştır. Ankara Gökçe Mahallesi'nde ölen Seyyid Hacı Muhammed oğlu Ebu'l-Kasım'ın zevcesi Şerife kızı Satılmış sulbünden çocuklarına kalmıştır. Ankara sükkanından ölen Muhammed oğlu Ali'nin zevci Güllü kızı sulbünden çocuklarına kalmıştır.³⁷⁹

³⁷⁵ A.ş.s, n.37, s.316-317.

³⁷⁶ A.ş.s, n.38, s.318-327.

³⁷⁷ İbrahim Ethem Çakır, Osmanlı Toplumunda Es ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, s.51.

³⁷⁸ A.ş.s, nr.10, s.257-258.

³⁷⁹ A.ş.s, nr.12, s.261-262.

Ankara Konurca Mahallesinde ölen Köse Ali oğlu Abdullah nam müteveffanın veraseti metrukesi Ümmükızı Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.³⁸⁰ Ankara Balaban mahallesinde ölenAhmedoğlu Ali Beşe nam müteveffanın veraseti metrukesiRuhkızıHüs bırakılmıştır eyin'e.³⁸¹ Ankara Bostani Mahallesinde vefat edenMuhammedoğlu İbrahim nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma kızı Mustafa nam hatuna bırakılmıştır.³⁸² Ankara Bostani Mahallesinde ölenAişe nam müteveffanın veraseti zevc-i metrukesi Hacı Ali nam müteveffaya.³⁸³ Ankara Ekinci Mahallesinde vefat eden Alioğlu Salim nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi AışebintiAhmed nam hatuna bırakılmıştır.³⁸⁴ Ankara YakubHarrat Mahallesinde ölen el-Hac Osman bin Halil nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha ve metrukesi Zahide binti Mustafa Ağa nam hatuna bırakılmıştır.³⁸⁵ Ankara Ahi Mahallesinde ölen Muhammed sulbîbn Muhammed Efendi nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Şerife binti Peride nam hatuna bırakılmıştır.³⁸⁶ Ankara Mukaddem Mahallesinde ölen el-Hac Muhammed bin (Boş) nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Şerife Meryem bintiSeyyid Yahya nam hatuna bırakılmıştır. Ankara Hatun Mahallesinde ölen el-Hac Mustafa bin Seyyid Sefer nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Rahime binti Ali nam hatunabırakılmıştır.³⁸⁷

Ankara Hacı Musa Mahallesinde ölen İbrahim bin Ahmed nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Münevver binti Veli nam hatuna bırakılmıştır.³⁸⁸ Ankara Belkis Mahallesinde ölen Hacı Süleyman bin Musa nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Mustafa nam hatuna bırakılmıştır. Ankara İmaret Mahallesinde ölen İbrahim oğluİvaz nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Keziban bintiŞit nam hatuna bırakılmıştır.³⁸⁹ Ankara Kasya nahiyesine tabi

³⁸⁰A.ş.s, nr.16, s.269-270.

³⁸¹A.ş.s, nr.17, s.271-272.

³⁸²A.ş.s, nr.18, s.273-274.

³⁸³A.ş.s, nr.20, s.283-284.

³⁸⁴A.ş.s, nr.24, s.291-292.

³⁸⁵A.ş.s, nr.25, s.293-294.

³⁸⁶A.ş.s, nr.27, s.297-298.

³⁸⁷A.ş.s, nr.30, s.301-302.

³⁸⁸A.ş.s, nr.36, s.313-314.

³⁸⁹A.ş.s, nr.38, s.317-318.

İlgazikaryesindeölenReceb bin Muhammed nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Emine bintiAbdulkerim nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁰

Ankara Leblebici Mahallesinde ölen Ağca Ahmed bin Hüseyin nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.³⁹¹ Ankara İğneci Mahallesinde ölen Muhammed bin Ramazan nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi ÜmmübintiMahmud nam hatuna bırakılmıştır.³⁹² Ankara Hacendi Mahallesinde ölen Hüseyin Çelebi ibnAhmed Çelebi nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Osman nam hatuna bırakılmıştır.³⁹³ Ankara Direkli Mahallesinde ölenMüstecab bin Abdullah nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Döne binti Süleyman nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁴

Ankara Samansağır nahiyesine tabi Yenice karyesinde ölen Abdulkadir bin Ömer nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi İklimabintiEba Çavuş nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁵ Ankara Öksüzce Mahallesinde ölen İvaz bin Abdullah nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Hanife binti Ömer nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁶ Ankara Teke Ahmed Mahallesinde vefat eden SeyyidÜveys Çelebi bin Seyyid Ömer nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi El-HacAişebinti Abdurrahman nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁷ Ankara Kazur Ali Mahallesinde ölen Abdullah bin Muhammed nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁸

Ankara Yusuf Habbaz Mahallesinde ölen Ali bin Emrullah nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti el-Hac Hasan nam hatuna bırakılmıştır. Ankara Konurca Mahallesinde ölen Rıdvan Kethüda bin Abdullah nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Önder binti Bali nam hatuna bırakılmıştır.³⁹⁹ Ankara

³⁹⁰A.ş.s, nr.39, s.319-320.

³⁹¹A.ş.s, nr.40, s.321-322.

³⁹²A.ş.s, nr.47, s.335-336.

³⁹³A.ş.s, nr.52, s.345-346.

³⁹⁴A.ş.s, nr.54, s.349-350.

³⁹⁵A.ş.s, nr.55, s.351-352.

³⁹⁶A.ş.s, n.r.57, s.355-356.

³⁹⁷A.ş.s, nr.61, s.363-364.

³⁹⁸A.ş.s, nr.65, s.365-366.

³⁹⁹A.ş.s, nr.70, s.381-382.

İbnGökçe Mahallesiinde ölen Mustafa bin Derviş Beşe nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Hasan nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁰ Ankara Kenegi Mahallesiinde ölenSeyyid Cafer bin SeyyidAbdulgaffar nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Hüseyin nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰¹ Ankara Börekçiler Mahallesiinde ölen Mustafa bin Davud nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰²

Ankara Balaban Mahallesiinde vefat eden KasabSeyyid Mustafa bin Abdurrahman nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰³ Ankara Hatuni Mahallesiinde ölen Saka İsmail bin Muhammed nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Mustafa nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁴ AnkaraGöcekli Mahallesiinde ölen Salih Çelebi bin Hacı Muhammed nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Rabia bintiAhmed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁵ Ankara Kattanin Mahallesiinde ölen Derviş Muhammed bin Yusuf nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi AışebintiMuhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁶ Ankara Hacı Seydi Mahallesiinde ölen Derviş Çelebi bin Hacı Enbiya nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Fatıma binti Hüseyin nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁷ Ankara Kattani Mahallesiinde ölenAhmed bin Mustafa nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Aışebinti Mustafa nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁸ Ankara Hacı Bayram Veli Mahallesiinde ölenA'mâ Hafız Molla Muhammed bin İbrahim nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Sakine binti Hacı Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁰⁹

Ankara Bostani Mahallesiinde ölen İbrahim bin Ömer nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Saime binti İbrahim nam hatuna bırakılmıştır. Ankara Hacı Bayram Veli Mahallesiinde ölenKasab oğlu Muhammed Ağa ibn Hacı İbrahim nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Aışebinti Süleyman nam

⁴⁰⁰A.ş.s, nr.71, s.383-384.

⁴⁰¹A.ş.s, nr.72, s.385-386.

⁴⁰²A.ş.s, nr.74, s.389-390.

⁴⁰³A.ş.s, nr.23, s.108-110.

⁴⁰⁴A.ş.s, nr.24, s.112-113.

⁴⁰⁵A.ş.s, nr.25, s.114-115.

⁴⁰⁶A.ş.s, nr.33, s.149-152.

⁴⁰⁷A.ş.s, nr.37, s.156-157.

⁴⁰⁸A.ş.s, nr.39, s.161-162.

⁴⁰⁹A.ş.s, nr.40, s.165-166.

hatuna bırakılmıştır.⁴¹⁰ Ankara Ahi Mahallesi'nde ölen İbrahim oğlu Osman nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Kezban binti Receb nam hatuna bırakılmıştır.⁴¹¹ Ankara Kasiye nahiyesine tabi Lutmi nam karyede ölen Mustafa oğlu Ebubekir nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Âlime binti Hasan nam bırakılmıştır hatuna.⁴¹² Ankara Hisarda ölen Molla Salih oğlu Muhammed nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Rahime binti Osman nam hatuna bırakılmıştır.⁴¹³

İki eşli erkekler: Ankara Mukaddem Mahallesi'nde ölen Şaban oğlu Ebubekir'in veraseti, zevceteyni Ümmü binti Yusuf ve Şehriban binti Abdurrahman sulbünden çocuklarına kalmıştır.⁴¹⁴ Ankara Arzırûm mahallesi'nde ölen Celal oğlu Hasan nam müteveffanın veraseti zevceteyni metruketeyn Kerime binti Veli ve Fatıma binti Habib'e bırakılmıştır.⁴¹⁵ Ankara Buryacı Mahallesi'nde ölen el-Hac Muhammed bin İbrahim nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukeleri Aişebinti Muhammed ve İhsan binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁴¹⁶ Ankara Börekçiler Mahallesi'nde ölen Muhammed Ağa oğlu Mustafa nam müteveffanın veraseti zevceteyni metruketeyn Şehriban binti Abdullah ve Hacer binti İbrahim nam hatunlara bırakılmıştır.⁴¹⁷ Ankara Şeyh İzzeddin Mahallesi'nde ölen Mustafa oğlu Sun'i nam müteveffanın veraseti zevceteyni metruketeyni Emine binti Süleyman ve Fatma binti Hasan nam hatunlara bırakılmıştır.⁴¹⁸ Ankara Molla Büyük Mahallesi'nde ölen Hacı Ali oğlu Mahmud nam müteveffanın veraseti zevceteyni metruketeyni Serfinaz binti Abdullah ve Raziye binti Satılmış nam hatunlara bırakılmıştır.⁴¹⁹

⁴¹⁰A.ş.s, nr.41, s.167-168.

⁴¹¹A.ş.s, nr.43, s.177-179.

⁴¹²A.ş.s, nr.44, s.181-183

⁴¹³A.ş.s, nr.49, s.200-201.

⁴¹⁴A.ş.s, nr.14, s.265-266.

⁴¹⁵A.ş.s, nr.15, s.267-268.

⁴¹⁶A.ş.s, nr.19, s.281-282.

⁴¹⁷A.ş.s, nr.49, s.339-340.

⁴¹⁸A.ş.s, nr.50, s.341-342.

⁴¹⁹A.ş.s, nr.63, s.362-368.

2.1.2. Bursa Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

2.1.2.1. Bursa Şehrinin Kısa Tarihi

Bursa, Marmara bölgesinde Uludağ'ın kuzeybatısında aynı ismi taşıyan ovada kurulmuştur. Şehrin kuruluş tarihi, mö'sine kadar dayanmaktadır. Bursa'nın bilinen ilk ismi Prusa'dır ve bugünkü ismi buradan gelmektedir.⁴²⁰ Roma çağı yazarlarından olan ve Roma'nın Bithynia valisi Plinius'a göre şehrin adı I.Prusias'tan gelmiştir.⁴²¹ Şehrin kuruluş tarihi hakkında kesin bilgi sahibi değiliz. Ancak Kartaca Kralı Annibal tarafından kurulduğu genel olarak kabul edilir. Annibal, MÖ. 202 yılında Scipion'a yenilince, Bithynia kralı Prusias'a sığınmış ve kendisini Romalılara karşı koruyacağı vaadiyle ile şehre II. Prusias'ın ismini verip şehri Bithynia kralına hediye olarak vermiştir.⁴²²

Şehrin kuruluş tarihi gibi, kurucusu hakkında da kesin bilgi bulunmamaktadır.⁴²³ Strabon, şehrin Prusias olduğunu söylemektedir. Ancak Pilinius, şehrin M.Ö.202 tarihinde Romalı Scipio'yayenilen ve Bithynia kralı I.Prusias'a sığınan Kartaca kralı Hannibal tarafından inşa edildiğini söylemektedir. Ona göre Hannibal, Kral I.Prusias'ın kendisini Romalılardan koruyacağı vaadiyle, kurduğu şehre Prusa ismini vermiş ve Bithynia kralına sunmuştur. Kral Prusias Romalılara itaat etmiş bunun üzerine Gebze'ye kaçıp orda yaşamına son vermiştir. Kentin kuruluşunu anlatan kaynaklardan en çok kabul göreni, Pilinius tarafından yazılan bu görüş olmuştur.⁴²⁴

Bitinyalılar'dan sonra kent, Romalıların eline geçmiş ve Nicomedia'ya bağlanmıştır. Roma'nın 476'da parçalanmasıyla birlikte şehir Doğu Roma hâkimiyetine girmiştir.⁴²⁵ Bursanın, Roma hâkimiyetine girmesiyle birlikte şöhreti de artmıştır.

⁴²⁰ Tuğba Gökçurak, A.31 Nolu Tereke Defterine Göre Bursa Şehrinin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1510-1512), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2016, s.13.

⁴²¹ Tuğba Karatepe, Osmanlı Şehirleşmesinde Mimari Düzenler ve Bursa Örneği, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ordu 2021, s.6.

⁴²² Gökçurak, a.g.e, s.13.

⁴²³ Rukiye Aslan, 16.Yüzyıl Ortalarında Bursa (A-84 ve A-202 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre), Ankara, 2006, s.3.

⁴²⁴ Muhammed Çalışkan, B-7 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Bursa (1591-1592), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2013, s.2.

⁴²⁵ Önder Körfez, B-221 Numaralı (1783-1784 Tarihli) Bursa Mahkemesi Defteri (Metin Ve Analiz), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bursa, 2010, s.1.

Özellikle İmparator Traianus zamanında Bursa'ya vali olarak atanan Genç Plinius adıyla tanınan Gaius Plinius Caecilius Secundus, Bursa'da yaptırdığı büyük bina ve saraylar ile Bursa ve çevresinde parlak bir dönem başlatmıştır.⁴²⁶ Roma İmparatorluğu parçalandıktan sonra Bizans hâkimiyetine giren Bursa, birçok saldırıya maruz kalmıştır. Müslüman Araplardan sonra Türkler'in saldırılarına da mâruz kalan Bursa 1080 yılında Süleyman Şah tarafından ele geçirilmiştir.⁴²⁷

1097'de İznik'in yeniden Bizans topraklarına katıldığı kaydedilse de Bursa'nın yeniden Bizans hâkimiyetine girip girmediği hakkında kesin bir bilgi bulunmamakta; 1107 yılında I. Kılıçarslan'ın ölümü ile şehzadeler arasında yaşanan taht kavgaları sonucu şehrin yeniden Bizans hâkimiyetine geçtiği tahmin edilmektedir. 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sonrası Konstantinopolis'te Latin İmparatorluğu'nu kuran Latinler şehre saldırmışlardır ancak Bursa'yı ele geçirememişlerdir. Osmanlıların bölgede hâkimiyet kurmalarına kadar şehir birçok kez zaptedilmeye çalışılsa da başarılı olunamamıştır.⁴²⁸

Bursa ilk defa 1308'de Osman Gazi tarafından kuşatılmıştır. Kalenin kolay fethedilemeyeceğini anlayan Osman Gazi, iki hisar yaptırıp, şehri koruma altına almış ve teslim olmasına zorlamıştır.⁴²⁹ Yapılan uzun uğraşlar sonucunda şehrin Osmanlı hâkimiyeti altına girmesi Osman Gazi'nin on yıl süren kuşatması ardından, oğlu Orhan Gazi döneminde 6 Nisan 1326'da olmuştur. Uzun yıllar Bizans İmparatorluğunun hâkimiyeti altında kalan Bursa, bu fetih sonucunda Osmanlı medeniyet temellerinin atıldığı bir şehir olmuştur.⁴³⁰ Başına geçtiği Osmanlı Beyliğini her sahada teşkilatlandırmaya başlayan Orhan Bey, ileride Osmanlı saray teşkilatına da esas olacak bir sarayı da bu yapı içerisine almıştır. İslam medeniyetinin camii, medrese, tekke, imaret, han gibi belirgin kurumlarından her biri Osmanlı Devletinin ilk başkenti olması sebebiyle ayrı bir öneme sahip olan Bursa'da

⁴²⁶ Çalışkan, a.g.e, s.3.

⁴²⁷ Sema Keleş Yıldız, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Bursa'da Sosyal ve İktisadi Hayat, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2019, s.27.

⁴²⁸ Keleş Yıldız, a.g.e, s.27.

⁴²⁹ Gökçurak, a.g.e, s.15.

⁴³⁰ Gökçurak, a.g.e, s.15.

kurulmuş ve hizmet vermiştir.⁴³¹ Bursa'nın gelişmesi ve imarı Sultan I. Murad zamanında da devam etti. Bursa, fiziki noktada en büyük gelişimini ise Yıldırım Bayezid 1389-1402 döneminde yaşamıştır. 1399 yılında inşa edilen Ulu Cami, dönemin en ihtişamlı yapısı olmuştur. Bu süreçte Bursa, siyasi ve dini bir merkez haline gelmiştir.⁴³² Timur'un 1402 yılında Osmanlı'yı yenmesi sonucunda, geçici bir duraklama yaşanmıştır. Timur'un askerleri Bursa'ya gelip şehri yağmalamış ve geçtikleri yerleri yakıp yıkmışlardır. Sultan Bayezid Han'dan sonra Osmanlı Devleti on bir yıl süren duraklama dönemine girmiştir. Bu süreç zarfında Bursa şehri, Yıldırım'ın oğulları arasındaki çatışmalar şahit olmuştur. Timur'un batıya geçtiği sırada İsa Çelebi Bursa'yı işgal etmiş, ardından babasının mezarını defnetmek için Bursa'ya gelen Musa Çelebi, hükümlüğünü ilan etmiştir.⁴³³

Çelebi Mehmed ve oğlu II. Murad döneminde şehir hızla toparlanıp ve büyümeye başlamıştır.⁴³⁴ Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u başkent yapınca, halkın birçoğu buraya yerleştirilmiş ve büyük iktisadi gelişmelerden yararlanmışlardır. 1577'de güvenliğin sağlanması için semtler arasına kapılar yapılmış ve askerler yerleştirilmiştir. Şehir 1595'den itibaren Celali isyanlarının saldırılarına uğramış, ayrıca IV. Mehmed zamanında isyan eden Abaza Mehmed Paşa'nın da tehdidine maruz kalmıştır. Bütün bu olaylara rağmen Bursa, Osmanlılar'ın üç büyük merkezinden biri olma özelliğini yitirmedi. 17. yüzyıla kadar Bursa sarayı dönem dönem buraya gelen padişahlar tarafından kullanılmış. Şehir 18. yüzyıldan sonra sakin bir döneme girmiştir.⁴³⁵

2.1.2.2. Bursa Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

Osmanlı zamanında Bursa'da evlilik kurumu toplumların dini yapısına göre değişiklik göstermiştir. Müslümanlar şer'î hukuka göre evlenip boşanmakta ve cemaatinin şer'î temsilcisi imamdır. Osmanlı toplumunda İslâmiyet ailenin yapısı

⁴³¹ Üsâme Anlağan, B 230 Nolu Mahkeme Siciline Göre 1789-1790 Yıllarında Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Bursa, 2006, s.1.

⁴³² Nalan Kılıç, 1650 Yılında Bursa (B 87 Nolu Mahkeme Siciline Göre), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Bursa, 2005, s.8.

⁴³³ Kılıç, a.g.e, s.8.

⁴³⁴ Anlağan, a.g.e, s.2.

⁴³⁵ Anlağan, a.g.e, s.2-3.

üzerinde belirleyici olmuştur.⁴³⁶ Osmanlının kuruluş yıllarından itibaren bazı nikâh akitleri mahkemelerde kadılar tarafından kıyılmaktaydı. Nikâh kıymak onların görevleri arasındaydı. Yıldırım Bayezid zamanında mahkemelerin almaya başladığı harçlar listesinde 12 akçe ile nikâh harcı da yer almıştır. Bütün nikâhlar mahkemelerde kıyılmasa da mahkemeden izin alınarak nikâhlar kıyılmıştır. Mahkemelerde yapılan nikâhların yoğunluğu dönemlere ve şehirlere göre değişiklik göstermektedir.⁴³⁷ Kadıların bizzat nikâh akdi gerçekleştirdiği ve bu işlemler için belli bir harç aldıkları da bilinmektedir. Ancak bütün nikâh akitleri kadı huzurunda yapılmamakta ve Şer'iyeye Sicillerine kaydedilmemekteydi. Mahkeme huzurunda kıyılmayan bu nikâhlar için de mahkemeden izin alınması gerekmekte, buradan alınan izinname ile imamlar nikâh akdini gerçekleştirmektedirler.⁴³⁸ Dörde kadar eşle evlenmenin caiz olduğu bu toplumda çok eşli evliliklerin pek de yaygın olmadığı, çocuk sayısının ise sanıldığından daha az olduğu, bu konuda yapılan çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlardır.⁴³⁹

İslam'da erkeklerin birden fazla eş sahibi olmasına belli şartlar çerçevesinde izin verilmiştir. Ancak adalete riayet, dirlik ve geçim için tek kadınla evlenmenin daha uygun olduğu, eğer gerekiyorsa birden fazla kadın ile evlenilebileceği belirtilmiştir. Osmanlı toplumunda da bu çerçevede çok eşli evliliklerin sayısı oldukça azdır. Yapılan birçok çalışma da bunu doğrulamaktadır.⁴⁴⁰ Özellikle kadı sicilleri içinde bulunan tereke defterleri oldukça aydınlatıcı olmuştur. Kişilerin tereke kayıtlarında belirtilen varislerden eş sayılarına ulaşılabilmektedir.⁴⁴¹ Bu çalışmada incelenen terekelerden elde edinilen veriler de yapılan diğer çalışmaları desteklemekte ve Bursa'da da çok eşliliğin yaygın olmadığı, kadınların büyük bir bölümünün hakkı gözetildiği ve bunun yanında kadınların toplumsal hayatta bir takım isteklerini rahatça ifade edebildiğini göstermektedir.⁴⁴²

⁴³⁶ Kenan Demirtaş, B/157 Numaralı Bursa Şer'iyeye Siciline Göre Bursa'da Sosyal ve Ekonomik Hayat, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi, Batman, 2021, s.23.

⁴³⁷ Anlağan, a.g.e, s.5.

⁴³⁸ Keleş Yıldız, a.g.e, s.65-66.

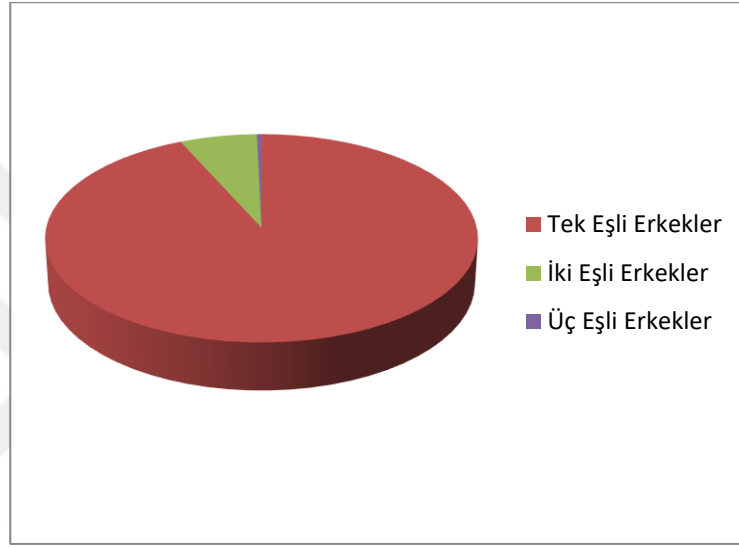
⁴³⁹ Anlağan, A.g.e, s.5.

⁴⁴⁰ Keleş Yıldız, a.g.e, s.66.

⁴⁴¹ Keleş Yıldız, a.g.e, s.66.

⁴⁴² Aslan, a.g.e, s.93.

1699-1728 yılları arasında çok eşlilik oranı Bursa şehrinde şöyledir: Toplam 363 tereke kaydı incelenmiştir. Gayr-ı müslimler incelemeye dâhil edilmemiştir. Bu inceleme sonucunda toplam 284 evli erkeğin tereke kaydına ulaşmış olup, bunlar arasında tek eşli olanların sayısı 249, iki eşli olanların sayısı 17 ve üç eşli olanların sayısı 1'dir. Oran olarak hesapladığımızda ise; 267 evli erkek içerisinde tek eşli erkeklerin oranı (%87,6),⁴⁴³ iki eşli erkeklerin oranı (%5,9),⁴⁴⁴ üç eşli erkeklerin oranı (%0,3),⁴⁴⁵ olarak bulunmuştur.

Şekil 2.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Bursa Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları

Tablo 4.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Bursa Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları

Toplam İncelenen Tereke Kaydı	
363	
Toplam Evli Erkekler	284
Tek Eşli Erkekler	249
İki Eşli Erkekler	17
Üç Eşli Erkekler	1

Tablo 5.Bursa Şer'iyeye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler

⁴⁴³B.ş.s, nr,14, s.4.

⁴⁴⁴B.ş.s, nr,68, s.34.

⁴⁴⁵B.ş.s, nr,150, s.80.

Mahalle	Adı	Eş Sayısı	Belge No Varak no
Arablar Mahallesi	El-Hac Hüseyin bin Süleyman	2	nr.22/ v.9
Hoca Ali Mahallesi	Seyyid Ömer Çelebi bin Seyyid Ataullah Çelebi	2	nr. 46/ v.19
Bab-1 Zemin Mahallesi	Mustafa Bin Ahmed	2	nr. 49/ v.20
Pazar Mahallesi	Osman Efendi bin Osman	2	nr. 49/ v.60
Yenipazar Mahallesi	Hüseyin Çelebi bin Ahmed Beşe	2	nr.55/ v.25
Hüsni Mahallesi	El-Hac Muhammed bin Hasan	2	nr.68/ v.34
Timurtaş Mahallesi	Abdullah bin Piyale	2	nr.80/ v.44
Namazgâh Mahallesi	Seyyid Abdullah bin Seyyid Süleyman	2	nr. 104/ v.56
Şeyh Hamid Mahallesi	Ahmed Beşe bin Muhammed	2	nr.134/ v.69
Kazıklı karyesi	İsmail Beşe bin Hseyin	3	nr.150/ v.79
Kavaklı Mescid Mahallesi	Hacı İsmail bin İbrahim bin Abdullah	2	nr. 153/ v.82
Aksu nahiyesine tabi Baba Sultan Karyesi	Seyyid Mustafa Çelebi bin Seyyid Muhammed	2	nr.170/ v.94
Ahme Bey Mahallesi	Seyyid İsmail Çelebi bin Hüseyin bin Ömer	2	nr.22/ v.20
Kara Şeyh Mahallesi	Muhammed Efendi bin Mustafa bin Abdullah	2	nr.41/ v.39
Şeker Hoca Mahallesi	Hacı Mustafa Ağa bin Hacı Hasan	2	nr.43/ v.41
Cami'likızık nam karyesi	Beşe bin Hacı Ali Beşe bin Abdullah	2	nr.49/ v.60
BazarMilh Mahallesi	Hüseyin Efendi bin Süleyman	2	nr.91/ v.89

Tablo 6.Bursa Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Unvanları

Adı	Unvanı
El-Hac Hüseyin bin Süleyman	El-Hac
Seyyid Ömer Çelebi bin Seyyid Ataullah	Seyid
Osman Efendi bin Osman	Efendi
Hüseyin Çelebi bin Ahmed Beşe	Beşe
El-Hac Muhammed bin Hasan	El-Hac
Seyyid Abdullah bin Seyyid Süleyman	Seyyid
Ahmed Beşe bin Muhammed'in	Beşe
İsmail Beşe bin Hüseyin	Beşe
Hacı İsmail bin İbrahim bin Abdullah	Hacı
SeyyidMustafa Çelebi bin Seyyid Muhammed	Seyyid
Seyyid İsmail Çelebi bin Hüseyin bin Ömer	Çelebi
Muhammed Efendi bin Mustafa bin Abdullah	Efendi
Hacı Mustafa Ağa bin Hacı Hasan	Hacı
Beşe bin Hacı Ali Beşe bin Abdullah	Beşe
Hüseyin Efendi bin Süleyman	Efendi

Yukarıdaki grafik ve tablolarda görüldüğü üzere 1699-1728 yılları arası Bursa'da tek eşlilik yaygındı. 363 kayıttan toplanan veriler sonucunda, Bursa şehrinde yaşayan 249 evli Müslüman erkekten 249'un tek bir eşe sahip olduğu, 17'sinin iki eşli olduğu ve sadece 1 kişinin üç eşe sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca yukarıdaki tablo ve grafiğe eklenmemiş olan gayrimüslim (Zımmi ve Nasrani) erkeklerin de tereke kayıtlarına ulaşılmıştır. Bu bulgular dikkate alındığında Bursa keninde Müslüman erkekler açısından çok eşlilik oranı %6,33 civarındadır.⁴⁴⁶ Bu durum Bursa'da incelediğimiz dönemde poligaminin oldukça az olduğunu göstermektedir. Osmanlı'nın çeşitli kentleriyle ilgili yapılan çalışmalarda buna yakın veriler bulunmuştur. Bu durum çok eşlilik ile mülkarasındaki ilişkiyi yansıtmakta ve çok eşliliğin zenginler arasında daha fazla olduğunu göstermektedir.

⁴⁴⁶B.ş.s, nr.6, s.4.

1699-1728 yılları arasında Bursa için yapılan bu çalışmada 363 evli erkeğin %87,6'sının tek eşli olduğu %5,9'unun iki eşli olduğu ve %0,3'ünün üç eşli olduğu tespit edilmiştir. Bu da yaklaşık bir asırlık bir zaman içerisinde Bursa'da çok eşliliğin giderek azaldığını göstermektedir. İslâm dini 4 eşe kadar izin vermiş olsa da Bursa şehrinde 4 eşli evliliklere hiç rastlanmamıştır.⁴⁴⁷

Bursa şehri Müslüman erkeklerin eş durumları şöyledir: Tek eşli erkekler, Bursa Sadi Abdullah Mahallesi'nde ölen Osman oğlu Abdurrahman nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Rahime hatuna bırakılmıştır.⁴⁴⁸ Bursa Veledkızlar Mahallesi'nde ölen el-Hac Muhammed bin el-Hac Pirî nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Kubâbinti Murtaza Ağa hatuna bırakılmıştır.⁴⁴⁹ Bursa Veledhabib Mahallesi'nde ölen el-Hac Şaban Beşe ibn Muhammed nam müteveffanın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Hanım bintiMahmud hatuna bırakılmıştır.⁴⁵⁰

Bursa Ali Paşa Mahallesi'nde ölen Şerife Hanım binti İbrahim nam hatunun veraseti zevce-i metruke Hüseyin bin Abdi namhatutuna bırakılmıştır.⁴⁵¹ Bursa Kestel nam karyede ölen İbrahim Efendi bin Muhammed nam kimsenin veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Emine binti Abdi nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁵² Bursa Veledyanıc Mahallesi'nde vefat eden Seyyid Halil Ağa bin Muhammed nam kimsenin veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Safiye Hatun binti İbrahim nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁵³

Bursa AhmedDaî Mahallesi'nde vefat eden Fatıma binti Bayram nam hatunun veraseti zevce-i metrukeAhmedAğaibn Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁵⁴

Bursa Alacamescîd Mahallesi'nde ölen el-Hac Süleyman bin Abdurrahman'ın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Sema binti Osman nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁵⁵ Bursa Sahra nahiyesine tabi Farıklı nam karyede vefat eden Şahin Beşe bin Abdi'nin veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Cinanebinti Abdurrahman

⁴⁴⁷B.ş.s, nr.14, s.12.

⁴⁴⁸B.ş.s, nr.6, s.4.

⁴⁴⁹B.ş.s, nr.14, s.12.

⁴⁵⁰B.ş.s, nr.17, s.15.

⁴⁵¹B.ş.s, nr.19, s.19.

⁴⁵²B.ş.s, nr.23, s.10.

⁴⁵³B.ş.s, nr.23, s.10.

⁴⁵⁴B.ş.s, nr.26, s.11.

⁴⁵⁵B.ş.s, nr.29, s.12.

nam hatunabırakılmıştır.BursaBabısicin Mahallesinde vefat eden Şerife Teslime binti Hasan nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Muhammed bin Mustafa nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁵⁶

Bursa Kademeri Mahallesinde vefat eden Mustafa Beşe ibn Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Rabia bintiAhmed nam hatunabırakılmıştır.BursaCenablı Mahallesinde vefat eden Adilhan binti el-Hac Muhammed'in nam hatunun veraseti zevc-i metruku Ali Çelebi bin Abdullah nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁵⁷Bursa Mustehar nam karyede ölenAhmed Çelebi bin Kemal Efendi'nin veraseti zevce-i metrukesi Hanım binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁵⁸ Bursa Alacamescid Mahallesinde vefat eden Meune bin Habib'in veraseti zevce-i metrukesi Hanım bintiAhmed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁵⁹ Bursa Şeyhpaşa Mahallesinde ölen Halil Çelebi bin Seyyid'in veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Bayram nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁶⁰

Bursa Kanberli Mahallesinde vefat eden Selim Efendi bin Mustafa Efendi'nin veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Halil nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Kanberli Mahallesinde ölen Şaban oğlu Hasan'ın veraseti zevce-i metrukesi Kerime Hatun binti Halis nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Selçuk Hatun Mahallesinde ölen Fatıma binti Sinan nam hatunun veraseti zevc-i metrukuSeyyid İbrahim Çelebi ibnAhmed nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁶¹Bursa Arablar Mahallesinde ölen el-Hac İbrahim Beşe ibn Abdullah veraseti zevce-i metrukesi Hanım Hatun ibn Muharrem'e bırakılmıştır.⁴⁶²

Bursa Hacı İlyas Mahallesinde vefat eden Aışebinti Hasan nam hatunun veraseti zevc-i metrukuAhmed Bey ibnMahmud'abırakılmıştır.BursaZaferanlık Mahallesinde ölen el-Hac Hüseyin Beşe ibn Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Ali Çelebi'ye bırakılmıştır.⁴⁶³ Bursa Câmii Kal'a Mahallesinde vefat eden Mevzunebinti Piri nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Veli'ye

⁴⁵⁶B.ş.s, nr.31, s.29.

⁴⁵⁷B.ş.s, nr.33, s.33.

⁴⁵⁸B.ş.s, nr.36, s.15.

⁴⁵⁹B.ş.s, nr.37, s.35.

⁴⁶⁰B.ş.s, nr.40, s.38.

⁴⁶¹B.ş.s, nr.43, s.18.

⁴⁶²B.ş.s, nr.62, s.29.

⁴⁶³B.ş.s, nr.64, s.30.

bırakılmıştır.⁴⁶⁴ Bursa Hacı Sündüz Mahallesi'nde ölen Belkıs binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku İbrahim nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁶⁵ Bursa Reyhan Paşa Mahallesi'nde vefat eden İdris bin Abdullah'ın veraseti zevce-i menkuha-i metrukesi Esmâ binti Hasan nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁶⁶

Bursa Timurtaş Mahallesi'nde vefat eden el-Hac Ahmed bin el-Hac İsmail'in veraseti zevce-i metrukesi Aîşebinti el-Hac İbrahim'e bırakılmıştır.⁴⁶⁷ Bursa Veledi Habib Mahallesi'nde vefat eden İbrahim Ağa bin el-Hac Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti İvaz nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Eski Kaplıca karyesinde vefat eden Ümmügülsümbinti Hacı Mustafa nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Hacı Zeynüddinibn Muhammed'e bırakılmıştır.⁴⁶⁸

Bursa Veledi Saray Mahallesi'nde vefat eden Şerife Hadice binti Seyyid İbrahim Çelebi nam hatunun veraseti zevcesi Musa bin Muhammed Bey'e bırakılmıştır.⁴⁶⁹ Bursa Susıgırlık karyesinde vefat eden Hasan bin Hüseyin'in veraseti zevce-i metrukesi İsmihanbinti Musa nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Sahra nahiyesine tabi Fakırlık karyesinde vefat eden Aîşebinti Mustafa nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hüseyin Beşe ibn Abdurrahim'e bırakılmıştır. Bursa VeledNaalbend Mahallesi'nde vefat eden Rabia binti Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Çelebi bin Hacı Ali'ye bırakılmıştır.⁴⁷⁰ Bursa Yahşi Bey Mahallesi'nde vefat eden Fatıma binti Mustafa'nın veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Osman nam kimseye bırakılmıştır. Bursa Umur Bey Mahallesi'nde vefat eden Emine binti İbrahim'in veraseti zevc-i metruku Şeyh Abdurrahim Efendi nam kimseye bırakılmıştır. Bursa Ali Paşa Mahallesi'nde vefat eden Hadice binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Abdülkerim Çelebi bin Ali nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁷¹

⁴⁶⁴B.ş.s, nr.66, s.32.

⁴⁶⁵B.ş.s, nr.70, s.35.

⁴⁶⁶B.ş.s, nr.71, s.36.

⁴⁶⁷B.ş.s, nr.74, s.37.

⁴⁶⁸B.ş.s, nr.75, s.40.

⁴⁶⁹B.ş.s, nr.76, s.41.

⁴⁷⁰B.ş.s, nr.77, s.42.

⁴⁷¹B.ş.s, nr.82, s.46.

Bursa Reyhan Paşa Mahallesiinde ölen Ali Beşe ibn Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁷² Bursa Köseci Mahallesiinde vefat eden Ali Efendi ibn Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Şerife Saliha binti Seyyid Mustafa nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁷³ Bursa Kapgan Zade Mahallesiinde vefat eden Şerife Aışebinti Mustafa Efendi nam hatunun veraseti zevce-i metruke Salih Çelebi bin İvaz'a bırakılmıştır. Bursa Selim Zade Mahallesiinde vefat eden Muhammed Beşe bin Aşir'in veraseti zevce-i metrukesi Sabiha binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁷⁴

Bursa Kiremitci Mahallesiinde vefat eden Muhammed Beşe bin Veli'nin veraseti zevce-i metrukesi Hanım binti Receb nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Yakub Mahallesiinde vefat eden Yusuf bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Belkis binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Sahra nahiyesine tabi Ada nam karyede vefat eden Halil Çelebi bin'in veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁷⁵ Bursa Arab Muhammed Mahallesiinde vefat eden Hadice binti Ebubekir'in nam hatunun veraseti zevce-i metruke Hacı Muhammed bin Abdulaziz'e bırakılmıştır.⁴⁷⁶

Bursa Sarı Abdullah Mahallesiinde vefat eden Hacı Salih bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Hacı İvaz nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁷⁷ Bursa Timurtaş Mahallesiinde vefat eden Aişe Hatun binti Ahmed Ağa nam hatunun veraseti zevce-i metruke Ali Efendi bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁴⁷⁸ Bursa İmaret İsa Bey Mahallesiinde vefat eden Muhammed Ağa bin Osman'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Receb'e bırakılmıştır. Bursa Şeker Hoca Mahallesiinde vefat eden Fatıma binti Mustafa Efendi nam hatunun veraseti zevce-i metruke Ali Ağa bin Abdulvahhab'a bırakılmıştır.⁴⁷⁹ Bursa Camii Kal'a Mahallesiinde vefat eden Aışebinti Muhammed nam hatunun veraseti zevce-i metruke Halil Ağa binti nam kimseye bırakılmıştır. Bursa Veled Enbiya Mahallesiinde vefat eden Mustafa Beşe bin Hacı

⁴⁷²B.ş.s, nr.87, s.48.

⁴⁷³B.ş.s, nr.90, s.40.

⁴⁷⁴B.ş.s, nr.97, s.52.

⁴⁷⁵B.ş.s, nr.98, s.53.

⁴⁷⁶B.ş.s, nr.101, s.54.

⁴⁷⁷B.ş.s, nr.103, s.55.

⁴⁷⁸B.ş.s, nr.105, s.57.

⁴⁷⁹B.ş.s, nr.108, s.60.

Hayri'nin veraseti zevce-i metrukesi Hediyeullah bin Hacı Halil nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁸⁰ Bursa Abdal Muhammed Mahallesinde vefat eden Ahmed bin İbrahim'in veraseti zevce-i metrukesi Saime binti Hüseyin nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁸¹ Bursa Kılavuz Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Muhammed'in veraseti zevc-i metrukü İsmail Efendi bin Hacı Hüseyin nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁸²

Bursa Veled Habib Mahallesinde vefat eden Aışebinti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku İsmail bin Abdulgani nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁸³ Bursa VeledKapgan Mahallesinde vefat eden Rakibe binti Hacı Muhammed veraseti zevc-i metrukuMahmudÇelebiibn Hacı Muhammed nam kimseye bırakılmıştır. Bursa Daye Hatun Mahallesinde vefat eden el-Hac Ömer bin Musli'nin veraseti zevce-i metrukesi Teslime binti Ali nam...bırakılmıştır.BursaTib-i Havace Mahallesinde vefat eden Aışebinti Muhammed veraseti zevc-i metrukuSeyyid Mustafa Çelebi bin Ahmed nam kimseye bırakılmıştır.⁴⁸⁴

Bursa Çekirge Mahallesinde vefat eden Seyyid Nasuh Efendi bin Mahmud'un veraseti zevce-i metrukesi Rakibe binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Nakkaş Ali Mahallesinde vefat eden Hacı Abdurrahman bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Abdalbaki nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁸⁵ Bursa Karaköy Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Hacı Bayram'ın veraseti zevc-i metruku Hüseyin Efendi bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁴⁸⁶Bursa Ahmed Paşa Mahallesinde vefat eden Hacı Abdulkerim Beşe bin Hasan'ın veraseti zevce-i metrukesi Esmabinti Hacı Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Hamidler nam karyede vefat eden İsmail bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Havva bintiMemi nam hatuna Ramazan'a bırakılmıştır.⁴⁸⁷ Bursa İncirlice Mahallesinde vefat eden Aışe Hatun binti Şeyh Muhammed'in veraseti zevc-i metrukuSeyyid Şeyh İzzeddin Efendi'yebırakılmıştır.Bursa Hoca Alizade Mahallesinde vefat eden Çaker binti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Musa Efendi bin

⁴⁸⁰B.ş.s, nr.113, s.62.

⁴⁸¹B.ş.s, nr.117, s.63.

⁴⁸²B.ş.s, nr.119, s.64.

⁴⁸³B.ş.s, nr.121, s.65.

⁴⁸⁴B.ş.s, nr.123, s.66.

⁴⁸⁵B.ş.s, nr.125, s.67.

⁴⁸⁶B.ş.s, nr.129, s.68.

⁴⁸⁷B.ş.s, nr.134, s.69.

Abdullah'abırakılmıştır.⁴⁸⁸ Bursa Kızılca Mahallesi vefat eden Fatıma binti Hacı Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hacı Abdurrezzak Çelebi bin Hacı İsmail'e. Bursa İmaret-i Ali Bey Mahallesi vefat eden Hasan bin Davud'un veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Hacı Kenan nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Sultan Murad Gazi Hudavendigar Mahallesi vefat eden Fatıma binti Ramazan nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Efendi bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁴⁸⁹

Bursa Susıgırlık karyesinde vefat eden Fatıma binti Halil bin Hasan nam hatunun veraseti zevc-i metruku Mustafa Beşe bin Ali Beşe'ye bırakılmıştır. Bursa Yarı Mahallesi vefat eden Seyyid Halil bin Musa'nın veraseti zevce-i metrukesi Kezban binti Osman nam hatuna bırakılmıştır. Bursa İvaz Paşa karyesinde vefat eden Müyesser binti Hüseyin nam hatunun veraseti zevc-i metruku İbrahim Beşe bin Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Yeşil İmaret Mahallesi vefat eden İsmihanbinti Hüseyin nam hatunun veraseti zevc-i metruku Ali Ağa bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁴⁹⁰ Bursa HavaceTib Mahallesi vefat eden Fatıma binti Hacı Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Ali Çelebi bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁴⁹¹

Bursa Elvan Bey Mahallesi vefat eden Fatıma binti Hacı Receb Efendi bin Musa'nın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Hacı İsmail nam hatuna bırakılmıştır. Bursa İmaret-i İsa Bey Mahallesi vefat eden Seyyid İsa Efendi bin Seyyid Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁹² Bursa Kanberli Mahallesi vefat eden Muhammed Beşe bin Abdi'nin veraseti zevce-i metrukesi Aişe Hatun binti Osman nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁹³

Bursa İsa Bey Fenari Mahallesi vefat eden İsmihanbinti Hacı Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Şeyh Ömer Efendi bin Şeyh

⁴⁸⁸B.ş.s, nr.135, s.70.

⁴⁸⁹B.ş.s, nr.139, s.71.

⁴⁹⁰B.ş.s, nr.142, s.74.

⁴⁹¹B.ş.s, nr.144, s.76.

⁴⁹²B.ş.s, nr.145, s.77.

⁴⁹³B.ş.s, nr.147, s.78.

Abdulkadir'ebırakılmıştır. Bursa Çartak Mahallesiinde vefat eden Ümmühan bintinam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Efendi bin Sefer'e bırakılmıştır. Bursa Kal'a-i Umur Bey Mahallesiinde vefat eden Aışebinti el-Hac Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Ağa bin Ahmed Ağa'ya bırakılmıştır.⁴⁹⁴

Bursa Elvan Bey Mahallesiinde vefat eden Hacı Receb bin Musa'nın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Hacı İsmail nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Husni Mahallesiinde vefat eden Kezban binti Halil nam hatunun veraseti zevc-i metrukuSeyyid Muhammed bin Seyyid Ali'ye bırakılmıştır.⁴⁹⁵ Bursa Yenice karyesinde vefat eden Ahmed Ağa binMuhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma bintiMuhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁹⁶ Bursa Şeyh Şibli Mahallesiinde vefat eden Aışebinti Osman nam hatunun veraseti zevc-i metrukuAhmed Çelebi bin Muhammed'ebırakılmıştır.Bursa Şeyh Paşa Mahallesiinde vefat eden Zahide binti İsmail nam hatunun veraseti zevc-i metrukuSeyyid Abdurrahman bin Seyyid Osman'a bırakılmıştır.⁴⁹⁷

Bursa Alaca Hırka Mahallesiinde vefat eden Aışebinti Halil nam hatunun veraseti zevc-i metruku Osman Çelebi bin Ali Bey'e bırakılmıştır.⁴⁹⁸ Bursa VeledNa'leyn Mahallesiinde vefat eden İbrahim Çelebi bin Hacı Emir'in veraseti zevce-i metrukesi Havva Hatun binti Hacı Bayram nam hatuna bırakılmıştır.⁴⁹⁹ Bursa Hacı İvaz Paşa karyesinde vefat eden İbrahim Beşe bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Hasan nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Şeker Hoca Mahallesiinde vefat eden Fatıma Hatun binti Mustafa nam hatunun veraseti zevc-i metruku Ali Ağa bin Abdulvahhab'a bırakılmıştır.⁵⁰⁰ Bursa İncirlice Mahallesiinde vefat eden Seyyid Muhammed Efendi bin SeyyidAhmed'in veraseti zevce-i metrukesi Sabiha binti Ali nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Hoca Menteşi Mahallesiinde vefat eden el-Hac Oruc bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Rahime binti Ali nam

⁴⁹⁴B.ş.s, nr.148, s.79.

⁴⁹⁵B.ş.s, nr.150, s.80.

⁴⁹⁶B.ş.s, nr.151, s.81.

⁴⁹⁷B.ş.s, nr.152, s.82.

⁴⁹⁸B.ş.s, nr.156, s.85.

⁴⁹⁹B.ş.s, nr.157, s.86.

⁵⁰⁰B.ş.s, nr.160, s.89.

hatunabırakılmıştır.⁵⁰¹ Bursa Sivaslı Mahallesinde vefat eden Süleyman Ağa bin Ömer'in veraseti zevce-i metrukesi Rabia Hatun bintiMahmud nam hatunabırakılmıştır.⁵⁰²Bursa Hamza-i Tican Mahallesinde vefat eden Numan Efendi bin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Rabia binti Muhammed nam hatuna.⁵⁰³Bursa Ahi Şeref Mahallesinde vefat eden İbrahim Efendi bin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Timurtaş binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁵⁰⁴ Bursa Ali Paşa Mahallesinde vefat eden Şerife Rahime binti Abdulkadir nam hatunun veraseti zevc-i metrukuReceb Çelebi bin Mustafa'ya bırakılmıştır. Bursa Veled-i Saray Mahallesinde vefat eden Seyyid Hacı Ahmed Çelebi bin Resul'ün veraseti zevce-i metrukesi Şerife bintiSeyyid Abdulkadir nam hatuna bırakılmıştır.⁵⁰⁵

Bursa Hacı İvaz Paşa karyesinde vefat eden Hasan Ağa nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi AışebintiMuslinam hatuna. Bursa İmaret-i İsa Bey Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti İbrahim nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hacı Hüseyin bırakılmıştır Çelebi'ye.⁵⁰⁶ Bursa Elmalık Mahallesinde vefat eden Osman Efendi bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Şerife binti Mustafa nam hatuna bırakılmıştır.⁵⁰⁷Bursa Hisar Mahallesinde vefat eden Hacı Halil bin Hacı Süleyman bin Hacı Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Süleyman nam hatuna bırakılmıştır. Bursa VeledYanic Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Hacı Muhammed'in veraseti zevc-i metruku Hacı Ali Efendi bin Hacı İsa'ya bırakılmıştır.⁵⁰⁸

Bursa VeledNa'albend Mahallesinde vefat eden İvaz bin Abdullah bin Abdulvahhab'ın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Hacı Muhammed nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Ali Paşa Mahallesinde vefat eden Hanım binti Hacı Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Beşe bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁵⁰⁹Bursa Meydancık Mahallesinde vefat eden Hasan Beşe bin Hamza

⁵⁰¹B.ş.s, nr.161, s.90.

⁵⁰²B.ş.s, nr.162, s.91.

⁵⁰³B.ş.s, nr.166, s.92.

⁵⁰⁴B.ş.s, nr.170, s.94.

⁵⁰⁵B.ş.s, nr.173, s.95.

⁵⁰⁶B.ş.s, nr.179, s.97.

⁵⁰⁷B.ş.s, nr.182, s.98.

⁵⁰⁸B.ş.s, nr. 4, s.2.

⁵⁰⁹B.ş.s, nr. 5, s.3.

bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Ebu Şahme Mahallesinde vefat eden Çolak Ali Paşa bin Gazi Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁵¹⁰ Bursa Alaca Mescid Mahallesinde vefateden Hacı Abdurrahman Efendi bin Hacı Şaban'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan Hatun binti İsmail Ağa'ya bırakılmıştır. Daha sonra Muhammed Efendi dahi vefat edip veraseti Azize binti Hacı Mustafa nam hatuna bırakılmıştır.⁵¹¹ Bursa Daye Hatun Mahallesinde vefat eden Şerife Fatıma binti Vanizade Seyyid Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Mustafa Ağa bin Halil Ağa'ya bırakılmıştır. Bursa Köseler Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Halil nam hatunun veraseti zevc-i metruku Ali Efendi bin Ali'ye bırakılmıştır. Bursa Kanberler Mahallesinde vefat eden Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Kanberler Mahallesinde vefat eden Şerife Aişebinti Seyyid Cafer nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Kadir'e bırakılmıştır.⁵¹²

Bursa Alaca Mescid Mahallesinde vefat eden Ali Bey bin Osman bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Gülsüm binti Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Çelebi Sultan Mehmed Han Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Hüsnü nam hatunun veraseti zevc-i metruku Yusuf bin Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Yakub Mahallesinde vefat eden Halil Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Ali nam bırakılmıştır.⁵¹³ Bursa Darbhane Mahallesinde vefat eden Seyyid Muhammed bin Seyid Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Emetullah binti Mauhammed nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Ahmed Daî Mahallesinde vefat eden Hacı Ahmed Efendi bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Hatice binti İsa nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Doğan Bey Mahallesinde vefat eden Muhammed bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi İhsan binti Mustafa nam hatuna. Bursa Samanlı nam karyede vefat eden Aişebinti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Beşe bin Musli'ye bırakılmıştır.⁵¹⁴

⁵¹⁰B.ş.s, nr. 6, s.4.

⁵¹¹B.ş.s, nr. 7, s.5.

⁵¹²B.ş.s, nr.9, s.7.

⁵¹³B.ş.s, nr.10, s.8.

⁵¹⁴B.ş.s, nr.11, s.9.

Bursa VeledHilvani Mahallesi vefat eden Hacı Muhammed Efendi bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesibinti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Sığircı Sungur Mahallesi vefat eden Rabia bintiAhmed nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Muhammed Çelebi bin Mustafa'ya bırakılmıştır. Bursa Kösel Mahallesi vefat eden Ahmed Efendi bin Mahmud bin Yusuf'un veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁵¹⁵ Bursa Hamza Bey Mahallesi vefat eden Mustafa Beşe bin İsmail Bayezid'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti İsa'ya bırakılmıştır. Bursa Tatarlar Mahallesi vefat eden Kezban binti İbrahim nam hatunun veraseti zevc-i metrukuMauhmud Beşe bin İsmail'e bırakılmıştır.⁵¹⁶ Bursa Mukassem Mahallesi vefat eden Hacı Osman bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Meryem binti Hüseyin'e bırakılmıştır.⁵¹⁷ Bursa Namazgâh Mahallesi vefat eden Ayine binti Hacı Yusuf nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁵¹⁸ Bursa VeledKıraz Mahallesi vefat eden Aişebinti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Mustafa Beşe bin Osman'a bırakılmıştır. Bursa Kımradi? Mahallesi vefat eden Havva binti Hasan nam hatunun veraseti zevc-i metruku Yahya Çelebi bin Mahmud'a bırakılmıştır.⁵¹⁹

Bursa Kal'a Umur Bey Mahallesi vefat eden Fatıma binti Himmet nam hatunun veraseti zevc-i metruku Halil Çelebi bin Süleyman'a bırakılmıştır. Bursa Şeyh Paşa Mahallesi vefat eden Ümmühan binti Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metrukuSeyyid İsmail Çelebi bin Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Debbağlar Mahallesi vefat eden İsmihanbinti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metrukuSeyyid İbrahim bin Seyyid Hasan'a bırakılmıştır. Bursa Şeyh Mahallesi vefat eden İhsan binti İsmail nam hatunun veraseti zevc-i metruku İbrahim bin Muhammed Beşe'ye bırakılmıştır.⁵²⁰Bursa VeledNa'albendMahallesi vefat eden Mustafa Ali bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Afife bintiAbdullah'abırakılmıştır. Bursa Hasan Paşa Mahallesi vefat eden Yusuf Bey

⁵¹⁵B.ş.s, nr.12, s.10.

⁵¹⁶B.ş.s, nr.13, s.11.

⁵¹⁷B.ş.s, nr.14, s.12.

⁵¹⁸B.ş.s, nr.15, s.13.

⁵¹⁹B.ş.s, nr.16, s.14.

⁵²⁰B.ş.s, nr.17, s.15.

bin Ali bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Kamerbinti Süleyman'a bırakılmıştır.⁵²¹

Bursa Sa'di Fakih Mahallesinde vefat eden Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Hasan nam hatuna Bursa Veled Halveti Mahallesinde vefat eden Emine binti Hacı Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hacı Mustafa bin Osman'a bırakılmıştır.⁵²²

Bursa Hacı İlyas Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Yahya nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Salih Beşe bin Muhammed Beşe'ye bırakılmıştır. Bursa Bayezid Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Şaban nam hatunun veraseti zevc-i metrukü İbrahim Çelebi bin Muhammed Beşe'ye bırakılmıştır.⁵²³ Bursa Hacı İlyas Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Yahya nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Salih Beşe bin Muhammed Beşe'ye bırakılmıştır. Bursa Bayezid Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Şaban nam hatunun veraseti zevc-i metrukü İbrahim Çelebi bin Muhammed Beşe'ye bırakılmıştır.⁵²⁴

Bursa Karakedi Mahallesinde vefat eden Alime binti Ramazan nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Ahmed Beşe bin İvaz'a bırakılmıştır. Bursa Manastır Mahallesinde vefat eden Molla Muhammed bin Ahmed bin İlyas'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti İsmail Çelebi'ye bırakılmıştır.⁵²⁵ Bursa Himm Paşa-yı Fenari Mahallesinde vefat eden Timurhan binti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Kenan bin Abdulkerim'e bırakılmıştır. Bursa Çoban Bey Mahallesinde vefat eden Emine binti Mustafa nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Efendi bin merhum Ahmed Ağa'ya bırakılmıştır.⁵²⁶

Bursa Kal'a-i Umur Bey Mahallesinde vefat eden İbrahim Çelebi bin Hacı Yunus nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Hacı Osman'a bırakılmıştır. Bursa Şeyh Paşa Mahallesinde vefat eden Teslime binti İsmail nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hacı İbrahim bin Halil'e bırakılmıştır. Bursa Fakih

⁵²¹B.ş.s, nr.18, s.16.

⁵²²B.ş.s, nr.19, s.17.

⁵²³B.ş.s, nr.20, s.18.

⁵²⁴B.ş.s, nr.27, s.25.

⁵²⁵B.ş.s, nr.28, s.26.

⁵²⁶B.ş.s, nr.29, s.27.

Mahallesinde vefat eden Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁵²⁷BursaFakih Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Yahya'nın veraseti zevc-i metruku Salih Beşe nam racule bırakılmıştır. Bursa Hacı İlyas Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Yahya bin Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Salih Beşe bin Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Mecelledi Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metrukuAbdulkerim Çelebi bin Halil'e bırakılmıştır.⁵²⁸

Bursa Ata İhsam Mahallesinde vefat eden Aışebinti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hacı Muhammed Çavuş bin Cuma'ya bırakılmıştır. Bursa Hamza Bey Mahallesinde vefat eden Aışebinti İbrahim nam hatunun veraseti zevc-i metruku İsmail Çelebi bin Hacı Abdulkadir'e bırakılmıştır. Bursa Sa'di Fakih Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Dilaver bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁵²⁹Bursa Hazreti Emir KaddeseSırrahu Mahallesinde vefat eden İhsan bintiAhmed bin Şaban nam hatunun veraseti zevc-i metruku İbrahim bin Hamza'ya bırakılmıştır.⁵³⁰

Bursa Altıparmak Mahallesinde vefat eden Aışebinti Ali bin Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Beşe bin Hüseyin'e bırakılmıştır.⁵³¹Bursa Vakf-ı Husuflug karyesinde vefat eden İbrahim Beşe bin Muhammed bin Mustafa veraseti zevce-i metrukesi Havva binti Süleyman'a bırakılmıştır. Bursa Ahmed Bey Mahallesinde vefat eden Muhammed Efendi bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Asiye binti Halil nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Sinan Bey Mahallesinde vefat eden Hacı Muhammed bin Nasuh'un veraseti zevc-i metruku Aliye binti Şaban'a bırakılmıştır.⁵³²

Bursa Şeker Hoca Mahallesinde vefat eden SeyyidAhmed Çelebi bin Muhammed'in veraseti zevc-i metruku Fatıma bintiAbdullah'a bırakılmıştır. Bursa Yeni Neraz Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Ali

⁵²⁷B.ş.s, nr.31, s.29.

⁵²⁸B.ş.s, nr.32, s.32.

⁵²⁹B.ş.s, nr.33, s.31.

⁵³⁰B.ş.s, nr.34, s.32.

⁵³¹B.ş.s, nr.35, s.33.

⁵³²B.ş.s, nr.37, s.35.

Beşe bin Hasan'a bırakılmıştır.⁵³³Bursa Ali Paşa Mahallesi vefat eden Rabia binti Hacı Ahmed nam hatunun veraseti zevc-i metruku Ahmed bin Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Hacı Sunî Mahallesi vefat eden Fatıma binti Hacı Ali'nin veraseti zevc-i metruku Halil bin Hacı Yunus'a bırakılmıştır. Bursa Veled Saray Mahallesi vefat eden Muhammed Beşe bin İbrahim bin Hasan'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Receb'e bırakılmıştır. Bursa Hasan Paşa Mahallesi vefat eden Yusuf Bey bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Kamer binti Süleyman'a bırakılmıştır.⁵³⁴

Bursa Çekirge Mahallesi vefat eden Ahmed Bey bin Nureddin'in veraseti zevce-i metrukesi Sultan binti Ahmed'e bırakılmıştır.⁵³⁵Bursa Çukur Mahallesi vefat eden Hüseyin Beşe bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukeleri Sadıkabinti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Tatarlar Mahallesi vefat eden Aişebinti Hacı Muhammed'in veraseti zevc-i metruku Seyyid Muhammed Çelebi bin Halil'e bırakılmıştır.⁵³⁶ Bursa Efsuna nahiyesine tabi Burak karyesinde iken vefat eden Muhammed Ağa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmügülsümbinti Hacı İbrahim'e bırakılmıştır. Bursa Kara Şeyh Mahallesi vefat eden Ahmed Ağa bin Hacı Muhammed İzzeddin'in veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Hacı Süleyman'a bırakılmıştır.⁵³⁷

Bursa Şeker Hoca Mahallesi vefat eden Ahmed Halife bin Hasan'ın veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Şehabeddin Paşa Mahallesi sakin iken vefat eden Mustafa Beşe bin Ahmed bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukeleri Emine binti Halil nam hatuna bırakılmıştır.⁵³⁸ Bursa Şeker Hoca Mahallesi vefat eden İvaz bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Umur Bey Mahallesi vefat eden İhsan binti Musa bin Abdullah nam hatunun veraseti zevc-i metruku İbrahim bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁵³⁹

⁵³³B.ş.s, nr.38, s.36.

⁵³⁴B.ş.s, nr.39, s.37.

⁵³⁵B.ş.s, nr.40, s.38.

⁵³⁶B.ş.s, nr.42, s.40.

⁵³⁷B.ş.s, nr.45, s.43.

⁵³⁸B.ş.s, nr.46, s.44.

⁵³⁹B.ş.s, nr.47, s.45.

Bursa Kalem Eri Mahallesinde vefat eden Musli Çelebi bin Muhammed bin Hamza nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Halil'e bırakılmıştır.⁵⁴⁰ Bursa Ali Paşa Mahallesinde vefat eden Saliha binti Muharrem bin Abdullah nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Muhammed Çelebi bin Seyyid Mustafa'ya bırakılmıştır.⁵⁴¹ Bursa Saray Mahallesinde vefat eden Şerife Adilcanbinti Mustafa nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Hüseyin bin Musli'ye bırakılmıştır. Bursa Mahallesinde vefat eden Fatıma binti Osman nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Hüseyin Beşe bin Hasan'a bırakılmıştır. Bursa Sultan Murad Han-ı Sani Mahallesinde vefat eden Nazife binti Abdullah Efendi nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Abdurrahim Çelebi bin Receb'e bırakılmıştır.⁵⁴²

Bursa Vakfı Susığırılık nam karyede vefat eden İbrahim Beşe bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukeleri Havva binti Süleyman nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Bey Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Hacı Ahmed nam hatunun veraseti zevce-i metruku Mustafa Beşe bin Ali'ye bırakılmıştır.⁵⁴³ Bursa Ebu İshak Mahallesinde vefat eden Veli bin Ahmed bin İdris'in nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti İslam'a bırakılmıştır. Bursa Gazi Hudavendigâr Mahallesinde vefat eden Raziye binti Süleyman nam hatunun veraseti zevce-i metruku Muhammed Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Hazreti Emir Mahallesinde vefat eden İbrahim Halife bin Ramazan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Mecelledi Mahallesinde vefat eden Veli Çelebi bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Yusuf 'a bırakılmıştır.⁵⁴⁴

Bursa Ali Paşa Mahallesinde vefat eden Hacı Muhammed Efendi bin Şaban'ın veraseti zevce-i metrukesi Şerife Aışebinti Seyyid Muhammed Çelebi'ye bırakılmıştır.⁵⁴⁵ Bursa Şeyh Paşa Mahallesinde vefat eden Zeynebbinti Suhte Muhammed'in veraseti zevce-i metruku Seyyid Hüseyin Çelebi bin

⁵⁴⁰B.ş.s, n.r.48, s.46.

⁵⁴¹B.ş.s, nr.49, s.20.

⁵⁴²B.ş.s, nr.50, s.21.

⁵⁴³B.ş.s, nr.51, s.49.

⁵⁴⁴B.ş.s, nr.53, s.51.

⁵⁴⁵B.ş.s, nr.54, s.52.

Mustafa'yabırakılmıştır. Bursa Kadem Eri Mahallesinde vefat eden Saliha binti Hacı Halil nam hatunun veraseti zevc-i metruku İbrahim Çelebi bin Sefer'e bırakılmıştır.⁵⁴⁶ Bursa Çelebi Sultan Muhammed Han Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Hacı Ali'nin veraseti zevc-i metruku Ahmed Çelebi bin Hacı İvaz'a bırakılmıştır. Bursa Elmalık Mahallesinde vefat eden Muhammed Bey bin Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Şerife Fatıma binti Seyyid İbrahim'e bırakılmıştır.⁵⁴⁷

Bursa Veled-i Habib Mahallesinde vefat eden Hacı Muhammed bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Kahrıman binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Tatarlı Mahallesinde vefat eden Aişebinti Hacı Muhammed nam hatunun veraseti zevc-i metrukü Seyyid Muhammed Çelebi bin Halil'e bırakılmıştır.⁵⁴⁸ Bursa Hasan Paşa Mahallesinde vefat eden Yusuf Bey bin Ali bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Kamer binti Süleyman'a bırakılmıştır.⁵⁴⁹ Bursa Bab-ı Sıca Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti İvaz nam hatunun veraseti zevc-i metruku Abdullah Beşe bin Ali'ye bırakılmıştır.⁵⁵⁰ Bursa Yıldırım Bayezid Han Mahallesinde vefat eden Emine binti Süleyman nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Beşe bin Oruc'a Bursa Elmalık Mahallesinde vefat eden Muhammed Ağa bin Emrullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Refiyebinti Ali nam hatuna bırakılmıştır. Bursa Tefsir Havan Mahallesinde vefat eden Mustafa Bey bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Afife binti İbrahim'e bırakılmıştır.⁵⁵¹ Bursa Tekye Mescid Mahallesinde vefat eden Fatıma Hatun binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Seyyid Ali Çelebi bin Seyyid Veli'ye bırakılmıştır.⁵⁵² Bursa Mantıcı Mahallesinde vefat eden Seyyid Hızır bin İlyas'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Manastır Mahallesinde vefat eden Seyyid Mustafa Çelebi bin Seyyid Abdulkadir'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Yakub'a bırakılmıştır.⁵⁵³

⁵⁴⁶B.ş.s, nr.55, s.53.

⁵⁴⁷B.ş.s, nr.56, s.54.

⁵⁴⁸B.ş.s, nr.59, s.57.

⁵⁴⁹B.ş.s, nr.60, s.58.

⁵⁵⁰B.ş.s, nr.62, s.60.

⁵⁵¹B.ş.s, nr.63, s.61.

⁵⁵²B.ş.s, nr.64, s.62.

⁵⁵³B.ş.s, nr.66, s.64.

Bursa Hoca Menteş Mahallesinde vefat eden Şemse binti İbrahim'in veraseti zevce-i metruku Muhammed Beşe bin Mustafa'ya bırakılmıştır. Bursa Sağrıca Sungur Mahallesinde vefat eden Abdullah Efendi bin Şeyh Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Rabia binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁵⁵⁴ Bursa Kanberli Mahallesinde vefat eden Hacı Ömer Ağa bin Hacı Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Adilhan binti Ali Ağa'ya bırakılmıştır. Bursa Veled Saray Mahallesinde vefat eden Muhammed Çavuş bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Şerife Zeynebbinti Seyyid Abdi Çelebi'ye bırakılmıştır.⁵⁵⁵

Bursa Mahallesinde vefat eden Hacı Mustafa bin Seyyid Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Murad'a bırakılmıştır.⁵⁵⁶ Bursa Mesud Mahallesinde vefat eden İhsan binti Abdullah bin Abdulvahhab nam hatunun veraseti zevce-i metruku Ali Çelebi bin Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Süzen Kefe Mahallesinde vefat eden Emine binti Hacı Receb'in veraseti zevce-i metruku Ahmed Çelebi bin Hacı İvaz'a bırakılmıştır.⁵⁵⁷ Bursa Hoşkalem Mahallesinde vefat eden Şerife Fatıma binti Seyyid Salih Çelebi'nin veraseti zevce-i metruku Seyyid Çelebi bin Hasan'a bırakılmıştır.⁵⁵⁸ Bursa Pazar Milh Mahallesinde vefat eden Saliha binti Hacı Mahmud'un veraseti zevce-i metruku İsmail Çelebi bin Hacı Ahmed'e bırakılmıştır. Bursa Husni Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti İvaz bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metruku Abdullah Beşe bin Ali'ye bırakılmıştır. Bursa İmaret-i İsa Bey Mahallesinde vefat eden Muhammed Ağa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Havva binti Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa İsa Bey nam karyede vefat eden Fatıma binti Ali'nin veraseti zevce-i metruku İbrahim Beşe bin Musa'ya bırakılmıştır.⁵⁵⁹

Bursa Veled Enbiya Mahallesinde iken vefat eden Boyacı Muhammed Beşe bin Şaban veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Receb'e bırakılmıştır. Bursa İmaret-i İsa Bey Mahallesinde vefat eden Abdülbaki Efendi bin Hüseyin'in veraseti zevce-i metrukesi Havva binti Muhammed'e bırakılmıştır. Bursa Aksu nam karyede vefat

⁵⁵⁴B.ş.s, nr.68, s.66.

⁵⁵⁵B.ş.s, nr.69, s.67.

⁵⁵⁶B.ş.s, nr.71, s.69.

⁵⁵⁷B.ş.s, nr.72, s.70.

⁵⁵⁸B.ş.s, nr.75, s.73.

⁵⁵⁹B.ş.s, nr.76, s.74.

eden Muhammed Ali bin Osman bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi İsmihanbinti Hacı Ahmed'e bırakılmıştır.⁵⁶⁰Bursa Hacı Sunih Mahallesinde vefat eden Hadice binti Hüseyin'in veraseti zevc-i metrukü Molla Muhammed bin İvaz'a bırakılmıştır.⁵⁶¹

Bursa TekyeMescid Mahallesinde vefat eden Hamza Bey bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukuŞahbazbinti Abdullah'a bırakılmıştır. Bursa Ada nam karyede vefat eden Mustafa bin İbrahim bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Raziye bintiAbdullah'abırakılmıştır.BursaCa'fer Paşa nam karyede vefat eden Dedezade Hacı Hüseyin bin İbrahim'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Yusuf'a bırakılmıştır.⁵⁶²Bursa Şeyh PaşaMahallesinde vefat eden Aşur Dede bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁵⁶³

Bursa Başçı İbrahim Mahallesinde vefat eden Ahmed bin Muhammed bin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Saime binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁵⁶⁴ Bursa Hazreti Emir Mahallesinde vefat eden AişebintiAhmed Ağa nam hatunun veraseti zevc-i metruku Muhammed Efendi bin Halil Efebdi'ye bırakılmıştır.BursaVeled Enbiya Mahallesinde iken vefat eden Hanım binti Hatun binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukuAhmed Efendi'ye bırakılmıştır. Bursa Hasan Paşa Mahallesinde vefat eden Hacı Muhammed bin Yusuf'un veraseti zevc-i metruku Rabia binti Hacı İbrahim'e bırakılmıştır.⁵⁶⁵ Bursa Şehri Kösti Mahallesinde vefat eden Muhammed Efendi bin Durmuş'un veraseti zevc-i metruku Şerife AişebintiSeyyid Ali nam hatuna bırakılmıştır.⁵⁶⁶ Bursa Dahter-i Şerif Mahallesinde vefat eden Ahmed Efendi bin Abdullah Efendi'nin veraseti zevc-i metruku Hadice binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁵⁶⁷

⁵⁶⁰B.ş.s, nr.79, s.77.

⁵⁶¹B.ş.s, nr.80, s.78.

⁵⁶²B.ş.s, nr.81, s.79.

⁵⁶³B.ş.s, nr.83, s.81.

⁵⁶⁴B.ş.s, nr.84, s.82.

⁵⁶⁵B.ş.s, nr.85, s.83.

⁵⁶⁶B.ş.s, nr.86, s.84.

⁵⁶⁷B.ş.s, nr.87, s.85.

Bursa Şeyh Paşa Mahallesiinde vefat eden Fatıma binti Osman nam hatunun veraseti zevce-i metruku Hasan Beşe bin Osman'a bırakılmıştır. Bursa Bedreddin Mahallesiinde vefat eden Hacı Musli Halife bin Hüseyin'in veraseti zevce-i metrukesi AışebintiAhmed'e bırakılmıştır.⁵⁶⁸ Bursa Arablar Mahallesiinde vefat eden Hacı Hasan Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma bintiAbdullah'abırakılmıştır. Bursa Veled Hariri Mahallesiinde vefat eden Hacı Hasan Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma ninti Abdullah'a bırakılmıştır.⁵⁶⁹ Bursa Namazgah Mahallesiinde vefat eden Hasan Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Rabia bintiKavli'ye bırakılmıştır. Bursa VeledNaleynMahallesiinde vefat eden Aışebinti Ali nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Derviş Beşe bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁵⁷⁰

Bursa Feldar nam karyede vefat eden Ahmed Beşe bin Hacı Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Adilhan binti Osman'a bırakılmıştır. Bursa Hamamlı Kırk Mahallesiinde vefat eden Fatıma binti Abdullah nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Bostancı Muhammed bin Ali'ye bırakılmıştır. Bursa Hamza Bey Mahallesiinde vefat eden Saliha binti Salih nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Ahmed Beşe bin Ali'ye bırakılmıştır.⁵⁷¹Bursa Aksu nam karyede vefat eden Bostancı Muhammed bin Ali bin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Mustafa'ya bırakılmıştır. Bursa Hasan Paşa Mahallesiinde vefat eden Şerife Aışebinti Murad bin Muhammed nam hatunun veraseti zevce-i metruku Ramazan bin Abdullah'a bırakılmıştır.Bursa Daye Hatun Mahallesiinde vefat eden Saime binti İbrahim bin Abdullah nam hatunun veraseti zevce-i metruku Süleyman Beşe bin Mahmud'a bırakılmıştır. Bursa Çelebi Sultan Muhammed Han Mahallesiinde vefat eden Saliha binti Hızır Ağa nam hatunun veraseti zevce-i metruku Muhammed Çelebi bin Hacı İvaz'a bırakılmıştır.⁵⁷²Bursa Arab Muhammed Mahallesiinde vefat eden Muhammed Efendi bin Piri Efendi'nin nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Abdullah nam hatun'a bırakılmıştır.⁵⁷³

⁵⁶⁸B.ş.s, nr.89, s.87.

⁵⁶⁹B.ş.s, nr.91, s.89.

⁵⁷⁰B.ş.s, nr.92, s.90.

⁵⁷¹B.ş.s, n.r.94, s.92.

⁵⁷²B.ş.s, n.r.95, s.93.

⁵⁷³B.ş.s, n.r.96, s.94.

İki eşli erkekler: Bursa Arablar Mahallesinde vefat eden el-Hac Hüseyin bin Süleyman nam kimsenin veraseti zevce-i menkuha-i metrukeleri Hadice bintiGazanfer ve Aişebinti Osman nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁷⁴ Bursa Hoca Ali Mahallesinde veda-i alem-i fani eden Seyyid Ömer Çelebi bin Seyyid Ataullah Çelebi'nin veraseti zevce-i menkuha-i metrukeleri Saliha binti Abdullah ve Hanım binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁷⁵Bursa Bab-ı Zemin Mahallesinde vefat eden Mustafa bin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukeleri Fatıma binti Abdullah ile diğer zevcesi Ümmühan Hatuna bırakılmıştır.⁵⁷⁶

Bursa Kılavuz Mahallesinde vefat eden Ahmed Efendi bin Muhammed veraseti zevcetey-i metruketeyni Hanife binti Muhammed Efendi ve Şehvarbinti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁷⁷Bursa Pazar Mahallesinde vefat eden Osman Efendi bin Osman'ın veraseti zevce-i metrukeleri Zahide binti Abdullah ile diğer zevcesi Ümmühan Hatuna bırakılmıştır.⁵⁷⁸Bursa Yenipazar Mahallesinde vefat eden Hüseyin Çelebi bin Ahmed Beşe veraseti zevce-i metrukeleri İhsan binti Abdullah ve Demirhan binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁷⁹ Bursa Hüsni Mahallesinde vefat eden el-Hac Muhammed bin Hasan'ın veraseti zevce-i menkuha-i metrukeleri İsmihanbinti el-Hac Ahmed ve Şehbazbinti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸⁰ Bursa Timurtaş Mahallesinde vefat eden Abdullah bin Piyale'nin veraseti zevce-i menkuha-i metrukeleri Aişebinti İbrahim ve Fatıma binti Nuh nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸¹ Bursa Namazgah Mahallesinde vefat eden Seyyid Abdullah bin Seyyid Süleyman'ın veraseti zevceteyn-i metruketeynAişebinti Muhammed ve Adilhan bintiAhmed nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸² Bursa Şeyh Hamid Mahallesinde vefat eden Ahmed Beşe bin Muhammed'in veraseti zevceteyn-i metruketeynleriAişebinti Muhammed ve Rabia binti Ali nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸³ Bursa Kavaklı Mescid Mahallesinde vefat eden Hacı İsmail bin İbrahim bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukeleri Şerife Afife binti Süleyman ve

⁵⁷⁴B.ş.s, n.r.22, s.9.

⁵⁷⁵B.ş.s, n.r.46, s.19.

⁵⁷⁶B.ş.s, n.r.49, s.20.

⁵⁷⁷B.ş.s, a.g.e, nr.119, s.64.

⁵⁷⁸B.ş.s, n.r.49, s.20.

⁵⁷⁹B.ş.s, n.r.55, s.25.

⁵⁸⁰B.ş.s, nr.68, s.34.

⁵⁸¹B.ş.s, nr.80, s.44.

⁵⁸²B.ş.s, nr.104, s.56.

⁵⁸³B.ş.s, nr.134, s.69.

Hace Fatıma binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸⁴Bursa Aksu nahiyesine tabi Baba Sultan karyesinde vefat eden Seyyid Mustafa Çelebi bin Seyyid Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Vahide binti İbrahim ve Şerife ÜmmügülsümbintiSeyyid Muhammed nam hatunlara bırakılmıştır. ⁵⁸⁵ Bursa AhmedBey Mahallesinde vefat eden Seyyid İsmail Çelebi bin Hüseyin bin Ömer'in veraseti zevce-i metrukeleri Fatıma binti Hasan ve Aişebinti Şahin nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸⁶

Bursa Kara Şeyh Mahallesinde vefat eden Muhammed Efendi bin Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukeleri Fatıma binti Abdullah ve Aişebinti Muhammed nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸⁷ Bursa Şeker Hoca Mahallesinde vefat eden Hacı Mustafa Ağa bin Hacı Hasan'ın veraseti zevce-i metrukeleri İsmihanbinti Hüseyin ve Şerife Fatıma binti Hacı Halil nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸⁸ Bursa Cami'likızık nam karyede vefat eden Osman Beşe bin Hacı Ali Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukeleri Bicanbinti Osman ve Belkıs binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁸⁹ Bursa BazarMilh Mahallesinde vefat eden Hüseyin Efendi bin Süleyman'ın veraseti zevce-i metrukeleri Aişebinti Abdullah'a ve Emine binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁵⁹⁰

Edirne Hoca İvaz Mahallesinde vefat eden Selamağası Süleyman bin Halil'in veraseti zevce-i metrukeleri Safiye Hatun binti Abdullah ve Aişe Hatun binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁹¹ Edirne TurgudPazarganı Mahallesinde vefat eden Selam Ağa bin Süleyman Ağa bin Halil bin Abdullah'ın veraseti zevcetanimetruketanAişe Hatun binti Abdullah ve Safiye Hatun binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır. ⁵⁹² Edirne İsmail Ağa Mahallesinde iken vefat eden

⁵⁸⁴B.ş.s, nr.153, s.82.

⁵⁸⁵B.ş.s, nr.170, s.94.

⁵⁸⁶B.ş.s, nr.22, s.20.

⁵⁸⁷B.ş.s, nr.41, s.39.

⁵⁸⁸B.ş.s, nr.43, s.41.

⁵⁸⁹B.ş.s, nr.49, s.60.

⁵⁹⁰B.ş.s, nr.91, s.89.

⁵⁹¹B.ş.s, nr.03, s.1.

⁵⁹²B.ş.s, nr.32, s.30.

AhmedBey ibn Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Beşe Hatun bin Yusuf ve Şehrî Hatun bin Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁹³

Üç eşli erkekler: Bursa Kazıklı karyesinde vefat eden İsmail Beşe bin Hüseyin'in veraseti zevce-i metrukeleri Rabia binti İbrahim ve Hanım binti Osman ve Aışebinti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁵⁹⁴

2.1.3. Edirne Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

2.1.3.1. Edirne Şehrinin Kısa Tarihi

Edirne, Türkiye'yi Avrupa'ya karayolu ve demiryolu ile bağlayan bir sınır şehridir.⁵⁹⁵ Edirne, Anadolu'yu balkanlara bağlayan ve geçiş güzergâhının üzerinde bulunması nedeni ile, Trakya Bölgesi'nin kültür tarihi yönünden çok önemlidir.⁵⁹⁶ Şehrın büyük oranda gelişmesi ise Osmanlı döneminde olmuştur.⁵⁹⁷ Tarihi milattan öncelere dayanan Edirne'nin bilinen ilk kurucuları Traklar'dır.⁵⁹⁸ Trakkabilerinden olan Odrisler, bu şehri bir pazar yeri olarak kurmuşlardır.⁵⁹⁹ Edirne, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve buna bağlı olarak da farklı isimlerle anılmıştır.⁶⁰⁰

Roma imparatorluğu zamanında İmparator Hadrianus'a atfen Hadrianopolis, İslâm kaynaklarında Edrenos, Edrenaboli, 15. yüzyılda Osmanlıların hâkimiyetine girince, Edrene ve 18. yüzyılda günümüzde de kullandığımız Edirne adını almıştır.⁶⁰¹ Edirne Milattan önce 1400-1200 yılları arasında Akaların yayılma alanına girmiş ve bölgede Aka hâkimiyeti kurulmuştur. I. Dareios'un Milattan önce 513'te yaptığı İskit seferinden sonra Pers hâkimiyetine girmiştir. Milattan önce 340 yılında II.

⁵⁹³B.ş.s, nr.62, s.29.

⁵⁹⁴B.ş.s, nr.150, s.80.

⁵⁹⁵ Dursun Tütüncü, Edirne Kent Merkezinin Dizimsel Ve Öznel Okunabilirliği, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2017, s.12.

⁵⁹⁶ Arzu Diktaş, XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne'de Sosyal Hayat, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, Aralık 2008, s.1.

⁵⁹⁷ Orhan Büyük, Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Ortalarında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2009, s.4.

⁵⁹⁸ Büyük, a.g.e, s.4.

⁵⁹⁹ Ülkiye Özer, 341 Nolu Edirne Şer'iyye Sicilinin (H.1241-1242 / M. 1825-1826) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Kırklareli Üniversitesi, Haziran, 2020, s.1.

⁶⁰⁰ Sevnur Çevik, 33 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicilinin (H.1058-1059/ M.1648-1649) Değerlendirilmesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ağustos, 2019, Nevşehir, s.6.

⁶⁰¹ Salih Özalp, Taşra Kentinin Panoraması: XVIII. Yüzyılda Edirne Kazası Üzerine Bir İnceleme (1746-1747) Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2019, s.8.

Filipin tarafından Makedonya'ya bağlanmıştır. Romalılar şehri Milattan önce 168 yılında Makedonlardan geri almış ve ordugâh şehri olarak yeniden şekillendirmişlerdir.⁶⁰² IV. yüzyıldan sonra Trakya, Hun ve Gotların saldırılarına uğramıştır. Roma İmparator'u Valens'in ordusu, Hunlar'la beraber İstanbul üzerine yürüyen Gotlar'a 378 yılında mağlup olmuştur. İstanbul'un Latinler'in hâkimiyetine girmesi ile 1205'te Latin ordusu Bizans-Bulgar güçleri tarafından mağlup edilmiştir.⁶⁰³ 1342 yılında ise Loannes ile Kantakuzenos arasındaki mücadeleden dolayı, Aydınoğlu Umur Bey Kantakuzenos'un yanında yer almış ve Edirne tekfuruyla savaşmıştır.⁶⁰⁴ Kantakuzenos'un isteği üzerine, Bulgar ve Sırp kuvvetlerine karşı, Süleyman Paşa Kantakuzenos kuvvetlerine Edirne'de katılmıştır.⁶⁰⁵

Şehrin tam olarak hangi tarihte Osmanlılar'ın hâkimiyetine geçtiği bilinmiyor. Ancak Orhan Gazi'in oğlu I. Murad'ın ve Lala Şahin Paşanın 1361'de Edirne'yi fethettikleri bilinmekle birlikte, fetih tarihinin 1369, 1362 ve 1366 yılları olabileceğine dair çeşitli görüşler mevcuttur.⁶⁰⁶ 1361 yılında Sazlı Dere Savaşı ile fethedilen şehrin, tam fetih tarihini inceleyen Halil İnalçık, hem Osmanlı kaynaklarını hem de yabancı kaynakları karşılaştırıp şehrin, 1361 yılında Meriç Nehri'nin taşıdığı bir mevsimde I. Murad'a teslim edildiğini söylemiştir.⁶⁰⁷ Edirne fethedildikten sonra Sultan I. Murad tarafından Tunca Nehri kenarında bir saray yaptırılarak, Edirne şehri Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olmuştur.⁶⁰⁸

1453 İstanbul fethine kadar Edirne en parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin başkenti, padişah ve şehzadelerin kaldığı ve devletin merkezi olarak imparatorluğun simgesi olmuştur.⁶⁰⁹ Edirne, İstanbul başkent olduktan sonra az da olsa önemini kaybetmiştir. Ancak yine padişah ve bilginlerin önemli yerlerinden biri

⁶⁰² Arzu Diktaş, XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne'de Sosyal Hayat, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık, 2008, Edirne, s.5.

⁶⁰³ Büyük, a.g.e, s.5.

⁶⁰⁴ Özer, a.g.e, s.2.

⁶⁰⁵ Melis Mandıra, 661 Nolu (H.1130-1131/ M.1717-1718) Edirne Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2019, s.3.

⁶⁰⁶ Özer, a.g.e, s.2.

⁶⁰⁷ Özer, a.g.e, s.3.

⁶⁰⁸ Abdülkadir Erçin, II. Abdülhamid Döneminde Edirne Vilayeti (1876-1909), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2021, Ankara, s.6.

⁶⁰⁹ Mehmet Arif Kürküt, 152 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2019, Batman, s.15.

ve canlı ticaret merkezi olarak kalmıştır.⁶¹⁰ 17. yüzyılda şehir tekrar önem kazanmıştır. Bunda en önemli etken şehrin avcılık faaliyetlerine uygun olmasıydı. I. Ahmed, II. Osman ve IV. Murad bu av eğlencelerine düşkün bazı padişahlardır. XVIII. yy'da çok önemli ve ağır hasara yol açan olaylar gerçekleşmiştir. 1745'te meydana gelen yangında altmışa kadar mahalle baştanbaşa tahrip olurken, 1751'deçıkıkan zelzelele pek çok bina yıkılmıştır.⁶¹¹ XIX. yy'da ise Edirne'nin en kara yılları olarak nitelendirilebilecek olaylar gerçekleşmiştir. Edirne, Osmanlı döneminde ilk kez Ruslar tarafından, 1828-1829 yıllarında işgal edildi. XIX. yy. bitmeden şehir, ikinci kez Rus işgaline maruz kaldı. 1878 yılında Edirne'ye giren Rus kuvvetleri 13 Mart 1879 yılına kadar burada kaldılar ve bu süreçtebirçok mahalle tahrip oldu. Hastalık ve açlık yüzünden binlerce insan hayatını kaybetti.⁶¹²

Büyük felaketler ve işgaller neticesinde günümüze Osmanlı Dönemi öncesine ait pek fazla eser kalmamıştır. Kent içerisinde yalnızca bugün Kaleiçi olarak adlandırılan alanda Roma İmparatorluk Dönemi sur kalıntıları ve Makedonya Kulesi günümüze ulaşabilmiştir. Edirne, Osmanlı Dönemi'nde başkentlik yapması ve Anadolu/Balkanlar arasında merkezi bir konumda olmasından dolayı önemini yitirmemiştir. Büyük yıkımlar geçirmesine rağmen Osmanlı dönemine ait eserler kentte oldukça fazladır.⁶¹³

2.1.3.2.Edirne Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

Evlilik ile başlayan aile müessesesi ve diğer ilgili uygulamalar, yöreye özgü örf ve gelenekler bir yana bırakılırsa Edirne'deki işleyişi, diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi ana hatlarıyla şer'î hukuk kuralları dâhilinde şekillenmiştir.⁶¹⁴ Edirne aile yapısında eşit bir anlayış vardı. Hâlâ köylerle olan ilişkilerini sürürden şehir aileleri geleneksel yapılarını korumaktalar.⁶¹⁵

⁶¹⁰Kürküt, a.g.e, s.15.

⁶¹¹ Anıl Belde, 198 Nolu Edirne Şer'iyye Siciline Göre Edirne'de Sosyal ve Ekonomik Hayat, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Sivas, 2019, s.18.

⁶¹² Belde, a.g.e, s.18.

⁶¹³ Gizem Batur, Hadrianopolis (Edirne) İle Yakın Çevresi Tümülüsleri ve Buluntuları, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Edirne, 2021, s.12.

⁶¹⁴ Sadık Emre Karakuş, Osmanlı İdaresinde Edirne (1789–1839), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2018, s.187.

⁶¹⁵ Aslan, a.g.e, s.116.

Sicillerde geçen kayıtlara göre Edirne'deki Müslüman kişilerin aile yapısıyla ilgili olarak genelde tek eşlilik görülüp, çok eşliliğe dair az bir verinin bulunduğu söylenebilir.⁶¹⁶İslamiyette bir erkeğin aynı anda evli kalabileceği eş sayısı belirli şartlar dahilinde dört olarak belirlenmiştir. İslamiyet çok eşliliğe izin vermişse de, Türkler genelde tek kadınla evlilik yapmıştır ve Edirne'de de durum böyle olmuştur. Tereke kayıtlarına baktığımızda birden fazla evlilik yapan erkek sayısı oldukça azdır. Bu durum, Edirne şehrinde yaşayan erkeklerin geneli tek eşliliği tercih ettiklerini göstermektedir.⁶¹⁷Tereke kayıtlarını incelediğimizde, çalıştığımız döneme ait, en fazla evlilik sayısı iki eşli olarak bulunmuştur. Bu zatlar; Selamağası Süleyman bin Halil,⁶¹⁸Selam Ağa bin Süleyman Ağa bin Halil bin Abdullah,⁶¹⁹Ahmed Bey bin Muhammed,⁶²⁰ Muhammed bin Abdullah,⁶²¹ Hacı Mustafa bin Hüseyin,⁶²²Mustafa Bey bin Muhammed bin Abdullah.⁶²³

Seyyid Bilal bin Yusuf bin Hasan,⁶²⁴Hacı Abdulkadir bin Muhammed,⁶²⁵ İsmail Çelebi bin Muhammed bin Abdullah,⁶²⁶ Hacı Abdullah bin Hasan bin Abdullah,⁶²⁷ Mustafa bin Hüseyin⁶²⁸ 1699-1728 yılları arasında çok eşlilik oranı Edirne şehrinde şöyledir: Toplam 209 tereke kaydı incelenmiştir. Gayr-ı müslimler incelemeye dâhil edilmemiştir. Bu inceleme sonucunda toplam 156 evli erkeğin tereke kaydına ulaşmış olup, bunlar arasında tek eşli olanların sayısı 145, iki eşli olanların sayısı 11 ve üç eşli evliliklere rastlanmamıştır. Oran olarak hesapladığımızda ise; 156 evli erkek içerisinde tek eşli erkeklerin oranı (%92,9) iki eşli erkeklerin oranı (%7,05) üç eşli erkeklerin oranı (%0) olarak bulunmuştur.⁶²⁹

⁶¹⁶ Aslan, a.g.e, s.105.

⁶¹⁷ Diktaş, a.g.e, s.78.

⁶¹⁸E.ş.s, nr.3, s.2.

⁶¹⁹E.ş.s, nr.32, s.30.

⁶²⁰E.ş.s, nr.62, s.58.

⁶²¹E.ş.s, nr.66, s.62.

⁶²²E.ş.s, nr.79, s.75.

⁶²³E.ş.s, nr.84, s.79.

⁶²⁴E.ş.s, nr.96, s.91.

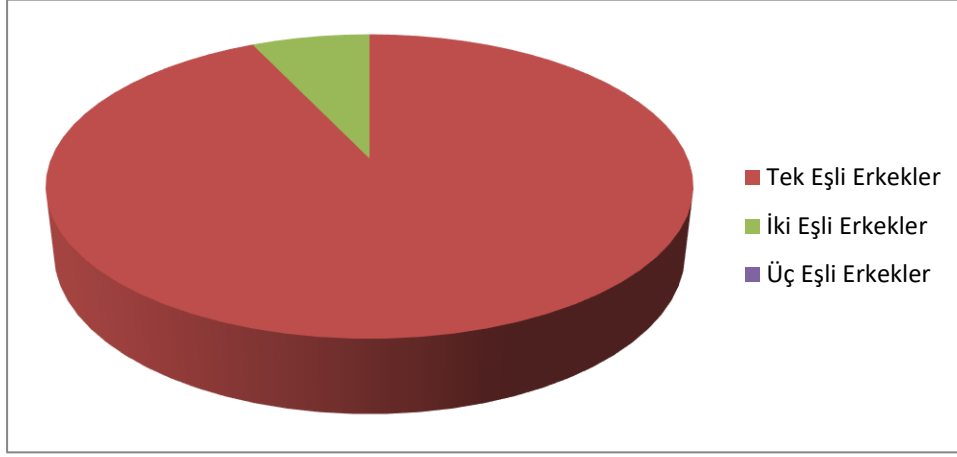
⁶²⁵E.ş.s, nr.102, s.96.

⁶²⁶E.ş.s, nr.5, s.4.

⁶²⁷E.ş.s, nr.20, s.19.

⁶²⁸E.ş.s, nr.28, s.27.

⁶²⁹E.ş.s, nr.3, s.2.

Şekil 3. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Edirne Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları

Tablo 7. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Edirne Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları

Toplam İncelenen Tereke Kaydı	
209	
Toplam Evli Erkekler	156
Tek Eşli Erkekler	145
İki Eşli Erkekler	11
Üç Eşli Erkekler	0

Tablo 8. Edirne Şer'îye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler

Mahalle	Adı	Eş Sayısı	Belge No Varak No
Hoca İvaz Mahallesi	Süleyman Bin Halil	2	nr.3/ v.2
TurgudPazarganı Mahallesi	Selam Ağa bin Süleyman Ağa bin Halil	2	nr.32/ v.30
İsmail Ağa Mahallesi	Ahmed Bey ibn Muhammed	2	nr.62/ v.58
..... Mahallesi	Muhammed Bin Abdullah	2	nr. 66/ v.62

Kancı Firuz Mahallesi	Hacı Mustafa bin Hüseyin	2	nr.79/ v.75
VeledVeliyuddin Mahallesi	Mustafa Bey bin Muhammed Bin Abdullah	2	nr.84/ v.79
Mezid Bey Mahallesi	Seyyid Bilal bin Yusuf bin Hasan	2	nr. 96/ v.91
Taracıklar Mahallesi	Hacı Abdulkadir bin Muhammed bin Abdullah	2	nr.102/ v.4
Yıldırım Beyazıd Han Mahallesi	Asiye bintiKürd Paşa bin Ahmed	2	nr.5/ v.4
Kasdı Bulut Mahallesi	Hacı Abdullah bin Hasan bin Abdullah	2	nr. 20/ v.19
Arif Ağa Mahallesi	Mustafa bin Hüseyin	2	nr.28/ v.27

Tablo 9.Edirne Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Unvanları

Adı	Unvanı
Selam Ağa bin Süleyman Ağa bin Halil	Ağa
Ahmed Bey ibn Muhammed	Bey
Hacı Mustafa bin Hüseyin	Hacı
Mustafa Bey bin Muhammed Bin Abdullah	Bey
Seyyid Bilal bin Yusuf bin Hasan	Seyyid
Hacı Abdulkadir bin Muhammed bin Abdullah	Hacı
Asiye bintiKürd Paşa bin Ahmed	Paşa
Hacı Abdullah bin Hasan bin Abdullah	Hacı

Yukarıdaki grafik ve tablolarda görüldüğü üzere 1699-1728 yılları arası Edirne’de tek eşlilik yaygındı ve çok eşlilik yok denecek kadar azdı. En fazla evlilik sayısı iki eşli olup, üç ve üzeri evliliklere ise rastlanmamıştır. 209 kayıttan toplanan veriler sonucunda, Edirne şehrinde yaşayan 156 evli Müslüman erkekten 145’in tek bir eşe sahip olduğu, 11’nin iki eşli olduğu, üç ve üzeri evliliklerin ise olmadığı görülmektedir. Ayrıca yukarıdaki tablo ve grafiğe eklenmemiş olan gayrimüslim (Zımmi ve Nasrani) erkeklerin de tereke kayıtlarına ulaşılmıştır. Sadece Müslüman

erkekler baz alındığı için, gayrimüslimler dahil edilmemiştir. Bu veriler dikkate alındığında Edirne şehrinde çok eşliliğin yaygın olmadığı görülmektedir.⁶³⁰

Edirne şehrinde müslüman erkeklerin eş durumları şöyledir: Tek eşli erkekler: Edirne Yakubgilari Mahallesinde vefat eden Hacı Receb Efendi bin Ebubekir Çelebi'nin veraseti zevce-i metrukesi Arife binti nam hatuna bırakılmıştır.⁶³¹ Edirne Arabacı Ahmed Mahallesinde vefat eden Muhammed bin Halil bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan Hatun binti Ali nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Dar-ı Sinan? Mahallesinde vefat eden Şerife binti Seyyid Muhammed'in veraseti zevce-i metruke Receb Bey bin Ali'ye bırakılmıştır.⁶³² Edirne Muradiye Mahallesinde vefat eden İbrahim Halil bin Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fahriye binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶³³

Edirne Hoca İvaz Mahallesinde vefat eden Seyyid Ahmed Efendi bin Seyyid Muhammed Efendi'nin veraseti zevce-i metrukesi Emine Hatun binti Hüseyin'e bırakılmıştır.⁶³⁴ Edirne Gürcü Doğan Mahallesinde vefat eden İbrahim bin Murtaza'nın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti İsmail'e bırakılmıştır.⁶³⁵ Edirne Teftiz Ağa Mahallesinde vefat eden Mustafa Bey bin İslam'ın veraseti zevce-i metrukesi Teslimabinti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır.⁶³⁶ Edirne Baba Temurtaş Mahallesinde vefat eden Feyzullah Ağa bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Hasan Paşa Mahallesinde vefat eden Seyyid Esad Efendi bin Seyyid Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Emine Hatun binti Hüseyin nam hatuna bırakılmıştır.⁶³⁷

Edirne Eskici Hacı Hamza Mahallesinde vefat eden Hasan Bey bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Aişe Hatun binti Osman nam hatuna bırakılmıştır.⁶³⁸ Vilayet-i Anadolu'da Kerküt nam kasabada sakin iken Edirne'de Fusta mahallesinde

⁶³⁰E.ş.s, nr.2, s.1.

⁶³¹E.ş.s, a.g.e, s.1.

⁶³²E.ş.s, n.r.6, s.4.

⁶³³E.ş.s, n.r.7, s.5.

⁶³⁴E.ş.s, nr.8, s.6.

⁶³⁵E.ş.s, nr.9, s.7.

⁶³⁶E.ş.s, nr.10, s.8.

⁶³⁷E.ş.s, nr.11, s.9.

⁶³⁸E.ş.s, nr.14, s.12.

vefat eden Seyyid Muhammed Efendi bin Seyyid Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Hacı Ahmed nam hatuna bırakılmıştır.⁶³⁹ Edirne Umur Bey Mahallesi vefat eden Seyyid Ahmed Çelebi'nin veraseti zevce-i metrukesi Canfeda binti Abdullah nam hatuna. Edirne Muradiye Mahallesi vefat eden Hasan Çelebi bin Hasan bin Abdi'nin veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Abdullah nam hatuna.⁶⁴⁰

Edirne Hasan Paşa Mahallesi vefat eden Seyyid İsmail Efendi bin Seyyid Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Emine Hatun binti Hasan nam hatuna. Edirne Şeyh Şucaeddin Mahallesi vefat eden Muhammed Beşe bin Hacı İsmail'in veraseti zevce-i metrukesi Rabia binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁴¹ Edirne Köse Hamza Bey nam karyede vefat eden Seyyid Çavuş bin İsmail'in veraseti zevce-i metrukesi Kerime binti Hamza nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁴² Edirne zade Mahallesi vefat eden Muhammed bin Ömer bin İbrahim'in veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Hamza nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Kürd Hoca Mahallesi vefat eden İbrahim Çelebi bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Meryem Hatun binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁴³ Edirne Hacı İslam Mahallesi vefat eden Muhammed Ağa bin Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan Hatun binti Hasan nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁴⁴ Edirne Hacı İvaz Mahallesi vefat eden Ali Efendi bin'ın veraseti zevce-i metrukesi Rakibe Hatun binti nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Hadim Timurtaş Mahallesi vefat eden Halime binti Kasım'ın veraseti zevce-i metrukesi Hüseyin bin Muhammed'e bırakılmıştır. Edirne.....Mahallesi vefat eden Alay Beyzade Ali Ağa bin Ömer'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Mustafa nam hatuna.⁶⁴⁵

Edirne Doğan Mahallesi vefat eden Seyyid Hasan Ağa bin İsmail'in veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Abdullah Çelebi nam hatuna. Edirne Üsküdar nahiyesine tabi Köse Hamza nam karyede vefat eden Seyyid Çavuş bin İdris'in

⁶³⁹E.ş.s, nr.15, s.13.

⁶⁴⁰E.ş.s, nr.19, s.17.

⁶⁴¹E.ş.s, nr.20, s.21.

⁶⁴²E.ş.s, nr.21, s.22.

⁶⁴³E.ş.s, nr.25, s.23.

⁶⁴⁴E.ş.s, nr.26, s.24.

⁶⁴⁵E.ş.s, nr.27, s.25.

veraseti zevce-i metrukesi Kerime binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁶⁴⁶ Edirne Karaca nam karyede vefat eden Ahmed Bey bin Abdullah bin Abdurrahman veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Muhammed'e bırakılmıştır.⁶⁴⁷ Edirne Beylerbeyi Mahallesinde vefat eden Berber Usta Yusuf bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Demirhan binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁴⁸

Edirne Abdurrahman Mahallesinde vefat eden Şaban Bey bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Hacı Receb nam hatuna. Edirne Sule Çelebi Mahallesinde vefat eden Eyub Hoca bin Yusuf'un veraseti zevce-i metrukesi Meryem binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁴⁹ Edirne Nasrulmeymene Mahallesinde vefat eden Solak Abdalbaki bin Yusuf'un veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti nam hatuna. Edirne Aişe Hatun Mahallesinde vefat eden Mustafa bin Osman'ın veraseti zevce-i metrukesi Rakibe binti Seyfi nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁵⁰ Edirne ... Mahallesinde vefat eden Hacı Ali Ağa bin Mahmud bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmügülsümbinti İbrahim Ağa nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁵¹ Edirne Üsküdar nahiyesine tabi Kara İsmail nam karyede iken vefat eden Gevher Hatun binti Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Bostani Süleyman Bey bin Mustafa'ya bırakılmıştır. Edirne Ferdi Bevvab mahallesinde misafir iken vefat eden Cafer Ağa bin Fazlullah Ağa'nın veraseti zevce-i metrukesi Rahime binti Abdullah'ın bırakılmıştır.⁶⁵² Edirne Sabuncu Hacı Mahallesinde vefat eden Seyyid İbrahim bin Seyyid Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Gevher Hatun binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Sinan Bey Mahallesinde vefat eden Çadircı Halil Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi İsmihan binti Rıza nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁵³ Edirne Sinan Bey Mahallesinde vefat eden Rabia Hatun binti Abdulmennan'ın veraseti zevce-i metrukesi Mustafa Çelebi bin 'a bırakılmıştır.⁶⁵⁴

⁶⁴⁶E.ş.s, nr.30, s.28.

⁶⁴⁷E.ş.s, nr.31, s.29.

⁶⁴⁸E.ş.s, nr.34, s.32.

⁶⁴⁹E.ş.s, nr.35, s.33.

⁶⁵⁰E.ş.s, nr.37, s.35.

⁶⁵¹E.ş.s, nr.38, s.36.

⁶⁵²E.ş.s, nr.40, s.38.

⁶⁵³E.ş.s, nr.41, s.39.

⁶⁵⁴E.ş.s, nr.44, s.41.

Edirne Arabacı Ahmed Mahallesinde vefat eden Halil Beşe bin Muhammed bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Halil nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Alemdar Mahallesinde vefat eden Afife binti Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukü Derviş Çelebi bin Musli'ye bırakılmıştır. Sonlıca? Mahallesinde vefat eden Ümmühan binti Ali'nin veraseti zevce-i metruku...bin Derviş'e bırakılmıştır.⁶⁵⁵ Edirne Mü'min Hoca Mahallesinde vefat eden Muhammed Beşe bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Aişe Hatun binti İbrahim'e bırakılmıştır. Edirne İskele nahiyesine tabi Doğancı nam karyede vefat eden Hüseyin Ağa bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Aişe Hatun binti Veli'ye bırakılmıştır.⁶⁵⁶

Edirne Cuka nahiyesine tabi Çeşme Yeni nam karyede vefat eden Mustafa Bey bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Nasıyebinti Halil nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁵⁷ Edirne Kürd Hoca Mahallesinde vefat eden Hüseyin Çelebi bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Mustakimbinti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Hadim Timurtaş Mahallesinde vefat eden Belkıs Hatun binti Abdullah'ın veraseti zevce-i metruku Yusuf Çelebi bin Abdullah'a bırakılmıştır. EdirneŞeyh Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Rakibe binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁶⁵⁸

Edirne Hacı İslam Mahallesinde iken vefat eden Hadice binti Mustafa nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Serrac Hacı Mustafa Ağa bin Abdulmennan'a bırakılmıştır.⁶⁵⁹ Edirne Şehabeddin Paşa Mahallesinde iken vefat eden İbrahim bin Mercan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi İsmihanbinti Hasan nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁶⁰ Edirne Hasan Paşa Mahallesinde iken vefat eden Hammam Hacı Muhammed bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Ümmügülsümbinti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁶¹ Muhammed nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi Abdulkerim Çelebi bin Abdulkerim'e Edirne Kazzaz Salih Mahallesinde iken vefat eden Aişebinti bırakılmıştır.⁶⁶²

⁶⁵⁵E.ş.s, nr.45, s.42.

⁶⁵⁶E.ş.s, nr.47, s.44.

⁶⁵⁷E.ş.s, nr.48, s.45.

⁶⁵⁸E.ş.s, nr.50, s.47.

⁶⁵⁹E.ş.s, nr.51, s.48.

⁶⁶⁰E.ş.s, nr.52, s.49.

⁶⁶¹E.ş.s, nr.54, s.51.

⁶⁶²E.ş.s, nr.55, s.52.

Edirne Kürd Hoca Mahallesinde iken vefat eden Hadice binti Abdullah nam hatunun veraseti zevce-i metrukesi İbrahim Çelebi bin Ahmed'e bırakılmıştır.⁶⁶³ Edirne Hacı Salah Mahallesinde iken vefat eden Rahime binti Şeyh İbrahim'in nam hatunun veraseti zevc-i metruku Hasan Çelebi bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁶⁶⁴ Edirne Cuka nahiyesine tabi Sadi Danişmend nam karyede iken vefat eden Şeyh Ali Efendi bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Hadice Hatun binti Ali nam hatuna. Edirne Abdurrahman Mahallesinde iken vefat eden Şaban Bey bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Hacı Receb nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁶⁵

Edirne Selçuk Hatun Mahallesinde iken vefat eden Şeyh Ali Efendi bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Saliha Hatun binti Ali nam hatuna. Edirne Murad Bey Mahallesinde iken vefat eden Mahmud Bey bin Kırtasi bin Abdulkerim'in veraseti zevce-i metrukesi Aişe Hatun binti Muhammed nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Hasan Paşa Mahallesinde iken vefat eden Hammam Hacı Muhammed bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Ümmügülsüm nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁶⁶ Edirne Cuka nahiyesine tabi Sadi Danişmend nam karyede iken vefat eden İbrahim Beşe bin Şaban'ın veraseti zevce-i metrukesi Elif binti Abdurrahman nam hatuna bırakılmıştır.⁶⁶⁷

Edirne Muarrif Hoca Mahallesinde iken vefat eden Hacı Ömer Bey bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Şemse binti Abdullah nam hatuna bırakılmıştır. Edirne Karaca Bevvab Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Süleyman nam hatunun veraseti zevc-i metrukuSolakzade Muhammed Ağa bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁶⁶⁸ Edirne ... Mahallesinde iken vefat eden Fatıma Hatun bintiAhmed'in veraseti zevc-i metrukuSeyyid Hasan Efendi bin Seyyid Ali'ye bırakılmıştır.⁶⁶⁹ Edirne Hazinekar Sinan Mahallesinde misafir iken vefat eden Safiye bintiİlvaz'ın veraseti zevc-i metruku Ali Ağa'ya bırakılmıştır. Edirne Arabacı Hamza Mahallesinde misafir iken

⁶⁶³E.ş.s, nr.56, s.53.

⁶⁶⁴E.ş.s, nr.57, s.54.

⁶⁶⁵E.ş.s, nr.59, s.55.

⁶⁶⁶E.ş.s, nr.60, s.56.

⁶⁶⁷E.ş.s, nr.61, s.57.

⁶⁶⁸E.ş.s, nr.64, s.60.

⁶⁶⁹E.ş.s, nr.65, s.61.

vefat eden Aişe Hatun binti Salih bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Ali Ağa bin Hasan Ağa'ya bırakılmıştır.⁶⁷⁰

Edirne Hazinedar Sinan Mahallesi'nde iken vefat eden Ali Efendi bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁶⁷¹ Edirne Hacı Hamza Mahallesi'nde misafir iken vefat eden Muhammed Ağa bin Osman'ın veraseti zevce-i metrukesi Hatun bin Mustafa'ya bırakılmıştır. Edirne Kadı Bedreddin Mahallesi'nde iken vefat eden Muammer binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Muhammed Beşe bin Ali'yebırakılmıştır. Edirne Hacı Halil Mahallesi'nde iken vefat eden Hasan bin Abdullah bin Abdulkерim'in veraseti zevce-i metrukesi Rabia binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁷²

Edirne ...Mahallesi'nde iken vefat eden Mustafa bin Bayram'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Ahmed'e. Edirne Hazinedar Sinan Bey Mahallesi'nde iken vefat eden Abdullah Ağa bin Hüseyin Ağa'nın veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Hasan'a bırakılmıştır. Edirne Fırıncı Doğan Mahallesi'nde iken vefat eden Meryem binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Hacı Ahmed bin Abdulkерim'e bırakılmıştır.⁶⁷³ Edirne Hadim Timurtaş Mahallesi'nde iken vefat eden Mustafa bin İzzeddin bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Şerife Hatun binti Murad'a bırakılmıştır.⁶⁷⁴ Edirne Arabacı Hamza Mahallesi'nde iken vefat eden Ahmed Çelebi bin Ali bin Abdulkadir'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁷⁵ Edirne Çeşme Başı Mahallesi'nde iken vefat eden Hacı Muhammed bin Mustafa bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Ümmügülsüm'e bırakılmıştır.⁶⁷⁶ Edirne Hacı Doğan Mahallesi'nde iken vefat eden Muhammed Bey bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Hasan'a bırakılmıştır. Edirne Gazzaz Hacı Mahallesi'nde iken vefat eden Muhammed bin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Muhammed'e bırakılmıştır. Edirne Vizeli Çelebi Mahallesi'nde iken vefat eden Fatıma Hatun binti Osman Ağa'nın veraseti zevc-i

⁶⁷⁰E.ş.s, nr.67, s.63.

⁶⁷¹E.ş.s, nr.70, s.65.

⁶⁷²E.ş.s, nr.71, s.66.

⁶⁷³E.ş.s, nr.72, s.67.

⁶⁷⁴E.ş.s, nr.73, s.68.

⁶⁷⁵E.ş.s, nr.75, s.70.

⁶⁷⁶E.ş.s, nr.76, s.71.

metruku Yusuf Ağa bin Abdulkadir'e bırakılmıştır.⁶⁷⁷ Edirne Sultan Bayezid Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Beşe bin Hacı Şahbaz'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁷⁸

Edirne Hasan Paşa Mahallesinde iken vefat eden Kaya Hatun binti Mustafa'nın veraseti zevc-i metruku Muhammed Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁷⁹ Edirne Arabacı Ahmed Mahallesinde iken vefat eden Mahmud Çelebi bin Yusuf bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Muhammed'e bırakılmıştır. Edirne Kavruk Osman Mahallesinde iken vefat eden Osman Beşe bin Abdülkerim'in veraseti zevce-i metrukesi Havva binti Ahmed'e bırakılmıştır.⁶⁸⁰ Edirne Ada nahiyesine tabi Burgaz nam karyede iken vefat eden Mustafa bin Hacı Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Rakibe binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁶⁸¹

Edirne Kadı Bedreddin Mahallesinde iken vefat eden Sarraf Hacı Ali bin Yusuf'un veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁸² Edirne Beyler Beyi Mahallesinde iken vefat eden Seyfeddin Mustafa Bey'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁸³ Edirne Feraye Hatun Mahallesinde iken vefat eden Topal Hasan Bey bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Rakibe binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁶⁸⁴ Zevci Hacı Halil vefat edip veraseti zevce-i metrukesi Meryem binti Hacı Yusuf'a. Şahin Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Arabacı Mustafa bin Hamza bin Mustafa'nın veraseti zevcesi Rabia Hatun binti Hasan'a bırakılmıştır. Edirne ... Firuz Mahallesinde iken vefat eden Muhammed bin Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Hasan'a bırakılmıştır.⁶⁸⁵ Edirne İsmişah Mahallesinde iken vefat eden Meryem binti Muhammed bin Süleyman'ın veraseti zevc-i metruku Abdullah bin Ahmed'e bırakılmıştır. Edirne Gurcu? Hoca Mahallesinde iken vefat eden... binti Mustafa'nın

⁶⁷⁷E.ş.s, nr.78, s.73.

⁶⁷⁸E.ş.s, nr.80, s.75.

⁶⁷⁹E.ş.s, nr.82, s.77.

⁶⁸⁰E.ş.s, nr.84, s.79.

⁶⁸¹E.ş.s, nr.85, s.80.

⁶⁸²E.ş.s, nr.86, s.81.

⁶⁸³E.ş.s, nr.89, s.84.

⁶⁸⁴E.ş.s, nr.90, s.85.

⁶⁸⁵E.ş.s, nr.92, s.87.

veraseti zevc-i metruku Mustafa bin Hasan'a bırakılmıştır.⁶⁸⁶Edirne Baba Timurtaş Mahallesi'nde iken vefat eden Kazgani Hacı Mahmud bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Emine Hatun bintiOruc'a bırakılmıştır.⁶⁸⁷ Edirne Pancıkçı? Şahin Mahallesi'nde iken vefat eden Feriha binti Hacı Hüseyin bin Musa'nın veraseti zevc-i metruku Hacı Lütü bin Hacı Hüseyin'e bırakılmıştır. Edirne Fındık Fakih Mahallesi'nde iken vefat eden Mustafa bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Hadice Hatun binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁶⁸⁸

Edirne Ada nahiyesine tabi Ahurköyü nam karyede iken vefat eden Fatıma Hatun bintiAhmed'in veraseti zevc-i metruku Muhammed Çelebi bin Hüseyin'e bırakılmıştır.⁶⁸⁹ Edirne Balaban Ağa Mahallesi'nde iken vefat eden Zeynebbinti Veli bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Muhammed Efendi bin Ebubekir'e bırakılmıştır.EdirneKatıbcu? Mahallesi'nde iken vefat eden Fatıma bintiAhmed Bey bin Veli'nin veraseti zevc-i metruku Hacı Muhammed Ağa bin Ali'ye bırakılmıştır.⁶⁹⁰

Edirne Muradiye Mahallesi'nde iken vefat eden Emine binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Abdulkadir bin Ferhad'a. Edirne Muarrif Hoca Mahallesi'nde iken vefat eden İbrahim bin Gaytar'ın veraseti zevce-i metrukesi Halime binti Veli'ye bırakılmıştır.⁶⁹¹ Edirne Mahalkuh Mahallesi'nde iken vefat eden Mevlana Bayezid Efendi bin Hüseyin'in veraseti zevc-i metruku Şerife Rakibe bintiSeyyid Halil'e bırakılmıştır.⁶⁹²Edirne Yıldırım Bayezid Han Mahallesi'nde iken vefat eden İsmail Çelebi bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukuAişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁹³Edirne Berkuk Ağa Mahallesi'nde ticaret yaparken iken vefat eden Halil Çelebi bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukuAişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁹⁴Edirne Cuka nahiyesine bağlı Hatib nam karyede iken vefat eden Halil bin Muhammed Beşe'nin veraseti zevce-i metrukesi Hadice

⁶⁸⁶E.ş.s, nr.93, s.88.

⁶⁸⁷E.ş.s, nr.94, s.89.

⁶⁸⁸E.ş.s, nr.96, s.91.

⁶⁸⁹E.ş.s, nr.97, s.92.

⁶⁹⁰E.ş.s, nr.98, s.93.

⁶⁹¹E.ş.s, nr.3, s.2.

⁶⁹²E.ş.s, nr.4, s.3.

⁶⁹³E.ş.s, n.r.5, s.4.

⁶⁹⁴E.ş.s, nr.6, s.5.

bintiOsman'a bırakılmıştır.⁶⁹⁵ Edirne Katibci Mahallesinde iken vefat eden Emine Fatıma bintiAhmed'in veraseti zevc-i metruku Mustafa Çelebi bin Eyyüb'e bırakılmıştır.⁶⁹⁶ Edirne Mezid Bey Mahallesinde iken vefat eden Hadice bintiİbrahim'in veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁶⁹⁷ Edirne Mümin Hoca Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Muhammed'in veraseti zevc-i metrukuİsmailÇelebi bin Yusuf'a bırakılmıştır.⁶⁹⁸ Edirne Hızır Ağa Mahallesinde iken vefat eden Ahmed Çelebi bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Ali'ye bırakılmıştır.⁶⁹⁹

Edirne Köse Hamza nam karyede iken vefat eden Tavil Muhammed Beşe'nin veraseti zevce-i metrukesine bırakılmıştır. Edirne Şeyh Şucaeddin nam karyede iken vefat eden Ümmü Gülsüm binti Hacı Ali'nin veraseti zevc-i metruku Seyfullah Çelebi bin Abdullah'abırakılmıştır.⁷⁰⁰ Edirne Cuka nahiyesine bağlı Timur nam karyede iken vefat eden Zincirli Veli bin Muhammed Beşe'nin veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti İbrahim'e bırakılmıştır.⁷⁰¹ Edirne Abdurrahman Mahallesinde iken vefat eden Arabacı Muhammed bin Halil bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Rahime binti Hacı Yusuf'a bırakılmıştır.⁷⁰²

Edirne İlmeddin Mahallesinde iken vefat eden Hadice binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukuKılıçcı Hasan Çelebi bin Muhammed'e bırakılmıştır⁷⁰³ Edirne Mihal Bey Mahallesinde iken vefat eden Aışebinti Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi İbrahim Çelebi bin Halil'e bırakılmıştır.⁷⁰⁴ Edirne Daye Hatun Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Çelebi bin Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Emetullahbinti Muhammed'e bırakılmıştır.⁷⁰⁵Edirne Hassa Murad Mahallesinde iken vefat eden Saliha binti Mustafa'nın veraseti zevc-i metruku Yusuf bin

⁶⁹⁵E.ş.s, nr.10, s.9.

⁶⁹⁶E.ş.s, nr.11, s.10.

⁶⁹⁷E.ş.s, nr.14, s.13.

⁶⁹⁸E.ş.s, nr.18, s.17.

⁶⁹⁹E.ş.s, nr.22, s.21.

⁷⁰⁰E.ş.s, nr.23, s.22.

⁷⁰¹E.ş.s, nr.24, s.23.

⁷⁰²E.ş.s, nr.29, s.28.

⁷⁰³E.ş.s, nr.30, s.29.

⁷⁰⁴E.ş.s, nr.32, s.31.

⁷⁰⁵E.ş.s, nr.35, s.34.

Abdullah'ı bırakılmıştır.⁷⁰⁶ Edirne Katib Murad Mahallesinde iken vefat eden Emine binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Yusuf Beşe bin Hasan'a bırakılmıştır. Edirne Yeniçeri Meydanı Mahallesinde iken vefat eden Hasan bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Halime binti Hasan'a bırakılmıştır. Edirne Yeniçeri Meydanı Mahallesinde iken vefat eden Havva binti Hasan bin Muhammed'in veraseti zevc-i metruku Hüseyin Çelebi bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁷⁰⁷ Edirne Sultan Bayezid Mahallesinde iken vefat eden Ahmed Çelebi bin İbrahim'in veraseti zevce-i metrukesi Elife binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁷⁰⁸ Edirne Hacı Mercüme Mahallesinde iken vefat eden Murad Çelebi bin Ali'nin veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷⁰⁹

Edirne İsmail Ağa Mahallesinde iken vefat eden ...bin Muhammed Çelebi'nin veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Halil'e bırakılmıştır. Edirne Emir Şah Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Çelebi bin Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Bekcanbinti Abdullah'a bırakılmıştır. Edirne Çağlayık kazasına tabi iken İstanbul yakınlarındaki Dere nam karyede sakin iken vefat eden Bostani Osman Çelebi bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷¹⁰ Edirne Ada nahiyesine tabi Umur Bey nam karyede iken vefat eden Abdullah bin Ahmed bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Rabia binti Ömer'e bırakılmıştır.⁷¹¹

Edirne Hacı Sarraf Mahallesinde iken vefat eden Ümmühan binti Hüseyin'in veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁷¹² Edirne Mü'min Hoca Mahallesinde iken vefat eden Mihammed bin Osman'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Hızır'a bırakılmıştır.⁷¹³ Edirne Hacı Hallac Mahallesinde iken vefat eden Canfeda binti Abdullah bin Abdurrahman'ın veraseti zevc-i metruku Hacı Ahmed bin Abdullah bin Abdurrahman'a bırakılmıştır.⁷¹⁴

⁷⁰⁶E.ş.s, nr.36, s.35.

⁷⁰⁷E.ş.s, nr.39, s.38.

⁷⁰⁸E.ş.s, nr.40, s.39.

⁷⁰⁹E.ş.s, nr.42, s.40.

⁷¹⁰E.ş.s, nr.43, s.41.

⁷¹¹E.ş.s, nr.44, s.42.

⁷¹²E.ş.s, nr.46, s.44.

⁷¹³E.ş.s, nr.47, s.45.

⁷¹⁴E.ş.s, nr.48, s.46.

Edirne Timur Mahallesiinde iken vefat eden Hadice binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Ömer Çelebi bin Osman'a bırakılmıştır. Edirne Bülbül? Hatun Mahallesiinde iken vefat eden Zülfikar bin Ömer bin Kadir'in veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti İbrahim'e bırakılmıştır.⁷¹⁵ Edirne Hacı Hallac Mahallesiinde iken vefat eden Hacı Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi İsmihanbinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷¹⁶ Edirne Yeniçeri Meydanı Mahallesiinde iken vefat eden Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Havva binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷¹⁷ Edirne Mezid Bey Mahallesiinde iken vefat eden Berber Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷¹⁸

Edirne Şehabeddin Paşa Mahallesiinde iken vefat eden Aışebinti Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Ahmed bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁷¹⁹ Edirne Çuka nahiyesine tabi Sabuncu nam karyede iken vefat eden Rabia nam hatunun veraseti zevc-i metruku ...'ya bırakılmıştır. Edirne Arabacı Ahmed Mahallesiinde iken vefat eden Refika binti Muhammed Efendi'nin veraseti zevc-i metruku Muhammed Çelebi bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁷²⁰ Edirne Yıldırım Bayezid Mahallesiinde iken vefat eden... binti İsmail'in veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁷²¹

Edirne Hacı İslam Mahallesiinde iken vefat eden Teslimanbinti Muhammed'in veraseti zevc-i metruku Muhammed Çelebi bin Yusuf'a bırakılmıştır. Edirne Vizeli Çelebi Mahallesiinde iken vefat eden Ümmühan binti Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukunaal bend Ali Çelebi bin Salih'e bırakılmıştır.⁷²² Edirne İsmail Ağa hanında iken vefat eden Ebubekir bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Zeynebbinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷²³ Edirne Ak Mescid Mahallesiinde iken vefat eden Yusuf bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma

⁷¹⁵E.ş.s, nr.49, s.47.

⁷¹⁶E.ş.s, nr.51, s.49.

⁷¹⁷E.ş.s, nr.52, s.50.

⁷¹⁸E.ş.s, nr.56, s.54.

⁷¹⁹E.ş.s, nr.66, s.64.

⁷²⁰E.ş.s, nr.70, s.68.

⁷²¹E.ş.s, nr.71, s.69.

⁷²²E.ş.s, nr.75, s.73.

⁷²³E.ş.s, nr.78, s.76.

bintiHasan'abırakılmıştır.⁷²⁴Edirne Umur Bey Mahallesinde iken vefat eden Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Hasan'a bırakılmıştır.⁷²⁵ Edirne Külahduz Mahallesinde iken vefat eden Aışebinti Hasan'ın veraseti zevc-i metrukuMuhammed Çelebi bin İbrahim'e bırakılmıştır.⁷²⁶ Edirne Nişancı Paşa Mahallesinde iken vefat eden Habil bin Osman bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Aışebinti Halil'e bırakılmıştır.⁷²⁷ Edirne Kasım Paşa Mahallesinde iken vefat eden Hadice binti Muhammed bin Yusuf'un veraseti zevc-i metruku Mustafa bin İbrahim'e bırakılmıştır.⁷²⁸ Edirne Gazi Hoca Mahallesinde iken vefat eden Mustafa bin Yusuf bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan bintiAhmed'e bırakılmıştır.⁷²⁹ Edirne Derviş Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Osman'ın veraseti zevc-i metruku Ali Beşe bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁷³⁰

Edirne İsmişah Mahallesinde iken vefat eden Meryem binti Muhammed bin Süleyman'ın veraseti zevc-i metruku Abdullah bin Ahmed'e bırakılmıştır. Edirne Gurcu? Hoca Mahallesinde iken vefat edenbinti Mustafa'nın veraseti zevc-i metruku Mustafa bin Hasan'a bırakılmıştır.⁷³¹EdirneAhmed Mahallesinde iken vefat eden Süleyman bin Şaban'ın veraseti zevc-i metruku Hadice binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁷³² Edirne İbrahim Paşa Mahallesinde iken vefat eden Aışebinti Halil Ağa'nın veraseti zevc-i metruku Muhammed bin Receb'e bırakılmıştır.⁷³³ Edirne Balaban Ağa Mahallesinde iken vefat eden Zeynebbinti Veli bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Muhammed Efendi bin Ebubekir'e bırakılmıştır. Edirne Katıbcu? Mahallesinde iken vefat eden Fatıma bintiAhmed Bey bin Veli'nin veraseti zevc-i metruku Hacı Muhammed Ağa bin Ali'ye bırakılmıştır.⁷³⁴

⁷²⁴E.ř.s, nr.79, s.77.

⁷²⁵E.ř.s, nr.81, s.79.

⁷²⁶E.ř.s, nr.82, s.80.

⁷²⁷E.ř.s, nr.85, s.83.

⁷²⁸E.ř.s, nr.88, s.86.

⁷²⁹E.ř.s, nr.89, s.87.

⁷³⁰E.ř.s, nr.90, s.88.

⁷³¹E.ř.s, nr.93, s.91.

⁷³²E.ř.s, nr.96, s.94.

⁷³³E.ř.s, nr.97, s.95.

⁷³⁴E.ř.s, nr.98, s.96.

İki eşli olanlar: Edirne Hoca İvaz Mahallesinde vefat eden Selamağası Süleyman bin Halil'in veraseti zevce-i metrukeleri Safiye Hatun binti Abdullah ve Aişe Hatun binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır bırakılmıştır.⁷³⁵ Edirne TurgudPazarganı Mahallesinde vefat eden Selam Ağa bin Süleyman Ağa bin Halil bin Abdullah'ın veraseti zevcetanimetruketanAişe Hatun binti Abdullah ve Safiye Hatun bintiAbdullah nam hatunlara bırakılmıştır bırakılmıştır.⁷³⁶ Edirne İsmail Ağa Mahallesinde iken vefat eden Ahmed Bey ibn Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Beşe Hatun bin Yusuf ve Şehrî Hatun bin Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır bırakılmıştır.⁷³⁷ Edirne Mahallesinde iken vefat eden Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevcetanimetruketanı Ümmühan bintiAhmed ve Aişebinti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁷³⁸Edirne Kancı Firuz Mahallesinde iken vefat eden Hacı Mustafa bin Hüseyin'in veraseti zevcetanimetruketanıAişe Hadice Hatun binti Abdullah ile Rukiye Hatun binti Nam hatunlara bırakılmıştır.⁷³⁹

Edirne VeledVeliyuddin Mahallesinde iken vefat eden Mustafa Bey bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevcetanimetruketanı Fatıma binti Abdullah ve Hadice binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁷⁴⁰ Edirne Mezid Bey Mahallesinde iken vefat eden Seyyid Bilal bin Yusuf bin Hasan'ın veraseti zevcetanimetruketanı Ümmühan binti Ali ve Aişebinti Veli nam hatunlarabırakılmıştır.⁷⁴¹ Edirne Tarakçılar Mahallesinde iken vefat eden Hacı Abdulkadir bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevcetanimetruketanıAndelibbinti Abdullah ve Ümmühan binti Murad nam hatunlara bırakılmıştır.⁷⁴²

Edirne Yıldırım Bayezid Han Mahallesinde iken vefat eden İsmail Çelebi bin Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevc-imetrukuAişebinti Abdullah'a bırakılmıştır. Asiye bintiKürd Paşa bin Ahmed adlı iğer zevcesi daha önce vefat etmiş.⁷⁴³ Edirne Kasdı Bulut? Mahallesinde iken vefat eden Hacı Abdullah bin Hasan

⁷³⁵E.ş.s, nr.3, s.2.

⁷³⁶E.ş.s, nr.32, s.30.

⁷³⁷E.ş.s, nr.62, s.58.

⁷³⁸E.ş.s, nr.66, s.62.

⁷³⁹E.ş.s, nr.79, s.75.

⁷⁴⁰E.ş.s, a.g.e, nr.84, s.79.

⁷⁴¹E.ş.s, a.g.e, nr.96, s.91.

⁷⁴²E.ş.s, nr.102, s.46.

⁷⁴³E.ş.s, nr.5, s.4.

bin Abdullah'ın veraseti zevcetanimetruketanı Saim binti Ali bin Abdullah ve Havva binti Abubekir nam hatunlara bırakılmıştır.⁷⁴⁴ Edirne Arif Ağa Mahallesinde iken vefat eden Mustafa bin Hüseyin'in veraseti zevcetanimetruketanı Hilmiye binti Muhammed ve Fatıma binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁷⁴⁵

2.1.4. Galata Şehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

2.1.4.1. Galata Şehrinin Kısa Tarihi

Galata, günümüz ismiyle Karaköyveşimdiki Unkapanı Köprüsü'nün yanında Azapkapı Camisi'nden Galata Kulesi'ne doğru çizilen çizginin, buradan Tophane Meydanı'na inmesiyle ile oluşturulan bir üçgenin içinde kalan yeri içine almaktadır. Galata, Boğazi'nin güneybatısında, Haliç'in kuzeyinde yer almakta. Hem Haliç limanının girişinde olması, hem de İstanbul Boğazi'nde yer alması onun ne denli önemli olduğunu göstermektedir.⁷⁴⁶ İstanbul'un tam karşısında yer alan Galata, farklı milliyetten insanların yaşadığı bir yerdir.⁷⁴⁷

Galata'nın en eski adı "incirlik" manasına gelen "Skilas" yahud "Sykai" olarak geçmektedir. Buraların baştanbaşa incir bahçeleriyle kaplı olduğundan bahsedilir ve rivayete göre Galata incirleri çok değerlidir. Hatta bazı kimseler ilk incir ağacının burada yettiğini iddia etmişlerdir.⁷⁴⁸ Galata'nınadıkonusunda en emin bilgiyi Kanuni Sultan Süleyman zamanında İstanbul'a gelmiş olan PetrusGylliusverirmiştir. Gyllius kendisinden dört yüz yıl önce yaşamış olan Bizanslı tarihçi Tzetzes'in verdiği bilgiyi aynen şu şekilde aktarır. Ona göre Yunanlıların Galatai adını verdikleri Gallialıların komutanı GallialıBrennusByzantion'a doğru ilerleyerek oradan karşı tarafa geçmiş ve o zamandan beri Byzantionlular buraya

⁷⁴⁴E.ş.s, nr.20, s.19.

⁷⁴⁵E.ş.s, nr.28, s.27.

⁷⁴⁶ Aslı SelayDarğa, İstanbul'un Liman Kenti Kimliğinin Dönüşümü: Galata Bölgesi Üzerinden Bir Okuma, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ocak, 2014, s.59.

⁷⁴⁷ Nisa Öktem, XVIII. Yüzyıl Galata Terekelerine Göre Osmanlı'da Kitap Kültürü, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2017, s.5.

⁷⁴⁸ Alpaslan Yüksek, Galata Mahkemesine Ait 141 No'luŞer'iyye Sicilinin (H. 1098-1099)Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012, s.17.

karşı taraf anlamına gelen “Pera” adını vermişlerdir. Galatai’nın da sonra buraya Galata adını vermiştir.⁷⁴⁹

Türklerle olan ilişkileriyle birlikte Galata’nın adı “Frenistan” olmuştur. Bütün bu özellikleri ile Galata şehri, İstanbul’un kuruluş yıllarından itibaren çok önemli bir dış mahallesi olmuş, İstanbul’un coğrafi konum imkânlarından tarih boyunca da faydalanmıştır.⁷⁵⁰ Galata’daki ilk yerleşimlerin tarihi konusunda net bilgiler olmamakla birlikte, antik çağlarda Haliç-Eminönü arasındaki limanda bulunan Prehellenistik Bizans’ın önemli bir balıkçılık merkezi ve ticari antreposu olduğu ve Cenevizlerin buraya yerleşmesinden, çok eski olduğu bilinmekte. Arkeolojik buluntular, bu tarihin ilk çağlara kadar gidebileceğini göstermektedir.⁷⁵¹ İmparator I. Constantinus Galata’yı surlarla çevriltilmiş, çeşitli binalar inşa ettirmiştir. I. Iustinianos bu faaliyetleri iyice genişletmiş, I. Tiberios ise kıyıda savunma amaçlı bir kale yaptırmıştır. Ancak bu imar faaliyetlerine rağmen Galata’nın önem kazanması Cenevizlerin bölgeye yerleşmesiyle başlamıştır.⁷⁵² İmparator I. Manuel Komnenos (1143-1180) zamanında Haliç kıyısına yerleşen Cenevizliler imparatorlardan birtakım imtiyazlar elde ettiler. Bizans Latinler tarafından 1204 yılında Haçlı seferinde istilaya uğramışlardır. İstiladan yaklaşık çeyrek asır önce yani 1180 yılında Galata’nın yerli halkı şehirdeki Venedik kolonilerini tahrip etmiş ve Venediklileri şehirden uzaklaştırmıştır.⁷⁵³

13 Mart 1261’de imzalanan antlaşma ile 11. asırdan beri Venedik’e ait olan ticaret üstünlüğü Galata’da Cenova’ya geçti. Galata, bundan sonraki varlığını bir Cenova ticaret kenti olarak sürdürmüş ve kent Osmanlıların fethine kadar Ceneviz’in Bizans İmparatorluğu içinde müstakil bir idare alanı olarak varlığını sürdürmüştür.⁷⁵⁴ Bizanslıların Büyük Burç, Cenevizlilerin ise İsa Kulesi olarak

⁷⁴⁹Taybe Arslan, 494 Numaralı Galata Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Cilt I, Nevşehir Ünversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir, 2013, s.20.

⁷⁵⁰ Yüksek, a.g.e, s.18.

⁷⁵¹ Kerim İlker Bulunur, Osmanlı Galatası (1453-1600), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan, 2013, s.10.

⁷⁵² Bulunur, a.g.e, s.10.

⁷⁵³ Muhammed Servet İpek, 1750-1755 Yılları Arasında Galata’da Sosyal ve Kültürel Hayat (Şerriyye Sicillerine Göre), Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Sinop, 2019, s.5.

⁷⁵⁴ Taylan Akyıldırım, 259 Numaralı Şer’iyye Sicili Defterine Göre Galata (Metin ve Değerlendirme), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2010, s.3.

andıkları Galata Kulesi Cenevizliler tarafından 1348’de, kentin bir Ceneviz kolonisi olduğu devirde inşa edilmiştir. Bundan sonra Cenova ile Venedik arasındaki rekabet ve düşmanlık artmış ve iki taraf zaman zaman birbirleriyle savaşmışlardır.⁷⁵⁵

Osmanlıların da Cenova ile ilk temasları bu harpler esnasında olmuştur. Osmanlı beyliği ile Cenevizliler arasında ilk ilişkiler Orhan Gazi’nin İzmit’i kuşatmasından sonra başlamıştır. Bundan sonraki dönemlerde ilişkiler devam etmiş, ilk ticari ve siyasi anlaşmalar I. Murad zamanında yapılmıştır. Bu ilişkiler II. Mehmed’in İstanbul’u fethine kadar sürmüştür.⁷⁵⁶ II. Mehmed İstanbul’u kuşatma altına aldığı sırada Galata, tarafsız kalmayı kabul etti. Böylece Bizans devrindeki özerk statülerinin devam edeceğini umuyorlardı. İstanbul’un hemen karşısında Avrupalı bir devletin uzantısının sakıncalı olacağını düşünen Fatih Sultan Mehmed, muhasara devam ederken Cenevizlilerin Bizanslılara yardım ettiklerinden Galata’nın özerkliğini tanımadı.⁷⁵⁷ Fatih Sultan Mehmed’in 1 Haziran 1453 tarihinde verdiği ahidnâme ile şehir, Osmanlı hâkimiyetine geçerken Cenevizlilerin can ve mal güvenliği de sağlanmış oldu.⁷⁵⁸ Ayrıca fethin hemen akabinde Galata’ya yönetici olarak “voyvoda” ve “kadı” ataması yapmıştır. Fetihten sonra nüfusun artıp yeni mahalleler kurulması, bu bölgelerin surlarla çevrilmesine ve Galata’nın içten beş ayrı bölüme ayrılmasına sebep olmuştur. Ayrıca nüfusun ekseriyetini gayr-i müslimlerin teşkil etmesi sebebiyle güvenlik açısından sakıncalı görülerek kara surları da yıktırılmıştır.⁷⁵⁹

Fetihten hemen sonra Galata’da hızlı bir Türkleşme olmuştur. 1455 sayımında nüfusta sırayla Rumlar, Latinler, Ermeniler ve Yahudiler geliyordu. Türklerin artması ise yarım asırlık bir zamana tekabül etmiştir. Bu Türkleşmede askeriye’nin de rolü büyüktür. İlk yerleşenler arasında deniz azebleri, kaptanlar ve Galata kulesi çevresinde vazife alan yeniçeriler de vardır.⁷⁶⁰ Galata’da Türkleşme, özellikle II. Bayezid zamanında inşa edilen tekke ve camilerle hızlı bir ivme kazanmıştır.

⁷⁵⁵ Akyıldırım, a.g.e, s.3.

⁷⁵⁶ Mustafa Akbel, Lale Devrinde Galata Kadınları, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Manisa, 2015, s.29.

⁷⁵⁷ Halil İbrahim Akbulut, 494 No’lu Galata Şer’iyye Sicilinin Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul, 2010, s.9.

⁷⁵⁸ Akbulut, a.g.e, s.9.

⁷⁵⁹ Akbulut, a.g.e, s.10.

⁷⁶⁰ Akbulut, a.g.e, s.10.

Kânûnî Sultan Süleyman zamanında Kasımpaşa'dan Beşiktaş'a kadar kentin çeşitli bölgelerinde yapılan cami ve külliyele Türk nüfusu günden güne artmıştır.⁷⁶¹

Galata, Kanuni Sultan Süleyman döneminde genişlemeye başlamış ve birçok yeni mahalle kurulmuştur.⁷⁶² İstanbul'un en önemli kazaları olan Galata, Üsküdar ve Eyüp, büyük kadılıklar haline gelmiştir. Bu dönemde Galata nüfusu aşağı yukarı İstanbul nüfusunun onda birini oluşturmuştur.⁷⁶³ Osmanlının fetih konusundaki en önemli sonuçlarından biri de Galata'nın İstanbul ile her açıdan bütünleşmesi olmuştur. Şehir, yalnız ticaret bakımından değil, yaşam stili bakımından da İstanbul'un Avrupa'ya açılan bir penceresi olmuştur.⁷⁶⁴ Galata içerisinde Galata'yı birbirine bağlayan ve dışarı ile olan ilişkilerini sağlayan pek çok kapı yer almıştır. Galata sur içini birbirine bağlayan doğuda Tophane Kapısı, batıda Kasımpaşa Kapısı, Beyoğlu ile bağlantıyı sağlayan Kule Kapısı yer almıştır.⁷⁶⁵ Bunların dışında bir de iç kapılar vardı. Küçük Karaköy Kapısı, Mihal Kapısı ve Meydancık Kapısı bu kapılardır. Galata'nın önemli ticaret merkezi, kıyı sularınınardında yer alan Lonca olmuştur.⁷⁶⁶ Galata'da dinî ve ictimâî hayatın idaresi dediğimizde akla kadı ve nâipleri gelir. Çünkü Şehirde şeriat-i ğarrâ'nın mürûriyeti ve adaletin tesisi vazifeleri şer'i Mahkemelerin yani kadıların görevidir. Kadı, İslam hukukuna göre karar verir, evlilik ve boşanmaları tasdik eder, miras taksiminde bulunurdu.⁷⁶⁷ Galata kadısı'nın Tophâne, Kasımpaşa, İstinye gibi yerlerde kendi adına işleri yürüten ve davalara bakan nâibleri vardı.⁷⁶⁸ Galata kadısına bağlı yardımcılarının hizmet ettiği yukarıdaki yerleşimlerin geneli kasaba konumunda ve belli başlı nüfus yoğunluğuna sahip yerlerdir.⁷⁶⁹

Osmanlılar fethettikleri yerlere ilk olarak bir kadı ile Bey atamıştır. Bu bey, eyaletlerde sancak bey, beylerbeyi, kazalarda da subaşı görevi yapıyordu. II.

⁷⁶¹ Akbulut, a.g.e, s.11.

⁷⁶² Akbel, a.g.e, s.30.

⁷⁶³ Akbel, a.g.e, s.30-31.

⁷⁶⁴ Akbel, a.g.e, s.31.

⁷⁶⁵ Akbel, a.g.e, s.33.

⁷⁶⁶ Akbel, a.g.e, s.34.

⁷⁶⁷ Akbulut, a.g.e, s.14.

⁷⁶⁸ Aksulut, a.g.e, s.14.

⁷⁶⁹ Bulunur, a.g.e, s.192.

Mehmed, fetihten sonra, Galata'ya, Karaca Bey'i ilk subaşı olarak tayin etmiştir.⁷⁷⁰ Subaşının asayiş ve toplum düzeninin sağlanmasında bazı kişiler yardımcı olurdu. Erken tarihli bir fermandan Galata'daki dükkânları korumak için Pasban adı verilen bekçilerin görevyaptığını öğreniyoruz.⁷⁷¹ İstanbul ve ona bağlı Eyüp Galata ve Üsküdar kazaları direkt merkeze bağlı oldukları için buralarda sancakbeyi ve beylerbeyi gibi görevliler bulunmuyordu. İstanbul ve bilâd-ı selâsenin yönetimine direkt katılan görevliler kadı, subaşı ve onlarınnaipiydi.⁷⁷²

Galata'nın yönetimine baktığımızda fetihten hemen sonra Osmanlıların burayı kendi yönetim tarzlarına göre idare ettikleri görülür. Cenevizler döneminde şehrin yöneticisi olan podestanın görevine son verilmiş, yerine bir kadı ile subaşı tayini yapılmıştır. Bunun dışında Osmanlılar, Galata'nın yerli halkına cemaat işleri ile ilgilenmek için bir kethüda atamıştır.⁷⁷³ Ayrıca buradaki Müslüman ve Türk olgusudüğer Osmanlı kentlerinden daha az seviyededir. Bunun nedeni kentin kuruluş yıllarından itibaren İtalyan şehir devletlerine özgü özelliklere sahip olması ve ticaret kolonilerin taşıdığı evrensel yapıyı bünyesinde barındırmasıdır.⁷⁷⁴ Osmanlılar buna az da olsa müdahale etmişlerdir. Buranın ticarî bir güvenlik olarak kullanılmaya başlanması, elçiliklerin İstanbul'dan Galata'ya taşınarak bazı yabancı kişilerin deburuda yaşamasına izin verilmesi bunun önemli sebepleri arasındadır. Ancak bu durum, Osmanlıların Galata'da serbest bir yaşam tarzına izin verdikleri ve her türlü hilaf hayat tarzına gö yumdukları anlamına gelmez.⁷⁷⁵ Galata'nın dış mahallelerinde yoğun müslüman nüfus yaşardı. Bunlar ahlakî ve dinî konularaters bir durum karşısında hemen kadıya veya merkeze bildiriyorlardı.⁷⁷⁶ Merkez, halkın bu tür şikâyetlerini dikkate alır ve duruma müdahale ederdi. Ahlaka aykırı durumların çoğalmasında gayrimüslimler de rahatsız oluyordu ve bu tarz durumlarda ailelerini korumak için şikâyetlerini yetkili merciiilere iletiyorlardı. Bu durum, şehrin kendine özgü özellikleri olmakla birlikte diğer Osmanlı şehirlerinden pek de farklı olmadığını göstergesidir.⁷⁷⁷

⁷⁷⁰ Bulunur, a.g.e, s.195.

⁷⁷¹ Bulunur, a.g.e, s.206.

⁷⁷² Bulunur, a.g.e, s.218.

⁷⁷³ Bulunur, a.g.e, s.286.

⁷⁷⁴ Bulunur, a.g.e, s.286.

⁷⁷⁵ Bulunur, a.g.e, s.286.

⁷⁷⁶ Bulunur, a.g.e, s.286.

⁷⁷⁷ Bulunur, a.g.e, s.286.

2.1.4.2.Galata Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

Evlenmeleri uygun olan iki tarafın birbiriyle evlenmeyi karşılıklı olarak bildirmesin nişanlanma denir. Nişanlılık süreci tüm toplumlarda aynıdır. Evlilik bağı kurulmadan önce, nişanlanmanın yapılması eski Türklerde de görülmüştür.⁷⁷⁸ Kadınların kaç yaşlarında nişanlandıkları tam olarak belli olmasa da incelenen belgeler içerisinde en erken evlenme yaşı 12 olduğu için nişanlanma yaşı olarak en erken bu yaş kabul edilmiş, ancak kayıtlarda Galata’da nişanlanma yaşı ile ilgili olarak net bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁷⁹

Leslie Pierce, “Antep şehrinde çocuklar arasında söz kesme adetinin fazla olduğunu, söz kesildikten sonra da kızın söz kesildiği ailenin yanına giderek onlarla birlikte yaşamaya başladığını” söyler. Galata’da ise bu tarz uygulamanın olduğunu gösteren herhangi bir belge bulunmamaktadır.⁷⁸⁰Galata’da nişanlanma süreci ile ilgili olarak çok az belgeye rastlanmış, bundan dolayı da nişan sözleşmeleri ve bozma ile ilgili olarak doğru bilgi verebilecek bir istatistik elde edilememiştir.⁷⁸¹Evlenme ehliyetine sahip olan bir kızın; yani akıl ve baliğ kendi başına bu akdi yapabilecek durumdaysa, nikâhta mutlaka rızasının alınması gerekir. Evliliğin geçerli olabilmesi için resmi bir memurun huzurunda yapılması şart değildi. Bunun dışında koca, eşine bir kısmı nikâh sırasında, geriye kalan kısmı ise kocanın ölümü ya da boşanma sırasında olmak üzere mehir, yani nikâh bedeli ödemesi gerekmektedir.⁷⁸²Kişinin durumuna göre mehir miktarı değişmektedir. Kişinin sosyal statüsü, kadının medeni durumu, fiziksel özellikleri, bulunduğu çevre gibi pek çok unsur etkili olmuştur. Bunların yanında mehir için kesin bir yargı kurulmuştur. Bekâretin olmaması mehir miktarını azaltmıştır. Galata’da mehir belirlenirken bu etkenler göz önüne alınmış, kişinin maddi durumu daha çok göz önünde bulundurulmuştur.⁷⁸³

⁷⁷⁸ Akbel, a.g.e, s.92.

⁷⁷⁹ Akbel, a.g.e, s.93.

⁷⁸⁰ Akbel, a.g.e, s.93.

⁷⁸¹ Akbel, a.g.e, s.94.

⁷⁸² Akbel, a.g.e, s.96.

⁷⁸³ Akbel, a.g.e, s.102.

Galata tereke kayıtlarına göre, mehir miktarları yüksek olup, mehir miktarı belirlenirken sosyal statü, sosyo-ekonomik durum etkili olmuştur.⁷⁸⁴Galata tereke defterlerinde evlenme, boşanma, mehir, vasi tayini, çocuğun bakımı ve nafakası gibi ilişkiler hakkında geniş bilgiler mevcuttur.⁷⁸⁵İslâm hukukunda erkeklere tanınmış olan birden fazla kadın ile evlenme imkânı, Osmanlı devletinde yaygın bir uygulama olmamıştır.Ramsay, Osmanlı'da poligaminin alalade insanlar arasında fazlaolmadığını ve özellikle fakir kesim arasında görülmediğini söylemektedir. Her kadına ayrı bir ev açmak ancak zenginlerin yerine getirebileceği bir koşul olduğunu ve bunu yapmaya gücü olanların bile çoğunlukla çok evliliğe yanaşmadıklarını söylemektedir.⁷⁸⁶

Yine batılı gözlemciler arasında bunu destekler biçimde çok eşliliğin az olduğu belirtilmiştir. Bu yönde fikirlerini vereceğimiz, D'Ohsson, Pardoe ve Rycout bunlar arasında yer almaktadır. Bunlar geçim kaynaklarının azlığı, yoksulluk, evde huzurun kaçma düşüncesi, zaten evli olan bir kişiye ailelerin kızlarını vermek istememesi gibi nedenler buna engel teşkil etmektedir.⁷⁸⁷ White ve Dr. Madden çok eşli erkeklerin Osmanlının üst tabakasında olduğunu söyleyip, bunların sayılarının az olduğu ve eşin hasta olması gibi durumlarda bile çok eşliliğin mevcut olmadığını söylemektedirler.⁷⁸⁸Galata'da da durum böyle olup, çok eşlilik çok azdı. Aşağıda değerleri verilen Anadolu coğrafyasında da durumun böyle olduğu görülmektedir.Gerber'in 18. yüzyılda Galatasicillerini kullanarak yaptığı çalışmalara göre 2000 örnekten sadece 20'sinde erkeklerin iki ve daha fazla eşli olduğu belirtilmiştir.⁷⁸⁹Başka bir araştırmaya göre 16. yüzyılda Galata şehrinde 939 erkekten 22 kişi iki kadınla (%2), iki kişi üç kadınla (%0,2) evli olup, dört ve üzeri kadınla evlenenlere hiç rastlanmamıştır. Edirne kentinde 16 ve 17. yüzyıllar için yapılmış olan bir çalışmada ise bu oran %7 olarak tespit edilmiştir. Galata Lâle Devri tereke kayıtlarında bu oranın yukarıda oranları verilen Osmanlı coğrafyasındaki bilgiler ile aynı olduğu ve oranın çok az olduğunu söylenebilir.⁷⁹⁰Galata şehrinde diğer Osmanlı

⁷⁸⁴ Akbel, a.g.e, s.108.

⁷⁸⁵ Akbel, a.g.e, s.92.

⁷⁸⁶ Akbel, a.g.e, s.109.

⁷⁸⁷ Akbel, a.g.e, s.109.

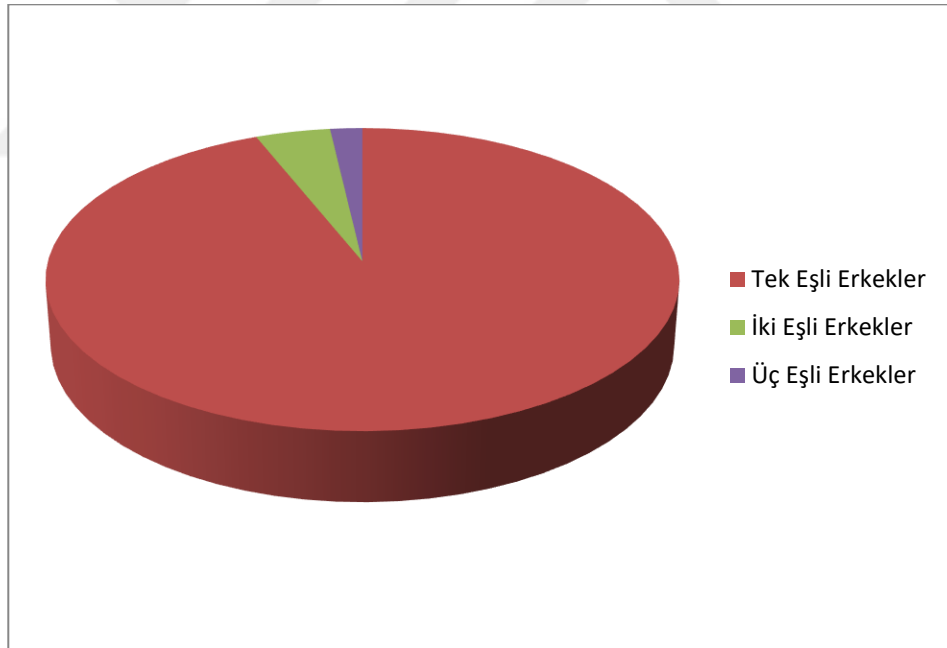
⁷⁸⁸ Akbel, a.g.e, s.109.

⁷⁸⁹ Akbel, a.g.e, s.110.

⁷⁹⁰ Akbel, a.g.e, s.110.

şehirlerinde olduğu gibi çok eşli olanların genel olarak maddi durumlarının iyi olduğu görülmektedir.⁷⁹¹

1699-1728 yılları Galata şehrine ait incelediğimiz sicil defterlerine göre,yine bu yıllarda çok eşlilik yok denecek kadar azdı. Çok Eşlilik Galata şehrinde şöyledir: Toplam 187tereke kaydı incelenmiştir. Bu incelemeye gayr-ı müslimler dâhil edilmemiştir. İnceleme sonucunda toplam 163 Evli erkeğin Tereke kaydına ulaşmış olup, bunlar arasında tek eşli olanların sayısı 153, iki eşli olanların sayısı 7 ve üç eşli olanların sayısı 3'tür.⁷⁹² Dört eşli evliliklere ise hiç rastlanmamıştır.Oran olarak hesapladığımızda; 163 evli erkek içerisinde tek eşli erkeklerin oranı (%93,8) İki eşli erkeklerin oranı (%4,2) üç eşli erkeklerin oranı (%1,8) olarak bulunmuştur. Sonuç olarak diyebiliriz ki; diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Galata'da çok eşlilik oranı azdı.⁷⁹³

Şekil 4.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Galata Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları

⁷⁹¹Akbel, a.g.e, s.111.

⁷⁹²G.ş.s, nr.1, s.1.

⁷⁹³G.ş.s, nr.4, s.3.

Tablo 10.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Galata Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları

Toplam İncelenen Tereke Kaydı	
187	
Toplam Evli Erkekler	163
Tek Eşli Erkekler	153
İki Eşli Erkekler	7
Üç Eşli Erkekler	3

Tablo 11.Galata Şer'iyeye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler

Mahalle	Adı	Eş Sayısı	Belge no Varak no
Tophane Mahallesi	Hasan Ağa bin Abdullah	2	nr.14/ v.14
İstinya Kasabası	Kadızzade Ahmed Ağa Bin Ali Muhammed	3	nr. 47/ v.47
Tophane Kasabası Molla Çelebi Mahallesi	Hasan Ağa bin Abdullah Bin Abdurrahman	3	nr.50/ v.50
Tophane Kasabası Ebulfazl Mahallesi	Hacı Hasan bin Abdullah	2	nr.65/ v.65
..... Karyesi	Hacı Yakub bin Hacı Şaban bin Osman	2	nr.71/ s.71
Kasımpaşa kasabası Hacı Hasan Mahallesi	Yusuf bin Abdullah	2	nr.75/ v.75
Yazıcı Mahallesi	Kürkcü Ustası Muhammed Bin Mustafa	2	nr. 5/ v.5
.....Mahallesi	Süleyman Beşe bin İbrahim	2	nr.56/ v.56
Sinan Paşa-i Cedid mahallesinde	İmam Hacı Muhammed bin Hacı Ahmed bin Abdullah	3	nr.59/ v.59
Emek mahallesinde	Kalafat Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahman	2	nr.67/ v.67

Tablo 12.Galata Şhrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Unvanları

Adı	Unvanı
Hasan Ağa bin Abdullah	Ağa
Kadızzade AhmedAğa Bin AliMuhammed	Ağa
Hasan Ağa bin Abdullah BinAbdurrahman	Ağa
Hacı Hasan bin Abdullah	Hacı
Hacı Yakub bin Hacı Şaban bin Osman	Hacı
Süleyman Beşe bin İbrahim	Beşe
İmam Hacı Muhammed bin Hacı Ahmed bin Abdullah	Hacı

Yukarıdaki grafik ve tablolarda görüldüğü üzere 1699-1728 yılları arası Galata'da tek eşlilik hâkimdi ve çok eşlilik yok denecek kadar azdı. En fazla evlilik sayısı üç olup, dört ve üzeri evliliklere ise rastlanmamıştır. 187 kayıttan toplanan veriler sonucunda, Galata şhrinde yaşayan 163 evli Müslüman erkekten 153'nün tek bir eşe sahip olduğu, 7'nin iki eşli olduğu, 3'nün üç eşli olduğu, dört ve üzeri evliliklerin ise olmadığı görülmektedir. Ayrıca yukarıdaki tablo ve grafiğe eklenmemiş olan gayrimüslim (Zımmi ve Nasrani) erkeklerin de terekekayıtlarına ulaşılmıştır. Sadece Müslüman erkekler baz alındığı için, gayrimüslimler incelemeye dahil edilmemiştir. Bu veriler dikkate alındığında Galata şhrinde çok eşliliğin yaygın olmadığı, toplumun tek eşlilikten yana olduğu görülmektedir.⁷⁹⁴

Galata şhrinde müslüman erkeklerin eş durumları şöyledir: Tek eşli erkekler:Galataa'malinden Kasımpaşa kasabasında iken vefat eden Hacı Seyyid Ali bin İbrahim'in veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Bayram'a bırakılmıştır. Galata Tophaneci Mustafa Mahallesinde iken vefat eden Hacı Mahmud bin Murad bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁷⁹⁵ Galata Tophane kasabası Firuz Ağa Mahallesinde iken vefat eden Hanife bintiAhmed bin Abdulkadir'in veraseti zevc-i metrukuMemiş Ağa bin Ömer'e bırakılmıştır.⁷⁹⁶ Galata Kasımpaşa kasabası Sirkeci Muslihiddin Mahallesinde iken vefat eden Şeyh Veliyüddin Efendi bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi

⁷⁹⁴G.ş.s, n.r.9, s.8.

⁷⁹⁵G.ş.s, a.g.e, nr.1, s.1.

⁷⁹⁶G.ş.s, a.g.e, nr.4, s.3.

Havva binti Hacı Mustafa'ya bırakılmıştır.⁷⁹⁷ Galata Kasımpaşa-yı kebir Mahallesi iken vefat eden Aişebinti Abdullah'ın veraseti zevci metruku Kasab Mustafa bin Ahmed'e bırakılmıştır. Galata Beşiktaş kasabası Sinan Paşa Mahallesi iken vefat eden Emine binti Abdullah bin Abdülmenan'ın veraseti zevci metruku Hacı Hasan bin Hüseyin'e bırakılmıştır.⁷⁹⁸ Galata İstinye nahiyesi Boğazkesen haricinde Paşmağî? Şuca' Mahallesi Sinan Paşa Mahallesi iken vefat eden Halil Beşe bin Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Hacı ...binti Abdullah'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası Cami-i Kebir Mahallesi iken vefat eden İmam Muhammed Efendi bin Mustafa'nın veraseti zevci metruku Fatıma binti Hacı Muhammed'e bırakılmıştır.⁷⁹⁹

Galata Kasımpaşa kasabası Torlak Ali Mahallesi iken vefat eden Saliha binti Abdullah bin Abdülmenan'ın veraseti zevci metruku Muhammed Çelebi bin Davud'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası ... Mahallesi iken vefat eden Refika binti Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevci metruku Muhammed Ağa bin Halil'e bırakılmıştır.⁸⁰⁰ Galata İstinye nahiyesi Boğazkesen haricinde Paşmağî? Şuca' Mahallesi iken vefat eden Aişe Hatun bin Muhammed bin Hacı Musli'nin veraseti zevci metruku Seyyid Muharrem Çelebi bin Seyyid Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁰¹

GalataMusa Mahallesi iken vefat eden Havva binti Ali'nin veraseti zevci metruku Muhammed Ağa bin Hakkı'ya bırakılmıştır.⁸⁰² Galata Kasımpaşa Kasabası Piyale Paşa-yı Sağır Mahallesi iken vefat eden Emetullah binti Ali'nin veraseti zevci metruku Muhammed Beşe bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁰³ Galata Tophane Kasabası Cihangir Mahallesi iken vefat eden Ahmed Beşe binbin Ahmed'in veraseti zevce-i metrukesi Refiyebinti Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁰⁴ Galata Tophane Kasabası Mahallesi iken vefat eden Hadice Hatun binti Hacı Mahmud'un veraseti zevce-i metrukesi Muhammed Çelebi bin Hacı Hasan'a

⁷⁹⁷G.ş.s, a.g.e, n.r.9, s.8.

⁷⁹⁸G.ş.s, nr.10, s.9.

⁷⁹⁹G.ş.s, nr.11, s.11.

⁸⁰⁰G.ş.s, nr.12, s.12.

⁸⁰¹G.ş.s, nr.14, s.15.

⁸⁰²G.ş.s, nr.18, s.11.

⁸⁰³G.ş.s, nr.19, s.20.

⁸⁰⁴G.ş.s, nr.20, s.50.

bırakılmıştır.⁸⁰⁵ Galata Tophane Kasabası..... Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi İsmail Bey bin'abırakılmıştır. ⁸⁰⁶ Galata Kasımpaşa Kasabası Piyale Paşa-yı Kebir Mahallesinde iken vefat eden Emine binti Abdullah'ın veraseti zevc-i metrukuMusli Beşe bin Derviş'e bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa Kasabası Kurd Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Havva bintiAbdulgennan'ın veraseti zevc-i metruku Dilaver bin Abdullah'a bırakılmıştır. Galata Tophane Kasabası Kalafatçı Paşa Mahallesinde iken vefat eden Ahmed Beşe bin Muhammed'in veraseti zevc-i metruku Fatıma bintiAbdullah'abırakılmıştır. ⁸⁰⁷ Galata Beşiktaş Kasabası Yeni Mahalle Mahallesinde iken vefat eden Receb bin Şaban bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Şehriban binti Mustafa'ya bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa Kasabası Sururi Efendi Mahallesinde iken vefat eden Ahmed Çelebi bin Osman bin Muslihiddin'in veraseti zevce-i metrukesi Hadice bintiAbdullah'a bırakılmıştır.⁸⁰⁸

Galata haricinde Müeyyedzade Mahallesinde iken ölen Seyyid Mustafa Çelebi bin SeyyidAhmed bin Seyyid Abdurrahman'ın veraseti zevce-i metrukesi Hadice binti Abdullah bin Abdulgennan'a bırakılmıştır. Galata Tophane Kasabası Süheyl Bey Mahallesinde iken vefat eden Halil Çelebi bin Abdullah bin Hacı Osman'ın veraseti zevce-i metrukesi Hanife binti Ali'ye bırakılmıştır.⁸⁰⁹ Galata dahilinde Emek Yemez Mahallesinde iken vefat eden Hadice binti İsmail'in veraseti zevc-i metrukuAhmed Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁸¹⁰ Galata dahilinde Serdar? Mahallesinde iken vefat eden Ali Ağa bin Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Hediye binti Salih'e bırakılmıştır.⁸¹¹

Galata Kasımpaşa Kasabası Hacı Ahmed Mahallesinde iken vefat eden Ahmed Bey bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Gevher binti Yusuf'a bırakılmıştır.⁸¹² Galata Molla Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Süleyman Ağa bin Abdullah'ın

⁸⁰⁵G.ş.s, nr.21, s.51.

⁸⁰⁶G.ş.s, nr.28, s.51.

⁸⁰⁷G.ş.s, nr.30, s.20.

⁸⁰⁸G.ş.s, nr.31, s.21.

⁸⁰⁹G.ş.s, nr.33, s.22.

⁸¹⁰G.ş.s, nr.37, s.27.

⁸¹¹G.ş.s, nr.42, s.30.

⁸¹²G.ş.s, nr.43, s.31.

veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Osman'a bırakılmıştır.⁸¹³ Galata Tophane Kasabası Sefer Kethüda Mahallesi iken vefat eden Hacı Ramazan bin Şaban'ın veraseti zevce-i metrukesi Hatun binti Hacı Yusuf'a?... Galata dahilinde Emek Hamza? Mahallesi iken vefat eden Saliha Hatun binti Yusuf'un veraseti zevce-i metruku Muhammed Beşe bin Ali'ye bırakılmıştır.⁸¹⁴

Galata Tophane Kasabası Sefer Kethüda Mahallesi iken vefat eden Hacı Abbas bin Ahmed bin Abdurrahman'ın veraseti zevce-i metrukesi Saliha binti Abdullah bin Abdulmennan'a bırakılmıştır. Galata dahilinde Cami-i Kebir Mahallesi iken vefat eden Saliha binti Mustafa'nın veraseti zevce-i metruku Abdalbaki Çelebi bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸¹⁵ Galata Kasımpaşa Kasabası.....Mahallesi iken vefat eden Rakibe binti Muhammed bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metruku Muhammed Ağa bin Halil'e bırakılmıştır. Galata Tophane Kasabası Prindat Hatun? Mahallesi iken vefat eden Seyyid Ali Çelebi bin Muhammed bin Abdurrahman'ın veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Hacı Veliyuddin'e bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa Kasabası Sirkeci Mahallesi iken vefat eden Muhammed Reis bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸¹⁶

Galata Beşiktaş Kasabası Sultan Süleyman Mahallesi iken vefat eden Mustafa Beşe bin Ali bin Abdurrahman'ın veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti Ramazan'a bırakılmıştır.⁸¹⁷ Galata İstinye nahiyesine tabi Boğazkesen Mahallesi iken vefat eden Mustafa bin Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Şehnaz? binti Abdullah'a bırakılmıştır. ⁸¹⁸ Galata Kasımpaşa Kasabası Kethüda Mahallesi iken vefat eden Hadice binti Mustafa'nın veraseti zevce-i metruku İsmail bin Ali'ye bırakılmıştır.⁸¹⁹ Galata Beşiktaş Kasabası Paşa Mahallesi iken vefat eden Aişebinti Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukü Ahmed Beşe bin Hasan'a bırakılmıştır. Galata Beşiktaş Kasabası Süleymaniye Mahallesi iken vefat eden

⁸¹³G.ş.s, nr.46, s.34.

⁸¹⁴G.ş.s, nr.47, s.37.

⁸¹⁵G.ş.s, nr.48, s.38.

⁸¹⁶G.ş.s, nr.49, s.39.

⁸¹⁷G.ş.s, nr.52, s.51.

⁸¹⁸G.ş.s, nr.53, s.52.

⁸¹⁹G.ş.s, nr.55, s.55.

Hadice binti Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevc-i metruku Hacı Halil Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁸²⁰

GalataKasımpaşa Kasabası Biruni? Mahallesinde iken vefat eden Osman Efendi bin Muslihiddin'in veraseti zevce-i metrukesi AişebintiSeyyid Muhammed'e. Galata Kasımpaşa Kasabası Sururi? Mahallesinde iken vefat eden Hacı Muhammed bin İsmail bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Şehriban binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸²¹ Galata Kasımpaşa Kasabası Seydi Ali Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Hadice binti İvaz bin Abdullah'ın veraseti zevc-i metruku Ali Hoca bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁸²² Galata Kasımpaşa Kasabası ... Mahallesinde iken vefat eden Bakkal Hacı Muhammed bin İsmail bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Şehriban binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸²³ Galata Kasımpaşa Kasabası Cami-i Kebir Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Beşe bin Rıdvan? Bin Mustafa'nın veraseti zevce-i metrukesi Saime binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸²⁴ Galata Tophane Kasabası Firuz Ağa Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Reis bin Musa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Saime binti Abdullah'a Fatıma binti Mustafa'ya. Galata Kasımpaşa Kasabası Sirkeci Muslihiddin Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Çelebi bin Yusuf'un veraseti zevce-i metrukesi Aişebinti İbrahim'e bırakılmıştır.⁸²⁵

Galata haricinde Hoca Ali Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Reis bin Musa bin Abdullah'ın veraseti zevce-i metrukesi Fatıma binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸²⁶ Galata Kasımpaşa kasabası Hacı Hasan Mahallesinde iken vefat eden Ali Beşe bin Musa bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Fatıma binti Hacı Şaban'a. Galata Kasımpaşa kasabası..... Mahallesinde iken vefat eden Abdulkerim el-Hac Murad bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Belkıs binti Abdullah'a bırakılmıştır. Mahallesinde iken vefat eden Muhammed bin Hüseyin veraseti zevcesi Emine binti Abdullah'a.⁸²⁷

⁸²⁰G.ş.s, nr.56, s.56.

⁸²¹G.ş.s, nr.57, s.57.

⁸²²G.ş.s, nr.59, s.59.

⁸²³G.ş.s, nr.60, s.60.

⁸²⁴G.ş.s, nr.61, s.61.

⁸²⁵G.ş.s, nr.64, s.64.

⁸²⁶G.ş.s, nr.65, s.65.

⁸²⁷G.ş.s, nr.72, s.72.

Galata Kasımpaşa kasabası ... Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Çavuş bin Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Saliha binti Abdullah'ı bırakılmıştır.⁸²⁸ Galata Tophane kasabası Sefer Kethüda Mahallesinde iken vefat eden Osman bin Şaban bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Gevher Hatun binti İshak'a bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası İlyas Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Emine binti Hasan'ın veraseti zevç-i metruku Yahya Çelebi bin Himmet'e bırakılmıştır.⁸²⁹ Galata Beşiktaş kasabası Darussaade Ağası Mahallesinde iken vefat eden Aışebinti Süleyman'ın veraseti zevci Halil Çelebi bin Hızır'a bırakılmıştır.⁸³⁰

Galata Beşiktaş kasabası Maçka Mahallesinde iken vefat eden Hacı Hanife Hatun binti Muhammed'in veraseti zevci Hacı Muhammed Ağa bin Ali'ye bırakılmıştır.⁸³¹ Galata iken vefat eden Hacı Ahmed Paşa bin Hacı Ali'nin veraseti zevcesi Saime binti Hacı Hasan'a bırakılmıştır.⁸³² Galata Tophane kasabası Hacı.....Mahallesinde iken vefat eden Vildan bintiAbdumelik'in veraseti zevci Mustafa Beşe bin Musli'ye bırakılmıştır.⁸³³ Galata Kasımpaşa kasabası Kulaksız Mahallesinde iken vefat eden Rakibe binti Abdullah'ın veraseti zevci Murad Reis bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁸³⁴ Galata Tophane kasabası.....Paşa Mahallesinde iken vefat edenbin Abdullah'ın veraseti zevcesi Emine binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸³⁵

Galata Tophane kasabası Hacı...Mahallesinde iken vefat eden Emine Hatun bintiHüsni Efendi'nin veraseti zevci Mustafa Çelebi bin Hacı Muhammed'e bırakılmıştır.⁸³⁶ Galata Kasımpaşa kasabası ...Mahallesinde iken vefat eden Fatıma Hatun binti Hüseyin bin Mustafa'nın veraseti zevci Ali Efendi bin Muhammed'e

⁸²⁸G.ş.s, nr.73, s.73.

⁸²⁹G.ş.s, nr.74, s.74.

⁸³⁰G.ş.s, nr.76, s.76.

⁸³¹G.ş.s, nr.79, s.79.

⁸³²G.ş.s, nr.81, s.81.

⁸³³G.ş.s, nr.82, s.82.

⁸³⁴G.ş.s, nr.84, s.84.

⁸³⁵G.ş.s, nr.85, s.85.

⁸³⁶G.ş.s, nr.86, s.86.

bırakılmıştır.⁸³⁷ Galata Tophane kasabası Mahallesinde iken vefat eden Safiye binti Hacı Yusuf'un veraseti zevci Hacı Muhammed bin.....bırakılmıştır.⁸³⁸

Galata Fındıklı kasabası İbrahim Efendi Mahallesinde iken vefat eden Hacı Mustafa bin Şaban bin Abdulkerim'in veraseti zevcesi Havva binti Osman'a bırakılmıştır.⁸³⁹Galata Kasımpaşa kasabası Abbadullah Mahallesinde iken vefat eden Eminabinti Abdullah'ın veraseti zevci Hacı Hasan bin Sadık'a bırakılmıştır. Galata Beşiktaş kasabası Sultan Süleyman Mahallesinde iken vefat eden Receb Beşe bin Şaban bin Süleyman'ın veraseti zevcesi Şehriban bintiMustafa'yabırakılmıştır.Galata haricinde Mahallesinde iken vefat eden Hacı Abdullah bin Ali bin Süleyman'ın veraseti zevcesi Ümmühan binti Hacı İbrahim'e bırakılmıştır.⁸⁴⁰

Galata Tophane kasabası Ekmekci Paşa Mahallesinde iken vefat eden Osman bin Abdullah bin Abdullah'ın veraseti zevci Emine binti Abdullah'a. Galata Kasımpaşa kasabası Kulaksız Ahmed Mahallesinde iken vefat eden Süleyman Bey bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Fatıma bintiAhmed'e bırakılmıştır.⁸⁴¹ Galata Kasımpaşa kasabası.....Mahallesinde iken vefat eden Hadice Hatun binti Muhammed'in veraseti zevci İsmail Beşe bin Süleyman'a bırakılmıştır.⁸⁴²Galata haricinde Bedreddin Mahallesinde iken vefat eden Molla Abdulbaki bin İbrahim bin Turgud'un veraseti zevcesi Hadice binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁴³ Galata Alaca Mescid Mahallesinde iken vefat eden Aişebinti Hacı İsmail bin Abdullah'ın veraseti zevci Hacı Ahmednam kimesneye bırakılmıştır.⁸⁴⁴

Galata dahilinde Arab Camii Mahallesinde iken Mustafa Beşe bin Receb meclis-i şer'i şerife gelip zevcesi Saliha binti Yusuf'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası Kürd Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Hüseyin bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Atike binti Osman'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası Sirkeci Mahallesinde iken vefat eden Ömer Hoca bin

⁸³⁷G.ş.s, nr.87, s.87.

⁸³⁸G.ş.s, nr.88, s.88.

⁸³⁹G.ş.s, nr.90, s.90.

⁸⁴⁰G.ş.s, nr.92, s.92.

⁸⁴¹G.ş.s, nr.93, s.93.

⁸⁴²G.ş.s, nr.95, s.95.

⁸⁴³G.ş.s, nr.97, s.97.

⁸⁴⁴G.ş.s, nr.1, s.1.

Abdulkerim bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Emine binti Abdullah'ı bırakılmıştır.⁸⁴⁵ Galata Tophane kasabası Hacı Memi Mahallesinde iken vefat eden Attar Ali Bey bin Abdulkerim bin Abdurrahman'ın veraseti zevcesi Emine binti... bırakılmıştır.⁸⁴⁶

Vilayât-ı Rumelinde Edirne Mahallatından Çerkab? Mahallesinde iken Galata dahilinde. İstanbul'da kurbunda sakin iken vefat eden Abdi Beşe bin Ebubekir'in veraseti zevcesi Fatıma binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁴⁷ Galata Kasımpaşa kasabası Tahtakadı? Mahallesinde iken vefat eden Gülsüm binti Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevci İbrahim bin Yusuf Bereketzade Mahallesinde vefat eden Muhammed Bey bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevceleri Havva ve Rabia nam hatunlara'a bırakılmıştır.⁸⁴⁸ Galata Beşiktaş kasabası Kılıç Ali Paşa Mahallesinde iken vefat eden Şekur Paşa bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Havva binti Abdullah'a bırakılmıştır. Galata dahilinde Emek? mahallesinde iken vefat eden Osman bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Fatıma binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁴⁹ Galata haricinde Kalafatçı Paşa mahallesinde iken vefat eden Seyyid Hüseyin Çelebi bin Seyyid Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Hanife binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁵⁰ Galata Tophane kasabası İlyas Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Hasan'ın veraseti zevci Ali Çelebi bin Ali'ye bırakılmıştır.⁸⁵¹ İstanbul'da Hoca Paşa mahallesinde sakin iken vefat eden Hacı Yakub bin Hacı Ahmed bin Abdullah'ın veraseti Emine binti Hacı İbrahim'e bırakılmıştır. İstanbul'da Müftü Cemal kurbunda sakin iken vefat eden İsa Beşe bin Ebubekir'in veraseti Fatıma binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁵² İstanbul'da Hacı Hamza mahallesinde sakin iken vefat eden Nuh bin Ahmed bin Abdullah'ın veraseti Safiye Hanım binti Şeyh Seyyid Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁵³

⁸⁴⁵G.ş.s, nr.11, s.11.

⁸⁴⁶G.ş.s, nr.12, s.12.

⁸⁴⁷G.ş.s, nr.13, s.13.

⁸⁴⁸G.ş.s, nr.15, s.15.

⁸⁴⁹G.ş.s, nr.16, s.16.

⁸⁵⁰G.ş.s, nr.18, s.18.

⁸⁵¹G.ş.s, nr.19, s.19.

⁸⁵²G.ş.s, nr.21, s.21.

⁸⁵³G.ş.s, nr.22, s.22.

Galata Kasımpaşa kasabası Kürd Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Nuh Bey bin Ahmed'in veraseti zevcesi Safiye Hanım bintiSeyyid Muhammed Efendi'ye bırakılmıştır. Galata Beşiktaş kasabası Süleymaniye Mahallesinde iken vefat eden Hacı Mustafa bin Muhammed'in veraseti zevcesi Ümmühan binti Hacı Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁵⁴ Galata Tophane kasabası Sefer Kethüda Mahallesinde iken vefat eden Hacı İbrahim bin Hasan'ın veraseti zevcesi Hanife binti Ömer'e bırakılmıştır. Galata Fındıklı kasabası İbrahim Efendi Mahallesinde iken vefat eden Şerife Aişebinti Abdullah'ın veraseti zevci Mustafa Çelebi bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁵⁵

Galata Beşiktaş kasabası Sinan Paşa Mahallesinde iken vefat eden Muhammed bin Mustafa bin Hacı Abdullah'ın veraseti zevcesi Hadice bintiMuhammed'ebırakılmıştır. Galata Tophane kasabası Çukur Camii Mahallesinde iken vefat eden Abaze bin Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Hadice binti Abdullah'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası Piyale Paşa Mahallesinde iken vefat eden Fatıma bintiSeyyid Ebubekir bin Abdullah'ın veraseti zevci Hacı Ali bin Derviş'e bırakılmıştır.⁸⁵⁶

Galata Camii Kebir Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Ağa bin Ali Ağa'nın veraseti zevcesi Şerife Fatıma binti.... Bırakılmıştır. Galata İstinye nahiyesinde Rumeli hisarında iken vefat eden Hadice binti Abdullah'ın veraseti zevci Mustafa bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁵⁷ Galata Kasımpaşa kasabası Kulaksız Ahmed Mahallesinde iken vefat eden Muhammed Beşe bin Hasan'ın veraseti zevcesi Havva bintiMahmud'a bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası Defterdar Ebu'l-Fazl Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Halil'in veraseti zevci Ahmed Çelebi bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁵⁸Galata Akca Musa Mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Abdurrahman'ın veraseti zevci Ali Beşe bin Ahmed'e bırakılmıştır.⁸⁵⁹ Galata Tophane kasabası Firuz Ağa Mahallesinde iken vefat eden Hacı Hasan Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevci Aişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁶⁰

⁸⁵⁴G.ş.s, nr.23, s.23.

⁸⁵⁵G.ş.s, nr.24, s.24.

⁸⁵⁶G.ş.s, nr.25, s.25.

⁸⁵⁷G.ş.s, nr.27, s.27.

⁸⁵⁸G.ş.s, nr.29, s.29.

⁸⁵⁹G.ş.s, nr.31, s.31.

⁸⁶⁰G.ş.s, nr.33, s.33.

Galata Fındıklı kasabasında iken vefat eden Afife Hatun binti Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevci Osman Bey bin Derviş Ağa'ya bırakılmıştır.⁸⁶¹ Galata Emeksiz? mahallesinde iken vefat eden Mustafa Beşe bin Hacı İbrahim bin Abdullah'ın veraseti zevcesi ZeynebbintiŞaban'a bırakılmıştır.⁸⁶² Galata Fındıklı kasabasında Molla Çelebi mahallesinde iken vefat eden Feyzullah Çelebi bin Abdurrahman'ın veraseti zevcesi Vera? Binti Ali'ye bırakılmıştır.⁸⁶³ Galata Tophane kasabasında Karabaş mahallesinde iken vefat eden Abbas? Bin İsmail bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Aişebinti Ömer'e bırakılmıştır.⁸⁶⁴

Galata Kasımpaşa kasabasında Hacı Hüsrev mahallesinde iken vefat eden Şerife Rakibe bintiSeyyid Hacı Yusuf'un veraseti zevci Muhammed Çelebi bin Mustafa'yabırakılmıştır.⁸⁶⁵ Galata Kasımpaşa kasabasında İbadullah mahallesinde iken vefat eden Mustafa Beşe bin Muhammed'in veraseti zevcesi Fatıma Hatun binti Hacı Ali'ye bırakılmıştır.⁸⁶⁶ Galata Arab Camii mahallesinde iken vefat eden Ömer Çelebi bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Aişebinti Hacı Mustafa'ya bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Seyyid Hacı Abdi bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Latife binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁶⁷ Galata Arab Camii mahallesinde iken vefat eden Hacı Hasan bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Zeynebbinti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁶⁸ Galata haricinde Şahkulu mahallesinde iken vefat eden Hacı Salih bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Safiye binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁶⁹ Galata İstinye kasabası Yeniköy mahallesinde iken vefat eden Hacı Musa Reis bin Halil bin İbrahim'in veraseti zevcesi Emetullahbinti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁷⁰ Galata Tophane kasabası Hacı Memi mahallesinde iken vefat eden Hacı Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Saim binti Hacı Ahmed'e

⁸⁶¹G.ş.s, nr.34, s.34.

⁸⁶²G.ş.s, nr.36, s.36.

⁸⁶³G.ş.s, nr.38, s.38.

⁸⁶⁴G.ş.s, nr.39, s.39.

⁸⁶⁵G.ş.s, nr.42, s.42.

⁸⁶⁶G.ş.s, nr.44, s.44.

⁸⁶⁷G.ş.s, nr.45, s.45.

⁸⁶⁸G.ş.s, nr.46, s.46.

⁸⁶⁹G.ş.s, nr.49, s.49.

⁸⁷⁰G.ş.s, nr.53, s.53.

bırakılmıştır.⁸⁷¹Galata Kasımpaşa kasabası Yel Değirmeni mahallesinde iken vefat eden Ahmed Ağa bin Hüseyin Ağa'nın veraseti zevcesi Fatıma Hatun binti Süleyman'a bırakılmıştır.⁸⁷²

Galata haricinde Kalafatçı Paşa mahallesinde iken vefat eden Hanife binti Mustafa'nın veraseti zevcesi Süleyman Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası Sahaf Fahreddin mahallesinde iken vefat eden Ümmü Gülsüm binti Halil'in veraseti zevci Seyyid Mustafa Çelebi bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁷³ Galata Tophane kasabası Hüseyin Ağa mahallesinde iken vefat eden Zeyneb Hatun binti Abdullah'ın veraseti zevci Osman Beşe bin Halil'e bırakılmıştır. Galata Ortaköyde Sinan Paşa mahallesinde iken vefat eden Osman Ağa bin Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Rakibe binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁷⁴

Galata Fındıklı kasabası Selime Hatun mahallesinde iken vefat eden Hacı Fazlullah bin Abdullah'ın veraseti zevci Şerife Ümmühan Hatun binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁷⁵ Galata Tophane kasabası Sefer Kethüda mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Abdullah'ın veraseti zevci Muhammed bin Mustafa'ya bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası İbadullah mahallesinde iken vefat eden Molla Sa'd bin Süleyman bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Emine binti Hacı Ali'ye bırakılmıştır.⁸⁷⁶Galata Beşiktaş kasabası Süleymaniye mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Hacı Süleyman bin Abdüşşekur'un veraseti zevcesi Hacı Süleyman bin Ali'ye bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Sofcular Kethüdası Hacı Osman bin Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Fatıma Hatun'a bırakılmıştır.⁸⁷⁷ Galata Kasımpaşa kasabası Kürd Çelebi mahallesinde iken vefat eden Nuh Bey bin Ahmed Bey bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Şerife Safiye binti Şeyh Seyyid Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁷⁸ Galata Beşiktaş kasabası Süleymaniye mahallesinde iken vefat eden İsmail Çelebi bin Hacı Muhammed'in

⁸⁷¹G.ş.s, nr.54, s.54.

⁸⁷²G.ş.s, nr.55, s.55.

⁸⁷³G.ş.s, nr.61, s.61.

⁸⁷⁴G.ş.s, nr.63, s.63.

⁸⁷⁵G.ş.s, nr.64, s.64.

⁸⁷⁶G.ş.s, nr.66, s.66.

⁸⁷⁷G.ş.s, nr.67, s.67.

⁸⁷⁸G.ş.s, nr.70, s.70.

veraseti zevcesi Fatıma binti Ali'ye bırakılmıştır.⁸⁷⁹ Galata Kasımpaşa kasabasında Kethüda mahallesinde iken vefat eden Hacı Ahmed bin Muhammed'in veraseti zevcesi Aışebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁸⁰ Galata Arab Camii mahallesinde iken vefat eden Şerife Aışebinti Lütfullah bin Abdullah'ın veraseti zevci Camcı Osman bin Hacı Veli'ye bırakılmıştır.⁸⁸¹

Galata Unkapanı dahilinde Babas Oğlu mahallesinde iken vefat eden Ali Çelebi bin Abdurrahman'ın veraseti zevcesi Aışebinti Süleyman'a bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Demirci İbrahim Beşe bin Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Refiyebinti Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁸² Galata Kasımpaşa kasabası Tahta Kadı mahallesinde iken vefat eden Muhammed Çelebi bin Hacı Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Safiye binti Halil Ağa'ya bırakılmıştır.⁸⁸³

Galata Tophane kasabası Hüseyin Ağa mahallesinde iken vefat eden Fatıma bintiReceb'in veraseti zevci Ahmed Beşe bin Receb'e. Galata Kasımpaşa kasabasında Kethüda mahallesinde iken vefat eden Ümmühan binti Muhammed'in veraseti zevci Muhammed Beşe bin Mustafa'yabırakılmıştır. Galata haricinde Müeyyedzademahalesinde iken vefat eden Topcu Muhammed Beşe bin Hüseyin bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Ümmügülsümbinti Osman'a bırakılmıştır.⁸⁸⁴Galata Kasımpaşa kasabasında Camii Kebir mahallesinde iken vefat eden Abdi Çelebi bin Cafer bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Saime binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁸⁵ Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Ümmügülsümbinti Muhammed'in veraseti zevci Hacı Osman bin Hacı Abdi'ye bırakılmıştır.⁸⁸⁶ Vilayet-i Anadolu Mudurlu kasabasından olup Galata'da Kuruçeşme kasabasında iken vefat eden Havva binti İbrahim bin Abdullah'ın veraseti zevci Muhammed bin Hasan'a bırakılmıştır. Galata Kasımpaşa kasabası Hacı Hasan mahallesinde iken vefat eden Muhammed Beşe bin Abdullah'ın veraseti zevcesi

⁸⁷⁹G.ş.s, nr.71, s.71.

⁸⁸⁰G.ş.s, nr.72, s.72.

⁸⁸¹G.ş.s, nr.73, s.73.

⁸⁸²G.ş.s, nr.76, s.76.

⁸⁸³G.ş.s, nr.77, s.77.

⁸⁸⁴G.ş.s, nr.79, s.79.

⁸⁸⁵G.ş.s, nr.80, s.80.

⁸⁸⁶G.ş.s, nr.81, s.81.

Havva binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁸⁷ Galata Kasımpaşa kasabası Çatma Mescidmahallesinde iken vefat eden Debbağ Hacı Muhammed bin Murtaza'nın veraseti zevcesi Hadice binti Hacı Ahmed'e bırakılmıştır.⁸⁸⁸ Galata Kasımpaşa kasabası Hacı Ahmed mahallesinde iken vefat eden Emine binti Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevci Abdullah bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁸⁹

Galata Kasımpaşa kasabası Yeldeğirmeni mahallesinde iken vefat eden Hadice binti Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevci Hasan Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası Defterdar Ebu'l-Fazl mahallesinde iken vefat eden Sakine Hatun binti Mustafa'nın veraseti zevci Mustafa Bey bin Ahmed'e bırakılmıştır.⁸⁹⁰ Galata Kasımpaşa kasabası İbadullah mahallesinde iken vefat eden İsa bini Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevci Aişebinti Şaban'a bırakılmıştır.⁸⁹¹ Galata Tophane kasabası Karanlık Mescid mahallesinde iken vefat eden Hüseyin bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevcesi Rakibe binti Abdullah'a bırakılmıştır. Galata Tophane kasabasında Güğümbaşı odalarında sakin iken vefat eden Çuhadar İbrahim Beşe bin Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Aişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁹²

Galata Fındıklı kasabası Kazancı Paşa mahallesinde iken vefat eden Hacı Hasan bin Ramazan'ın veraseti zevcesi Hadice binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁹³ Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Seyid Hacı Abdi bin Abdurrahman'ın veraseti zevcesi Latife binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁸⁹⁴ Galata Tophane kasabasında İlyas Çelebi mahallesinde sakin iken vefat eden Hadice binti Murtaza'nın veraseti zevcesi Hacı Mustafa bin Muhammed'e bırakılmıştır.⁸⁹⁵

Galata Kasımpaşa kasabası Yeldeğirmeni mahallesinde iken vefat eden Ahmed Ağa bin Hüseyin bin Muhammed'in veraseti zevcesi Fatıma Hatun binti Süleyman'a bırakılmıştır. Galata Tophane kasabasında Güğümbaşı odalarında sakin iken vefat

⁸⁸⁷G.ş.s, nr.82, s.82.

⁸⁸⁸G.ş.s, nr.83, s.83.

⁸⁸⁹G.ş.s, nr.85, s.85.

⁸⁹⁰G.ş.s, nr.86, s.86.

⁸⁹¹G.ş.s, nr.87, s.87.

⁸⁹²G.ş.s, nr.88, s.88.

⁸⁹³G.ş.s, nr.89, s.89.

⁸⁹⁴G.ş.s, nr.90, s.90.

⁸⁹⁵G.ş.s, nr.91, s.91.

eden Fatıma binti İsmail'in veraseti zevci Muhammed Beşe bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁸⁹⁶ Galata dahilinde Alaca Mescid mahallesinde sakin iken vefat eden Hadice bintiHGacı Mustafa'nın veraseti zevci İsmail Ağa bin Hacı Mustafa'yabırakılmıştır.⁸⁹⁷ Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Ümmügülsümbinti Muhammed bin Abdurrahman'ın veraseti zevci Hacı Osman bin Hacı Abdi'ye bırakılmıştır. Galata Tophane kasabası TomTom mahallesinde iken vefat eden Emetullahbinti Abdullah'ın veraseti zevci Seyyid Muhammed Çelebi bin Abdurrahman'a bırakılmıştır.⁸⁹⁸

Galata Emek Yemez mahallesinde iken vefat eden Ali Beşe bin Mustafa bin Abdullah'ın veraseti zevci Fatıma binti Mustafa'ya. Galata Tophane kasabası Firuz Ağa mahallesinde iken vefat eden Havva binti Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevci Abdullah bin Abdulmennan'a bırakılmıştır.⁸⁹⁹ Galata Alaca Mescid mahallesinde iken vefat eden Hadice binti Hacı Mustafa'nın veraseti zevci İsmail Ağa bin Mustafa'ya bırakılmıştır.⁹⁰⁰ Galata Tophane kasabası İlyas Çelebi mahallesinde iken vefat eden Çubukçu Hüseyin Odabaşısı Yahya bin Abdullah'ın veraseti zevci Emetullah Hatun binti Hüseyin'e bırakılmıştır.⁹⁰¹ Galata Tophane kasabası Cihangir mahallesinde iken vefat eden ÜmmügülsümbintiAhmed'in veraseti zevci İbrahim Beşe bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁰²

İki eşli olanlar: Galata Tophane Mahallesinde iken vefat eden Hasan Ağa bin Abdullah'ın veraseti zevcetani metrukeleri Rahime bintiKurd ve Mihrişah binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁰³ Galata Tophane Kasabası Ebulfazl Mahallesinde iken vefat eden Hacı Hasan bin Abdullah'ın veraseti zevceleri Fatıma binti Abdullah'a ve Aişebinti Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁰⁴ Galata.....karyesinde iken vefat eden Hacı Yakub bin Hacı Şaban bin Osman'ın veraseti zevceleri Aişebinti İbrahim ve Rabia

⁸⁹⁶G.ş.s, nr.92, s.92.

⁸⁹⁷G.ş.s, nr.93, s.93.

⁸⁹⁸G.ş.s, nr.94, s.94.

⁸⁹⁹G.ş.s, nr.96, s.96.

⁹⁰⁰G.ş.s, nr.97, s.97.

⁹⁰¹G.ş.s, nr.98, s.98.

⁹⁰²G.ş.s, nr.99, s.99.

⁹⁰³G.ş.s, a.g.e, nr.14, s.14.

⁹⁰⁴G.ş.s, a.g.e, nr.65, s.65.

binti Hasan'a bırakılmıştır.⁹⁰⁵Bereketzade Mahallesinde vefat eden Muhammed Bey bin Abdullah bin Abdulmennan'ın veraseti zevceleri Havva ve Rabia nam hatunlara bırakılmıştır.⁹⁰⁶Galata Kasımpaşa kasabası Hacı Hasan Mahallesinde iken vefat eden Yusuf bin Abdullah'ın veraseti zevceleri Hadice binti Abdullah ve Saliha bintiOsman nam hatunlara bırakılmıştır.⁹⁰⁷Galata haricinde Yazıcı Mahallesinde iken vefat eden Kürkcü Ustası Muhammed bin Mustafa'nın veraseti zevçleri Ümmügülsüm binti Şaban ve Fatıma binti Ali nam hatunlara bırakılmıştır.⁹⁰⁸ Galata Valide Sultan'ın bina eylediği Camii Şerif kurbunda bakkal dükkanında misafir iken vefat eden Süleyman Beşe bin İbrahim bin İslam'ın veraseti zevceleri Aışebinti Süleyman'a ve Emine bintiAhmed'e bırakılmıştır.⁹⁰⁹ Galata dahilinde Emek? mahallesinde iken vefat eden Kalafat Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahman'ın veraseti zevceleri Hadice binti Cafer ve Fatıma binti Sefer nam hatunlara bırakılmıştır.⁹¹⁰

Üç eşli olanlar: Galata İstinya Kasabası Kürekci Musa Mahallesinde iken vefat eden Kadızade Ahmed Ağa bin Ali Muhammed'in veraseti zevce-i metrukesi Ümmühan binti Mustafa ve Rabia binti Abdullah ve Fatıma binti Abdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁹¹¹ Galata Tophane Kasabası Molla Çelebi Mahallesinde iken vefat eden Hasan Ağa bin Abdullah bin Abdurrahman'ın veraseti zevce-i metrukesi Rahime binti Fevzi? ve Ümmügülsümbinti Abbas ve Mihrişah bintiAbdullah nam hatunlara bırakılmıştır.⁹¹² Galata Beşiktaş kasabası Sinan Paşa-i Cedid mahallesinde iken vefat eden İmam Hacı Muhammed bin Hacı Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevceleri Havva binti Muhammed ve Saliha binti Abdurrahman ve Meryem binti Mustafa'ya bırakılmıştır.⁹¹³

⁹⁰⁵G.ş.s, nr.71 , s.71.

⁹⁰⁶G.ş.s, a.g.e, nr.13, s.13.

⁹⁰⁷G.ş.s, nr.75, s.75.

⁹⁰⁸G.ş.s, nr.5, s.5.

⁹⁰⁹G.ş.s, nr.56, s.56.

⁹¹⁰G.ş.s, nr.67, s.67.

⁹¹¹G.ş.s, a.g.e, n.r.47, s.47.

⁹¹²G.ş.s, n.r.50, s.50.

⁹¹³G.ş.s, n.r.59, s.59.

2.1.5. AyıntabŞehrinin Kısa Tarihi ve Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

2.1.5.1.AyıntabŞehrinin Kısa Tarihi

GünümüzdeAkdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiğibölgede yer alan Gaziantep, büyük bir kısmı Akdeniz Bölgesi'nin doğu kısmında, bir bölümü de Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin batı kısmında yer almaktadır.⁹¹⁴ Gaziantep, Osmanlı belgelerinde geçen adıyla “Ayıntab” şehrinin bilinen en eski ismi ise kaynaklarda “Dülük”tür. Eski coğrafyacıardan Batlamyus'un eserinde “Dülük” olarak geçen şehirden, Arami eserlerinde “Dolik” olarak geçmektedir. Şehre Asurlar tarafından “Babiğü”, “Bilabhi”, Romalılarıtarafından “Dolichenus”, “Doulichia” “Doliche”, Bizanslılar tarafından da “Tolonbh” denilmektedir.⁹¹⁵

Roma döneminde, “Antiochie Ad Taurum” isimli krallığın merkezi olan şehir, aynı zamanda kralın ismi olan, “Antiochie Ad Taurum” olarak da anılmıştır. Antepli olan, ünlü bilim adamı ve tarihçi Bedrüddin Ayni'ye göre, Antep'in eski ve asıl adı “Kal'a-i Füsus”tur. “Kal'a-i Füsus”, Yüzük Kalesimansagelmektedir.⁹¹⁶Kente ne zamandan beri Ayıntab denildiği kesin bilinmese bile, adının Araplar tarafından verildiği düşünülmektedir.⁹¹⁷

Antep Ermenilerinden olan KevorkAvedisSarafianda, şehrin Haçlılar tarafından “Hantab”, “Hamtab” ve “Hatab” gibi adlarla anıldığını, Ayıntab adının ise Araplar tarafından verildiğini söylemekte ve Ayıntabçevresinin gerçek adı “Anteb” olmasına rağmen, Arapça'nın Türkçeye etkisi yüzünden kent, Anteb isminin Arapçalaştırılmış şekliyle Ayıntab olarak kullanılmıştır.⁹¹⁸Ermeni kaynaklarda ise şehrin adı Teluç, Antap, AyıntafveAnthapholarak geçmektedir. Kurtuluş savaşından sonra kente 1921 tarihinde T.B.M.M. tarafından Gazi ünvanı verilmiş ve “Gaziayıntab” olmuştur. 1928 yılında ise şehrin adı “Gaziantep” olarak değiştirilmiştir.⁹¹⁹

⁹¹⁴ Yıldırım Yıldırım, Şer'iyye Sicillerine Göre Ayıntab'da (Gaziantep) Ailenin Demografik Yapısı: Eş ve Çocuk Sayıları (1839-1876), e, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s.366.

⁹¹⁵ Ramazan Erhan Güllü, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2009, s.10.

⁹¹⁶Güllü, a.g.e, s.10.

⁹¹⁷ Güllü, a.g.e, s.10.

⁹¹⁸ Güllü, a.g.e, s.11.

⁹¹⁹ Güllü, a.g.e, s.11.

Antep'intârîhi devirleri Kalkolitik, Paleolitik, Helen, Demir, Eti, Mitanni, Asur, İnan, İskender, Selevkoslar, Roma, Bizans, İslâm-Arap ve İslâm-Türk devirleridir.⁹²⁰ Birçok devlet,İslâm-Arap ve İslâm-Türk devirlerinde Antep ve çevresinin geleceğine yön vermişler. Bunlar,Dört Halife Dönemi, Emevi, Abbasi, Selçuklular, Artukoğulları, Atabeyler, Fatimîler, Eyyubîler, Memlûkler, Dulkadiroğulları, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'dir.⁹²¹ Antep bölgesi ezelden beri insan topluluklarının yerleşim ve uğrak yeri olmuş, Tarihî ipek yolunun da buradan geçmesi ile deşehrindeğerini ve hareketliliğini korumasını sağlamıştır.⁹²² Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinden biri olan Dülük, bir süre Babil İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kaldıktan sonra, Milattan önce 1800 yıllarında Hitit Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Hitit Devleti'nin parçalanmasıyla birlikte, Dülükve çevresinde Kargamış Krallığı hüküm skurmuş, daha sonra yörede sırasıyla Asurlar, Babiller, Med ve Pers'ler hâkim olmuştur.⁹²³ Milattan önce 4. asır sonlarında Büyük İskender'inhâkimiyetinegirenDülükİskender'in ölümünden sonra Selevkoslarıneline geçmiştir. M.Ö. I. yüzyılda Roma İmparatorluğu topraklarına girdikten sonra M.S. 395 yılında Bizans İmparatorluğu'na girmiştir.⁹²⁴

Bizans imparatorluğu zamanında, Dülük ve çevresinde, Arap-Bizans savaşları olmuştur, bu savaşlarsırasında, Bizans İmparatoru I. JustiniaustarafındanDülük yakınlarında bir kale inşa edilmiştir. Burası Ayntabismiyle anılan şehrin ilk tohumlarının atıldığı yer olmuştur.⁹²⁵ İslamiyetin yayılmasıyla birlikte Müslüman Arap orduları, Hz. Ömer zamanında (634 yılında) Suriye'yi topraklarına dâhil etmişlerdi. 639 yılında Dülük Bölgesi, İyaz b. Ganem tarafından Menbiç, Ganem ve Ra'bân ile birlikte İslam topraklarına katılmıştır.⁹²⁶

Müslüman Araplar ile Bizanslılar arasında Kuzey Suriye'deki nüfuz mücadelesi bundan sonra da devam etti. Dört halife devrinden sonra bölge, Emevi hâkimiyetine

⁹²⁰Sevde Nur Güldiken, III Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'ne Göre Ayntab (H.1196-1229 / M.1782-1814), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep, 2007, s.25.

⁹²¹Güldiken, a.g.e, s.25.

⁹²² Güllü, a.g.e, s.13.

⁹²³ Güllü, a.g.e, s.13.

⁹²⁴ Güllü, a.g.e, s.13-14.

⁹²⁵Zülfiye Koçak, Ayntap Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2010, s.11.

⁹²⁶ Koçak, a.g.e, s.12.

girmiştir. Abbasi Devleti'nin kurulmasıyla, Emevi-Abbasi mücadelesi başladı. Bu mücadeleden sonra bölge, Müslüman Arapların hâkimiyetinden tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir.⁹²⁷Harun Reşid, 782 yılında bölgeyi Bizanslılardan geri aldı ve Menbic merkez olmak üzere, Dülük, Rab'an, Kurus ve Antakya'yı birleştirerek avâsım adı verilen şehirler kurdu. Müslümanlar için avâsım bölgeleri savaşa gittiklerinde sığınak, ordugâh ve Bizanslılara karşı savunma hattı özelliğindedir. Abbasi Devleti'nin zayıflamasıyla Bizans İmparatorluğu kaybettiği yerleri geri alma çabasına girdi. Dülük şehri 351- 962 yılında önemini kaybetmiş ve bu tarihten sonra Dülük'ün yerini Ayntab almaya başlamıştır.⁹²⁸Türkler'in Antep ve çevresine yerleşmesi ise XI. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. XI. yy ikinci yarısında Türklerin Suriye'ye ilk girişi, bir Türk emiri olan Han oğlu Harun tarafından gerçekleşmiştir. ⁹²⁹ Bölgedeki Selçuklu akınları sırasında, Sultan Alparslan'ın komutanlarından Afşin Bey1067'de Antep'i kuşatmış ve Antep Türk idaresine girmiştir. 1071 Malazgirt muharebesinden sonra bölgede Suriye Selçuklu Devleti kurulmuştur. 1084 senesinde Süleyman Şah tarafından Antakya Dükalığı ve Antakya'ya bağlı bölgelerle birlikte Antep de Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Böylece Suriye çevresindeki Türk hâkimiyetini başlatmıştır.⁹³⁰

Haçlılar bölgeye geldiklerinde Antep Suriye Selçuklularının hâkimiyeti altındaydı. Haçlı Seferleri sırasında Urfa ve Maraş Kontlukları'na bağlanan şehir, Haçlı Seferleri'nin şiddetini kaybetmesiyle birlikte tekrar Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir. Moğol istilalarıyla da Moğol hâkimiyetine girmiştir. Moğolların istilası ile parçalanmış kent 1277 yılında Memlûk hâkimiyetine girmiştir.⁹³¹XIII. yüzyıl sonunda Halep ve Antep arasındaki bölgeye gelen Türkmen aşiretleri tarafından, 1337 yılında Zeyneddin Karaca Bey liderliğinde Dulkadiroğulları Beyliği kurulmuştur. Böylece 1343 senesinde de Antep ve çevresi Zeyneddin Karaca Bey tarafından Dulkadiroğulları Beyliği'ne girmiştir.⁹³²

⁹²⁷ Koçak, a.g.e, s.12.

⁹²⁸ Koçak, a.g.e, s.12-13.

⁹²⁹ Güllü, a.g.e, s.15.

⁹³⁰ Güllü, a.g.e, s.16.

⁹³¹ Güllü, a.g.e, s.16.

⁹³² Güllü, a.g.e, s.16-17.

Memlûklûlerin bölgede kalmaya devam etmeleriyle, Antep uzun bir müddet bu iki devlet arasındaki hâkimiyet mücadelelerine şahit olmuştur. Şehir, defalarca Memlûklûlerle Dulkadiroğulları arasında el değiştirdi. XIV. yüzyıl sonlarında, Timur'un ordusu Güneydoğu Anadolu'yu işgal etmeye başladı. Antep'i yağmalayarak Suriye bölgesine giren Timur ordusu, Suriye dönüşünde de, yağmacı Türkmenleri cezalandırmak bahanesi ile Antep çevresindeki Türkmen aşiretlerine saldırmış ve Antep'i ikinci defa yağmalamıştır.⁹³³ Timur'un bölgeden çekilmesiyle birlikte Antep ve çevresi yine Memlûklûlerle Dulkadiroğulları arasında el değiştirmiştir. XV. Yüzyıldan sonra Osmanlılar da bu mücadeleye dâhil olmuştur. Dulkadiroğulları Beyi Şehsuvar, Memlûklûlere karşı genelde Dulkadiroğulları beylerine destek veren Fatih Sultan Mehmet'in uyarılarına dikkat etmeyince Fatih Sultan Mehmet, Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın 1472'de bölgeye düzenleyeceği seferde tarafsız kaldı ve Kayıtbay bölgedeki Türkmenlerin de desteğini alarak Dulkadiroğulları beyliğini yenmiş, böylece Antep tekrar Memlûk himayesine girmiştir.⁹³⁴ Antep bölgesindeki bu karışık vaziyet, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi esnasında bölgeyi kuşatıp Osmanlı topraklarına katmasıyla son bulmuştur.⁹³⁵ Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra ilk yıllar Halep Eyaleti'ne bağlanan şehre daha sonra, tahrir ve imar çalışmaları yapılmıştır. Bölgedeki ticaretle birlikte 16. ve 17. yüzyıllarda şehir hızla gelişmiştir. Vakıfların desteğiyle de birçok medrese, han, hamam, cami, çeşme yapılmıştır. Ticaretin gelişmesinin ardından yabancı tüccar grupları ve yabancı konsolosluklar da şehirde yer edinmişler.⁹³⁶

Osmanlı Devleti'nin yıkılışıyla birlikte bütün Osmanlı şehirleri gibi Antep için de kötü günler başlamıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren göçebe aşiretlerin soygun ve yağmacılıkları, yeniçerilerin yersiz davranışları şehri yaşanılmaz bir hale getirmiştir. Ardından 1818'de yaşanan büyük kıtlık, 1821'de büyük bir deprem ve 1826'da veba salgını gibi felaketlere sahne olan Antep, henüz bu felaketlerin izini silmeden 1831'de Mısırlı İbrahim Paşa'nın saldırısına uğramıştır.⁹³⁷ Nizip Savaşı'nda Antep halkının Osmanlı'nın yanında yer alması, savaş kazanıldıktan sonra

⁹³³ Güllü, a.g.e, s.17.

⁹³⁴ Güllü, a.g.e, s.17.

⁹³⁵ Güllü, a.g.e, s.18.

⁹³⁶ Mehmet Biçici, Gaziantep'te Siyasal Yaşam (1923-1950), Gaziantep, 2020, s.3.

⁹³⁷ Biçici, a.g.e, s.3.

Antep'e gelen İbrahim Paşa'nın sert tedbirler almasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında sayıca fazla şehit veren Antep, yaşadığı kıtlık ve salgın hastalıklar neticesinde tarihinin en korkunç zamanlarını yaşamıştır. 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesini imzalamasından sonra bölgede işgaller baş göstermiş ve şehir, 15 Ocak 1919'da İngilizler tarafından Mondros Ateşkes Antlaşmasınının 7. Maddesi gerekçe gösterilerek işgal edilmiştir.⁹³⁸

İngilizler, burada kalıcı kalmayacaklarını ve asıl amaçları Musul çevresindeki petrol yatakları olduğunu Fransızlarla Eylül 1919'da yaptıkları bir antlaşmayla ortaya koymuşlardır. Buradan da anlaşıldığı üzere asıl sorun Musul petroleri olmuş ve İngilizler antlaşmadan sonra, önce Suriye sonra da Ekim 1919 sonunda Antep, Urfa ve Maraş'tan çekilmişlerdir. İngilizlerin, Antep'i Fransız işgaline terk etmelerinden sonra 29 Ekim'de Antep'e gelen Fransız-Ermeni Alay Komutanı Kolonel Saint Mari, bölgenin işgal idaresini eline almış ve 5 Kasım 1919'da tamamı Ermeni gönüllü birliklerinden oluşan Fransız askerleri Antep'i kuşutmuşlardır.⁹³⁹ Fransız ve Ermeni saldırıları Antep halkını büyük bir direnişe yöneltmiştir. İlk Antep-Kilis arasında Şahin Bey önderliğinde işgale karşı büyük bir direniş başlamıştır. Ancak Fransızlarla girdiği mücadelede gerekli cephanesi ve modern silahları olmadığı için Şahin Bey girdiği bir çatışmada şehit olmuştur.⁹⁴⁰

Şahin Bey'in şehit edildiğini duyan Antep halkı işgal kuvvetlerine karşı çatışmalara başlamıştır. Açlık, mühimmat, cephane azlığı ve herhangi bir dış yardım alamamak gibi sebeplerden ötürü şehrin direnişi kırılmış ve Türk kuvvetleri geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece Fransızlar 9 Şubat 1921'de şehri tamamen işgal etmişlerdir. Antep'in bu büyük direnişi sonucunda TBMM kendi imkânlarıyla işgale karşı 10 ay direnen Antep'e 6 Şubat 1921'de "Gazilik" unvanı vermiştir. Böylece şehrin Ayıntab olan adı bu tarihten itibaren Gaziantep olmuştur. Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması ile birlikte işgal son bulmuş ve Fransızlar 25 Aralık 1921'de şehri terketmişlerdir.⁹⁴¹

⁹³⁸ Biçici, a.g.e, s.4.

⁹³⁹ Biçici, a.g.e, s.4.

⁹⁴⁰ Biçici, a.g.e, s.4.

⁹⁴¹ Biçici, a.g.e, s.5.

2.1.5.2. Ayıntab Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Ayıntab'ın aile yapısı, eski Türk gelenek ve göreneklere ile İslam aile hukukuna göre şekillenmiştir. Aile oluşumunun ilk aşaması nişanlanmadır.⁹⁴² İncelenen dönemde Antep'te, evlenecek olan kişilerin nasıl tanışıp nasıl şartlarda görüştikleri konusu kayıtlarda görülmemiştir. Ancak bu tarz olayların yaşayan geleneklere bağlı şekillendiği düşünülmektedir.⁹⁴³ Ayıntab'ta, nişanlılık sürecinin belli bir zaman dilimini içerdiğine dair hiçbir kayıt bulunmamıştır. Bu süre kişiden kişiye farklılık göstermiştir. Nişanlılık sürecinin uzun ya da kısa olmasından çok busürede, çiftlerin birbirlerinin ahlakını, sevip sevmediği şeyleri anlamasına fırsat sunmuştur. Bu süreçte çiftlerde birlikte yaşayabilecekleri kanaatine varılırsa, evliliğin ikinci adımı olan nikâh süreci başlar. Eğer aksi bir durum olursa durum ayrılıkla sonuçlanırdı.⁹⁴⁴

Bütün şer'iyedefteleri göz önüne alındığında namzedlik ile ilgili fazla kayıt bulunmamaktadır. Nişanlılık kayıtlarının az olmasının nedeni ise ailelerin çocuklarını küçük yaşlarda evlendirmeleri ve ayrılmak isteyen çiftlerin, ailelerin sorunları barışçuluyla çözmesidir.⁹⁴⁵ Nişan hediyesi olarak verilen mallar ise her şehirde farklılık göstermektedir. Antep'te nişan hediyesi olarak, 'altın küpe, kuşak, çakşır, sim hançer ve sim bıçak verilmiştir.⁹⁴⁶ Nişanlılık süreci sorunsuz geçmesi durumunda taraflar resmi olarak nikâh kıyarak ve böylece evlilik gerçekleşmiş olurdu.⁹⁴⁷ Osmanlı Devleti'nde çiftler iki farklı şekilde nikâhlanırdı. Bazıları kadı huzurunda resmi nikâh kıyarken bazıları ise cami hocası tarafından dini nikâh kıyardı. Şayet, çiftlerin nikâhını kadı kıydırmazsa, bu görev cami imamlarına kalıyordu.⁹⁴⁸

İslamiyet'le yönetilen toplumlarda yaşayan her kadın evlenmeden önce ailesinin rızasını almak zorundadır. Ayıntab'ta evlenecek olan kızların ya belli bir olgunluğa ulaşması ya da küçük yaşta olanlarının ailelerinden izin alarak nikâhlanmalarına onay verildiğini mahkeme kayıtlarında görülmektedir. Antep'te evlenmek isteyenlere

⁹⁴² Yıldırım, a.g.e, s.368.

⁹⁴³ Koçak, a.g.e, s.271.

⁹⁴⁴ Koçak, a.g.e, s.272

⁹⁴⁵ Yıldız Akköy, 17.ve 18. Yüzyıllar Arası Osmanlı Devleti'nde Kadın Ve Aile, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2021, s.62.

⁹⁴⁶ Akköy, a.g.e, s.63.

⁹⁴⁷ Koçak, a.g.e, s.368.

⁹⁴⁸ Akköy, a.g.e, s.63.

yaş konusunda belirli bir sınırlama getirilmemiştir. Bu durum çocuk yaşta yapılan evliliklerin sayısını arttırmıştır.⁹⁴⁹ Sonuç olarak Antep'te kadınlar, istedikleri kişilerle evlenebilmek için ailelerine ve bazen de toplum kurallarına karşı çıkmışlardır ve İslam hukukunun kendilerine tanıdığı hakları mahkeme vasıtasıyla kullanmışlardır. Ayrıca kendi rızaları dışında gerçekleşmiş nikâhlarını mahkeme aracılığıyla feshettirerek istedikleri erkeklerle evlenme şartlarını zorlamışlardır.⁹⁵⁰

Evlilik öncesi itenilen “mihri muaccel”ve sonraya bırakılan “mihri muahhar”, Antep'teincelediğimiz dönemde uygulanmakta idi.⁹⁵¹ Antep'te nikâh akitleri esnasındamehirlerbelirlenmiş ve oluşabilecek herhangi bir anlaşmazlığa karşı mahkemede kaydedilmişlerdir. Antep mahkemesine kaydedilen mehir davalarında, mihri muaccel ile ilgili olanların sayısı çok azdır. Bunun sebebi de mihri muaccelin ya nişanlılık süresince ya da nikâh kıyılırken peşin verilmesidir.⁹⁵²İslâm hukuku, genel olarak mehirin tamamının peşin olarak verilmesini şart koşmuştur. İlk kez evlenecek kızlar ile dul kadınlara, birinci eşlere ve daha sonra evlenilen eşlere verilecek ehirmiktarları arasında farklar olmuştur. Antep'te standart bir mehir miktarı yoktu.⁹⁵³Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Antep şehrinde de üç kuşağın bir arada olduğu geniş aile tipi yaygındı. Bununla birlikte köydenkentlere gelen ve şehir hayatına alışıp, geniş ailelerin parçalanarak çekirdek ailelere dönüştüğü de olmuştur. Antep'te anne, baba ve çocuk sayıları toplandığında bir ailenin Osmanlıda olduğu gibi, yaklaşık beş kişiden oluştuğu görülmektedir.⁹⁵⁴

İncelediğimiz dönemde Antep'te İslamiyet'in gerekli şartlara uyulması durumunda erkeklerin dörde kadar eş alabileceği, yanlış bir algı olarak Müslümanlarda ve Türklerde poligaminin yaygın olduğu izlenimini doğurmuştur. Çok eşlilik Osmanlı Dönemi Anadolu'sunda dar bir kesime özgü kalmıştır.⁹⁵⁵ 1700'lü yıllarda Antep'te aynı anda birden çok kadınla evlenme oranı %17,9 iken, 18.yüzyılın ilk yarısında %16, sonraki yarı yüzyılda ise %15, 1760-1777'de ise %8,4'tür. Yani bu oran

⁹⁴⁹ Akköy, a.g.e, s.64.

⁹⁵⁰ Koçak, a.g.e, s.282.

⁹⁵¹ Metin Akis, 16. Yüzyılın Sonu ve17. Yüzyılın Başlarında Antep Şehrinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatı çerisindeki Kadının Rolü, Ankara, 2014, s.19.

⁹⁵² Koçak, a.g.e, s.283.

⁹⁵³ Koçak, a.g.e, s.288.

⁹⁵⁴ Koçak, a.g.e, s.369.

⁹⁵⁵ Koçak, a.g.e, s.370.

gittikçe düşmektedir ve daha çok eş daha çok sorumluluk demektir.⁹⁵⁶ 1699-1728 yılları arasında İncelediğimiz dönem içerisindeki Antep şer'iyye sicilleri kayıtlarına baktığımızda Antep şehrinde çok eşlilik hakkında 120 tereke kaydı incelenmiştir.

Gayr-ı Müslimler incelemeye dâhil edilmemiştir. Bu inceleme sonucunda toplam 71 evli erkeğin tereke kaydına ulaşılmıştır. Bunlar arasında tek eşli olanların sayısı 67, İki eşli olanların sayısı 3 ve üç eşli olanların sayısı 1'dir. Oran olarak hesapladığımızda ise; 71 evli erkek içerisinde tek eşli erkeklerin oranı (%94,3), iki eşli erkeklerin oranı (%4,2), üç eşli erkeklerin oranı (%1,4), olarak bulunmuştur.⁹⁵⁷ Çok eşli olanlarla ilgili başka değerlendirmede bu kişilerin Osmanlı toplumunda elhac, seyyid, şerif, efendi, çelebi, şeyh, ağa, bey ve paşa gibi mevki sahibi kişiler olduğu görülmüştür. Antep ile ilgili kayıtlarında da çok eşli erkeklerin 11'inde ağa, şeyh, el-hac ve molla gibi unvanlara sahip kişiler olduğu anlaşılmıştır.⁹⁵⁸ Bu bilgilere dayanarak Antep şehrinde araştırma yaptığımız 1699-1728 yılları arasında yapılmış olan Müslüman erkeklerin evliliklerinin sayı ve oranları aşağıdaki grafik ve tabloda verilmiştir.

Şekil 5. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ayıntab Şehri'nde Çok Eşlilik Oranları

⁹⁵⁶ Akköy, a.g.e, s.65.

⁹⁵⁷ A.ş.s. nr.6, s.

⁹⁵⁸ Koçak, a.g.e, s.372.

Tablo 13.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Ayıntab Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları

Toplam İncelenen Tereke Kaydı	
120	
Toplam Evli Erkekler	71
Tek Eşli Erkekler	67
İki Eşli Erkekler	3
Üç Eşli Erkekler	1

Tablo 14.AyıntabŞer’iye Sicillerinde Çok Eşli Erkekler

Mahalle	Adı	Eş Sayısı	Belge No Varak No
Molla AhmedKurbi mahallesi	Hacı Hüseyin bin Hacı Haydar	2	nr.100/ v.188-189
Tarla-yı Atik Mahallesi	Kılıc Muhammed Ağa bin Muhammed	3	nr.65/ v.110-111
Şhreküstü mahallesi	Seyyid Muhammed Çelebi bin Molla Ali	2	nr.67/ v.114-115
Şarkıyan mahallesi	Şeyh Muhammed Efendi bin Ahmed bin Muhammed	2	nr. 116/ v.208-209

Tablo 15.Ayıntab Şehrinde Çok Eşli Müslüman Erkeklerin Sosyal Statüleri ve Unvanları

Adı	Unvanı
Hacı Hüseyin bin Hacı Haydar	Hacı
Kılıc Muhammed Ağa bin Muhammed	Ağa
Seyyid Muhammed Çelebi bin Molla Ali	Molla
Şeyh Muhammed Efendi bin Ahmed bin Muhammed	Efendi

Yukarıdaki grafik ve tabloda görüldüğü üzere 1699-1728 yılları arası Antep’te tek eşlilik hâkimdi ve çok eşlilik yok denecek kadar azdı. En fazla evlilik sayısı üç olup, dört ve üzeri evliliklere ise rastlanmamıştır. 120 kayıttan toplanan veriler sonucunda,

Antep şehrinde yaşayan 71 evli Müslüman erkekten 67'sinin tek bir eşe sahip olduğu, 3'nün iki eşli olduğu ve 1 kişinin üç eşli olduğu görülmektedir. Dört ve üzeri evliliklere ise hiç rastlanmamıştır. Ayrıca yukarıdaki tablo ve grafiğe eklenmemiş olan gayrimüslim (Zımmi ve Nasrani) erkeklerin de tereke kayıtlarına ulaşılmıştır. Sadece Müslüman erkekler bâz alındığı için, gayrimüslimler incelemeye dâhil edilmemiştir. Bu veriler dikkate alındığında Antep şehrinde çok eşliliğin yaygın olmadığı, toplumun tek eşlilikten yana olduğu görülmektedir.⁹⁵⁹

Antep şehrinde müslüman erkeklerin eş durumları şöyledir: Tek eşli erkekler: Ayıntab şehri mahallelerinden.....mahallesinde iken vefat eden Habibe binti Muhammed'in veraseti zevci Osman bin Ramazan'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Han Elçi? mahâllesinde iken vefat eden Yakub bin Hacı Mustafa'nın veraseti zevcesi Aışebinti İbrahim'e bırakılmıştır.⁹⁶⁰Ayıntab şehri Tarla-yıCedid? mahallesinde iken vefat eden Safiye binti Veli'nin veraseti zevci Hacı Ali bin İsmail'e bırakılmıştır.⁹⁶¹Ayıntab şehri Şehre Köse? mahallesinde iken vefat eden Hayreddin bin İbrahim Ağa'nın veraseti zevci Safiye bintiAbdullah'abırakılmıştır.Ayıntab şehri Ali Neccar mahallesinde iken vefat eden Ahmed bin Ali'nin veraseti zevcesi Saadet binti Ali'ye Bırakılmıştır. ⁹⁶²

Ayıntab şehri İbnKûr mahallesinde iken vefat eden Ebubekir bin Şaban'ın veraseti zevcesi Emine binti Hacı Hasan'a bırakılmıştır.⁹⁶³Ayıntab şehri Hacı Baba Zaviyesi mahallesinde iken vefat eden Hacı Hasan bin Muhammed'in veraseti zevcesi Zemzem binti Hacı Halil'e bırakılmıştır.⁹⁶⁴Ayıntab şehri İbnKûr mahallesinde iken vefat eden Hadice bintiSeyyid İbrahim'in veraseti zevcesi SeyyidAhmed bin Seyyid Ali'ye bırakılmıştır.⁹⁶⁵Ayıntab şehri Afsun? mahallesinde iken vefat eden..... binti Hüseyin'in veraseti zevcesi Hasan bin Abdullah.⁹⁶⁶

⁹⁵⁹A.ş.s, nr.6, s.8-9.

⁹⁶⁰A.ş.s, a.g.e, nr.6, s.8-9.

⁹⁶¹A.ş.s, nr.13, s.22-23.

⁹⁶²A.ş.s, nr.27, s.48-49.

⁹⁶³A.ş.s, nr.32, s.60-61.

⁹⁶⁴A.ş.s, nr.35, s.66-67.

⁹⁶⁵A.ş.s, nr.38, s.72-73.

⁹⁶⁶A.ş.s, nr.48, s.92-93.

Ayıntab şehri Şarkıyan mahallesinde iken vefat eden Seyyid Osman bin Seyyid Ali'nin veraseti zevcesi Hadice Hatun binti Hacı Ali Bey'e bırakılmıştır.⁹⁶⁷ Ayıntab şehri Kastal mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Hacı Muhammed'in veraseti zevcesi Abdurrahman Beşe bin Halil'e bırakılmıştır. Ayıntab şehri Ammû mahallesinde iken vefat eden Kasab Hacı Ahmed bin Ramazan'ın veraseti zevcesi Emine binti Seyyid Ömer'e bırakılmıştır. Ayıntab şehri Görgüban? mahallesinde iken vefat eden Hacı Veli bin Muhammed'in veraseti zevcesi Cemile binti Ali'ye bırakılmıştır.⁹⁶⁸ Ayıntab şehri Tuffah karyesinde iken vefat eden İsmail bin Ahmed'in veraseti zevcesi Hadice binti Ahmed'e bırakılmıştır.⁹⁶⁹ Ayıntab şehri Ammû mahallesinde iken vefat eden Ömer bin.....veraseti zevcesi Emetullah binti Abdullah'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Kızılca Mescid mahallesinde iken vefat eden Hacı Ali bin Zülfikar'ın veraseti zevcesi Dursun binti Ramazan'a bırakılmıştır.⁹⁷⁰

Ayıntab şehri Bostancı mahallesinde iken vefat eden Hacı Ali Kaya bin Hacı Muhammed'in veraseti zevcesi Kerime binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁷¹ Ayıntab şehri Şehreküstükurbunda sakin iken vefat eden Molla Ahmed bin.....veraseti zevcesi Emetullah binti Hasan'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Kurulca? mahallesinde iken vefat eden Hacı Ahmed bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Aişebinti Hacı Sefer'e bırakılmıştır.⁹⁷² Ayıntab şehri Tarla-yı Atik mahallesinde iken vefat eden Durmuş bin Ali'nin veraseti zevcesi Emine binti Ebubekir'e bırakılmıştır.⁹⁷³ Ayıntab şehri Şehreküstükurbunda sakin iken vefat eden Hamza bin Osman'ın veraseti zevcesi Emine binti Hacı Ali'ye bırakılmıştır. Ayıntab şehri Kızılca Mescid mahallesinde iken vefat eden Feridun binti Abdullah'ın veraseti zevcesi Musli bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁷⁴

Ayıntab şehri Tarla-yı Cedid mahallesinde iken vefat eden Seyyid İbrahim bin Cafer'in veraseti zevcesi Mihri binti Ebubekir'e bırakılmıştır. Ayıntab şehri Ali

⁹⁶⁷A.ş.s, nr.49, s.94-95.

⁹⁶⁸A.ş.s, nr.54, s.102-103.

⁹⁶⁹A.ş.s, nr.59, s.112-113.

⁹⁷⁰A.ş.s, nr.60, s.114-115.

⁹⁷¹A.ş.s, nr.66, s.124-125.

⁹⁷²A.ş.s, nr.68, s.128-129.

⁹⁷³A.ş.s, nr.103, s.194-195.

⁹⁷⁴A.ş.s, nr.105, s.198-199.

Tüccar mahallesinde iken vefat eden Hacı Muhammed bin Osman'ın veraseti zevcesi Leyla binti Hacı Yakub'a bırakılmıştır.⁹⁷⁵ Ayıntab şehri mahallesinde iken vefat eden Hare binti Derviş nam Hatun zevci Ahmed Bey bin Yusuf'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Karağıl karyesinde sakin iken vefat eden Veli bin Cuma'nın veraseti zevcesi EslimbintiMusli'ye bırakılmıştır. Ayıntab şehri Tarla-yıCedid mahallesinde iken vefat eden Hacı Abdullah bin Hacı Osman'ın veraseti zevcesi Fatıma binti Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁷⁶ Ayıntab şehri Ali Neccar mahallesinde iken vefat eden Hacı Muhammed bin Hüseyin'in veraseti zevcesi Fatıma bintiOsman'a bırakılmıştır. Ayıntab kalesinde sakin iken vefat eden Elife binti Hızır'ın veraseti zevci Seyyid Ali bin Seyyid İsmail'e bırakılmıştır.⁹⁷⁷ Ayıntab şehri Cüzlüce mahallesinde iken vefat eden Bektaş bin İbrahim'in veraseti zevcesi AişebintiAhmed'e bırakılmıştır. Ayıntab şehri Bostancı mahallesinde iken vefat eden Seyyid Muhammed bin Ahmed'in veraseti zevcesi Fatıma binti Hacı Muhammed'e bırakılmıştır.⁹⁷⁸

Ayıntab şehri.....mahallesinde iken vefat eden Kebabcı Ali bin Muhammed'in veraseti zevcesi Fatıma bintiAli'yebırakılmıştır.Ayıntab şehri Kürekci mahallesinde iken vefat eden Bektaş bin Mustsfa'nın veraseti zevcesi Aişebinti Hacı Cuma'ya bırakılmıştır.⁹⁷⁹ Ayıntab şehrinde Seyyid Mustafa bin Hacı Muhammed'in zevcesi Halime binti Murad. Ayıntab şehrinde Muhammed bin İsmail'in zevcesi Aişebinti Mustafa bırakılmıştır. Ayıntab şehri Hacer adlı köyde iken vefat eden İsa bin Ali'nin veraseti zevcesi Emine binti Hacı Yakub'a bırakılmıştır.⁹⁸⁰ Ayıntab şehri Ebu Şakir mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Ali'nin veraseti zevci Muhammed bin Abdulhay'a bırakılmıştır.⁹⁸¹

Ayıntab şehri.....mahallesinde iken vefat eden Aişebinti Mustafa'nın veraseti zevci Hacı Arab bin Ali'ye bırakılmıştır.⁹⁸² Ayıntab şehri Bey mahallesinde iken vefat eden Hacı Abdullah bin Muhammed'in veraseti zevcesi Aişe Hatun binti Mustafa'ya bırakılmıştır. Ayıntab şehri.....mahallesinde iken vefat eden Hacı

⁹⁷⁵ A.ş.s, nr.109, s.204-205.

⁹⁷⁶ A.ş.s, nr.139, s.260-261.

⁹⁷⁷ A.ş.s, nr.4 s.5-6.

⁹⁷⁸ A.ş.s, nr.5, s.7-8.

⁹⁷⁹ A.ş.s, nr.6, s.9-10.

⁹⁸⁰ A.ş.s, nr.16, s.29-30.

⁹⁸¹ A.ş.s, nr.2, s.1.

⁹⁸² A.ş.s, nr.4, s.4-5.

.....bin Abdullatif'in veraseti zevci Elife binti Kasım'a bırakılmıştır.⁹⁸³ Ayıntab şehri Şarkıyan mahallesinde iken vefat eden Muhammed bin Ali Beşe'nin veraseti zevcesi Aişebinti Ali Durmuş'a bırakılmıştır.⁹⁸⁴ Ayıntab şehri Kızılca Mescid mahallesinde iken vefat eden Hacı Muhammed bin Hacı Mustafa'nın veraseti zevcesi Aişebinti Hüseyin'e bırakılmıştır.⁹⁸⁵

Ayıntab şehri Tarla-yıCedid mahallesinde iken vefat eden Hacı Abdullah Efendi'nin veraseti zevcesi Şerife ZeynebbintiSeyyidMahmud'a bırakılmıştır.⁹⁸⁶ Ayıntab şehri yakınlarında sakin iken vefat eden Molla Hanefi bin Hacı Ebubekir'in veraseti zevcesi Hadice binti Muhammed'e bırakılmıştır.⁹⁸⁷ Ayıntab şehri İbn Şakir mahallesinde iken vefat eden Hacı Osman bin Hüseyin'in veraseti zevcesi Fatıma binti Muhammed Efendi'ye bırakılmıştır. Ayıntab şehri Tarla-yı Atik mahallesinde iken vefat eden Emine binti Hasan'ın veraseti zevci Hacı Ebubekir bin Abdicel'i'yebırakılmıştır.⁹⁸⁸ Ayıntab şehri İbrahim Paşa mahallesinde iken vefat eden Abdulaziz bin İbrahim'in veraseti zevcesi Sultan bintiŞahin'ebırakılmıştır. Ayıntab şehri Kapıcı mahallesinde iken vefat eden BiharzadeMahmud bin Osman'ın veraseti zevcesi Emine binti Hacı Hasan'a bırakılmıştır.⁹⁸⁹

Ayıntab şehri Şehreküstü mahallesinde iken vefat eden Hacı Muhammed bin Ahmed'in veraseti zevcesi Hadice binti Hacı Hasan'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Gürciyan mahallesinde iken vefat eden Seyyid Ali bin Seyyid Hüseyin'in veraseti zevcesi Aişebinti Derviş'e bırakılmıştır.⁹⁹⁰ Ayıntab şehri Paşa hanında misafir iken vefat eden Hacı Seydi bin Abdurrahman'ın verasetizevcesiAişebinti Osman'a bırakılmıştır.⁹⁹¹ Ayıntab şehriNakkaş mahallesinde iken vefat eden Hacı Ömer bin Muhammed'in veraseti zevcesi Fatıma binti Bektaş'a bırakılmıştır.⁹⁹² Ayıntab şehri

⁹⁸³A.ş.s, nr.5, s.6-7.

⁹⁸⁴A.ş.s, nr.6, s.8-9.

⁹⁸⁵A.ş.s, nr.8, s.12-13.

⁹⁸⁶A.ş.s, nr.11, s.18-19.

⁹⁸⁷A.ş.s, nr.40, s.68-69.

⁹⁸⁸A.ş.s, nr.47, s.80-81.

⁹⁸⁹A.ş.s, nr.50, s.82-83.

⁹⁹⁰A.ş.s, nr.53, s.88-89.

⁹⁹¹A.ş.s, nr.65, s.110-111.

⁹⁹²A.ş.s, nr.84, s.146-147.

.....Müslüman mahallesinde iken vefat eden Ali bin Hasan'ın veraseti zevcesi Emine binti Hızır'a bırakılmıştır.⁹⁹³

Mahmiye-i Tokat'da meydan kurbunda misafir iken vefat eden Hacı Muhammed bin Hacı Ahmed'in veraseti zevcesi Hadice binti İbrahim'e bırakılmıştır.⁹⁹⁴ Ayıntab şehri İbnEyüb mahallesinde iken vefat eden Kulu ibn Veli'nin veraseti zevcesi GülzadebintiMustafa'yabırakılmıştır.Mahmiye-i Tokat'da meydan kurbunda misafir iken vefat eden Hacı Osman bin Kürd Ali'nin veraseti zevcesi Hadice bintiİbrahim'ebırakılmıştır.⁹⁹⁵ Ayıntab şehri Tarla-yıCedid mahallesinde iken vefat eden Hacı Ömer bin Zülfikar bin Abdullah'ın veraseti zevcesi Ümmühan binti Hacı Bektaş'abırakılmıştır. Ayıntab şehri Zincirlikuyu mahallesinde iken vefat eden Dursun binti Hacı Ali bin Ramazan'ın veraseti zevcesi Seyyid Muhammed bin Molla Ahmed'e bırakılmıştır.⁹⁹⁶ Ayıntab şehri Şehreküstü mahallesinde iken vefat eden Attar Hacı Ali bin Hızır'ın veraseti zevcesi Hüsnibinti Abdullah'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Tarla-yı Atik mahallesinde iken vefat eden Gözübüyük oğlu demekle maruf Hacı Mustafa bin Hacı Ahmed'in veraseti zevcesi Refiyebinti Hacı Yusuf'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Şehreküstü mahallesinde iken vefat eden Hacı Ali bin (BOŞ)'ın veraseti zevcesi Şerife binti Hacı Hasan'a bırakılmıştır.⁹⁹⁷

Ayıntab şehri İncesu köyünde iken vefat eden Osman bin Yakub'un veraseti zevcesi Aişebinti Abdullah'a bırakılmıştır. Ayıntab şehri Akyol mahallesinde iken vefat eden Fatıma binti Molla Muhammed'in veraseti zevci Abdullah bin Abdullah'a bırakılmıştır.⁹⁹⁸ Ayıntab şehri Ehli Çuka mahallesinde iken vefat eden Veli bin Hacı Yusuf'un veraseti zevci Fatıma bintiŞahin'ebırakılmıştır.Eminebinti Muhammed'in zevci Aziz bin Ebubekir bırakılmıştır.⁹⁹⁹ Ayıntab şehri İbn Şeker mahallesinde iken vefat eden Aişebinti Hacı Hasan'ın veraseti zevci Hacı Halil bin İsa'ya bırakılmıştır.¹⁰⁰⁰

⁹⁹³A.ş.s, nr.85, s.1148-149.

⁹⁹⁴A.ş.s, nr, 93, s.164-165.

⁹⁹⁵A.ş.s, nr, 94, s.166-167.

⁹⁹⁶A.ş.s, nr.95, s.168-169.

⁹⁹⁷A.ş.s, nr.96, s.170-171.

⁹⁹⁸A.ş.s, nr.105, s.186-187.

⁹⁹⁹A.ş.s, nr.109, s.194-195.

¹⁰⁰⁰A.ş.s, nr.112, s.200-201.

İki Eşli Olanlar: Ayıntab şehri Molla AhmedKurbi? mahallesinde iken vefat eden Hacı Hüseyin bin Hacı Haydar'ın veraseti zevcesi Rakibe binti Ebubekir ile Rahime binti Musa'ya bırakılmıştır.¹⁰⁰¹ Ayıntab şehri Şehreküstü mahallesinde iken vefat eden Seyyid Muhammed Çelebi bin Molla Ali'nin veraseti zevceleri Hadice binti Musa ve HusnibintiSeyyidAhmed'e bırakılmıştır.¹⁰⁰² Ayıntab şehri Şarkıyan mahallesinde iken vefat eden Seyyid Şeyh Muhammed Efendi bin Ahmed bin Muhammed'in veraseti zevceleri Hilmiyebinti Hacı Muhammed ve Abide binti Osman'a bırakılmıştır.¹⁰⁰³

Üç Eşli Olanlar: Ayıntab şehri Tarla-yı Atik mahallesinde iken vefat eden Kılıc Muhammed Ağa bin Muhammed'in veraseti zevceleri Kerime binti Ali ve Emine binti Hacı Ali ve AışebintiAhmed'e bırakılmıştır.¹⁰⁰⁴

2.1.6. Konya Şehrinin Kısa Tarihive Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

2.1.6.1.Konya Şehrinin Kısa Tarihi

İç Anadolu'da geniş bir alana sahip olan Konya, doğu-batı geçiş güzergâhı üzerinde yer alır. Bu özelliğinden dolayı farklı kültürlerin buluşma noktalarından biri olmuştur. Şhrin kuzeyinden ve güneyinden doğu-batı yönünde uzanan yaklaşık 2400 m. yüksekliğinde uzanan sıra dağlar, şehrin denizle olan bağlantısını engellemiştir. Konya denizden hemen hemen 1027 m. yüksekliktedir. Bozkır toprağıyla kendi içinde kapalı havza olsa da şehrin etrafı bağ ve bahçelerle çevrilidir.¹⁰⁰⁵ Konya'da ilk yerleşmeler, M.Ö. 300'lü yıllarda gerçekleşmiştir. Konya eskiçağ kaynaklarında ve Roma kaynaklarında "İkonion" veya "İconium" olarak geçerken, Arap kaynaklarda ise "Kuniya" olarak yazılmaktaydı. Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde ise "Konya" olarak anılmıştır. Ayrıca Konya farklı kaynaklarda "Belde-i Emin", "Kutub Şehir" olarak da geçmektedir.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰¹A.ş.s, nr.100, s.188.189.

¹⁰⁰²A.ş.s, a.g.e, nr.67, s.114-115.

¹⁰⁰³A.ş.s, nr.116, s.208-209.

¹⁰⁰⁴A.ş.s, nr.65, s.110-111.

¹⁰⁰⁵ Ahmet Necati Özdoğan, 55 Numaralı Konya Şer'iyye Sicilinin Değerlendirme ve Transkripsiyonu (1740-1742), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2021, s.27.

¹⁰⁰⁶ Özdoğan, A.g.e, s.27.

Konya, Pers ve Gorgon efsanelerinde geçmektedir. On bin Grek ve Büyük İskender de bu şehirde dinlenmiştir. Romalı askerler bu şehirde, Kilikya valisineÇiçero önünde geçit töreni düzenlemişlerdir. Havarilerden Paul ve Barnabas, Antiochia isyanından bu şehre sığınmış ve kurtulmuştur.Lykaonia halkına da Grekçe Hıristiyanlığı anlatmıştır. Konya, daha sonra Hıristiyanlığın merkezi haline gelmiş ve 1071’de Selçuklular tarafından yıkılmıştır.¹⁰⁰⁷Malazgirt Savaşı’ndan önce Konya’ya ilk gelen Türk birlikleri Selçuklular olmuştur. Türkler surları olmayan bu şehri 1069’da ele geçirdiler. Sultan Alparslan, 1071 yılında Bizans İmparatoru Romen Diyojen’i Malazgirt’te yenilgiye uğratarak, Anadolu’nun kapılarını Türklere açmıştır.¹⁰⁰⁸

Sultan Alparslan, zaferden sonra komutanlarına Anadolu’nun fethi için görev vermiştir. Konya, KutalmışoğluSüleymanşah tarafından fethedildiyse de fetih tarihi konusundaçeşitlikaynaklardafarklı görüşler mevcuttur. Şu da bir gerçek ki, KutalmışoğluSüleymanşah, Konya fethinden sonra batıya yönelmiş, İznik’i merkez yaparak Anadolu Selçuklu Devleti’ni kurmuştur. İznik kaybedilince Konya başkent olmuştur ve gün gün gelişerek birçok mimari eser inşa edilmiştir.¹⁰⁰⁹ Anadolu Selçuklu sultanlarıGıyaseddinKeyhüsrev ile Rükneddin Süleyman şah arasındaki mücadeleleronucundaGıyaseddin Konya ‘yı terk edip İstanbul’a yerleşmiştir. Sultan Mes’ud ve Sultan Kılıçarslandönemlerinde Haçlı seferleri gerçekleşmiş ve Konya yağmalanmıştır. Seferleronucunda Konya tekrar eski şehir görünümüne girmiş, Kervansaraylar, medreseler, imarethaneler inşa edilmiştir.¹⁰¹⁰

Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılışı esnasında Ermenek ve civarında kurulan Karamanoğulları çoğu defa Konya ‘yı ele geçirmeye çalışmış, Karamanoğlu Mehmet Bey, Cimri ile anlaşıp Konya’yı vergiye bağlamıştır.Mehmet Bey, bu meseleden sonra Konya’da her yerde Türkçe konuşulması emrini

¹⁰⁰⁷ Hamit Şafakcı, 1644-1645 Tarihlerinde Konya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (7 Numaralı Konya Şer’iye Siciline Göre), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2005, s.7.

¹⁰⁰⁸ Nurullah Doğan, 1629-1631 Tarihleri Arasında Konya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (22 Numaralı Konya Şer’iye Siciline Göre), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2018, s.14.

¹⁰⁰⁹Şafakcı, a.g.e, s.7.

¹⁰¹⁰Ferraylı Acartürk, 1672 – 1673 Tarihlerinde Konya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (19 Nolu Konya Şer’iyye Sicillerine Göre), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2006, s.4.

vermiştir.¹⁰¹¹ Karamanoğulları Beyliği'nin hâkimiyetine geçen Konya, bu devletin en büyük şehri olarak Karamanoğulları tarafından yönetilmiştir. 1387 yılında Osmanlı Padişahı I. Sultan Murad, şehrin önlerine kadar geldi. 1398 yılında oğlu Yıldırım Beyazıd şehri kuşatıp Karamanoğulları Beyliği'ne son vermiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Karaman beyliğini ortadan kaldırdığı 23 Ağustos 1465 senesine kadar Osmanlı –Karaman çatışmaları devam etmiştir. Konya, Osmanlı şehzadelerinin yetiştirilmek üzere gönderildikleri sancaklardan biri olmuştur.¹⁰¹²

Osmanlılar, Karaman topraklarını eyalet olarak idare etmiş ve eyaletin ilk valisi de Şehzade Mustafa olmuştur. Şehzade Mustafa 1474'de ölünce yerine 15 yaşında olan genç şehzade Cem Sultan vali olmuştur. Fatih, 1481 yılında hakkın rahmetine kavuşunca, Sultan Cem, Amasya valisi olan büyük kardeşi şehzade Bayezid'e karşı mücadele bayrağını açmıştır, II. Bayezid Osmanlı tahtına geçince Cem Sultan, ordusu ile Bursa üzerine yürümüş ve Bursa'yı alarak padişahlığını ilan etmiştir.¹⁰¹³ Sekiz gün sonra II. Bayezid, Gedik Ahmet Paşa komutasındaki orduyu Bursa üzerine göndermiş ve Yenişehir yakınlarında gerçekleşen savaşta, Cem Sultan yenilerek yanında birkaç sadık adamını da alıp Konya'ya dönmüş, ardından Mısır'a kaçmıştır. Bu süre zarfında Sultan Cem, Konya'da yedi yıl vali olarak görev yapmıştır.¹⁰¹⁴ Konya valiliğine de Şehzade Şahinşah tayin olmuştur. Karaman askerleri ile Turgut ve Varsak aşiretleri ile birlik olup, İran yakınlarında bulunan Karaman soyundan gelen Mustafa Bey'i İçel'e davet edip onu hükümdar ilân etmişlerdi. Şehzade Şahinşah'ın ölümünden sonra Beyşehir'de bulunan oğlu Mehmed Şah Çelebi, Konya'ya vali olmuştur.¹⁰¹⁵

II. Beyazıd'ın Şehzadeleri olan Selim ve Ahmed'in hükümdarlık mücadeleleri sırasında, Sultan Selim'e karşı hareketlenen Şehzade Ahmed, 1511 yılında Konya'ya gelerek Mehmed Çelebi'nin elinden Konya'yı almış ve onu zindana atmıştır. Daha sonra babasının ricası üzerine de serbest bırakmıştır.¹⁰¹⁶ Yavuz Sultan Selim dönemi ise, Konya'da huzur ve saadetin başladığı dönem olmuştur. Sultan, çeşitli nedenlerden

¹⁰¹¹ Acartürk, a.g.e, s.5.

¹⁰¹² Acartürk, a.g.e, s.5.

¹⁰¹³ Şafakcı, a.g.e, s.8.

¹⁰¹⁴ Şafakcı, a.g.e, s.9.

¹⁰¹⁵ Şafakcı, a.g.e, s.9.

¹⁰¹⁶ Acartürk, a.g.e, s.6.

dolayı birkaç defa Konya'ya gitmiş, İlkın 1512-1513 seneleri arasında, ikinci kez Şah İsmail üzerine yaptığı akın sırasında gelmiştir. 1514 Konya 'da altı gün kalmıştır. İran seferi dönüşünde de tekrar Konya'ya uğramış ve Mevlânâ dergâhı'nda tamirler yaptırarak, dervişlere sadakalar dağıtmıştır.¹⁰¹⁷

16. yüzyıllarda Konya, Osmanlı Devleti'nin önemli bir kenti olmuş, nüfusu artmış, şehir dış kalenin çevresine taşarak büyümüştür. Şehzade Mustafa, bu dönemde, Konya valisi olmuştur. Mustafa, 6 Ekim 1553'te babası tarafından öldürülünce bu olay, Konya ve civarında derin yankılara sebep olmuştur. Konya'ya vali olarak sırasıyla Kuru Ali Paşa, Şehzade BeyazıdveŞehzade Selim tayin olmuşlardır.¹⁰¹⁸ 1623 yılında, Şehzade Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle yerine geçen IV. Murad daha12 yaşındaydı. Devlet idaresi bozulmuş, her tarafta karışıklıklar yaşanmıştır. Yeniçeriler sürekli isyan ederek devletin başına bela olmuş, huzursuzluklar baş göstermiştir. İşte IV. Murad, böyle bir dönemde devletinbaşına geçmiştir.¹⁰¹⁹ IV. Murad, İranlılar'ın eline geçen birkaç sınır kalesini, bu arada Revan'ı tekrar almakmaksadıyla büyük bir sefer hazırlığına girmiştir. İstanbul, Bolu, Konya, Kayseri ve Sivas yolunu takip ederek Revan seferine çıkmış ve oradan Konya'ya uğramış. Konya'da birkaç zorbayı idam ettiren Sultan Murad, dergâha vâkıflar bağlamıştır.¹⁰²⁰ Konya, Osmanlı idaresine girdikten sonra bir idari ve siyasi merkezden ziyade sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiştir.Bu sürede yavaş yavaş gelişen Konya'da 17. yüzyılda 108 mahalle bulunurken, 18. yüzyılda bu sayı 140'a ulaşmıştır.¹⁰²¹ 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden bu idari düzenlemeler, 1864 yılında kabul edilen Vilayet Nizamnamesi ile tamamen değişmiştir. Taşra yönetimi vilayet, sancak, kazâ ve köy şeklindeki idarî birimlere ayrılmıştır. Sancaklar mutasarrıfların, kazalar kaymakamların, nahiyeler muhtarların idaresine girip,hepsi valinin emri altına girmiştir. Bu tarihe kadar Karaman eyaleti'nin merkezi vilayeti olan Konya, nizamname ile Konya vilayeti olarak kurulmuştur. 1918-1921 yılları

¹⁰¹⁷ Acartürk, a.g.e, s.9.

¹⁰¹⁸Şafakcı, a.g.e, s.10.

¹⁰¹⁹Şafakcı, a.g.e, s.10.

¹⁰²⁰Şafakcı, a.g.e, s.10.

¹⁰²¹ Özdoğan, a.g.e, s.30.

arasında İtilaf Devletleri'nin işgaline maruz kalan Konya, 1923'de Niğde, Konya, Burdur, Teke ve Karaman olarak 5 şehre ayrılmıştır.¹⁰²²

2.1.6.2.Konya Tereke Kayıtlarına Göre Çok Eşlilik

Gelenek ve görenekler toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır ve yöreden yöreye değişiklik göstermektedirler. Konya halkı da gelenek ve göreneklerine sahip çıkan ve günümüze kadar muhafaza eden bir halktır. Kına, nişan törenleri ve düğünler de bu gelenek ve göreneklere aittir.¹⁰²³ Evlilik öncesi gerçekleşen ve evlilik yolunda atılmış ilk adım olan, İslam hukukunda hıtbe olarak tabir edilen nişanın özü evlenme vaadinden ibaret olmaktadır. Bütün Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi, Konya'da da nişanlanma adetleri aynı olmaktadır.¹⁰²⁴

Nişanlanma beraberinde kız ve erkeğin aileleri arasında bir uyum ve yakınlaşma döneminin başlar ve su süre zarfında anlaşma sağlanamaması durumunda nikâh akdi gerçekleşirdi. Nişanlı çiftler bu sürede birbirlerine hediyeler alıp vermektedirler.¹⁰²⁵ Nişanlılık döneminin kesin bir süresi yoktur. Bu süre günlerle ifade edilebileceği gibi yıllarca süren namzedlerin varlığı bilinmektedir.¹⁰²⁶ Konya sicillerinde nişanlılık sürecinde çiftlerin birbirine verdiği hediyeler şöyledir: Mevlana Celaleddin-i Rumi mahallesinde gerçekleşen bir nişan akdinde “bir alaca, bir taraklı kumaş, bir al zıbuluk, 15 sarı ve beyaz gülabdan, 120 dirhem elvan ipek, 100 dirhem kenar ipeği ve 3 çenber.”¹⁰²⁷ Görüldüğü gibi gerek Konya'da olsun gerek diğer Osmanlı şehirlerinde olsun sosyal bir olgu olan evlilik öncesi nişanlılıkta bir takım sosyal etkiler söz konusu olmuş. Bu tarz meselelerde başka sorunlar yoksa karşılıklı rızaya varılır, Osmanlı mahkemesi rıza birliğiyle evliliğe uzanan kararları da

¹⁰²² Özcan Oğur, Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya Ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ekim, 2018, Kırıkkale, s.33.

¹⁰²³ Sevgi Başaran, Konya'nın Sosyal Kültürel ve Ekonomik Durumu (Yeni Konya Gazetesine Göre: 1950-1960), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2019, s.47.

¹⁰²⁴ Betül Tezcan, XVI-XVII. Yüzyıl Şer'iyye Sicillerine Göre Konya'da Kadın, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.16.

¹⁰²⁵ Tezcan, a.g.e, s.17.

¹⁰²⁶ Tezcan, a.g.e, s.17.

¹⁰²⁷ Tülay Ercoşkun, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s.25.

desteklemiştir.¹⁰²⁸Nişanlılık sürecinde herhangi bir problem olmaması durumunda ve çiftlerin evlenmeye karar vermesinden sonra nikâhları kıyılırdı. Nikâhlar kadı huzurunda ya da köyün imamı tarafından kıyılırdı.¹⁰²⁹

Mahkemece şahitlerönündekıyılannikâhlarınkaydedilmesi, ileride çıkabilecek herhangi bir sorun karşısında taraflara mahkeme tarafından muhatap alınma şansını vermesi hususunda önemli olmuştur.¹⁰³⁰Kadın ve erkeğin meşru anlamda aileyi oluşturabilmesi için evliliği gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Evlilik ben kavramından çıkıp biz kavramına ulaşır, bir üst kademe olan aile kurumunun oluşumuna atılan ilk adım olmuştur.¹⁰³¹ Başlık parası gibi konularKonya’da görülmemiştir. Zaten İslam hukukunda da başlık parası gibi uygulamalar söz konusu olmamıştır. Sadece kadına sağlanan teminat açısından mehir bulunmaktadır.¹⁰³²

Aile, hakimiyet bakımından toplumdaki topluma göre farklılık göstermektedir. Daha çok ataerkil aile tipi yaygın olmakla birlikte, anaerki aile tipleride mevcut olmuştur. Ayrıca aile eş sayısına göre de, tek eşli ve çok eşli olmak üzere ikiye ayrılmakta. İncelediğimiz kayıtlarda aile hakkında bilgilere genelde miras davalarında karşılaşmaktayız. Bu davalar sayesinde ailedeki çocuk sayısına, tek eşli ailemi, çok eşli aile mi olduğunu öğrenmekteyiz.¹⁰³³İslam dinine göre aile, tek eşlilik üzerine kurulmuştur. Ancak belirli şartlarda erkeklere dörde kadar evlenmelerine de izin verilmiştir. Fakat bu bir emir değil belirli şartlarda başvurulmuş bir uygulama olmuştur. İncelediğimiz tereke kayıtlarına göre çok eşliliğe dair belgelerin çok az olduğu görülmüştür.¹⁰³⁴ Genelde Osmanlı, özelde de Konya için yapılan bir araştırmada, Konya Şer’iye Sicilleri’nde bulunan tereke kayıtları ele alınarak

¹⁰²⁸ Mehmet Barman, 66-E Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre 1792–95 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve İktisadi Hayat, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2009, s.3.

¹⁰²⁹ Barman, a.g.e, s.4.

¹⁰³⁰ Ömer Büberci, 1681-1682 Tarihlerinde Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (26 Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2017, s.26.

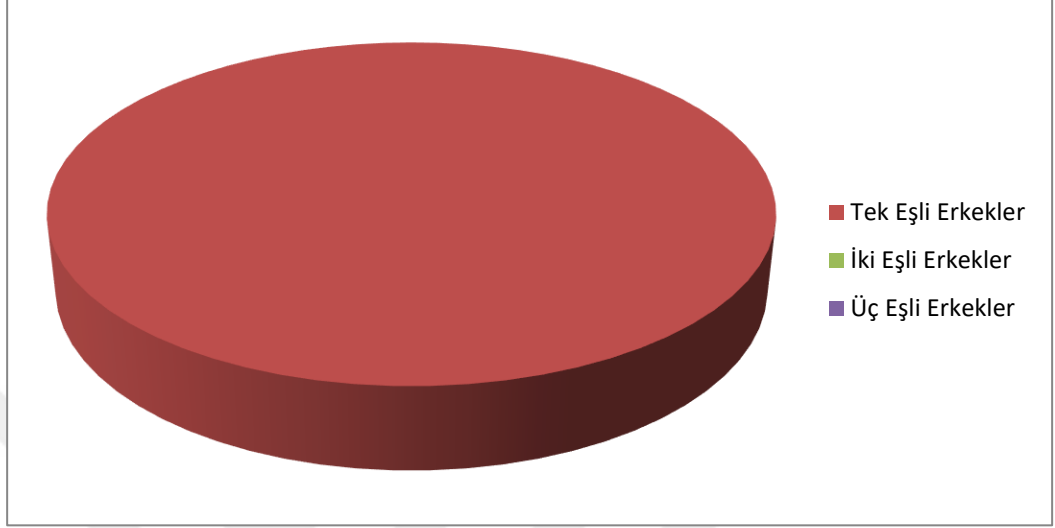
¹⁰³¹ Abdullah Aydoğmuş, 75 Numaralı Konya Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2012, s.12.

¹⁰³² Aydoğmuş, a.g.e, s.13.

¹⁰³³ Koray Telli, 56 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili’nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (1742–1743), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2019, s.32.

¹⁰³⁴ Aydoğmuş, a.g.e, s.19.

Konya’da bulunan evli Müslüman erkeklerin eş durumları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Şekil 6.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Konya Şehri’nde Çok Eşlilik Oranları

Tereke kayıtlarından yararlanılarak oluşturulan bu grafikte görüldüğü gibi çok eşlilik Konya toplumunda yaygın olmayıp, çok nadir olarak görülmektedir. Konya şer’iye sicili üzerindeki çalışmamızda çok eşli erkeklere hiç rastlanmamıştır. 1699-1728 yılları arası Konya şehri ile ilgili toplam 17 tereke kaydı incelenmiştir. Yine Gayr-ı müslimlerincelemeye dâhil edilmemiştir. Bu inceleme sonucunda toplam 3 evli erkeğin Tereke kaydına ulaşmış olup, bunlar arasında tek eşli olanların sayısı 3, iki ve üzeri evliliklere ise hiç rastlanmamıştır.

Oran olarak hesapladığımızda ise; 17 kayıttıçerisinde tek eşli erkeklerin oranı (%17,6), iki eşli erkeklerin oranı (%0), üç eşli erkeklerin oranı (%0), olarak bulunmuştur. Elimizdeki belgelere dayanarak, Konya toplumunda birden fazla eşliliğe itibar edilmediği, tek eşliliğin muteber olduğu görülmektedir. İslam dini, belirli şartlar çerçevesinde aynı anda dört kadınla evliliğe izin vermişse de Tablo 11’de görüldüğü üzere Osmanlı toplumu, mevcut kanaatlerin aksine bunu yaygın hale getirmemiştir.

Tablo 16.Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 yılları Arasında Konya Şehrinde Çok Eşli Erkeklerin Sayıları

Toplam İncelenen Tereke Kaydı	
17	
Toplam Evli Erkekler	3
Tek Eşli Erkekler	3
İki Eşli Erkekler	0
Üç Eşli Erkekler	0

Konya şehrinde müslüman erkeklerin eş durumları şöyledir: Tek eşli erkekler: Konya Beyhakem Mahallesinde vefat eden Molla AbdîAhmed'in veraseti zevcesi Hadice binti Ramazan hatuna bırakılmıştır.¹⁰³⁵ Konya Boladlu Mahallesinden Hamile binti el-Hac İbrahimin veraseti validesine bırakılmıştır.¹⁰³⁶ Konya Kalenderhane Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Sadri'nin veraseti zevcesi Selime binti Cemil hatuna bırakılmıştır.¹⁰³⁷

¹⁰³⁵K.ş.s, nr.22, s.242-243.

¹⁰³⁶K.ş.s, nr.39, s.210-211.

¹⁰³⁷K.ş.s, nr.109, s.33-34.

SONUÇ

1699-1728 yılları arasında Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntap ve Konya şehirlerine ait mahkeme defterlerinde bulunan tereke kayıtlarını esas alan bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde çok eşlilik konusu ele alınmıştır. Bu tezin ana kaynağı olan şer'iyecilleri tarih, hukuk, iktisat gibi birçok düzenin ana kaynakları arasında yer almıştır. Siciller sayesinde şehir, mahalle bilgileri, kişi isimleri, dinleri ve unvanları gibi, konu ve delil bilgileri, davacıların isim ve meslekleri gibi birçok konuda bilgi sahibiolabilmekteyiz. Dolayısıyla incelediğimiz belgeler sayesinde Osmanlı Devleti'nde çok eşliliğınne derece yaygın olduğu ve ne tür sebeplerle uygulandığınıöğrenmekteyiz.

İlmi literatürde "poligami", Osmanlı ve İslam dininde teaddüd-i zevcat olarak ifade edilen çok kadınla evlilik, sanıldığı gibi İslam dini ile ortaya çıkmamıştır. Aksine çok eşlilik tarihi ailenin tarihi ile aynıdır. Müslümanlar olsun gayr-ı müslimler olsun hemen her millette ve semavi dinlerin kutsal kitaplarında bunu görebilmekteyiz. Kur'an-ı Kerim tek eşliliği emretmiş ve çok eşliliği Nisa Suresi'nin 3. ve 129. ayetlerinde sınırlandırmıştır. Kur'an'ın tamamen yasaklamadığı çok eşlilik, mecburi durumlarda uygulanabilecek olan bir izin olup bu mecburiyet de ailenin biyolojik, psikolojik, toplumsal ve ekonomik işlevlerine uygunluk göstermek zorundadır.

Terekekayıtları kullanılarak Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntap ve Konya şehirlerindeki evli olunan kadın sayısı hakkında bilgiler elde edilmiş olup, bu sayede Osmanlı Devleti'nde çok eşliliğın yaygınlık derecesi ortaya konmuştur. 600 yıl yaşamış bir devletin hiç kuşkusuz sağlam bir aile yapısının olması gerekmektedir. Tez içerisinde toplamda 717 tereke kaydı incelenmiştir. Gayr-ı Müslimlere ait terekelertez konusu ile alakalı olmadığında değerlendirilmeye dâhil edilmemiştir. Ankara şehrinde 66, Bursa şehrinde 363, Edirne şehrinde 209, Galata şehrinde 187, Ayıntap şehrinde 120, Konya şehrine ait toplam 17 tereke kaydı incelenmiştir. Bu

terekeler sayesinde ölen kişilerin kaç eşe sahip oldukları ortaya konmuştur. Konya şehrine ait tereke belgeleri kısıtlı olduğu için elimizdeki veriler de azdır. Bu nedenle Konya şehri'nde iki ve üzeri evliliklere hiç rastlanmamıştır.

Osmanlı toplumunda çok eşliliğin fazla olduğu şeklindeki kanaat ve düşüncelerine sadık doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çalışma sonucunda, çokeşlilik olgusu ile ilgili önemli bulgulara ulaşılmıştır. Mesela tereke kayıtlarına yansdığı üzere çok eşliliğin görülme oranının fazla olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Erkekleri bu tarz evliliklere yönelten nedenler arasında özellikle zenginliğin rolü olduğu gösterilmektedir. Yine, savaşlarda erkeklerin ölmesi gibi nedenlerin yanında ilk eşten çocuk sahibi olmaması ya da kız çocuğunun olması gibi durumlar örnek verilebilir. Çok eşlilik Osmanlı toplumunda mevcutsa da sanıldığı gibi yaygınlaşmamış, ancak belli oranlarda gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, Müslüman Osmanlı ailesinin fazla bir şekilde çok eşli bir düzene sahip düşüncesi gerçekleri yansıtmamaktadır. Osmanlı toplumu aile müessesine önem vermiş İslamın kültür ve geleneğine bağlı kalmıştır. Ayrıca eski Türk örf ve ananesine bağlı kalarak bazı istisnalar dışında evlilikler, tekeşalmak şeklinde olmuştur.

Tablo 17. Tereke Defterlerine Göre 1699-1728 Yılları Arasında Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab, Konya Şehirlerinde Çok Eşli Erkeklerin Sayı ve Oranları

Şehir	Bir Eşli Erkekler/ %	İki Eşli Erkekler/ %	Üç Eşli Erkekler/ %	Dört Eşli Erkekler/ %	Toplam Evli Erkekler
Ankara	50/ %89,02	6/ %10,7	0/ %0	0/ %0	56
Bursa	249/ %87,6	17/ %5,9	1/ %0,3	0/ %0	267
Edirne	145/ %92,9	11/ %7,05	0/ %0	0/ %0	156
Galata	153/ %93,08	7/ %4,2	3/ %1,8	0/ %0	163
Ayıntap	67/ %94,3	3/ %4,2	1/ %1,4	0/ %0	71
Konya	3/ %17,6	0/ %0	0/ %0	0/ %0	3

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 1699-1728 yılları arasında Ankara, Bursa, Edirne, Galata, Ayıntab ve Konya'da tek eşlilik hâkimdi. Çok eşlilik yok denecek kadar azdı ve en fazla evlilik sayısı üç olup, dört ve üzeri evliliklere ise hiç

rastlanmamıştır. Ankara şehrinde yaşayan 56 evli erkekten 50'sinin tek eşi, 6'sının iki eşi, üç ve üzeri evliliklerin ise olmadığı tespit edilmiştir. Bursa şehrinde, 267 erkekten 249'nun tek eşi, 17'sinin iki eşi, 1'nin üç eşi, dört ve üzeri evliliklerin olmadığı görülmüştür. Edirne'de toplamda 163 evli erkekten 145'nin tek eşi, 11'nin iki eşi, üç ve üzeri evliliklerin olmadığı görülmüştür. Galata'da 163 evli erkekten 153'nün tek eşi, 7'sinin iki eşi, 3'nün üç eşi olduğu dört ve üzeri evliliklerin ise olmadığı görülmüştür. Ayıntap şehrinde 71 evli erkekten 67'sinin tek eşi, 3'nün iki eşi, 1'nin üç eşi olduğu ve Konya şehrinde 3 evli erkekten 3'nün tek eşi olduğu iki ve üzeri evliliklerin olmadığı görülmüştür

Toplamda 667 tek eşi, 44 iki eşi ve 5 üç eşi erkeğin tereke kaydına ulaşılmıştır. Elde edilen verilerden ve sondajlama yöntemi ile incelenen terekelerden hareketle çok eşliliğin ortalama oranı %6,69 çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile Osmanlı toplumunda her 100 kişiden yaklaşık 7'sinin çok eşi olduğu söylenebilir. Bunlardan 100 kişiden 6'sının iki eşi ve 100 kişiden 0,69'unun 3 eşi olduğu anlaşılmaktadır. Dört ve üzeri evliliklere ise hiç rastlanmamıştır. İncelenen defterler özelindeki verilerinden hareketle, Osmanlı hukuk sisteminde çok eşlilik yalnızca mecburiyet halinde izin verilen bir uygulama olmuş ve bu müsaadenin de eşler arasında adalet etme şartına bağlanmıştır.

Ayrıca Osmanlı ailesinde çok eşi bir hayatın yaygın olduğuna dair yaklaşım ve hipotezler yanlış olup, Osmanlı toplumunda tek eşliliğin esas alındığı anlaşılmaktadır. Buna karşın az da olsa çok eşi erkeklere rastlanmaktadır. Osmanlı kentlerinde çok eşliliğin oransal olarak daha fazla olduğu görülmüştür. Bu da çok eşliliğin maddi durumla alakalı olduğunun bir göstergesidir. Çok eşi evlilik yapanlar arasında genelde, El-hac, ağa, efendi, çavuş, beşe, çelevi, bey gibi unvan sahipleri yer almaktadır.

Çok eşlilik uygulaması 1917'de çıkartılan Aile Hukuk-u Kararnamesi ile şarta bağlanmıştır. Fakat bu kararname bir buçuk yıl sonra yürürlükten kaldırılmıştır. 1926 senesinde tamamen yasaklanan çok eşlilik mevcut Türk Medeni Kanunu'nun 145. maddesinde mutlak butlan sayılmıştır. Buna rağmen çok eşlilik olgusu günümüzde doğu ve güneydoğu illerinde hâlâ varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İ. (1998). Poligami konusunda bazı mülâhazalar. *Ekev Akademi Dergisi*, 1(2), 189-220.
- Acartürk F (2006) 1672–1673 tarihlerinde Konya'nın sosyal ve ekonomik durumu (19 nolu Konyaşer'iyeye sicillerine göre). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Açık S (2019) islam hukukunda çok eşlilik ve uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Akbel M (2015) Lale devrinde Galata kadınları. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Akbulut H.İ (2010) 494 no'lu Galata şer'iyeye sicilinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akis M (2014) 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarında Antep şehrinin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı içerisinde kadının rolü, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akköy Y (2021) 17.ve 18. yüzyıllar arası Osmanlı Devleti'nde kadın ve aile. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aktaş, F. M. Osmanlı Sofyası'nda evlilik müessesesi, boşanma ve miras hukuku (1683-1726 yılları örnekleri). *Journal of International EasternEuropeanStudies*, 2(1), 1-17.
- Akyıldırım T (2010) 259 numaralı şer'iyeye sicili defterine göre Galata (metin ve değerlendirme). Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyüz N (2015) *Aile Yazıları 7- Türk Ailesine Genel Bir Bakış (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara)*. 30-34.
- Ali KK ve Ögüt S (1993) Çok Evlilik. TDV İA, C:8, İstanbul.
- Anlağan Ü (2006) B 230 nolu mahkeme siciline göre 1789-1790 yıllarında Bursa. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Aras, B. (2010). Roma hukukunda evlenme ve boşanma. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C, 18, 2.
- Arslan T (2013) 494 numaralı galata şer'iyeye sicilinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Ünniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

- Aslantürk, N., & Odabaş, Z. Y. (2021). Hititler’de evlilik ve evlenme geleneklerinin günümüz anadolusu’na etkileri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 353-370.
- Aslan F (2018) Türk kültürü içerisinde Türk aile yapısının yeri. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aslan G (2019) Edirne’nin son elli yılına bir bakış, Edirne ilinin 1950 1975 ve 2000 genel nüfus sayımlarının karşılaştırmalı analizi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, M. (2017). Nâbî’nin “Hayriyye” sinde Aile. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (44), 57-82.
- Aslan, N. (2019). Türklere aile anlayışı ve çocuk. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 121(239), 457-464.
- Aslan R (2006) 16.yüzyıl ortalarında bursa (a-84 ve a-202 numaralı Bursa şer’iyye sicillerine göre). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atar F (2007) Nikâh. *TDV İA*, C:33, N:112-117.
- AtaşalanZA(2014) Tevrat, İnciller ve Kur'an-ı Kerim'e göre aile kavramı. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,, Kahramanmaraş.
- Avcı, K., ve Özdedeli, K. (2015). Kadın cinselliği ve kültürel farklılıklar. *Kadın Cinsel Sağlığı*, 17, 224-230.
- Aybey, S. (2016). Osmanlıdan günümüze türk toplumunun aile kurumuna bakışı ve aile yapısındaki değişimin değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(27), 203-217.
- Aydın M.A, (2007). Aile. *TDV İA*, C:2.
- Aydoğmuş A (2019) 75 numaralı Konya şer’iyye sicilinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- AzeezBabila M.H (2016) Eski Mısırda Kadın, *KSÜSosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 12-144.
- Bakırcı, N. (2018). Dede Korkut Kitabı’nda ve halk hikâyelerinde evlilik. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(15), 1-20.

- Barkan, O. L. (1966). *Edirne Askerî Kassamı'naÂit Tereke Defterleri:(1545-1659)*. (Türk Tarih kurumu basimevi, Ankara).
- Barman M (2009) 66-E numaralı Konya şer'iyeye siciline göre 1792–95 yılları arasında Konya'da sosyal ve iktisadi hayat. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Başar H (2009) Eski Türklerde aile. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başaran S (2019) Konya'nın sosyal kültürel ve ekonomik durumu (Yeni Konya Gazetesi'ne göre: 1950-1960). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Batur G (2021) Hadrianopolis (Edirne) ile yakın çevresi tümülüsleri ve buluntuları. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Belde A (2019) 198 noluedirneşer'iyeye siciline göre edirne'de sosyal ve ekonomik hayat. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Berdaliyev İ (2021) Kazakistan aile hukuku ile islam aile hukukunun mukayesesi. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bilgili R (2017) şer'iyeye sicillerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda iç ticaret: Ankara, Konya, Ayntap örneği (1700-1750). Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Bulunur K.İ (20139 Osmanlı Galatası (1453-1600). Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Buyuk O (2009) şer'iyeye sicillerine göre xvii. yüzyılın ortalarında edirne'desosyo-ekonomik hayat. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Büberci Ö (2017) 1681-1682 tarihlerinde Konya'da sosyal ve ekonomik hayat (26 numaralı konyaşer'iyeye siciline göre). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Can O (2020) Zorunlu tek eşliliğin kısa bir tarihi. *Kaos GL Dergisi*.<https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/zorunlu-tekesliligin-kisa-bir-tarihi-i>

- Cangir Arı M (2011) İslam hukukuna göre nikâhta aleniyet ve ilan şartı. Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Cevger, G. (2016). XVIII. yüzyılda Diyarbakır şehrinde ailenin oluşumu, dağılması ve demografik yapısı. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2(1), 82-108.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı hukukunda evlenme* (No. 341). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Çakır, A. (2016). Osmanlı Devleti'nde İslam miras hukukuna uymayan tereke paylaşımları üzerine bir çalışma. *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, (Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi)*, 115-137.
- Çakır, İ. E. (2012). Osmanlı toplumunda eş ve çocuk sayısı, statü, servet: 1671-1678 Sofya örneği. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 31(31), 41-60. Çalışkan M (2013) B-7 numaralı şer'iyeye siciline göre Bursa (1591-1592). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, Y. (2016) Antik Yunan'da toplumsal bir kurum olarak evlilik ve iki oyunda erkeklerin iki eşlilik tercihleri: medea ve trakhisli kadınlar. *memleket*, 11, 83-104.
- Çelik, Y. (2018). Antik yunan tiyatrosunda kadın ve duygusal bağılıktan fiziksel ayrılığa geçişi; medea ve trakhislikadınlar'da iki eşlilik. *Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (21), 27-50.
- Çevik S (2019) 33 numaralı Edirne şer'iyeye sicilinin (H.1058-1059/ M.1648-1649) değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Çınar M.N (2021) 1845 (H.1261) Tarihli temettü'ât defterlerine göre Ankara Eyaleti Balâ kazasına bağlı, Ağca Ali, Çavuşlar, Dereşeyh, Odabaşı, Kara Ahmedlü, Karaağaç Araplar, Kutludiğin (Kutludüğün), Yenişeyh köylerinin iktisadi ve içtimai durumu. Yüksek Lisans Tezi, Pınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Darğa A.S (2014) İstanbul'un liman kenti kimliğinin dönüşümü: Galata Bölgesi üzerinden bir okuma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Demirtaş K (2021) B/157 numaralı Bursa şer'iyye siciline göre Bursa'da sosyal ve ekonomik hayat. Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Diktaş A (2008) XVI. yüzyılın son çeyreğinde Edirne'de sosyal hayat. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güven, D (2005). Şer'iyye sicillerine göre XIX. yüzyıl ortalarında Antalya'da ailenin sosyo-ekonomik durumu. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 17(17), 1-19.
- Doğan N (2018) 1629-1631 Tarihleri arasında Konya'nın sosyal ve ekonomik durumu (22 numaralı Konya şer'iyeye siciline göre). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Donuk, A. (1982). Çeşitli topluluklarda ve eski Türkler'deâile. *Tarih Dergisi*, (33), 147-168.
- Duymuş H. H (2006) Eski Ön Asya'da siyasi evlilikler. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Düzbakar, Ö. (2008). Osmanlı toplumunda çok eşlilik: 1670-1698 yılları arasında bursa örneği. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 23(23), 85-100.
- Ekici F.Y (2014) Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekin, Ü. (2017). 19. yüzyılda Kocaeli Sancağı'nda çok eşlilik olgusu. *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, 919-926.
- Ekinci, E. B. (2006). Osmanlı hukukunda izinnâme ile nikâh. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2, 41-60.
- Ercoşkun T (2010) Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda evlilik ve nikâha dair düzenlemeler. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erçin A (2021) II. Abdülhamid döneminde Edirne Vilayeti (1876-1909). Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdem, S. (2021). İslam hukukunda ailenin devamlılığı. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(20), 59-87.

- Erkul, A (2002) *Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri: Türkler*, Cilt: III (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları).
- Ermez Ö (2020) Evlilik, aile ve boşanma, aile üzerine kavramsal bir çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Ertaş F.C (2018) XVI. ve XVII. yüzyıllarda osmanlı'da tereke uygulaması ve muhasebesi sosyo ekonomik yapıya ve miras hukukuna etkileri. *13. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi*,Eskişehir, Gaziosmanpaşa Üniversitesi.(6 Nisan 2018).
- Genç, M. (2018). İslâm hukukunda ailenin önemi ve evlilik hayatının faydaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 272-294.
- Gökçurak T (2016) A.31 nolu tereke defterine göre Bursa şehrinin sosyo-ekonomik hayatı (1510-1512). Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Güldiken S.N (2007) III Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'ne göre Ayıntab (H.1196-1229 / M.1782-1814). Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Güldür Y (2022). Eski Türklerde Evlilik ve Düğün Gelenekleri, *Türktoyu*. <https://www.turktoyu.com/eski-turklerde-dugun-gelenekleri>
- Güllü R.E (2009) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep ermenileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gültepe F (2021) 458 numaralı Ankara şer'iyeye sicilinin transkripsyonu. Yüksek Lisans Tezi, (H. 1327 – M. 1909), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Gümüşdoğan O (2019) Üsküdar şer'iyeye sicillerinde kadın ve çocuklarla ilgili davaların analizi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Gürgen, İ. (2018). Hammurabikanunları'nda ve tevrat'ta kadınla ilgili hükümlerin değerlendirilmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), 333-348.
- Gürsoy F (2015). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadın,*Tuic Akademi.Orgh*https://www.academia.edu/11295221/%C4%B0SLAM_%C3%96NCES%C4%B0_T%C3%9CRK_TOPLUMUNDA_KADIN

- Hüsrevoğlu M (2017) *İslam'da Evlilik ve Boşanma Hukuku*(Arz Yayıncılık, Kayseri).
- Orhun, M. (2010). Hitit aile hukuku & eski hukuk dönemi Roma aile hukuku. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 35-55.
- İpek MS (2019) 1750-1755 yılları arasında Galata'da sosyal ve kültürel hayat (şerriye sicillerine göre). Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop.
- İslamda Neden Dört Kişi İle Evlilik Vardır, *Sorularla İslamiyet*,17 Kasım 2021. <https://sorularlailslamiyet.com/erkeklerin-cok-esli-olmasi-erkeklere-torpile-yapildigini-gostermez-mi>
- Karaslan, A. (2015). Osmanlı Toplumunda ailenin teşekkülünde ilk adım: namzedlik. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 5(2), 186-199.
- Karaaslan, D. (2014). Antik Yunanda kadın olmak. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 159-174.
- Karaca R (2015) Kadının Çağlar Boyunca Toplumdaki Yeri, *İnformedika*.<http://informedik.blogspot.com/2015/07/kadnn-caglar-boyunca-toplumdaki-yeri.html>
- Karaçam B (2020) XVIII. yüzyıl fetva mecmuaları ışığında Osmanlı'da aile hukuku. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karadoğan, U. (2012). Osmanlı hanedanının aile yapısı ve güncel yaşamı. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 213-225.
- Karahüseyinoğlu Ş.M (2019) Ahzab Suresi ışığında Hz. Peygamber'in aile hayatı. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karakuş S.E (2018) Osmanlı idaresinde Edirne (1789–1839). Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Karatepe T (2021) Osmanlı şehirleşmesinde mimari düzenler ve Bursa örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Kavuncu, M. (1999). Osmanlılarda aile ve kadın. *Dini Araştırmalar*, 1(4), 143-168.
- Keçeli O (2020) Antik Yunan'da aile: evlilik ve cinsellik, *Kültür Sanat Dergisi*.
- Keleş Yıldız S (2019) 18. Yüzyılın ilk yarısında Bursa'da sosyal ve iktisadi hayat. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Keskin D (2017) Geleneksel aileden modern aileye geçiş sürecinde ailede din eğitimi anlayışındaki değişim. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kevser K.A ve Öğüt S (1993) Çok Evlilik. *TDV, İA C.8*, İstanbul:365.
- Kılıç N (2005) 1650 yılında Bursa (B 87 nolu mahkeme siciline göre). Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kocakuşak F (2011) Antik Roma'da aile kurumu. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Koçak Z (2010) Ayntap Şehri'nin sosyal ve ekonomik yapısı (1600–1650). Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Körfez Ö (2010) B-221 numaralı (1783-1784 Tarihli) Bursa Mahkemesi defteri (metin ve analiz). Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Abdurrahman, K. U. R. T. (1999). Dini kaynakların çokeşliliğe ilişkin görüşleri ve Osmanlılarda çokeşlilik. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 183-214.
- Kürküt M.A (2019) 152 numaralı Edirne şer'iyyesicili'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyetten önce Türklerde aile hukuku. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 133-159.
- Mandıra M (2019) 661 Nolu (H.1130-1131/ M.1717-1718) Edirne şer'iyye sicilinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, G. M. (2017). Hitit yasalarında kadının yeri. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi*, 4(2), 134-143.
- Mehmet Zeki Aydın (2022). İslam'da Ailenin Önemi, *TRT Radyo Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=hYKki2gKJkY>
- Sünbül, N. (2020). Eski Mezopotamya hukukunda aile ve evlilik. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 99-113.
- Nisa Suresi 3. Ayet Tefsiri, Diyanet İşleri Bakanlığı, Kur'an-ı Kerim, *Kur'an Yolu Tefsiri* Cilt,2.

- Nogay İŞ (2019) Hitit Krallığı'nda diplomatik evlilikler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Noorg MS (2015) 1894-1897 yılları kadı kayıtlarına göre Niğde'de aile yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Oğur Ö (2018) Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası hurufat defterlerine göre konya ve civarının idari ve sosyal durumu (1690-1839). Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Oral Patacı Ö (2016) Osmanlı tereke kayıtlarının sanat tarihi araştırmaları açısından önemine yönelik bazı değerlendirmeler, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 40, 327-354.
- Öksüz M (2005) 18.yy'da Trabzon'da türk ailesi, *Karadeniz Araştırmaları*, 7, 45-59.
- Öktem N (2017) XVIII. yüzyıl Galata terekelerine göre Osmanlı'da kitap kültürü. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özalp S (2019) Taşra kentinin panoraması: XVIII. yüzyılda Edirne kazası üzerine bir inceleme (1746-1747), Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özcan T (2020) Muhallefat. *TDV İ, C.30, Ankara: 405-406*.
- Özçelik, H. K. (2017). Seyahatnamelere göre osmanlı toplumunda evlilik ve divan şiirine yansımaları. *Journal of OttomanLegacyStudies (JOLS)*, 4(8), 59-81.
- Özdemir, R. (1989). Kırşehir'de ailenin sosyo-ekonomik yapısı (1880-1906). *Osmanlı Araştırmaları*, 9(09), 101-157.
- Özdener, K. (1988). İslam öncesi Türklerde kadının içtimai yeri. *IstanbulJournal of SociologicalStudies*, (22), 225.
- Özdoğan M.N (2021) 55 Numaralı Konya şer'iyye sicilinin değerlendirme ve transkripsiyonu (1740-1742). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özer Ü (2020) 341 nolu Edirne şer'iyye sicilinin (H.1241-1242 / M. 1825-1826) transkripsiyon ve değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
- Özkan, E. B. (2017). Yasalar ve gelenekler ışığında arkaik ve klasik dönem yunan ve cumhuriyet dönemi romalı kadınların aile hayatı. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (15), 1-25.

- Özkiraz, A., Baş, G. İ. (2016). Osmanlıdan günümüze Türk toplumunda aile yapısı ve boşanma. *Sosyal ve Ekonomik Arastirmalar Dergisi*, 18(30), 87.
- Öztürk, S. Osmanlı ailesinde çok evlilik. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. 110, 54-57.
- Öztürk M (2015)İslamiyetten önce Türklerde aile ve Kutadgu Bilig’de aile. *YOSKA*, 2, 899-913.
- Sarıdaş G (2000) İslam hukukunda kadının resmi ve kurumsal alanlarda sosyal aktivitesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Selman, A. (2018). Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 13-20.
- Serim G (2018) Roma İmparatorluk Dönemi’nde aile hukukuna ilişkin düzenlemeler. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erişgin, Ö. S. (2013). Roma toplumunda kadının konumu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-31.
- Şafakcı H (2005) 1644-1645 Tarihlerinde Konya’nın sosyal ve ekonomik durumu (7 numaralı konyaşer’iye siciline göre). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin A (2019) *İslam’da Aile, Diyanet*. (Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara).
- Şeker B, (2021)Havass-I Refia (Eyüp) şer’iyye sicillerine göre seyyidler1113-1126 (1702-1714). Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Nevşehir.
- Taş H (2004) XVII. yüzyılda Ankara. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Telli K (2019) 56 Numaralı Konya şer’iyyesicili’nin değerlendirilmesi ve transkripsiyonu (1742–1743). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tezcan B (2014) XVI-XVII. Yüzyıl şer’iyye sicillerine göre Konya’da kadın. Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tezcan M (1998) islam öncesi ve sonrası eski türk ailesinin sosyo-kültürel nitelikleri,*Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, İstanbul.

- ToleubayevaA,(2020). Eski Türklere Evlilik ve Düğün Gelenekleri, *Yeniden Ergenekon*,29 Kasım 2020.<https://www.turktoy.com/kazaklarda-kalin-mal-baslik-gelenegi>
- Toros Kurtoğlu Y (2015) Eski Orta-Asya Devletleri'nde aile hukuku. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Tosun N, Özen M.M (2021) Evlenme süreci bağlamında orta çağ türk töresi ile islam aile hukuku karşılaştırması, *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 5(1),
- İstanbul Üniversitesi (2015). *Osmanlı Sosyal Tarihi*, Tarih Lisans Programı.
- Turan N S (2005). Modernleşme olgusunun osmanlı toplum yaşamına yansımaları ve ta'addüd-i zevcat (çokeşlilik) sorunu. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (7), 117-152.
- Tütüncü T (2017) Edirne kent merkezinin dizimsel ve öznel okunabilirliği. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uğur Y (2010) Şer'iyeye Sicilleri. *TDV, İA*, C. 39, İstanbul.
- Ulaş, S. (1992). İslâm'da çok kadınlı evlilik. *İslâmî Araştırmalar*, 4(1), 52-63.
- Yalçın, İ. (2017). Günümüz islam aile hukuku kanunlarında çok eşlilik üzerindeki sınırlandırmalar. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(3), 1707-1725.
- Müslüman Ailenin Temel Nitelikleri, *Diyanet Haber*, Yaman A(15.11.2019).
- Yatkın, N. (2010). İslâm'da evlilik ve eş seçiminde dindarlığın tercih edilmesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 47-61.
- Yetişgin M ve Özdamar T (2016) XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devletinde aile kurumu: Besni örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Yıldırım Y (2017) Şer'iyeticilerine göre Ayıntab'da (Gaziantep) ailenin demografik yapısı: eş ve çocuk sayıları (1839-1876). Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Yıldız, B. (2006). Hititlerde aile hukuku. *Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Yılmaz, İ. (2019). İslâm hukukunda çok eşliliği meşru kılan şartlar ve buna ruhsat veren özel durumlar. *Bilimname*, (37), 559-591.

Yurt V (2019) Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısında evliliğe tehdit tedbirleri: iranlılarla evlilik yasağı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüksek A ve Köse MZ (2012) *Galata mahkemesine ait 141 no'luşer'iyecili'nin(H. 1098-1099) transkripsiyonu ve değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Arşiv Belgeleri

Ankara Şer'iyy'e Sicilleri, nr.10-12-14-15-16-17-18-19-20-24-25-27-30-33-36-37-38-39-40- 41-42-48-49-50-52-54-57-58-61-63-65-70-71-73-74.

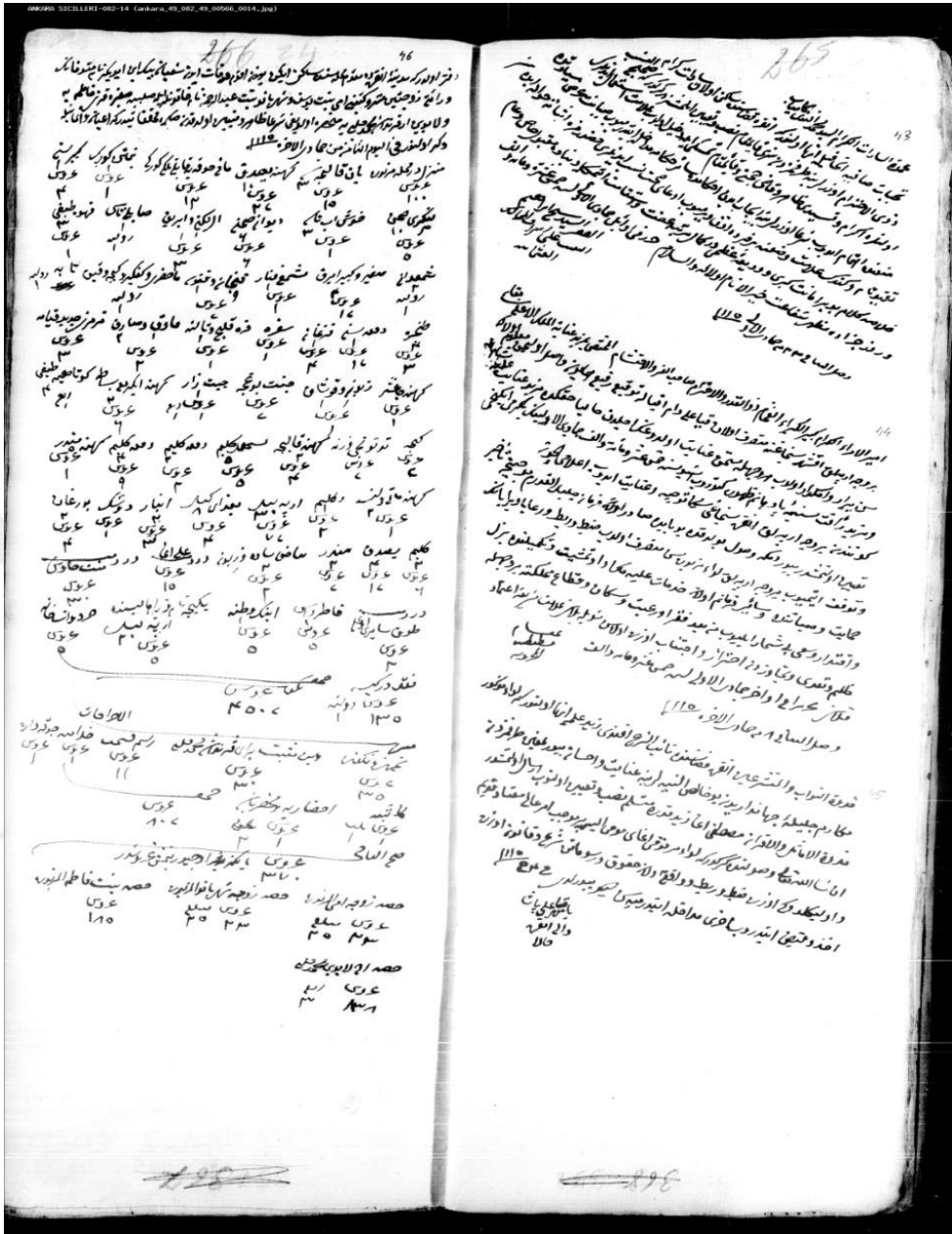
Bursa Şer'iyy'e Sicilleri, nr. 6-14-17-19-22-23-26-29-31-33-36-37-40-43-46-49-55-64-68-70-71-74-75-76-77-80-82-87-90-97-98-101-103-104-105-108-113-117-119-121-123-125- 129-134-135-139-142-144-145-147-148-150-151-152-153-156-157-160-161-162-166-167-170-173-179-182.

Edirne Şer'iyye Sicilleri, nr. 2-3-6-7-8-9-10-11-14-15-20-21-25-26-27-30-31-32-34-35-37-38-40-41-44-45-47-48-50-51-52-54-55-57-58-59-60-61-62-64-65-66-67-70-71-72-73-75-76-78-79.80-84-85-86-89-90-92-93- 94-96-97-98-92.

Galata Şer'iyye Sicilleri, nr.1-4-9-10-11-12-14-18-19-20-21-28-30-31-33-37-42-43-46-47-49-50-52-53-55-56-59-60-61-64-65-71-72-73-74-75-79-81-82-84-85-86-87-88-90-92-93-95-97-98-99.

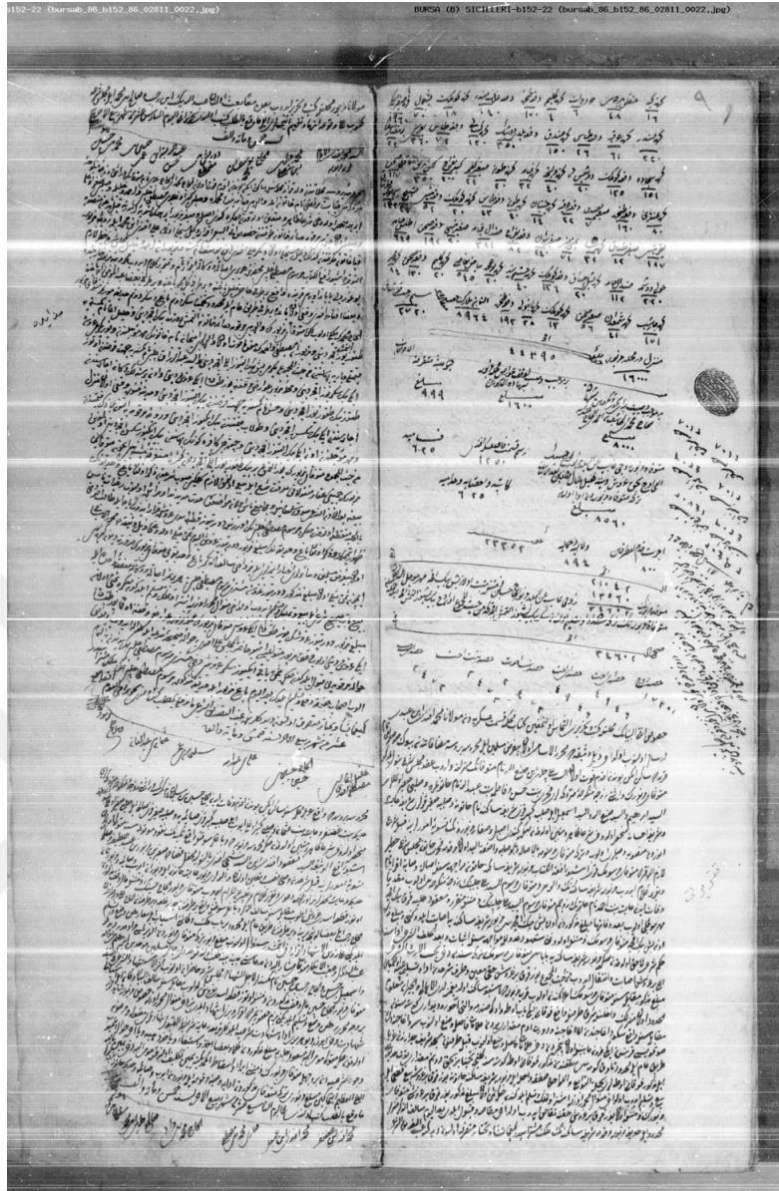
AyıntabŞer'iyyeSicilleri, nr. 6-13-27-32-35-38-48-49-54-59-60-66-68-100-105-109-139Konya Şer'iyyeSicilleri, nr. 22-39-109.

EKLER

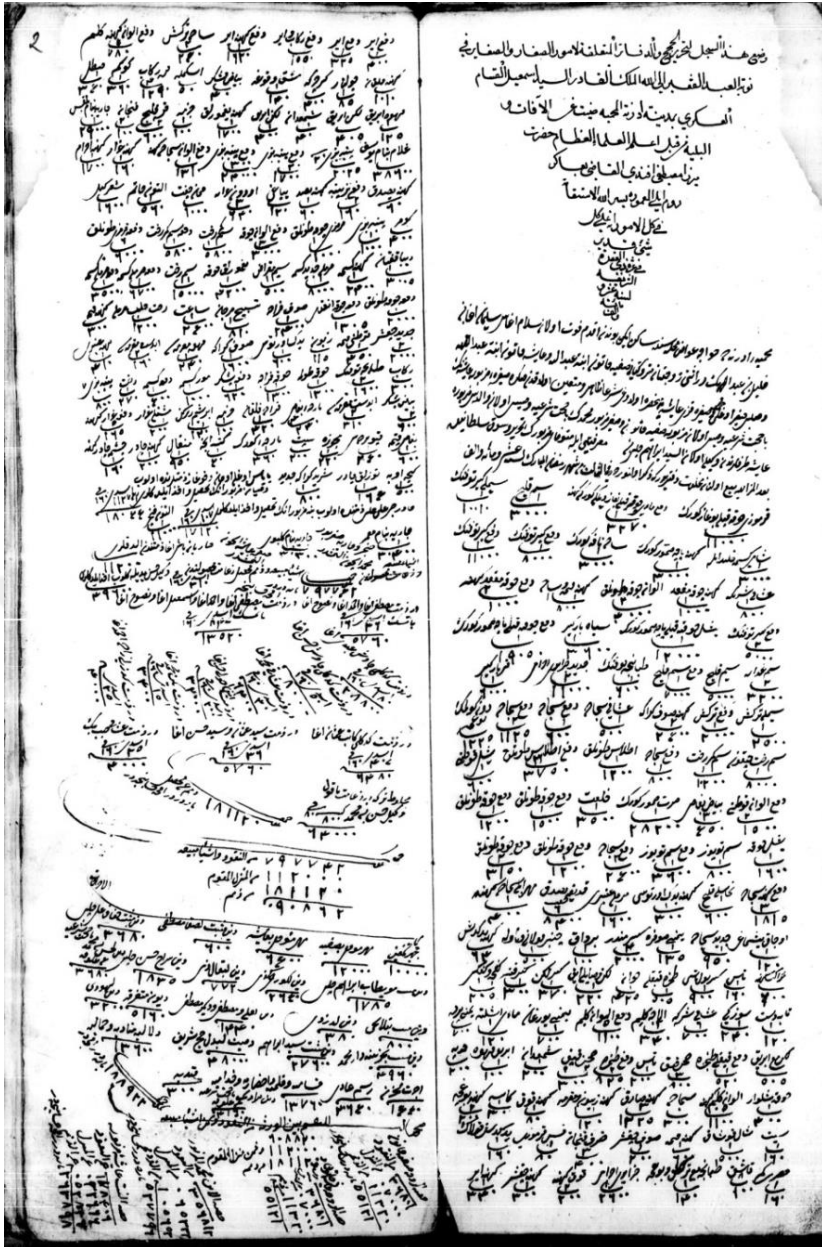
Ankara Mukaddem Mahallesinde vefat eden Şaban bin Ebubekir, mirasını eşleri, Ümmübinti Yusuf ve Şehriban binti Abdurraman arasında bölmüştür. 1038

1038 A.ş.s, n.r.14, s.265-266, (8 Cemaziyelahir 1115.)

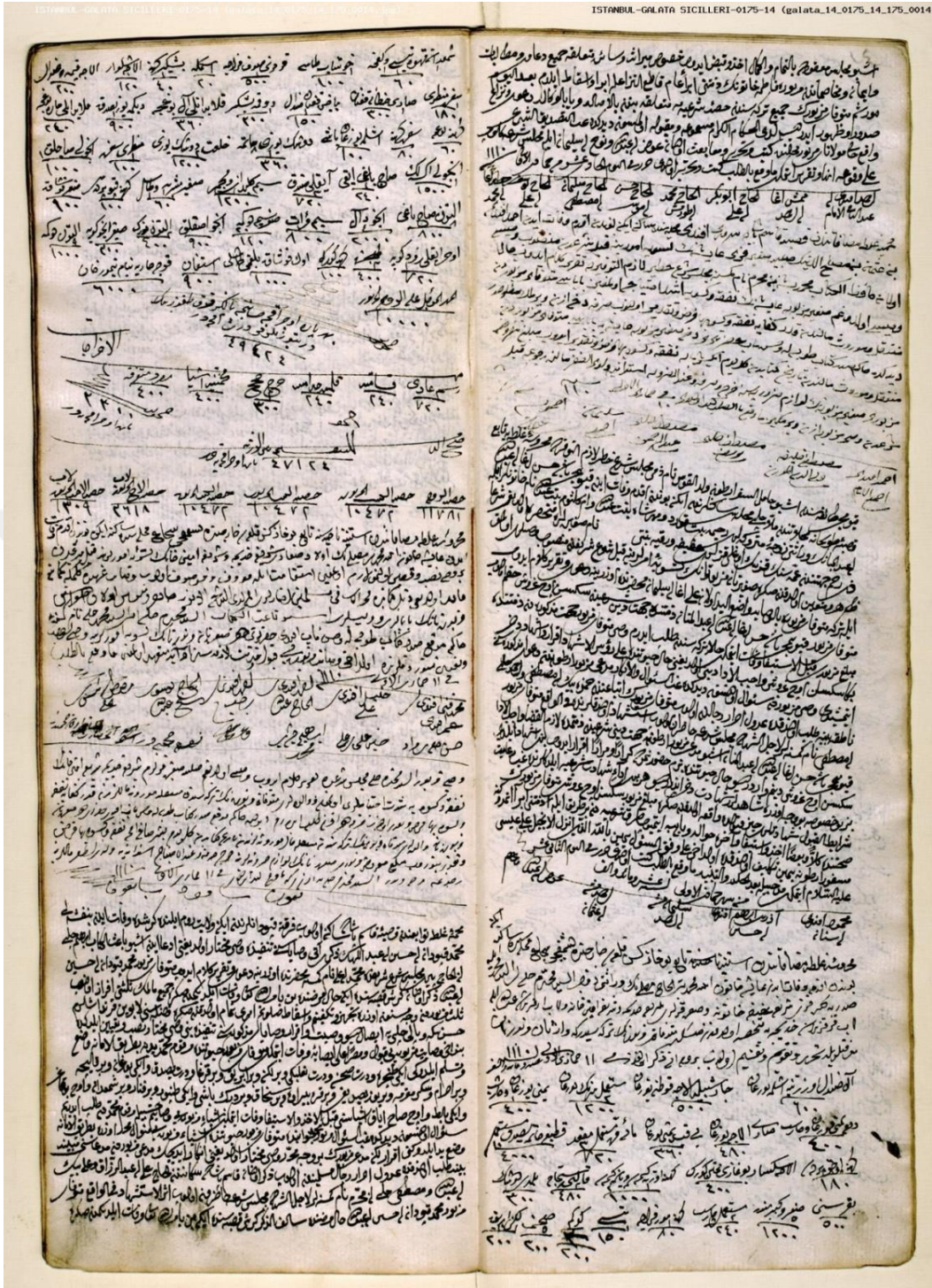
Bursa Arablar Mahallesi'nde vefat eden el-Hac Hüseyin bin Süleyman mirasını, eşleri Hadice binti Gazanfer ve Aışebinti Osman nam hatunlara bırakmıştır.¹⁰³⁹

¹⁰³⁹B.ş.s, n.r.22, s.9, (19 Rabiulahir 1105).

Edirne Hoca İvaz Mahallesinde vefat eden Selamağası Süleyman bin Halil, mirasını eşleri Safiye Hatun binti Abdullah ve Aişe Hatun binti Abdullah nam hatunlara bırakmıştır.¹⁰⁴⁰

¹⁰⁴⁰E.ş.s, n.r.3, s.2, (3 Ramazan 1110).

Galata Tophane Mahallesinde vefat eden Hasan Ağa bin Abdullah, mirasımı eşleri Rahime bintiKurd ve Mihrişah binti Abdullah'a bırakmıştır.¹⁰⁴¹

¹⁰⁴¹G.ş.s, n.r.14, s.14, (Cemaziyevvel 1110).

Ayıntab şehri Tarla-yı Atik mahallesinde vefat eden Kılıc Muhammed Ağa bin Muhammed, mirasını eşleri Kerime binti Ali ve Emine binti Hacı Ali ve AışebintiAhmed'e bırakmıştır.¹⁰⁴²

¹⁰⁴²A.ş.s, n.r.65, s.110-111, (15 Rebiulevvel 1132)

محمد زکریا...
 اولاد...
 مرقد...
 الامام...
 مؤلفه...
 سعادت...
 امام...
 بن...
 ابر...
 وقت...
 دون...
 موص...
 ابر...
 فالد...
 نقل...
 نقل...
 نقل...
 نقل...

الرمض...
 اولاد...
 مرقد...
 الامام...
 مؤلفه...
 سعادت...
 امام...
 بن...
 ابر...
 وقت...
 دون...
 موص...
 ابر...
 فالد...
 نقل...
 نقل...
 نقل...
 نقل...

محمد زکریا...
 اولاد...
 مرقد...
 الامام...
 مؤلفه...
 سعادت...
 امام...
 بن...
 ابر...
 وقت...
 دون...
 موص...
 ابر...
 فالد...
 نقل...
 نقل...
 نقل...
 نقل...

محمد زکریا...
 اولاد...
 مرقد...
 الامام...
 مؤلفه...
 سعادت...
 امام...
 بن...
 ابر...
 وقت...
 دون...
 موص...
 ابر...
 فالد...
 نقل...
 نقل...
 نقل...
 نقل...

محمد زکریا...
 اولاد...
 مرقد...
 الامام...
 مؤلفه...
 سعادت...
 امام...
 بن...
 ابر...
 وقت...
 دون...
 موص...
 ابر...
 فالد...
 نقل...
 نقل...
 نقل...
 نقل...

Konya Beyhakem Mahallesinde vefat eden Molla AbdîAhmed, mirasını eşi (tek eşli) Hadicebinti Ramazan hatuna bırakmıştır.¹⁰⁴³

¹⁰⁴³K.ş.s, n.r22, s.242-243, (22 Şevval 1113).